

repedező falak között

életképek és elmélkedések a kollégiumról

1970-1990
rajk lászló szakkollégium

Fiatalok voltunk, a kollégium is, én is. Bár gyakran énekeltük, hogy megforgatjuk a világot, tudtuk, hogy nem fogjuk. De alkotunk, s ez jó volt, akkor is, amikor éppen kínlódtunk valamivel: szakmai feladatokkal, párt-, és állami bürokratákkal, no meg egymással – s legtöbbször magunkkal. Tudtuk, hogy fontos, amit csinálunk, néha még a valóságosnál is fontosabbnak éreztük. Igen, jó volt, s ezt nem csak a megszépítő meszszeség mondatja, mivel legtöbbünkre ma is hatnak azok az évek. A repedező falak eltűntek, mindenhol fúj a szél, megyünk, talán előre, s jó, hogy van útravalónk.

Chikán Attila

X 120946

repedező falak között

életképek és elmélkedések a kollégiumról

a Rajk László Szakkollégium kiadványa
belső használatra

2010

10051

Kiadja
a Rajk László Szakkollégium

Sorozatszerkesztő:
ÉDES BALÁZS

Az interjúkat készítette:
ÁBRAHÁM ÁRPÁD
BIRÓ GERGELY
KÉZDI GÁBOR

Szerkesztette:
KÉZDI GÁBOR

Tartalmi korrektúra:
PÁL GABRIELLA és SZAJKÓ LÓRÁNT

Formai korrektúra:
MICSKI JUDIT

A szerkesztést előkészítette:
Balogh Zsófia, Drabant Gergő, Marjai Böbe,
Markó Renáta és Szabó Erika

Címlap:
SOLTÉSZ MIMI

Képszerkesztés:
Édes Balázs, Kézdí Gábor és Micski Judit

Archív dokumentumok:
Gáspár Petra és Kovács Dávid

ISBN 978-963-06-8962-5

Tipográfia, előkészítés:
indigoline

Nyomás: Pannónia Kft.

A kötet megjelenését támogatta: Antalis Hungary Kft.

antalis^{TEAM}

X 120946

Előszó

A negyvenéves múlt elé – előszó a sorozathoz

Talán a címeket volt a legnehezebb megtalálni. A Rajk nem akart beleférni egyik mögé sem.

Nem tudom, örüljek-e, hogy megvannak ezek a kötetek. Hátha valaki azt hiszi, ennyi a Rajk.

Sokan lelkesedtek érte. Lehet, hogy van benne példa, tanulság is – vagy legalább érdekesség?

Nem akartam, hogy publikálva legyen. Ez most mégis az... (?)

Remekül éreztük magunkat az interjúk közben. No persze, nagy dolog, ilyen társaságokban könnyű.

Ha nevek nélkül írjuk meg, unalmas. Ha nevekkal, igazságtalan – és néha „gáz”.

Az igazat mondd, ne csak a valódit – jogos, jogos, jogos, de elfogultan teljesíthető-e?

Ami kimaradt, legalább ennyi, de talán kevésbé fontos. Persze, kinek, mi fontos?

Megírja majd egyszer valaki a Rajk történetét? Melyiket: az emberekét, a pillérekét, az eseményekét – vagy a titkokét is?

Nem folytatom. Kilenc dilemma elég. Ha tíz lenne, igényes szerkesztőim húznák a szájukat, hogy ízléstelen kerek számút írni, ha meg fölé mennék, akkor már az egész bevezetést dilemmákba kellene rendezni. Pedig nemcsak dilemmák voltak, vannak a három kötet mögött. Volt három öröm: az együtt dolgozás (sokszereplős játék volt ez); annak érzékelése, hogy mennyi mindent lehet mesélni a rajkról, érdekeset is, tartalmasat is; és az, hogy mesélhettem...

Mesélek, persze, évtizedek óta... kollégiumi gyűlésen, folyosókon, DB-n, négyszemközt, teaházon, meg a hivatalos "Attila mesél"-eken, amelyek állítólag szocializálnak. Néha úgy érzem, de jó, néha meg úgy, hogy falra hányt borsó. De mesélek, ha kérik, ha nem.

Most kérték. Három menetben. Három kötet lett belőle. Bárcsak folytatódna a mese, velem is még, aztán nélkülem is. Mert a Rajk László Szakkollégiumra érdemes volt és lesz figyelni.

És még egy utóirat, nem csupán a pontosság miatt: Köszönetet mondok mindazoknak, akiknek a kötetek igazán köszönhetőek: minden valaha volt rajkosnak, természetesen a kötetek munkatársainak (lásd impresszumok), valamint az alfának (Kézdí Gábornak, aki az egész folyamatot elkezdte) és az omegának (Édes Balásznak, aki szelíd erőszakkal kiverekedte, hogy az anyag közzé legyen téve).

Chikán Attila

Az alapító levél egy műalkotás – gondolatok az első kötethez

Én is csak évtizedek után vettem igazán észre. Ahogy a Rektor "jóváhagyja", hogy szakkollégiumot alapítottunk, megteremtve ezzel a kollégium autonomiájának elvi alapját, ahogy az intézményt kérelhetetlen következetességgel beágyazza kora társadalmi-ideológiai viszonyai közé, ezáltal megteremtve a működőképesség feltételeit, azt szinte meg lehet olvasni. Hála néked, Szabó Kálmán!

Ezzel a háttérrel (benne azért a Lenin születésének századik évfordulójára való utalással...) indulunk el, s eljutottunk – a kötet végére – a rendszerváltásig. Nem akármilyen két évtized volt ez Magyarország számára, sok minden elvetélt benne – de a Rajkot felnevelte. Adott sok pofont, lehetővé tett sok örömet és tapasztalatot – és érettnek nyilváníthatott akkor, amikor a nagy társadalmi átalakulásban utat találtunk az akkori jövő, a mai ma felé. Politizáltunk és szervezetet építettünk, önmarcangoltunk és bizottságokat formáztunk, dolgozatokat írtunk, ideologizáltunk és be-berügtünk. Azt gondolom, normális fiatalok voltunk, akiken csak hosszú távon látszik meg a nevelő hatás, hétköznapi módon nem mindig világos az érvényesülése...

Remélem, az olvasó megtalálja a folytonosság jeleit a három kötetben. Az alapítók nagyon szerették a szakkollégiumot (tavaly rendeztünk egy alapítói találkozót, fantasztikus volt), s közvetlen utódaikkal együtt meglepő gyorsasággal helyezték lényegében ma is működő alapjaira az intézményt. A kollégiumi változásokban nyomon követhetők a magyar társadalom változásai, úgy vélem, joggal mondható, hogy a Rajk története sok mindenben túlmutat saját magán, tágabb következtetésekhez is elvezet. Ez ma is így van – de történetünk első felében ezek a hatások még sokkal inkább, még sodróbbak voltak, mint manapság.

Persze, a kötet nem történelmi elemzés – azt majd máskor, máshol, s talán mások. A felvillantott emlékek és a hozzájuk kapcsolódó eszmefuttatások a szubjektivitás minden jegyét hordozzák – ezúton is elnézést kérek azért, ha valaki/valami nem megfelelő megvilágításban szerepel.

Chikán Attila

Szerkesztői előszó

Az ötlet, hogy Attilával interjú-sorozatot készítsünk a Kollégiumról 1994-ben merült föl. Az interjút, amelyből ez a kötet készült, hárman készítettük: Ábrahám Árpád, Biró Gergely és jómagam. Legalább öt, vagy hat interjú készült, 1994-ben és 1995-ben. Az ötlet születésére nem nagyon emlékszik egyikünk sem, bár nekem úgy rémlik, hogy Árpi és Gergő kerestek meg engem a dologgal annak idején. Eredeti célunk a Kollégium első húsz évének, tehát az 1970-1990 közötti időszaknak a dokumentálása volt, Attila szemszögéből. Az anyag kiadása kezdetektől fogva benne volt a lehetőségek között, de az elsőrendű szempont az volt, hogy dokumentálva legyenek a dolgok.

Attilának tetszett az ötlet, és kiderült, nagyon komolyan veszi az egészet. Mi is komolyan vettük, és rendszeresen felkészültünk minden egyes alkalomra. A legfontosabb forrásaink Attila éves beszámolóinak voltak (ezekről részletesebben lásd az interjúban), de olvastuk a kollégiumi gyűlési jegyzőkönyveket és a fennmaradt Szaklapokat is. További fontos fogódzót nyújtott az akkoriban lekérdezett vörszós kérdőívekből az, hogy a volt szakkollégisták milyen nagy, a Kollégiumot megosztó vitákra emlékeztek. (A kérdőívek az első Ki kicsoda? összeállításához készültek, de kiegészültek jónéhány további kérdéssel is.) Gergő egyenesen úgy emlékszik, hogy ezek adták eredetileg az ötletet az Atti-

lával készítendő interjúkhoz: ki akartuk deríteni, hogy mik is voltak pontosan azok a – sokszor "legendássá vált" – nagy viták. Sok minden más is volt persze, amit ki akartunk deríteni vagy rendszeresen körül akartunk járni, például az, hogy hogyan is kezdődött az egész, miért lett Rajk László a Kollégium neve, vagy hogy Attila hogyan látta a 70-es és 80-as éveket.

Az interjút magnókazettákra rögzítettük, aztán az úgy jellemző kollégista tempóban haladt tovább. Gergő néhány évvel később legépeltette a tartalmukat, elkezdte javítani a szöveget, majd mindannyiunkat elsodort az élet. Én 2002 nyarán ültem neki az anyagnak, és végigjavítottam az egészet, azután Attila kezdte átnézni a szöveget. A dolgok 2009-ben pörögtek fel, Édes Balázs lendületes "sorozat-szerkesztői" tevékenységének köszönhetően. Attila és jómagam többször néztük át és javítottuk az anyagot, míg eljutottunk az itt olvasható változatig. Az eredeti beszélgetésekből jóval szikárabb szöveg lett: a kérdezők szerepét nagymértékben csökkentettük, és Attila válaszait a beszélt nyelvnél jóval összefüggőbb szöveggé alakítottuk. Elveszett ezáltal a beszélgetés kötetlensége, de cserébe – reméljük – lényegretörő és könnyen olvasható szöveg született. Mi magunk sokat tanultunk az interjúkból, és azok nagy élményt jelentettek számunkra. Én később is nagy élvezettel olvastam a szöveget, valahányszor a kezembe került. Remélem, az Olvasó számára is hasonló élmény lesz, soka-dik olvasásra is.

Kézdi Gábor

Használati útmutató

Az interjú körülményei és a szöveg szerkesztésének elvei hasonlóak voltak a három kötetben. Egy-egy kötet több beszélgetésre épül. Az egyes korszakokról szóló interjút mindig olyanok készítették, akik abban a korszakban nem voltak kollégisták. Minden beszélgetésre komolyan felkészültünk mindannyian, a témákat és a korszakot előzetesen egyeztetjük. Maguk az interjúk persze igen kötetlenül folytak Attila kollégiumi lakásán, jelentős mennyiségű alkohol fogyasztása közben. A teljes hanganyagot legépeltettük úgy, ahogy volt, és azután sok menetben tisztítottuk és javítottuk az egészet. A szövegekben a jelenre való utalás természetesen mindig az interjú időpontjára vonatkozik.

A három kötetnek három szerkesztője van, akik a saját ízlésük szerint formálták a szöveget. Van azonban három fontos alapelv, amely mindegyik interjúkötetet jellemzi. Az első alapelv a szubjektivitás: a szöveg Attila szemszögéből mutatja be a Kollégiumot és tágabb környezetét. A második alapelv a kollégista célcsoport: a megcélzott olvasók a volt, a jelenlegi, és a jövőbeli szakkollégisták, ezért nem magyarázunk el semmit, amit a kollégisták ismernek (DB, önmarcangolás, stb.). A harmadik alapelv a nyilvánosság: bár a kötetek kollégistáknak készültek, törekedtünk arra, hogy nyilvánosan is vállalható legyen a teljes szöveg.

A szerkesztők:

Baranyi László, Édes Balázs és Kézdi Gábor

Alakulás

– Kezdjük a kezdeteknél. Hogyan és kiben merült fel először a dolog?

– A szakkollégium gondolata teljesen ad-hoc módon merült fel, legalábbis bennem. Volt az egyetemen 1969 májusában egy úgynevezett nevelési tanácskozás, aminek a célja, funkciója nem volt világos akkor sem, ma sem, de hát abban az időben rendeztek beszélgetéseket arról, hogy hogyan kellene az egyetemen fejleszteni a nevelést. Valami ismeretlen okból kifolyólag az akkori tanszékvezetőm, Megyeri Endre, engem küldött el, hogy menjek el erre az értekezletre, és én ott üldögéltem. Okosakat mondtak arról, hogy miket kellene csinálni, közben nekem eszembe jutott az, hogy öt évig kollégista voltam előtte, és tulajdonképpen azért nem volt jó abban a kollégiumban – azon kívül, hogy az alapvető életfunkciók számára tér nyílt –, mert nem történt semmi. Tényleg nem történt. Emlékszem rá, egyetlen egyszer voltam egy lakógyűlésen – nem is úgy hívták, hogy kollégiumi gyűlés, hanem lakógyűlés – néhány percig, megállapítottam, hogy nem érdekel és elvonultam. Azon a lakógyűlésen az akkori kollégistáknak legfeljebb húsz-harminc százaléka volt ott, arra nem emlékszem egyáltalán, hogy milyen témákról volt szó. Nyolcan-tizenhatan laktunk egy szobában, és alapvető életfunkciókon túlmenően egyedül az ulti jut eszembe, mint tevékenység. Még az életfunkciók sem voltak teljesek, mert csak fiúkollégium volt. Elvont mindenki, mert hát el lehetett fogadni, nagyon jó helyen volt, az egyetemhez közel, a Veres Pálné utcában. Ennek kapcsán már korábban is eszembe jutott, hogy a kollégiumokban kellene valamit csinálni, és azt gondoltam a nevelési tanácskozáson ülve, hogy ez egy jó fórum lenne; hogy ezt itt el kellene mondani. Aztán Udvarhelyi László, aki a Kereskedelmi Kar KISZ-titkára volt, elmondott egy felszólalást, amiben éles hangon bírálta azt az oktatási reformot, ami éppen akkor folyamatban volt. Én már korábban jelentkeztem hozzászólásra, el akartam mondani a kollégiumi dolgot. A hozzászólásom első részében azal foglalkoztam, hogy az Udvarhelyi kritikáját nem tartom megalapozottnak. A második része pedig arról szólt, hogy kellene csinálni egy rendes kollégiumot. Ez valahol meg is van egy dokumentumkötetben, felvették magnóra és kiadták. Semmi több ott nem hangzott el, az, hogy szakmai, vagy nem szakmai, közösségi, pláne, hogy ebből valaha egy ellenzéki intézmény lesz, vagy hasonló, nem. Csináljunk egy rendes kollégiumot, ahol az emberek szeretnek lenni. Szabó Kálmán volt a rektor, ott volt ezen a vitán, ő tartotta a vitazárót. Mondott egy-két mondatot arról – ez is meg van ebben a dokumentumkötetben –, hogy ezt egy jó gondolatnak tartja, és hát igazán egyszerű lenne, ha ezt az ügyet valaki kézbe venné, ő is már régen gondolkodik rajta.

A történet folytatása előtt annyit hozzá kell tenni, hogy én akkor társadalmi funkcióm tekintve az egyetem „katonai felelőse” voltam. Ami azért volt nagyon jó, mert magam nem voltam katona. Én a katonasággal ebben a minőségemben találkoztam, erről nagyon sok történetet tudnék mesélni, de a lényeg, hogy ebben a feladatkörben Bedő Gyulával kerültem kapcsolatba, aki akkor rektorhelyettes volt az egyetemen. Majd jött az olyan megosztás volt Szabó Kál-

” csináljunk egy rendes kollégiumot, ahol az emberek szeretnek lenni

” a szakkollégium kifejezést valószínűleg ő használta először a mi ügyünkkel összefüggésben

mán és Bedő között, hogy Szabó Kálmán ugye három-négy szinttel járkált a fellegek felett egy csomó dologban, Bedő meg fogta a lábát, hogy meg is lehessen valamit csinálni. Sok embernek Bedővel kapcsolatban komoly politikai fenntartásai voltak, ez ebből a szempontból most érdektelen. Ő egy józan, racionális, földhöz ragadt oktatási rektor-helyettes volt, én pedig hozzá tartoztam, mint katonai felelős, ezért vele már volt valami kapcsolatom. Hogy Bedőnek mennyire komoly volt a hozzáállása a dolgokhoz, azt mutatja például az a történet, amikor egyszer elmentünk Kalocsára az „előfelvett” honvédeknek a szokásos havi oktatására, a honvédek meg nem voltak ott, mert kivézenyelték őket valami gyakorlatra. Én azután visszajöttem és mondtam Bedőnek, hogy mégsem jó ez így, ő pedig felhívta a honvédelmi miniszterhelyettest, akit a „kerületből” ismert. Akkor volt friss az a rendelet, hogy az „előfelvételis” katonáknak biztosítani kell havonta három napot, hogy szinten tartsák magukat az egyetemhez, és mondta a miniszterhelyettes elvtársnak, hogy ez nem működik, hogy mi lejárunk Kalocsára pénzt, energiát nem kímélve, (négy-öt ember is lement, hogy órákat tartson a diákoknak) és nincs ott senki. Amikor legközelebb mentünk Kalocsára, akkor a párttitkár kért, hogy Chikán elvtárs nem kellett volna mindjárt a miniszter-helyettes elvtársnak szólni, meg tudjuk ezt egymás közt is beszélni. Bedő olyan respektust csinált ott nekem Kalocsán, hogyha őrmesterként szereltem volna le, az sem lett volna különbség. Jól szórakoztunk ezen.

Szóval én Bedővel jó kapcsolatban voltam. A konferencia után kérdeztem tőle, hogy szerinte Szabó Kálmán komolyan gondolta-e ezt a kollégium dolgot. Szabó Kálmánnak félelmetes híre volt. Olyan értelemben, hogy a diákok nagyon messze voltak tőle. Neki nagy presztízse volt, így kellett volna fogalmaznom. Nagy, harsány egyéniség volt, akadémikus, rektor, mit tudom én micsoda. Szakmailag is nagy presztízse volt, a mi köreinkben is úgy tartották számon és akkoriban tán máshol is, hogy az egész szocialista tábornak egyik első számú elméleti közgazdásza. Az is volt egyébként. „A szocialista termelés alapvonásai” című könyve, ami '66-ban jelent meg, az egy nagyon fontos munkának számított. Ma már nagyon furcsán nézhet ki, nemcsak nektek, nekem is. Szóval az embernek komoly gátlásai voltak azzal szemben, hogy bemegy a rektorhoz. (Egy éve voltam akkor tanársegéd.) Először bementem Bedőhöz, hogy tényleg érdemes-e ezzel foglalkoznom. Bedő elmondta nekem, hogy Szabó Kálmán népi kollégista volt és biztos, hogy ez a gondolat tetszik neki, menjek be hozzá. Bementem, és hát így kezdődött a dolog. A Kálmán persze rám öntötte az összes elgondolását arra nézve, hogy hogy kellene egy rendes kollégiumot csinálni. A szakkollégium kifejezést valószínűleg ő használta először a mi ügyünkkel összefüggésben, ez az egész név a népi kollégiumok idejéről jön, ti talán tudjátok: a népi kollégiumok először szakmailag vegyes kollégiumok voltak, történetük legvégén alakultak át szakkollégiumokká. Ezzel csak azt jelezték, hogy van színész, közgazdász, jogász meg nem tudom milyen „szak”. Nem tudnám megmondani, hogy intézményekre, vagy szakmákra vonatkozott-e, de miután akkor szakosodtak az egyetemek is, valószínűleg ez a kettő egybe is esett. A Kálmán azt mondta, hogy alakítsak ki valami tervezetet arra nézve, hogy kellene a kollégi-

umnak kinéznie. Hazamentem, leültem az íróasztal mellé és írtam egy tervezetet teljesen nulláról.

– *Mi volt abban?*

– Abban működési szabályzat lehetett, vagy volt. Tudtam valamennyire a híres történelmi kollégiumokról, a népi kollégiumokról, az Eötvösről, az angol college-okról, meg ismertem tapasztalatból a hazai helyzetet. Ezekre építettem. Máig megvan az első változata, amelyet Szabó Kálmán teleírt a megjegyzéseivel. Tehát megcsináltam, bevittem Szabó Kálmánnak, többször beszélünk róla, s eljött a nyár. Ősszel kezdtem el igazából véve valamit csinálni.

– *Ez '69-ben volt.*

– Igen. Ősszel úgy kezdődött az egész dolog, hogy küldtem egy levelet egy csomó egyetemistának, és meghívtam őket egy meghatározott időpontra az egyetem 307/a számú szobájába. Az akkor az én szobám volt, Gálik Misivel, Nagy Mártával, Führinger Antallal voltunk együtt.

– *Őket ki szedte össze, és hogyan?*

– Én, oly módon, hogy megpróbáltam megtudni, hogy kik azok a hallgatók a másodéven, akikkel ezt a kollégiumot érdemes elkezdni. Addigra eldől Kálmán és én között a beszélgetésekben, hogy egyetlen évfolyammal kellene kezdeni. Ez azért érdekes, mert senki más nem csinált így egyetemi kollégiumot, mi kezdtük csak így. Azt mondtuk, hogy egy meghatározott évfolyammal indulunk, utána várunk négy évet, amíg felfut teljes létszámra, de kezdjünk egy viszonylag homogén társasággal. Ez nagyon fontos volt a közösség szempontjából. Az emberek már jórészt ismerték egymást – most előreugrok egy kicsit –, nem szóló figurák jöttek. Akkor is kisebb csoportokban jelentkeztek, mint ahogyan gyakran most is. Lényeg az, hogy elgondoltam, hogy mik azok a csatornák, ahol hozzá lehet jutni az információkhoz: az instruktorok, a KISZ-bizottság, a közművelődési titkárság. Bementem a dékáni hivatalokba, megkerestem szemináriumvezetőket. Nem a tanulmányi eredmény érdekelt, a közéleti szférákban néztem szét, és onnan kértem ötleteket, javaslatokat

– *Hányan jártak akkor egy évfolyamra?*

– Nem tudom pontosan, de becslésem szerint három-négyszáz között lehetett egy-egy évfolyam létszáma. Így összehívtam erre a találkozóra húszegynéhány embert, azok között is voltak pestiek már. Nulladik fázisban is benne volt, hogy nemcsak vidékiek, hanem pestiek is jelentkezhetnek. Sőt ebben a csapatban is volt néhány vezető értelmiségi gyerek, akiről tudtuk, hogy az. Magyarul, kezdetben sem indult egy munkás-paraszt származású kollégiumnak. Nem ez volt az alapmotívum. (A származás szerinti összetétellel, különösen az értelmiségi gyerekek szerepével kapcsolatban sok félreértés volt később a kollégium történetét illetően, amire időnként magunk is tettünk rá egy-egy lapáttal, tudatosan.) De az, hogy a tehetséges hátrányos helyzetűek segítése eleve benne volt a képben, az is biztos. Fontos tényező volt, de nem ez volt a meghatározó szempont. Lényeg az, hogy szeptemberben összejöttek a szobámban. Hogy milyen jól sikerült a kiválasztás, azt az mutatja, hogy az elsőként meghívott több, mint húsz emberből végül is egyetlen egyet vettünk fel a kollégiumba.

– *Mi történt azon az összejövetelen?*

” tudtam valamennyire a híres történelmi kollégiumokról, a népi kollégiumokról, az Eötvösről, az angol college-okról, meg ismertem tapasztalatból a hazai helyzetet, ezekre építettem

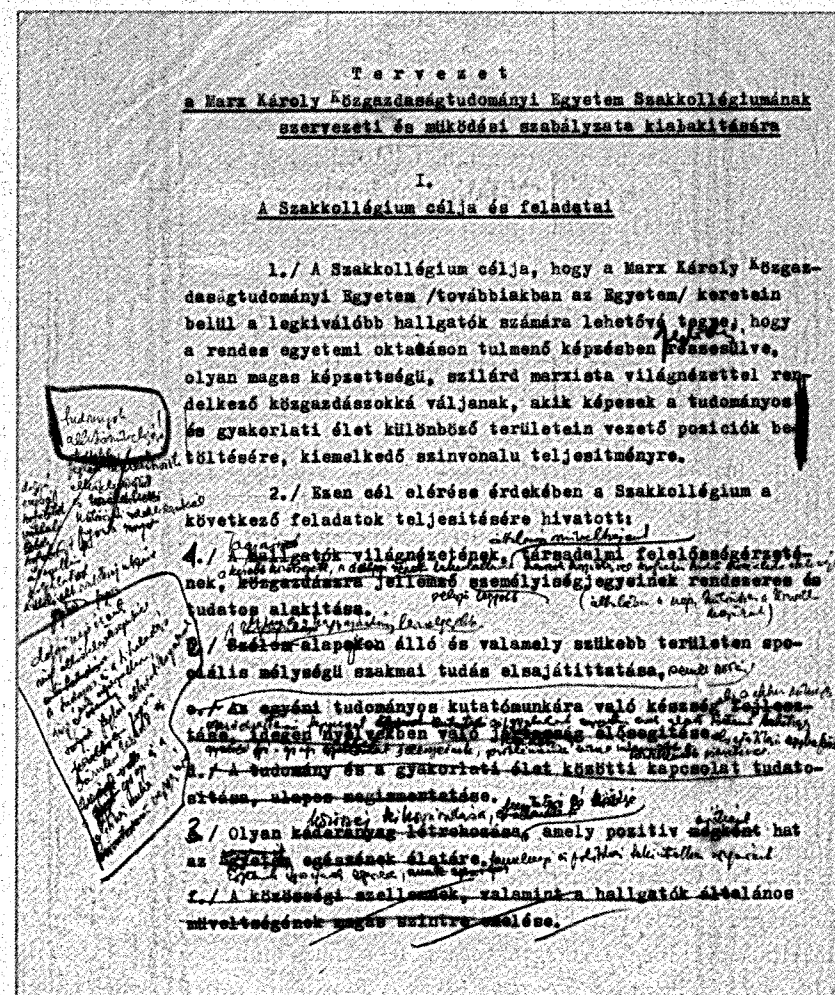

” ha esetleg ebből a beszélgetésből valami dokumentum lesz, akkor érdemes elővenni

– Elmondtam, hogy mi a koncepció, és megkérdeztem, mit szólnak hozzá, hajlandóak volnának-e segíteni megszervezni, azon az alapon, hogy kvázi alapító tagokként jönnének a kollégiumba, tehát saját jövőjükön is beszélnek, amikor erről beszélnek. Mind másodévesek voltak, másodév szeptember. Volt, aki ott rögtön mondta, hogy nem érdekli, volt, aki mondta, hogy érdekli. Elegen voltak azok, akik pozitívan álltak hozzá. Megalakítottunk két csoportot, bár az nem biztos, hogy ez az első ülésen volt. Megbeszéltük azt, hogy legközelebb összejö-vünk két hét múlva, és akkor folytatjuk. Emlékszem rá, külföldre mentem a kö-vetkező napokban, tehát nem lehetett intenzíven folytatni. Grúziába mentem egy konferenciára.

– Mások voltak az utazási irányok...

– Londonban is voltam, ugyanazon az ősszel, az volt az első nyugati konferen-ciám. Summa summarum a lényeg az, hogy volt néhány összejövétel, amikorra kiforrott két társaság, az egyik az, amelyik a felvételi előkészítéssel foglalkozott, a másik pedig a szervezeti szabályzat elkészítésével. Nem a szabályzat jogi, ha-

nem tartalmi oldalán volt a hangsúly, tehát magyarul, annak a körülhatárolásá-val, hogy mivel is foglalkozzunk, mi legyen a kollégium működésének a tartal-ma. Szabó Kálmán nagyon komolyan vette ezt a dolgot, nemcsak abban a fázis-ban, amikor beindult, hanem később is, nagyon sok tanácsot adott, és nyilvánva-lóan nagyon sok vonatkozásban befolyásolta, hogy mit csinálunk. Eljött estén-ként többször is az ősz folyamán, nem tízszer, de háromszor-négyszer igen. A Veres Pálnéban tartottuk ezeket a rendezvényeket. Akkor már ki volt jelölve, hogy oda fogunk költözni majd februártól, bár hely még nem volt. Ezek is ilyen Szabó Kálmán-féle megoldások voltak, hogy azokon az ágyakon még mások aludtak, amikor mi már azon gondolkodtunk, hogy nemsokára mi fogunk ott aludni. Csáki Csaba volt a Veres Pálné utcai kollégium igazgatója. Nagyon ko-operatív volt, példának okáért megengedte, hogy az igazgatói irodában tartsuk ezeket a rendezvényeket. Nem volt hol összejönnünk, esténként összejöhetünk volna a városban is, de akkoriban ez még kevésbé volt divat. Az, hogy volt egy helyünk, ahová mehettünk, az számított. Kálmán is odajött, és ott tartottuk eze-ket a megbeszéléseket, tíz-tizenkét emberrel. Akkor, ezekben a beszélgetések-ben forrott ki igazán, hogy mi is legyen ennek a kollégiumnak a tényleges tar-talma, és ott állt össze a szervezeti működési szabályzat, amit, ha esetleg, ebből a beszélgetésből valami dokumentum lesz, akkor érdemes elővenni, hogy mi is volt abban leírva. Valószínűleg tartalmilag meglepően korszerű, de rendkívül sok sutaságot tartalmaz szervezeti értelemben. Emlékeim szerint kezdettől benne van a kollégium három pillére: a szakmaiság, a közösségiség és a társadal-mi érzékenység. Erre büszke vagyok...

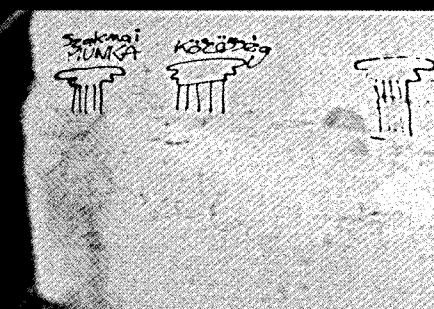
– Emlékszel valami olyasmire, ami ezeken beszélgetéseken felmerült, amiből végül nem lett semmi, mert nem illett a koncepcióba, de mégis lehetett volna valami értelme?

– Az az igazság, hogy nem emlékszem ilyenre. Benyomás szintjén arra emlék-szem, hogy biztos, hogy előfordult egy csomó olyan mozgalmi jellegű ötlet, amit aztán pont azért vetettünk el, mert nem akartunk hasonlítani a mozgalmi szer-vezetekhez, de miután az emberek agya be volt programozva, az enyém is, má-soké is, az akkori közéletnek erre a mozgalmi jellegére, ezért felmerültek ilyen elgondolások.

– Csak úgy például, milyenek lehettek ezek a mozgalmi elgondolások?

– Talán egy történettel tudnám megvilágítani azt, hogy mi volt itt a hozzáállás, és ebből vissza lehet következtetni sok mindenre. Abban az időben indult be az, hogy mivel az MSZMP létszáma nem nőtt az előírt gyorsasággal, nagyon fiatalon felvettek embereket a pártba. Talán már abban az időben is, de ha nem, akkor egy-két évvel később volt már olyan is, hogy középiskolában felvettek a pártba sokakat. Ami nagyon durva volt, mert aki járt középiskolába, az el tud-ja képzelni, hogy egy középiskolai KISZ-vezető tanárnak, ha egy csepp svádá-ja volt, akkor óriási befolyása volt arra, hogy a gyerek, akinek fogalma nem volt arról, hogy mit ír alá, belépjen a pártba, mielőtt észrevenné, hogy mit csinál. És akkor tizennyolc éves korára úgy jön az egyetemre, hogy másfél-két éve párt-tag. Ez különböző belső következményekhez vezetett, az egyetemeken külö-nösképpen. A pártba mindig is kellett két ajánló, az egyetemi KISZ-csoport-

” kezdettől benne van a kollégium három pillére: a szakmaiság, a közösségiség és a társadalmi érzékenység

nak kellett az egyik ajánlónak lenni, ha hallgató jelentkezett. Miután a hallgatói KISZ-szervezettség nagyjából 99,93%-os volt, ezért az egyetemi KISZ-csoportok gyakorlatilag a szemináriumi csoportok voltak, állami csoportoknak hívták őket. Semmi KISZ-élet nem volt igazából véve, ezt tanúsíthatom, mert ugyan KISZ-titkár nem voltam, de állami csoportvezető az igen. A saját csoportomban annak idején a világon semmit sem csináltunk, de ezt szó szerint kell venni, egyáltalán semmit. Még gyűlések sem voltak. A lényeg az, hogy ennek a szemináriumi (KISZ) csoportnak kellett állást foglalnia a párttagság ügyében. Még a legeslegelső időkben történt a kollégium megalakulása után, hogy az egyik szakkollégista párttag-felvételije alkalmával egy másik szakkollégista, aki ugyanabba a csoportba járt, tartózkodott a szavazásnál. A kollégiumban ebből hatalmas balhé lett, mert volt, aki felvetette, hogy ez nem korrekt, hogy tartózkodott, mert ha mindketten szakkollégisták, akkor igennel kellett volna szavazni. Azt hiszem, érződik belőle az a fajta szemlélet, amely jelentős közösségi fegyelmet követelt meg az emberektől. Azért mondom el itt, mert ilyesmi szemléletű dolgok lehettek a javasolt tevékenységek között is. Erről sajnos semmiféle dokumentum nincsen. Ha voltak ilyenek, példának okáért arra vonatkoztak, hogy a szakkollégium tartson szervezeti fegyelmet, amely az emberek nézeteinek befolyásolásában és az általuk végrehajtható cselekvéseikben is megjelenik. Ez szemléletileg messzemenően ellentétes azzal, ami igazából relative nagyon hamar kialakult (nem abban az értelmezésben persze, ahogy a '80-as évek végén), hogy a kollégiumban az egyes ember az egyes ember, és nem az az egyetlen meghatározója az életének, hogy szakkollégista. Ilyesmi típusú dolgok lehettek ott ezekben a beszélgetésekben, de talán érdemes elővenni majd egyszer az SZMSZ-t.

– *Már akkor érződött, hogy valamiféle élcsapat lesz a kollégium, szakmai szempontból is?*

– Igen. Bennem volt erre vonatkozólag egy nagyon erős érzés. Még nem volt semmi a valóságban, de az én fejem hónapokkal előbb tele volt ehhez kapcsolódó gondolatokkal. Emlékszem, hogy egy Szabó Kálmánnal történő beszélgetés után az egyetemről gyalogoltam a Kálvin térig és végig az járt a fejemben, hogy ha ezt meg tudjuk csinálni, amiről mi most beszélünk, akkor ez egy elit lesz, egy kiemelkedő jelentőségű társaság lesz. Ez még '69 nyarán volt.

– *Azoknak az embereknek az összetrombitálásában, akik az első megbeszélésre hívták, ez a szempont nem nagyon játszott szerepet, mert nem is tudhattál semmit róluk másodéves korukban.*

– Így van. Nem tudtam róluk semmit. Ez az érzés az intézmény jellegére vonatkozó elgondolásokból táplálkozott, nem pedig a konkrét szakmai tervekből. Ma sem tudom megmagyarázni (lehet, hogy akkor meg tudtam volna), hogy miért volt az, hogy miközben kezdettől fogva a legalapvetőbb, vagy inkább legkikristályosodottabb gondolat a szakmai gondolat volt, aközben mikor azokat kiválasztottam, akiket meghívtam az első ülésre, nem a szakmai szempontok játszottak szerepet. Ott voltak a tanulmányi eredmények. Lehetett húsz kitűnő azon az első évfolyamon, amiből másodév elején választottam, meg lehetett volna hívni azokat. Nem azt mondom, hogy eszembe sem jutott, mert nem emlék-

szem rá, de ha igen, akkor elvetettem, mert nem azokat hívtam. Nyilvánvaló, hogy a döntő már akkor is az a fajta elgondolás volt, ami a kompromisszumot kereste az értelmes ember, meg a tanuló gép, meg a közösségi bezárkózottság, vagy a közösségi csőllátás között.

Valamikor az ősz közepén határoztuk el, hogy a nyilvánosság elé lépünk. Egy cikk a Közgazdászban, meg egy vita az egyetemi klubban, ez jelentette ezt a bizonyos nyilvánosságot. Akkor már világos volt, hogy igen komoly dolgok fészülnek a háttérben, darázs-fészekbe nyúltam. Elég magányos voltam úgy mond szervezeti szempontból: igaz, volt tíz-tizenkét diák, aki ezzel foglalkozott, de ez nem nagyon érdekelt senkit, nem ismerték el tényleges szervezeti mozgásként. Én voltam az, aki képviselte a gondolatot, és Szabó Kálmán volt az, aki állandóan megvédett engem, meg a gondolatot attól, hogy valaki zsebre vágja, vagy megvágja, leállítsa. Valamikor késő őszre, december tájékára tenném azt, amikor a társaság úgy megerősödött, hogy tényleg volt egy kollektív gondolkodás bennünk. Volt egy nagy vita az egyetemi klubban, amin ott volt Szabó Kálmán is és Bedő Gyula is, mint rektorhelyettes, ott volt Szántai Kálmán, az egyetemi párttitkár, meg a KISZ-titkár, nem is emlékszem, hogy akkor ki volt az. Ott volt nyolcvan-száz egyetemista. Ez a vita egyfajta fordulópont volt. Először is abból a szempontból, hogy az állami vezetés lehengerelte a mozgalmi vezetést. Tehát Szabó Kálmán nem engedte labdába rúgni a párttitkárt és a KISZ-titkárt, akiknek az volt a problémájuk, hogy a kollégium el fogja vonni a legerőteljesebb embereket a KISZ-től, és majd mi legyengítjük a KISZ-t. Ami egy nagy marhaság, mert egy több száz fős intézményben, egy elvileg államilag támogatott establishmentnek a részeként akkor még húsz-egynéhány főben gondolkodtunk. De ha száz főben gondolkodunk, akkor is – már csak az arányból kifolyólag is hülyeség volt. Nem beszélve az egyéb dolgokról: a KISZ befolyásáról, jogosítványairól. Az nyilvánvaló volt, hogy ezek az elvtársak féltik a KISZ mozgalmi monopóliumát. Érezték ők is, hogy itt olyasmi jön létre, ami nem illik bele a lineáris gondolatmenetbe.

– *Utólag nézve ez ugye teljesen jogos félelem volt a részükről. Erre akár számíthattatok is.*

– Nem számítottunk, mert nem voltunk elég tudatosak. Őszintén szólva a politikai dimenzió valószínűleg még Szabó Kálmán fejében sem játszott komoly szerepet, az enyémben meg különösképpen nem. A szakmai meg a közösségi dimenzió volt a központban. Mondtam, hogy az egész dolog úgy indult el, hogy rossz tapasztalataim voltak a saját kollégiumomról. Attól vált igazán érdekessé a dolog, hogy politikai értelemben tökéletesen spontán volt. A gondolat már önmagában kivívta az ellenállást, miközben nekünk eredetileg eszünk ágában nem volt velük szembekerülni. Nem azért, mert konformak akartunk lenni, hanem mert eszünkbe sem jutott, hogy foglalkozzunk szervezkedésünknek ezzel a dimenziójával. Ez nagyon érdekes volt.

Tehát az egyetemi vitákban ez volt az egyik fontos dimenzió, ami az állami vezetés versus pártvezetés vitában öltött testet, és ennek kapcsán eldőlt az, hogy Szabó Kálmán kimondta, hogy márpedig ő ezt megcsinálja. Hatalmában állt, persze jöhetett volna a pártközpont, de akkor az ügy még nem jutott el oda.

” az járt a fejemben, hogy ha ezt meg tudjuk csinálni, amiről mi most beszélünk, akkor ez egy elit lesz, egy kiemelkedő jelentőségű társaság

” a politikai dimenzió nem játszott komoly szerepet

R e k t o r i h a t á r o z a t
Szakkollégium létesítéséről

A Művelődésügyi Minisztérium hozzájárulásával és segítségével, a Párt- és KISZ Bizottság közreműködésével és az Egyetemi Tanács egyetértésével a Szakkollégium létesítését jóváhagyom.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Szakkollégiumát az Egyetem kezelésében lévő /Bp. V. Veres Pálné u. 36. sz./ épületben helyezem el.

A Szakkollégium tiszteletdíjas igazgatójává 1970. február 1-től /visszamenő hatállyal/ meghatározatlan időre dr. C h i k á n A t t i l á t, az Ipargazdaságtan Tanszék tanársegédét nevezem ki, akinek vezetésével a Szakkollégium 1970. március 1-én 25 II. éves alapító taggal kezd meg működését. A Felvételi Bizottság döntése alapján beköltözésre jogosult tagja 16 fő vidéki, és külső tagja 9 fő budapesti hallgató.

A továbbiakban egy-egy tanév végén – így a folyó, 1969/70 tanévben is – a mindenkori I. évesek közül további hallgatók lesznek a Szakkollégium tagjai. A bentlakók száma egy évfolyamról – az I. évfolyam kivételével – legfeljebb 25-28 fő lehet. Ezen rendelkezés értelmében a Szakkollégium létszáma az 1972/73 tanév végére lesz teljes.

A Szakkollégium részletes felvételi rendjét és működését a kidolgozott és később elfogadásra kerülő Szakkollégiumi Szervezeti és Működési Szabályzat tartalmazza. A Szakkollégium célja: a kollégisták tudományos munkájának intézményes elősegítése, valamint erős szocialista közösségi szellemük és társadalmilag elkötelezett aktív magatartásuk kifejlesztése.

A másik fontos és érdekes dimenzió a népi-urbánus ellentét volt, ami már a kezdeteknél megjelent valamennyire, és aztán később még nagyobb hangsúlyt kapott.

Itt az egyetemen a '68-as időszakban eléggé erős volt az a káder értelmiségi rétegből származó társaság, amelyik nagyon jól reagált a nyugat-európai eseményekre. A jót, azt úgy értem, hogy vette a lapot, aztán, hogy miként képezte le magában, az már értékvalasztás kérdése. Ennek voltak következményei az egyetemi KISZ-életben. A fejlemények szigorúan a KISZ keretén belül maradtak, a mozgatói többségükben ma ismert személyiségek, akik akkor erősen balos irányba indultak. Leegyszerűsített módon fogalmazva azokat a következtetéseket vonták le a nyugati fejleményekből, hogy kellene csinálni egy rendes kommunista társadalmat, mert ez nem kommunizmus, ami itt folyik, és nem is a kommunizmus irányába visz. A nyugati demokráciákról látszik, hogy sehová

nem vezetnek, ott is a fennálló rendszer elleni küzdelem folyik. Ezek az emberek jórészt tényleg a vezető rétegekből, a pésti káder értelmiségből származtak, akik számára nagyon furcsa képződmény volt egy plebejus indíttatású intézmény. Gyanakvást keltett, hogy hová fog állni. Hogy nem az ellen akarja-e valaki létrehozni, amit ők akarnak tiszta szívvel csinálni. Később elmondták, erre gondoltak akkoriban. Hogy jönnek a janicsárok, akik letiporják őket ezeknek az álszent kommunistáknak, álszent szocialistáknak és nem tudom micsodáknak a nevében. Megint nem tudtuk, hogy esetleg ez lehetne a szerepünk, vagy hogy így láthatnak minket, nem tudom világos-e, de egyszer csak észrevettük, hogy nézd már, van itt egy komoly társaság, amelyik igen sándán néz miránk, miközben mi bizonyos képviselőikkel még szövetségeket is akartunk kötni ebben a dologban, aztán ezzel szemben ők támadnak meg minket. Tényleg teljes naivság volt a mi részünkről, tehát ebbe a dimenzióba sem gondoltunk bele.

– Ez mit jelent, hogy ti? Hogy te nem gondoltál ezekre a dolgokra, azt értjük. Akik körülötted szerveződtek, vagy akikkel elkezdted szervezni az egészet közöttük sem voltak ebből a körből? Mondtad, hogy vezető értelmiségi családok képviselői is voltak a kezdeteknél.

– Addigra lemorzsolódtak. Azok egy az egybe lemorzsolódtak.

– Ez a társaság az alapító társaság?

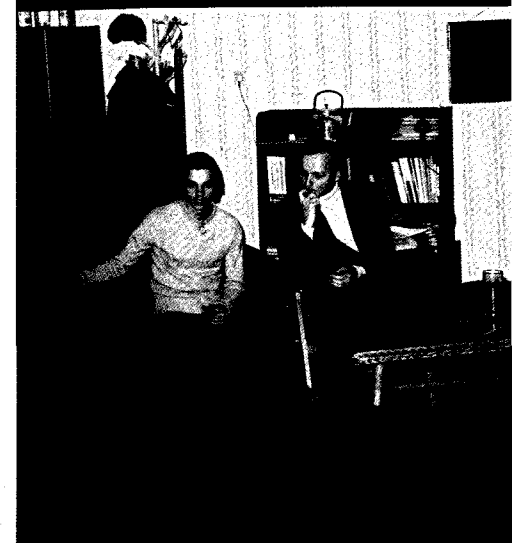
– Még nem, mert volt a szervezők közül, akiket nem vettünk fel. Nagyon érdekes volt a dolog. A nagy lépés az volt, amikor Tömpe Pista az egyetemi klubban rendezett vitán felállt és közölte, hogy szakkollégiumot márpedig kell csinálni, és ő személy szerint is szívesen csinálja.

– Ami azért érdekes, mert ő közülük való volt. Az említett értelmiségi kör tagjai ekkor a Tömpét árulónak tekintették, mert ők maguk közé tartozónak érezték, és ezzel szemben teljesen másféle nyilatkozatot tett.

– Igen. Egyébként nagyon látványosan lépett fel, el volt törve a lába, be volt gipszelve combig. Amellett, hogy csoportdinamikája volt a dolognak még amúgy is drámai volt, mikor felségítették, hogy fel bírjon állni, és elmondja nagy beszédét a szakkollégium mellett. Tényleg nagy show volt. Ebből azért az is látszott, hogy nem lehetett ilyen ellentétet tisztán kiépíteni, ami a plebejus szakkollégium meg a budapesti vezető értelmiség ellentétéként helyezte volna el ezt a dolgot. Ezen a vonalon még csak annyit zárójelben, hogy volt természetesen folytatása a későbbiekben, amiről még később beszélhetünk, de ez a november környéki vita, amiről most beszélünk, ez kardinális jelentőségű volt. Kiderült az olyan félvakok számára is, mint amilyen én voltam akkor, hogy ennek politikailag is olyan súlya van, amit mi nem szándékoztunk, de tetszik, nem tetszik, benne van a dologban, tehát kezelni kell. Még az előkészületekhez csak annyit, hogy az igazi nagy formális vita azon bontakozott ki, és ez volt az utolsó napirendi pont ebben a vitasorozatban, hogy hogyan álljon fel a felvételi bizottság, és ki döntse el azt, hogy kik legyenek szakkollégisták. A KISZ-bizottságnak meg az egyetemi pártvezetésnek az volt az álláspontja, hogy a KISZ-bizottságnak kell kiválasztania a szakkollégistákat, nekünk pedig az volt az álláspontunk, hogy a szervező bizottság döntse el, hogy kik legyenek szakkollégisták. Szabó Kálmán kompromisszumos döntése az volt, hogy legyen egy héttagú felvételi bizottság, és abban

” fontos és érdekes dimenzió a népi-urbánus ellentét volt, ami már a kezdeteknél megjelent valamennyire

” kiderült az olyan félvakok számára is, mint amilyen én voltam akkor, hogy ennek politikailag is súlya van

” megpróbáltunk minden szakkollégistát valami neves kutatóhoz kapcsolni

legyen benne a három kar KISZ-titkára, meg legyen benne három szervező, meg én. Ez egy elfogadható kompromisszum volt. Tulajdonképpen említésre érdemes még, hogy ez a három KISZ-titkár három nevezetes személyiség volt. Az általános közgazdasági kar KISZ-titkára volt Kerekes Sándor, aki tanár szakos volt és most dékánunk. A kereskedelmi kar KISZ-titkára Udvarhelyi László volt, aki politikai pálya után most egy könyvkiadó igazgatója. Az Ipari kar KISZ-vezetője Nagy Sándor, aki máig aktív vezető MSZP politikus. Markáns egy társaságot tett ki ez a három ember. A felvételi egyébként békés körülmények között zajlott le. A három KISZ-titkár is teljesen korrektül viselkedett, meg kell mondani. Tényleg azok a szempontok kerültek előtérbe, amiket mi próbáltunk meg megfogalmazni, meghatározni. Szót lehetett érteni velük, voltak viták, de minden különösebb konfliktus nélkül lezajlott a felvételi. Jelleget tekintve hasonló módon ment, mint ahogy azóta is csináljuk, mármint olyan értelemben, hogy kétfokozatú volt. Volt egy írásbeli, esszét kellett írni, hogy mit várok el a szakkollégiumtól. A hétagú felvételi bizottság elbeszélgetett velük és eldöntötte, hogy a harmincnégy jelentkezőből melyik huszonötöt vegyük fel.

– Az a három ember, aki a szervező bizottság részéről volt, azok kik voltak?

– Mucsi Barna, Körte Mihály és Madarász Gabriella. Azt elfogadtuk, hogy ők automatikusan kollégisták lettek.

– Mik voltak ezekben az esszéikben, miket vártak az emberek a kollégiumtól?

– Nem adtak igazából új ötleteket ahhoz, amiket korábban kigondoltunk. Sokkal inkább emocionális alapvonal volt, amiket ők elgondoltak, főként hogy szeretnének ehhez a közösséghez tartozni. Nem hiszem, hogy rendkívül sokban különböztek volna attól, amilyen válaszokat arra a most feltett felvételi kérdésre kapunk, hogy mit vársz a szakkollégiumtól. Szeretnék közösséghez tartozni, szeretnék színvonalas szakmai munkát végezni. Ezek ismétlődtek.

– Most akkor elindulhatunk a szakmai vonalon.

– Ezzel kapcsolatban egy nagyon világos induló koncepció volt. A lehető legtisztább tutor rendszer, ha úgy tetszik. Azon belül is egyfajta iskolateremtés gondolata, amiről meg kell mondani, hogy Szabó Kálmántól származik, aki ezt az egyetem egész tudományos életében szerette volna meghonosítani. Ezt mi úgy fordítottuk le, hogy megpróbáltunk minden szakkollégistát egyenként, vagy nagyon kis csoportokban valami neves kutatóhoz kapcsolni. Ebben Kálmán sokat segített. A lényeg az volt, hogy iskolateremtő egyéniségeket kerestünk, hogy azok majd iskolákat fognak itt csinálni. Így lett az, hogy Szabó Kálmánnak volt diákja, Andorka Rudolfnak volt diákja. Talán Palánkainak is volt. Tehát nem kurzusok alakultak, hanem egy-egy emberhez kapcsolódott egy vagy két kollégista. Ezeknek az embereknek igazából véve egy tutor-szerű feladat jutott, körülhatárolatlanul, annyi, hogy segítse a kollégista szakmai fejlődését.

Mi kerestünk tutorokat, ebben benne voltak azok az emberek is, akikről szó volt. Abban, hogy Sági Gábor Andorka Rudolffhoz került, abban Sági Gábornak magának is szerepe volt. Tehát akkor sem volt már olyan paternalista a dolog, hogy Szabó Kálmánnal leültünk volna és eldöntjük, hogy kinek ki a kicsodája. Hanem ők választottak, ők mondtak témát, legfeljebb annyi volt, hogy ha nem volt hozzá koncepciója, hogy ezt kivel csinálja, akkor javasoltunk neki valakit. Így in-

dult el. Sikert az a légkört kialakítani, hogy nem mondanám, hogy megtiszteltetésnek vették, de jó szívvel fogadtak egy ilyen felkérést. Lehet talán azt mondani, hogy örömmel fogadták, hogy gondoltunk rájuk, nem azért, mert mi olyan fontosak voltunk, hanem azért, mert világos volt, hogy ez más, mint amit az egyetem általában követel. Ha egy ilyen speciális feladat megoldására azt gondolják valakiről, hogy jó, az nyilván jólesett annak az embernek.

– Hogyan működtek ezek a tutor-diák kapcsolatok?

– Rosszul. El kell mondanom, hogy az első néhány hét eufóriája után kiderült, hogy iszonyúan messze vannak egymástól az emberek, ráadásul nem is voltak csoportok, hanem szinte mindenki egyedül volt, ezért még azok a levezető csoportnak is hiányoztak, amik ma azért megvannak, hogy ha egy csoportban egy tanárral nem sikerül eléggé jó kapcsolatot kiépíteni, akkor ezt közösségileg jobban el lehet viselni. A legtöbb esetben nemigen tudták, hogy mit kezdjenek egymással. Messze nem úgy működött, ahogy szerettük volna, elégedetlenek voltunk. Nem a tanárokkal, hanem látszott, hogy nem igazán jó ez a rendszer.

– Nem volt kijelölve cél, hogy valami írást le kell adni a végén? Az írtad, hogy a TDK írásra volt az egész kihelyezve.

– A következő években voltak az első TDK-k. Az hiszem, ha elkezdünk tanulásokat levonni a történetből, akkor azt mondhatjuk, itt is mereven gondolkodtunk. A TDK volt a szakmai munkánk neve, rendszere, formája, és nem jutott eszébe más az embereknek – most ebbe Szabó Kálmánt és engem is beleértve –, mint az, hogy a TDK legyen a célirány. Most nem tudom, hogy valami más célt kellett volna-e kitűzni. Az embereknek azok a keretek adódtak, amik adódtak. A szervezeti innovációnak igencsak ki kellett fornia magát, és a kollégiumban több évnek kellett eltelnie, hogy kitaláljuk, hogy mit kellene csinálni. Félreértés ne essék, ha azt mondom, hogy rossz volt, akkor nem azt jelenti, hogy nem működött. Pláne abban az időben pont az említett merevségek miatt gondosan ügyeltünk arra, hogy az összejöveletek meglegyenek, az emberek elolvastak dolgokat, csak nem volt olyan hangulata az egésznek, hogy íme itt volnának ezek az iskolák.

– Valamilyen teljesítmény, ami említésre méltó, azért kialakult belőle?

– Igen. Nagyon differenciált volt a helyzet, nagyon különbözőek voltak az akkori felvett kollégisták. Az a generáció, az a huszonöt ember, akiket felvettünk, különösen eltérő szervezeti gondolkodással, szakmai felkészültséggel bírt, szóval nagyon heterogén csapat volt. Kimondottan szakmai szempontokból, felkészültség, háttér dolgában is nagyon sok különbség volt köztük. De volt néhány ember, akikről látszott, hogy nagyon komoly teljesítmény van benne, és ez ki is jött. Ilyen volt Szép Kati például, aki Szép Jenőnek, a Matematika Tanszék akkori vezetőjének a leánya, nagyon tehetséges volt. Most is sikeres, a Kertészeti Egyetemen tanít. Ő azt hiszem, hogy Meszénához járt. Sági Gábor Andorkával jól tudott együttműködni, olyannyira, hogy Sági, három évvel később, amikor végzett, a Demográfiai Intézetbe ment dolgozni. Vagy Füstös Laci szintén alapító tag volt, ma is azt csinálja, amivel ott elkezdett foglalkozni. A kollégium egészének a jövője miatt mondtam, hogy ez nem vált be, hamar kiderült, de azért mi eléggé tudtuk szívni magunkat, hogy azért ne bukjon meg, hanem átalakuljon.

” elégedetlenek voltunk, nem a tanárokkal, hanem látszott, hogy nem igazán jó ez a rendszer

” azért ennek a kollégiumnak mindig is az lesz az erőssége, hogy elméleti vonalon tud érdekesebbet nyújtani

– Nem is voltak olyan közös összejövetelek, amin az emberek szakmai fejlődésükkel szembesültek?

– De voltak. A beszámoló kezdettől fogva megvolt, sőt, abban az időben még komolyabban fogalmazódott meg ez a formális része, hangsúlyosabb volt. Benne volt, hogy igenis tájékoztatni kell egymást, el kell mondani a dolgozatokat, és így tovább.

– Már az első félév végén volt valamilyen szakmai fórum?

– Őszintén szólva nem emlékszem, hogy szakmai fórum lett volna, de már az első nyári táborban is volt önmarcangolás. Ahol nem is lehetett másról beszélni, csak a szakmai munkáról.

– Úgy tűnik, hogy ez olyan időszak volt, amikor az elméleti emberek viszonylag többen voltak, mint a gyakorlatiak. Ez tudatos döntés eredménye volt, vagy csak így alakult?

– Ameddig volt tervgazdasági szak, illetve amíg hol ilyen, hol olyan néven futott az egyetem elméleti közgazdasági szakja, amely erősen modernizált volt, addig mindig is többségben voltak a tervgazdosok a kollégiumban. Olyan is volt, amikor abszolút többségben voltak, ami azért volt durva, mert létszámarányosan az egyetemen akkor is egy tört részét képezték az egésznek. Bennem is meg másokban is részben tudatos volt, hogy a szakkollégium az elméleti képzésben tud igazán többet nyújtani az embereknek. Valahogy vonzóbb is volt, érdekesebbnek is tűnt. Most is ez van. A mai viták tükrében is, huszonöt év után is úgy érzem, hogy ez így van jól. Persze arányokat kell tartani, törekedni kell arra, hogy az igények többoldalúan legyenek kielégítve, de azért ennek a kollégiumnak mindig is az lesz az erőssége, hogy elméleti vonalon tud érdekesebbet nyújtani. Ezért az első egy-két évfolyamtól kezdve a matematikai és a közgazdasági vonal erős volt relatíve. Nagyon érdekes volt abban az időben, a matematikai vonal az egyetemi oktatásban, tulajdonképpen a magyar közgazdasági közéletben is sokkal erősebb volt, mint most. Nagyobb volt a hangsúlya, jobban elvált, ha úgy tetszik, a színvonal szempontjából, a többiekétől. Most itt tényleg a saját példamat említve: én '64-ben játékelméletet tanultam két féléven keresztül, ami abban az időben még nyugati egyetemeken is ritkán volt két féléves tárgy. Nekünk nagyon színvonalas játékelmélet kurzust tartott Szép Jenő. Azért tudom, hogy színvonalas, mert ismerem a mai oktatás tematikáját is. Ez csak példa, mert lehetett volna más is mondani. Krekó Béla bácsi nemlineáris programozás tárgyát. A Bellmann könyv a dinamikus programozásról, ami az alapkönyvnek számít, '64-ben jelent meg, emlékszem. Én már tanultam belőle, és '67-ben végeztem. Ennyire naprakész volt a matematikai közgazdasági oktatás. Ezzel szemben, elmentem dolgozni egy vállalatba mint közgazdász, és ott derült ki, hogy az egész öt év alatt nem hallottam egyetlen szót sem a diszkontálásról, mint műveletről. Azért ez egy szakadék volt...

Miután negyed-ötödéves koromban tanítottam a matek tanszéken, eléggé bekapcsolódtam ebbe a vonalba, jártam az operációkutatási konferenciákra. Nagyon furcsa, messzire vezet és más téma, hogy miért az operációkutatás fogalma lett az, amelyik Magyarországon a matematikával foglalkozó gazdasági érdeklődésű embereket elsősorban összehozta.

Szerintem egyszerűen az volt a helyzet, majdnem biztos vagyok benne, hogy ezt mondanák a Bródyék, Augusztinovicsék, Meszénák, akik kezdettől fogva csinálták, hogy ez politikailag semleges volt. Ha ők elkezdnek makrofoglalmakkal játszani, ökonometriával, nem tudom mivel, azt lecsapták volna. Mert a közgazdaságtanban a matematika politikailag nem kívánatos stúdium volt abban az időben. Mintha azt mondták volna, hogy a szakértelemből való nyilatkozás az porhintés az emberek szemébe. A fellazítás eszköze, a figyelmet a lényegről elterelni, dezideologizálni a gazdaságot, megfosztani a tényleges tartalomtól egyes fogalmakat. Ilyen dolgokat mondtak a matematika közgazdasági alkalmazásával kapcsolatban. Az operációkutatás egy kicsit kevésbé volt exponált terület.

Ezt annak indoklására mondom, hogy ettől kezdve tulajdonképpen a matematikai-közgazdasági vonal, annak persze az a része, amit nálunk művelni lehetett, mindig jelen volt, és erőssége volt a kollégiumnak. Tulajdonképpen adott egy olyan szálát a történetünknek, hogy gördülő módon a szakkollégisták kvázi egymást tanították, úgy, ahogyan az utóbbi években még szervezettebben kialakult, hogy azok tanítanak, akik hét-nyolc évvel ezelőtt szakkollégisták voltak. Mára már több generációnyi társaság került ki a kollégiumból.

– Volt ennek valamilyen egyértelmű presztízse?

– Volt, persze. A matematikának az a presztízse mindig megvan, hogy akik nem csinálják, azok egyáltalán nem értik. Az idegenségnek a presztízse. Ugyanakkor annyit azért mindenki tanult az egyetemen, hogy tudta értékelni azt, hogy a másik tudja azt, amit ő nem tud. Látszott, hogy tényleg teljesítmények is vannak ezen a vonalon. Nem volt ez véletlen. Az első évfolyamban Szép Kati, Füstös. A másodikban Temesi, Halpern és így tovább, a mai napig.

– Hogy lett a tutorálásból szekció (ami a szakmai munka következő formája lett)?

– Az uralkodó tendencia volt, hogy a kollégiumban nagyon sok mindent próbáltunk kiscsoportos közösségi alapra helyezni, és nyilvánvalóan adódott, hogy ezt megnézzük szakmai vonalon is. Így alakult ki, hogy meg akartuk nézni, mi történik akkor, ha nem abból az elvből indulnánk ki, hogy keresünk iskolatemető egyéniségeket és rendelünk hozzájuk egy-egy embert, hanem megpróbálnánk kis szakmai közösségeket létrehozni, és azokhoz keresnénk tanárt. Ez alakította ki tulajdonképpen a szekciórendszert.

– Párhuzamosan mentek?

– Igen. A rendszer sosem volt tiszta. Most sem tiszta. Mindig volt ilyen is, meg olyan is. Inkább azt lehet megmondani, hogy mi volt a magja a dolognak, ami köré a többi szerveződött.

– Az éves beszámolóknál előfordult már az elején is olyan, hogy az éves munka elégtelensége miatti számonkérések személyes felelősségrevonásokhoz vezettek. Volt valamilyen standard követelményrendszer?

– Ha a dolgot a lényegi oldaláról közelítjük meg, a kollégiumban fontos volt akkor, ahogyan most is fontos, hogy az emberek tudják, hogy a másik mit csinál. Mindig megpróbáltuk a legitimálható szervezeti formákat megkeresni a számonkérésekhez azokra az esetekre, amikről mindenki tudja, hogy valamit csinálni kellene az üggyel, vagy az emberrel, csak azt kell megkeresni, hogy hogyan

” a kollégiumban fontos volt akkor, ahogyan most is fontos, hogy az emberek tudják, hogy a másik mit csinál

” az a viszonylag merevebb szemlélet, ami a '70-es évek elejét jellemezte, fokozatosan oldódott

oldjuk meg. Egyszerűen ez volt a helyzet akkor is. Volt itt mindenféle forma, osztogattunk írásbelit, fegyelmit, stb.

– *Volt, hogy fegyelmit osztott a DB?*

– Volt, amikor a DB-nek volt szóbeli meg írásbeli figyelmeztetési jogköre, ezt most nem tudom pontosan időben behatárolni, de volt, amikor ezekkel rendszeresen éltünk, olyan értelemben formalizálva is, hogy nem egy általános teljesítményt, hanem konkrét részterületeket is ezzel büntettünk, vagy jutalmaztunk. Emlékszem, Nagy Husszein Tibi kirakta a szobája falára, hogy kapott egy adott félévben egy dicséretet is meg egy megrovást is, egyiket a közösségi munkájáért, másikat a szakmai munkájáért. Ezt nem büszkeségből, hanem az ellentmondás érzékeltetésére, tréfából rakta ki.

– *Vissza tudsz emlékezni, hogy szakmai okokból milyen típusú probléma miatt kaphattak az emberek fegyelmit?*

– Nem emlékszem lényegesen más dologra, mint ma, tehát akkor is arról volt szó, hogy valakik nem csinálták meg, amit megígértek. Érdekes, még azt sem tudom pontosan felidézni, hogy mikortól vezettük be azt a rendszert, hogy nem kap plakettet az, aki nem ír TDK-t. A TDK kötelezettség kezdettől fogva megvolt, a plakett persze nem volt, csak '75-től kezdve. Az a gondolat, hogy mindenki írjon TDK-t, az persze, '75-nél korábbi, hiszen, mint említettem, a TDK-ra orientálódott már a kezdeti szakmai munka is.

– *Ezek a szekciók mennyire kötődtek egy-egy tanárhoz, egy-egy szűk vagy tág témához, hogyan működött ez az egész?*

– Ilyen szempontból is íve van a dolognak, mert az első időben, a '70-es évek közepe táján nagyon tanárfüggő volt a dolog, és elég sok jól formalizált kurzus működött, amiknek megvolt rendesen a tematikája, és minden szépen működött. Annnyira, hogy a '70-es évek második felére kialakult egy olyan gondolat, ami nagyon közel áll azokhoz a később sokak által ismét szorgalmazott dolgokhoz, hogy legyen egymásra épülő, formalizáltabb a kurzusrendszer, valamennyire be lehessen illeszteni az egyetemi struktúrába, stb. Egész más szavakkal, de tulajdonképpen ilyesmikről volt szó akkor is, hogy meg kell mondani azt hogy ki, milyen kurzusban vegyen részt, ahhoz, hogy jól felkészült közgazdász legyen, és ezeknek legyen egymásra épülése. Legyen ellenőrizve az, hogy ezeket végig is csinálják. A '70-es évek második felében már volt SZMT, akkor TMT-nek hívtuk (Tudományos Munka Tanácsa), csak később jöttünk rá, hogy talán helyesebb szerényen fogalmazni, és a tudományost szakmai munkával helyettesíteni. A TMT olyan erős szervezet volt, hogy minden kurzusban volt egy tagja, hetenként üléseztek, és volt mit csinálniuk. Átvettek a DB-től funkciókat. Amikor a legitim SZMT gondolatot felmelegítettük, a 90-es évek elején, akkor nem csináltunk mást, mint amivel Póta Jánosékkal a '70-es évek második felében próbálkoztunk, és egy-két évig ment, egészen addig, amíg egyszer olyan TMT vezetőt választottunk, aki elhaláloztatta az egészet, mert ebben mindig nagy meszter volt a kollégium, hogy hogyan lehet valamit kifuttatni.

A TMT-nek tulajdonképpen nem kellett mást csinálnia, csak nyomás alatt kellett tartania a kollégistákat. A munkafegyelem sem a tanárok, sem a diákok oldaláról nem volt persze magasabb abban az időben, mint most, nem tartalmi

szempontból, persze. Ezalatt azt értem, hogy szép lassan, szeptember végére lett meg a kurzus, addigra összeálltak a dolgok, nem feltétlenül voltak rendszeresek az összejövetelek, és ha elmaradtak, annak nem lett következménye. A '70-es évek végéig ez nagyjából így nézett ki. Aztán a szakmai munka fokozatosan kezdett átalakulni az oktatásból egy szellemi műhely koncepcióvá. Az „oktatás” az mindig a TDK célú, vagy valamilyen teljesítményorientált dolog volt. Ez a folyamat nemigen tárgyalható a kollégium általános puhulásának említése nélkül. Az a viszonylag merevebb szemlélet, ami a '70-es évek elejét jellemezte, fokozatosan oldódott, és ez érezhető volt a szakmai munkában is: nem kell feltétlenül megmondani általános érvénnyel, hogy ki milyen keretek között végezze a szakmai munkáját. Ez együtt lazult, ha úgy tetszik a kollégium egyéb tevékenységeivel.

A szakmai munka tartalmát tekintve az első időt az határozta meg, hogy a kollégium bizonyos értelemben a 68-as gazdasági reformnak is a szülőtte. Amikor elindultunk, akkor még éltek bizonyos illúziók arra vonatkozólag, hogy ebből lehet valami nagyon komoly következmény az ország gazdasági fellendítésére, és ráadásul voltak kísérletek arra is – a kollégiumban többen foglalkoztak ilyesmivel –, hogy az indirekt irányítású szocialista típusú rendszer elméleti megalapozását megtaláljuk. Rendkívül sok izgalmas technikai jellegű dolog született a '70-es években, és ezek nagyon érdekesek voltak a maguk nemében, így utólag visszanézve is „gazdaságtechnika” volt ez, makro- meg vállalati szinten is. Ide tartozott például a szabályozó rendszer. A szabályozó rendszer egy viszonylag tisztán, jól modellezhető valami volt abban az időszakban, matematikai értelemben is. Ki lehetett számolni azt, hogy ha például a különböző központi bérpreferenciák így meg így működnek, akkor ez hogyan hat a vállalat kapacitáskihasználási érdekelttségére. Képletekkel le lehet vezetni. Ennek volt egy intellektuális érdekessége, mert jól formalizálható volt. Másik oldalról meg ezzel bekapcsolódtunk a főáramba, mert mások is ilyeneket csináltak. Vállalati szinten is nagyon sok ilyen dolog volt. Érdekes, hogy vállalati szinten, azt hiszem a '70-es évek közepén a gondolkodás egyfajta elvi feltárá jellegű tevékenység köré csoportosult. Amikor tisztázni próbáltuk különböző, a vállalati működéshez kapcsolódó fogalmak tartalmát, akkor azok is akkor tanulták, akik ezt az egyetemen tanították, hiszen '68 után új szemlélet jött, új fogalmakkal. Ezek a tartalmak részben mások, de részben hasonlóak voltak, mint amik a nyugati könyvekben voltak olvashatóak. Itt van például a „szocialista” marketing. Világosan kell látni, hogy az, hogy szocialista, az számunkra abban az időben egy adott tényhelyzet volt. A marketingről tudtuk, hogy van értelme. Kezdődött azzal, hogy össze kellett egyeztetni a szocialista gazdálkodással. Ráadásul, mikor kiderült, hogy elmegy egy nemzetközi diákkonferenciára (persze a szocialista „táboron” belül, csak ilyenekre jártunk) és erről elkezdés beszélni, akkor téged mindjárt ellenségnek tekintenek, mert kiderül, hogy a marketing a szocializmus ellensége, akkor még kap egy heroikus felhangot is, és mindjárt milyen érdekes, hogy szocialista marketing.

” ezek nagyon érdekesek voltak a maguk nemében, így utólag visszanézve is, „gazdaságtechnika” volt ez makro- meg vállalati szinten is

Külső kapcsolatok a '70-es évek közepén. Csepel, Tervhivatal

– A '70-es évek közepén kialakult két kapcsolat: a Csepel és a Tervhivatal. Ezek valahogy a szakmai munkából nőttek ki?

– Nem. Ez nagyon érdekes és nagyon szépen mutatta, hogy hogyan függtek össze a dolgok a kollégium különböző működési területén. Mert ezek legalább annyira politikaiak voltak, mint szakmaiak, persze, nem lehet szétválasztani. Először egy általános megjegyzés arra vonatkozóan, hogy igazából a kollégium akkor is kereste a közéleti helyét. Az akkori idők szellemének megfelelően, persze. Próbáltunk kapcsolatokat építeni, ma már teljesen nonszensznek tűnő helyekre eljártunk ilyen célokkal. Akárhová meghívtak, mindenhová elmentünk. Ilyen „helyes, fiatal, bátor tekintetű közgazdászokat” szívesen láttak sok helyen. Például volt szerződésünk – azt hiszem ez a leggroteszkebb az egészben – a Házfias Népfront V. kerületi Bizottságával is. Annyi közünk volt hozzá, hogy mi is az V. kerületbe tartoztunk. Ezek közül a kapcsolatok közül kiemelkedő volt Csepel és a Tervhivatal. Csepel úgy alakult, hogy nekem voltak ott olyan személyes kapcsolataim, amiknek a kollégiumra való kiterjesztése célszerűnek látszott. Itt egy kis kitérő megint. Abban az időben egy csomó készletgazdálkodási dolgozat született, amivel akkor én foglalkoztam, és magammal hurcoltam egy csomó embert, hogy ezzel foglalkozzanak. Én a készletgazdálkodást, mint témát annak idején véletlenül kaptam az egyetemen, mert amikor visszakerültem egy évi külső munka után, akkor Megyeri, az akkori tanszékvezető behívott és mondta, hogy ő tudja, hogy tanultam Ziermann Margittól készletgazdálkodás című tantárgyat, és éppen most az új tantervben – akkor is reform volt – szeptembertől kellene egy két féléves készletgazdálkodás című tantárgyat tanítani. Azt gondolta, hogy ezt nekem kellene csinálni. Nekem volt öt-hat óra készletgazdálkodás matematikai modelljei című dolog a háttérben. Erre egy kétféléves tárgyat alapozni két hónap alatt már akkor is merész feladatnak látszott. Nemigen volt mit tenni, egyrészt mert abban az időben nem volt szokás a főnöknek nemet mondani, nem úgy volt, mint most. Ha én most egy ilyen gondolattal előállnék a tanszéken, azt hinnék, hogy viccelek, szóba sem kerülne, hogy megcsinálják. Másrésztől valószínű, hogy akkor is, most is, kihívás egy fiatalembernek, ha kap teljesen egyedül egy új tantárgyat. Elkezdtem a nyáron ezzel foglalkozni. Elolvastam egy csomó mindent, és nagyon sokat köszönhetek, annak az ismeretlen oktatónak, aki megrendelte a '60-as években az egyetemi könyvtárnak a Stanford University Press két készletmodellezéssel foglalkozó könyvét, mert ennek köszönhetem, hogy később a Stanfordinra mentem Ford ösztöndíjjal. A készletezés is egy kiváló terep volt arra, hogy a korábban említett gazdaságtechnikát csináljuk. Abból a szempontból is jól jött ez a téma, mert azt gondoltam, hogy ennek a politika-semlegessége számomra lehetővé teszi, hogy ne kapcsoljam össze az akkori szakkollégiumi tevékenységet a szakmai tevékenységemmel. Két teljesen különböző szálon fusson a dolog, és ez be is jött. Ez

” a készletgazdálkodást, mint témát annak idején véletlenül kaptam az egyetemen

a '70-es évek közepére tehető, amikor ez a döntés bennem megszületett, mert foglalkozhattam volna én mással is, minthogy időnként foglalkoztam is. Abban az időben az akkori Ipargazdaságtan Tanszéken, ahol dolgoztam, divat volt a hallgatókat rendszeresen vállalatokhoz vinni. Ez nem mindig ment könnyen és jól, mert nem mindenhol látták szívesen az egyetemistákat. Az én egyetemi készletgazdálkodási kurzusom a Csepel Művek anyaggazdálkodási osztályára járt így ki. Innen indult az egész dolog. Azt gondoltam, hogy ha ez itt ilyen jól megy, akkor miért ne csináljuk kollégiumi szinten, és kérdeztem az anyaggazdálkodási főosztály vezetőjétől, aki befolyásos ember volt a vállalatnál, hogy mit kellene csinálni annak érdekében, hogy ezt kiterjesszük. Hú, hát ez egy nehéz dolog! – mondta. Eljutottunk oda, hogy Borbély Sándorral kellene beszélni, aki a Csepel Művek pártbizottságának első titkára volt. A Csepel Műveknek egy kerületi jogokkal rendelkező pártbizottsága volt, ami azt jelentette, hogy kiemelték a szokvány hierarchiából, mint a munkásosztály fellegvárát. Borbély Sándor később a Munkásőrség utolsó parancsnoka volt a a rendszerváltás idején. Már akkor KB-tag volt; tehát nem akárki volt az illető. Elintézték nekem ezek az anyaggazdálkodó fiúk, hogy Borbély elvtárs fogadjon. Borbély elvtársnál voltam kettő percet. Beküldtem neki egy levelet előtte és leírtam benne, hogy mit szeretnék: kössünk egy olyan kapcsolatot, hogy szakkollégisták ide járhasanak dolgozni, mi ezért cserébe különböző társadalmi tevékenységeket szerveznénk, a csepeli munkásfiatokkal megismerkednénk, meg ilyen dolgok voltak benne. Teljesen a kor szellemének megfelelő volt.

– *Mozgalmi volt.*

– Abszolút mozgalmi volt. Nem mondom, hogy jelentéktelennek próbáltam feltüntetni a szakmai részét, egyáltalán nem. Sőt az volt a középpontjában, de azért megvolt benne az egyensúly, ugye. Két vagy három percig voltam nála, ez alatt a Borbély elvtárs teljes támogatásáról biztosította az egész projektet, ami az ügy szempontjából meghatározó jelentőségű volt. Azt mondta, megfelelő csatornákon fognak keresni, hogy kössünk szerződést egymással. A szerződés megkötése az egyik igazán nagy groteszk show volt az életemben. Megkerestek, csináltunk egy szerződés-tervezetet és '74 tavaszán elmentünk szerződést kötni. Berend T. Iván volt a rektor. Az egyeztetés hosszú időn keresztül folyt, nyilvánvaló volt, hogy megfelelő szinten kellett megkötni a szerződést. Úgy képzeljétek el, hogy hárman, a rektor, Könczöl Erzsébet, aki akkor volt a Diákbizottság titkára, meg én kimentünk Csepelre szerződést kötni az egyetem nagy kék Mercedesével – sosem volt, előtte sem, meg utána sem ilyen reprezentatív autója az egyetemnek. Meg voltak komponálva a dolgok. Még ki, ráfordulsz, van egy olyan egy száz méter hosszú utca, ami viszont nagyon széles és van vele szemben egy abszolút szocreál főkapu „Csepel Vas és Fémművek”. Jobb oldalon egy Lenin szobor, ahogy még befelé. Ott vár minket két fehér Lada. Egyik elénk fordul, a másik mögénk, és ezek bekísértek bennünket a bejáratától mintegy száz méterre lévő vezérigazgatóságig.

Bementünk, a protokollfőnök fogadott minket, és néhány másodperc múlva fel tárult az ajtó és megjelent Soltész István, a vezérigazgató, aki később kohó- és gépipari miniszter volt, meg Garai, aki gazdasági vezér-helyettes volt, később ő

” jobb oldalon egy Lenin szobor, ahogy még befelé. Ott vár minket két fehér Lada

” volt mindenkinek személyes konzulense, tényleg komolyan vették az emberek ott is

lett a vezérigazgató. Borbély nem volt ott, a Borbély sokkal nagyobb ember volt, nem volt kérdés az, hogy a vezérigazgatónál a párttitkár magasabb státusz. Ő ráadta az áldását, utána a vezér jöhetett aláírni a rektorral. A protokoll-főnök rendelkezése szerint leültünk egymással szemben, majd a vezérigazgató mondta, hogy talán az ülésen mégiscsak kellene egy kicsit lazítani, mert úgy nézett ki, hogy velünk szemben ott ült húsz csepeli vezető. Szemben kint voltak a névtáblák, meg minden. Át is ültetettek néhány embert a mi oldalunkra, hogy legyen egyensúly, aztán aláírtuk a szerződést. Egy példány megvan, piros műbőrkötésben, meg tudom mutatni, irtó impozáns, ahogy kell. Megkaptuk a tollat, amivel aláírtuk, megint, ahogy a nagyok szokták. Ez volt a show.

A dolog sok éven keresztül ment, nagyon jól. A lényege az volt, hogy minden évben az év elején a Csepel megadott n darab témát, a szakkollégisták azok közül választották, aki talált, választott, aki nem talált, nem választott. A Csepel fizetett valamennyi pénzt, nem emlékszem, azt hiszem ötszáz forintot havonta. Nem volt ez kevés pénz akkor, nem lehetett belőle meggazdagodni, de el lehetett élni belőle egy darabig vagy lehetett venni belőle valamit. A tanév végére kellett produkálni egy dolgot. Volt formális előírás, hogy heti x órát kell bent tölteni, ezt azonban soha senki nem vette komolyan. Az volt a lényeg, hogy meg kellett írni a dolgot. Volt mindenkinek személyes konzulense, tényleg komolyan vették az emberek ott is, mert az év végén konferenciaszerűen összjöttek. Ott voltak a konzulensek, egész komolyan, tényleg szakmailag is értékelhető módon megbeszéltük azokat a gondolatokat. Évente olyan nyolc-kilenc, és tizenkettő-tizenöt között ingadozott a dolgozatok száma.

Dobákék még biztos, hogy benne voltak, mert emlékszem rá, tehát öt évig biztos, hogy ment, lehet, hogy egy-két évvel még tovább is. Aztán később még jobban formalizálódott, olyan szempontból, hogy az oktatási igazgatóság igazgatója kapta meg a feladatot, hogy koordinálja, szóval komolyan vették a csepeliek, és szerintem ez egy tartalmas dolog volt. Annak ellenére – és azért érdekes ez a

Csepel Művek Csőgyára		ikt.szám
..... vállalat		
..... Üzemgazdasági Osztály		
..... osztály		
MEGBIZÁSI SZERZŐDÉS		
mely létrejött Csepel Művek Csőgyára		
..... mint megbízó, valamint		
a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Rajk László Szakkollégium hallgatója, megbízott között az alábbiak szerint:		
1./ A megbízó a megbízottat megbizza /Veszteségidő elemzés egy hengercsoron/		
2./ A szerződés a Csepel Vas és Fémművek Vezérigazgatósága, valamint a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Rajk László Szakkollégium közötti együttműködési megállapodás alapján jött létre.		

keret, mert ez is jellemezte az akkori Kádár-korszakot –, hogy nagy formális kerettel kellett megcsinálni, de mikor odakerült azokhoz az emberekhez, akiknek volt valami közük a tartalmához, azok meg tudták oldani, hogy olyan legyen, aminek volt értelme. Ha nem lett volna Borbély elvtárs, nem mondta volna rá, hogy ez jó dolog, akkor sosem lett volna az egészből semmi. Borbély elvtárs soha többet nem nézett erre a témára rá, soha többet nem beszéltem vele én sem, senki más, tehát nem volt tovább szerepe a dologban, de az első bölintést meg kellett tennie. Még a Csepelhez annyi hozzá tartozik, hogy voltak ennek persze további lépései is. Mondjuk a munkásfiatalokkal való barátkozásra nem került sor, az valahogy kimaradt. Nem mintha valakinek bármilyen kifogása lett volna ez ellen, de azt már az az idő sem bírta el a '70-es évek közepén, hogy most görcsöljünk egy ilyenén. Viszont tényleges ellentételezésként éveken keresztül elmentünk a kommunista szombatra. Ő, azok eszméletlenek voltak. Azokról regényt tudnék mesélni, nem fogok. Egyik év márciusában betemettük azt a gödröt, amit előző év márciusában ástunk. Nagyjából ilyen színvonalú munkák voltak. Kertépítés, meg hasonlók. A végén, mindig kaptunk egy vörös csillagos pecsétet levelet, hogy mi milyen pompásan dolgoztunk. Az egész teljesen elképesztő volt, de valahogy mindig volt tíz-húsz ember, aki kiment, és én is mindig kimentem. Szimbolikus jelentőségű volt, hogy ők adják ezt a szakmai lehetőséget, mi meg részt veszünk a kommunista szombaton.

– *Tervhivatal.*

– A Tervhivatal is nagy show volt, kicsit másként. Csak az nem jött be szakmai szempontból. Azt terveztük, hogy a közgazdasági érdeklődésű makrós emberekkel is csinálunk egy olyan dolgot, mint a mikrosoknak a Csepel Művek. Huszár István volt akkor a Tervhivatal elnöke. Kalász Pista volt velem, ő volt a DB titkár, ami a következő év volt Könczöl Erzsébet után. Egy haszon volt belőle, Huszárt megnyertük magunknak, aminek politikai-védelmi szempontból volt jelentősége, de ez egy másik történet. Szakmailag nem lett az egészből semmi komoly dolog. A tervhivatali emberek nem vették komolyan, csepeli osztályvezetők, főosztályvezetők, akikre ez ki lett osztva, azok komolyan vették. A Tervhivatal dolog ezért el is halálozott villámgyorsan.

Hogy a Tervhivatal mért nem vette ezt a lapot, annak megértéséhez ismerni kellene az akkori Tervhivatalt. Egyrészt talán objektíve is nehezebb volt információhoz jutni abban a közegben, mint a vállalati szférában. Az, hogy komolyan adatokat adjanak, meg hogy vizsgálatokat lehessen végezni, ahhoz valószínűleg főleg szervezeti, nem is politikai értelemben, jobban be kellett volna épülni, amire a szakkollégisták nemigen voltak se képesek, se hajlandók. Például rendszeren be kellett volna járni. A Csepelnél ez egy enyhébb dolog volt. A Tervhivatal egyébként abban az időben – ez a személyes benyomásom – nagyon furcsa hely volt, mert az ott dolgozók irtó fontosnak érezték magukat. Valami egészen hihetetlen volt, hogy az ember bement és csupa összeráncolt homlokú, „az ország gondjait vállukon viselő” emberrel találkozott. „Térjél már magadhoz, te ezt nem tudod, nem érted te ezt a dolgot”, valahogy ez volt a hozzáállás, a kívülállók számára a gazdaságirányításnak ez a szférája megközelíthetetlen beállásban volt. Ezt tulajdonképpen szociológiailag, pszichológiailag elemezni lehetne, most is vannak

” a Tervhivatal is nagy show volt, kicsit másként

ilyen figurák. Nehezebben hozzáférhető közeg volt a kollégisták számára. Azt hiszem, hogy ténylegesen csak egy év volt a kapcsolat. Ugyanakkor egyesek konkrét témákban, akik megtalálták a konzulensüket, a hivatalos kapcsolattól teljesen függetlenül tudtak érdemi dolgokat művelni. Főként a Tervgazdasági Intézet segített. – *Az micsoda?*

– A Tervgazdasági Intézet a Tervhivatal mellett működő elemző kutatóintézet volt. Egészen a rendszerváltásig működött. Olyan volt a Tervhivatalnak, durván, mint a Pénzügykutató volt a Pénzügyminisztériumnak. Minden minisztériumnak volt egy ilyen ágazati intézete. Az Ipari Minisztériumnak több is volt, abból az időből, amikor még külön volt a Kohó- és Gépipari Minisztérium, a Nehézipari Minisztérium stb., úgyhogy akkor annak is külön volt ilyen. A Pénzügyminisztériumé lett talán legkésőbb, bár a Tervhivatalé is viszonylag későn alakult, Kádár Béla volt az utolsó igazgatója a Tervgazdasági Intézetnek, Bod Péter Ákos, Gulácsi Gábor, Nagy Zoli is ott dolgozott. Színvonalas intézmény volt.

A magyarországi közgazdasági kutatás és a Szakkollégium. '70-es, '80-as évek

– *Miféle munkahelyekre kerültek akkoriban az elméleti érdeklődésű emberek?*

– A legtöbb ilyen ember tipikusan gazdaságirányító pozícióba került. Volt még a MTA Közgazdaságtudományi Intézete (a KTI), az Akadémiai Világgazdasági Intézete, és volt Román Zoltán Ipargazdasági Kutatócsoportja, amiből később Ipar- és Vállalatgazdasági Intézet lett. Meg voltak a minisztériumi háttérintézetek. Ezek a helyek nagyon elkülönültek egymástól. Voltak emberek, akik pendliztek az intézmények között, de úgy általában elkülönültek. Az operációkutatási konferenciákon – szeretném ismét hangsúlyozni, ez a matematikai közgazdasági vonalat jelenti lényegében – az egyetemi delegáció azokból alakult ki döntően, akik a tervmatematikai-tervgazdasági szakon végeztek. Ezek részben bent maradtak az egyetemen, részben főként Tervhivatal-Tervgazdasági Intézet vonalra mentek. A KTI-be kevesen, mert a KTI nem szívesen fogadta ezeket a figurákat.

– *Voltak a Kollégiumban szakmai rendezvények, fórumok?*

– Nagyon jó, hogy mondd, mert kimaradt volna, pedig ez nagyon fontos. Igen. Nagyon jó dolgokat csináltunk ebben az időben. Volt például egy olyan előadásorozat a kollégiumban, valamikor a '70-es évek második felében, aminek a munkaneve, nem hivatalos neve a „Közgazdasági Intézet fiatal farkasai” volt. Ez egy komplett féléves sorozat volt, ahová meghívtuk azokat a kutatókat az intézetből, akiket az egyetemre nem engedtek be: Laki Mihály, Valentiny Pál, Major Iván, az a generáció, akik akkoriban fiatal farkasoknak számítottak ott, és sehol nem kaptak oktatási fórumot. Mi meghívtuk őket, és a kollégiumban volt egy teljes előadásorozatuk. Ez volt az egyik lehetőség. A másik: rendeztünk néhány valóban nagyon aktuális vitát akkor, ami igen nagy port kavart szakmai kö-

rökben. Példának okáért a matematika közgazdasági alkalmazásairól, a rendszerelméletéről, más témákról. Ezen a jogcímen el lehetett hívni olyan egyetemen kívüli embereket, akikkel nehéz volt egyébként beszélgetni: Kornait, Bródyt, Augusztinovicsot, az igazi ászokat, meg össze lehetett hozni őket Kindlerrel és másokkal, sok kérdésben nagy viták voltak. Tehát egy csomó olyan ember eljött ezekre, akik nem voltak megtalálhatóak az egyetem tájékán.

A rendszerelméletéről, ami akkor jött be hozzánk, szintén a téma nagyjai tartottak féléves előadássorozatot. Aztán Bródy András tartott egy előadássorozatot, azt én is végigültem annak idején, és nagy szakmai élményem volt, rendkívül sokat tanultam belőle. '76-ban, vagy '77-ben lehetett, Kalecki volt a középpontban. Jártunk rá vagy hatan-nyolcan, Ábel Pisti, Riecke Werner, ők voltak ott a kollégiumból a fő emberek, most őszintén szólva nem tudom, hogy kik még, de egy vagy két évvel korábban végeztek is voltak köztük, nem mindenki volt kollégista. Hat-hét ember járt rendszeresen. Ott tulajdonképpen nem tanultunk semmit a szó didaktikai értelmében, csak gondolkodni, ami szintén nem semmi, mert egy-egy fejezetet vettünk a Kaleckiből egyik óráról, vagy egyik hétről a másikra. Nem előadásszerűen, hanem elolvastuk otthon az anyagot és Bródynak „semmi más” feladata nem volt, mint az, hogy abból a fejezetből felvetett valami problémát a táblára, hogy ezen gondolkozzunk. Rövidek voltak ezek, Bródy azt mondta, hogy nem szereti hosszan csinálni, háromnegyed-egy órák voltak. Viszont mindig valami történt ott a táblán, a következő héten megint. Ennek nagy presztízse is volt aztán, mert egy idő múlva az emberek látták, hogy nagyon komolyan van véve. Volt jónéhány neves külföldi vendégünk is, akik az egyetemre jöttek, és egy-egy professzor áthozta őket hozzánk. Aztán csináltunk olyat, hogy olyan szakkollégisták számára, akik letettek valamit az asztalra, szerveztünk szakmai vitákat. Szerintem ez olyan, amit jó lenne most is csinálni. Péteri Gyuri gazdaságtörténettel foglalkozott, már nem emlékszem rá, hogy miről szólt a dolgozata, de írt egy nagyon jó dolgozatot, és Berend T. Iván (még nem volt rektor, de már akkor is Berend T. Iván volt) vezetésével csináltunk egy vitát. Aki a gazdaságtörténetben számított Magyarországon, az ott volt. Péteri előadta a dolgozatát, Berend T. vezette a vitát, és az akadémikusok hozzászóltak a Péteri dolgozatához. Csináltunk ilyen példának okáért egy agrárökonómiai modellel is, amit a Vigh Jutkáék csináltak. Vigh Jutkára emlékszem, már nem tudom ki volt a matematikus mellette. Lényeg az, hogy arra is egy ilyen nagyon erős meghívott stáb volt. Nem volt ezekből a vitákból sok sajnós, mert rendkívül sok szervezést igényeltek, bele lehet gondolni.

– *Nagy durranásnak kellett a dolgozatoknak lenni, ahhoz, hogy eljöjjenek ezek az emberek.*

– Így van. De az is igaz, hogy abban az időben jobban eljöttek a rendezvényekre, mint ma. Kevesebb is volt belőlük, és ezek érdekesebbek voltak a sokévi átlagnál. Ma nyilván kevesebb érdeklődést keltene, bár nem biztos. Szerintem most is meg lehetne csinálni, ha félévente egyet vagy kettőt megcsinálnánk, marha jó lenne. Nagyon nagy húzóerőt jelentett a legjobbak számára, azok számára, akik le tudnak tenni valamit az asztalra.

” olyan szakkollégisták számára, akik letettek valamit az asztalra, szerveztünk szakmai vitákat

” a nem hivatalos neve a „Közgazdasági Intézet fiatal farkasai” volt

” ezek a szekciók rendes együttműködésen alapulva működtek, és amikor sok közülük tényleg gründolt valamilyen közös teljesítményt

Szakmai munka a '70-es években

– Úgy tűnik, hogy ezek a szekciók jók voltak. A kollégium kollektív emlékezetében is él egy mitikus kép róluk: együtt dolgoztak a kollégisták, a nagy beszámolók több napig is eltartottak, stb. Igazából milyenek voltak?

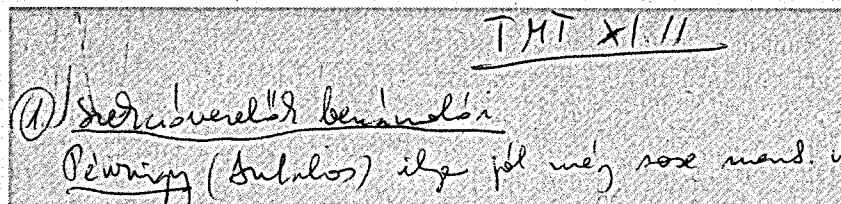
– Mint várható, az alapvető válasz az, hogy különbözőek. Nagyon nagy különbségek voltak ebben az időben is, de volt egy olyan időszak a '70-es évek közepén, amikor ezek a szekciók rendes együttműködésen alapulva működtek, és amikor sok közülük tényleg gründolt valamilyen közös teljesítményt. A közös alatt nem feltétlen a közös dolgot értem. Voltak híres szekciók, mint az Asztalos Lászlóé, aki aztán nagynevű pénzügyi szakember lett. Ő kovácsolt össze egy pénzügy-szekciót akkor, aminek a tagjai az első egy pár hétben visongtak, mint a kismalac, hogy Asztalos tönkreteszti őket a követelményeivel. De hamar össze-melegedtek. Asztalos akkor negyedéves volt (a pénzügy szakon akkor ez már végzős évfolyam volt). A többiek pedig egy vagy két évvel fiatalabbak voltak.

– Nem volt külső ember ezeken a szekciókon?

– Azon nem volt. De az, hogy egy szekciónak belső vezetője legyen, az kivétel-számba ment, egy évben egy-egy szekcióval fordult elő. A másik tíz-tizenkét szekció külső tanár vezetésével ment. Ezek a szekciók rendszeresen találkoztak, a beszámolóknak sokkal nagyobb volt a rangja, mint akár most. Volt egy hétfé-ge, amikor ezeket csináltuk, egyszerre három-négy szekció is ment párhuzamo-san. Volt egy olyan elvárás, hogy ezt a hétfét azzal kell töltenie a szakkollégis-tának, hogy ott van. Ami azt jelenti, hogy három-öt-hat-nyolc szakkollégista volt egy-egy szekcióülésen, azokon kívül is, akik beszámoltak. Azért volt sokkal impozánsabb dolog, mint a mostani, mert nagyjából az volt, hogy ha szombaton reggel kilenctől vasárnap este hatig bementél a kollégiumba, egyszerre három szekció mindig működött. Ezt egy évben kétszer meg lehet ismételni. Aztán ez felpuhult, de volt egy ilyen időszak.

– Miért puhult fel?

– Amiatt a fordulat miatt, ami a '80-as évek fordulóján bekövetkezett a kollé-giumban és ami a keretek lazulásához vezetett. Az a dolog lényege, hogy a kollé-gium egész szellemiségében következett be viszonylag gyors változás, de ezt jó lenne az elejétől végig követni. Ennek a változásnak egyik lényeges vonása egy-fajta liberalizálódás volt, ami átbillent a ló túloldalára, a korábbi hetenként ülé-sező TMT-ből és formalizált szakmai rendszerből „mindenki csináljon, amit akar” típusú rendszer vált, amíg a kilengések valahová beálltak az évek során. De ezt egy másik témában kellene elővenni.

Attila éves beszámolója a kollégiumról

– Most a kollégium éves tevékenységéről írt beszámolóidról kérdeznék. Az alapí-táskor nem készült ilyen beszámoló, de rögtön utána igen, miért készültek ezek egyáltalán?

– Az első beszámoló félév múlva volt, a 69-70-es tanév végén. Az első időkb-en ezt nem kérte senki. Nem azért alakult ki, mert megkövetelték. Ahogy én visz-szaemlékszem, azt mondták, jó lenne, ha készülne egy ilyen beszámoló, de nem volt elvárás. Én mindjárt a másodiknál rájöttem ennek az ízére. Nevezetesen arra, hogy szükséges az, hogy az események legyenek összefoglalva. Csak arra kell gondolni, hogy a mai dokumentációs technológiához képest akkor tulaj-donképpen egészen más helyzet volt. Ha ma azt mondaná az ember, hogy egy év kiesik az én irattáramból mindenestől, viszont a kollégiumnak megmaradnak a papírjai, dokumentumai, akkor nagyon sok mindent össze lehetne állítani. Ab-ban az időben nem így volt. Nem írták le az emberek a dolgokat, nem jegyzetel-tek, nem volt Szaklap, nem volt kiadvány. Magyarán, ez az összefoglaló hiány-pótló szerepet töltött be. Ez volt a kollégium egyetlen dokumentuma az évről, mert semmiféle más kézzelfogható dolog nem maradt fenn. Ami az igazi érde-kességét jelentette, hogy egyfajta védelmet is jelentett abból a szempontból, hogy minket nagyon támadtak, hogy elzárkózóak vagyunk, nem tudják, hogy mit csinálunk, gyanús az, hogy itt mi történik. Akkor tessék, itt vagyunk, mi a nyilvánosság elé lépünk és feltárjuk azt, hogy mivel foglalkozunk. Elolvasható, egy csomósor vannak benne hivatkozások, amelyek arra utalnak, hogy arra mi-lyen büszkék vagyunk, hogy mi milyen nyíltak vagyunk, és mi feltárjuk magun-kat, akkor is, amikor önkritikus megjegyzéseket fogalmazunk meg saját ma-gunkkal kapcsolatban. Ez abban az időszakban, amikor egy-egy tanszéki, párt-alapszervezeti, üzemi jelentésben csak rózsaszín megfogalmazások fordultak elő, valóban más szemléletűnek számított, miközben primitív volt a maga mód-ján, mert olyan kritikákat foglaltunk meg – erre nyilvánvalóan figyeltünk –, amikre az ellenválaszt is meg lehetett adni, sőt a kor szellemének megfelelően mindjárt meg is adtuk a választ a problémára.

– Meg kell oldani, hogy...

– Persze, pontosan. Higgyétek el, nem kényszerítette rám senki, hogy ezt így kell csinálni, ezek így jöttek, így adódott. Egy idő után '72-74 táján, egy konk-rét okból kifolyólag rájöttem, hogy az egész dolog pompásan használható arra is, hogy elfedjük vele a saját tevékenységünket. Nevezetesen arra, hogy leírjuk benne a dolgokat. Először is, nem olvasta el senki komolyan.

– Harminc-negyven oldal.

– Persze. Másodszor, úgy sem érte, hogy mi van benne. A későbbiekben több-ször előfordult, pl. a Szaklappal, a Nyatával kapcsolatban, nagyszerűen lehetett rá hivatkozni, hogy „figyeljete ide, én írom évente ezeket a beszámolókat, ti nem olvassátok el, aztán számon kéritek, hogy ti miért nem tudtok erről”. Nem ezzel kezdődött, nem ezért csináltam, de ez a '70-es közepén, második felében elkezdett tudatos stratégia lenni, hogy úgy legyen benne ez a dolog, hogy lehes-

” „én írom évente ezeket a beszámolókat, ti nem olvassátok el, aztán számon kéritek, hogy ti miért nem tudtok erről”

sen rá később hivatkozni, de ne legyen explicit, mert az nem jó. A kollégiumon belül a beszámoló maga sosem vert különösebb hullámokat, az embereket nem érdekelte.

– *Soha nem olvasta el senki.*

– Nem voltak érdekesek, pláne belsők számára nem, a tények megismétlését jelentették. A néhány kommentár, ami hozzá volt fűzve, az is a külsőknek volt szánva, és sokkal kevésbé volt éles, vagy explicit, vagy konkrét, mint amit belül amúgy is használtunk. Amit egymás közt megbeszélünk, azt nem is lehet leírni, nincs is belőle mit leírni a külvilág számára. Az egyik, amit a legnagyobb értékének tartok ezeknek az az, hogy jól tükrözik a hangulatváltásokat, a másik pedig maga a tényanyag, ami bennük van, mert nagyon sok minden le van dokumentálva.

Példaképek: Eötvös Kollégium, népi kollégiumok, Sárospatak

– Kicsit az alapításhoz visszamenve, eszünkbe jutott egy-két dolog, leginkább az, hogy azt mondtad, hogy semmilyen rendes kollégium nem működött akkoriban, ami hasonlított volna a ti elképzelésetekhez. Milyen viszonyok voltak az Eötvössel? Mint példa, felmerült-e? Volt-e valami konkrét élmény, vagy tudás a népi kollégiumokról? Abból vettetek-e át? A népi kollégistáknak volt-e bármilyen köze a Rajkhoz az indulás idejében és egy kicsivel később?

– Vegyük sorra. Az Eötvös kollégiumról természetesen tudtunk. Eleinte nem volt velük szervezett kapcsolatunk, csak jóval később kezdődött. Meglátogattuk őket tapasztalatcsere céljából, de az Eötvös kollégiumot kezdettől fogva egyfajta elzárkózás jellemezte, már én sem tudom pontosan, hogy miért, illetve tulajdonképpen a '80-as évek derekán derült ki, hogy az Eötvös kollégiumot megfélemlítette az a politikai kampány, ami a '40-es évek végén végül is egy időre be is záratta. Nem vagyok ismerős a belső viszonyokat illetően, de az a gyanúm, hogy ennek volt a következménye, hogy a kollégium tartózkodott mindenfajta olyan tevékenységtől, ami bármilyenfajta politikai asszociációra adott volna alkalmat a külvilágnak. Ők a „műveljük kertjeinket” elv alapján, lehetőség szerint magas falakkal körülvett kertekben próbáltak dolgozni. Ez igazán élessé akkor vált, amikor a szakollégiumi mozgalom elkezdett ténylegesen létezni a '80-as évek elején, '82-83-ban. Amikor rendszeresen meghívtuk a létező különböző kollégiumokat, akkor őket is mindig meghívtuk, de sosem jöttek el. Volt egy olyan alkalom, ami nagyon konkrét volt. A Bibó megalakulásának az ötödik évfordulója volt, ahol kimondottan bántó volt az Eötvös kollégium igazgatójának a felszólása az ünnepi ülésen. Úgy szervezte a Bibó, hogy olyan ünnepi ülést tartottak, amikor felkért figurák hozzászóltak, elmondták a véleményüket. Az említett igazgató összefoglalta explicit módon (amit rutinjuk a korábbi években is mutatott), hogy nem kellene a fiatalokat ilyen politikai torzulásokba belevinni,

hanem maradjunk a szakmánál, foglalkozzunk azzal és nem ért egyet a Bibó vonalával. Ami persze szíve joga és nekem semmi bajom nincsen a személyével emiatt a gondolata miatt, kivéve azt, hogy ezt valószínűleg nem az évfordulás ünnepségen kellett volna elmondania. Mi tiszteltük a szakmai teljesítményeiket, már amennyire ismertük. Visszatérve a '70-es évekre, az Eötvössel a kapcsolat hamar létrejött. Én is jártam az Eötvös kollégiumban, de nem alakult ki érdemi viszony velük. Időről-időre – nagyon érdekes – a diákok „ideszökdöstek” a Rajkba. Ott nagyon szoros volt a tanári vezetés, meg az a tanári testület, amely fölöttük ernyőként működött, és amiben nagynevű tudósok voltak. Ott a diákönkormányzat szóba sem jött. Azt, hogy ők mondják meg, hogy milyen tantárgyak legyenek, ezeket ők egyszerűen devianciának tekintették, nálunk pedig ez a működés alapját képezte. Más elvek, értékek alapján működtek.

El tudom képzelni azt, hogy egyszerűen lenézték, hogy mit csinálunk, azt mondták, hogy nem létesítenek egy ilyen pórnépséggel kapcsolatot, hiszen ők az Eötvös kollégium, nagyon nagy mellényük volt, az kétségtelen.

– *Ez azért érdekes, mert ahogy a múltkor mondtad, az „újbalos” értelmiségi fiatalok egy része a Rajk megszületését gyanakvással fogadta. Egy olyan hasonlatot is hallottam, hogy a Rajk azért kellett a Közgáznak, amiért az Eötvös a bölcsészakadémiának, hogy a hőzöngőkkel szemben fel lehessen mutatni egy olyan társaságot, akik komolyan tanulnak, és mégis rendszerkonformak. Te hogyan látod, lehettek-e ilyen gondolatok a Kollégium születésekor?*

– Az Eötvös példája nem szerepelt az előzetes vitákban, és nem tudom, hogy volt-e valakinek ilyen szándéka a Közgázon. El tudom persze képzelni, hogy valakik ilyet gondoltak el, hogy legyen egy ilyen politikai levezető csatorna, remékl beleillett volna az akkori idők politikai szellemébe. Minthogy persze, egy bizonyos fokig levezető csatorna is volt, nyilvánvalóan ez igaz is. Az, hogy akik ezt komolyan csinálták, Szabó Kálmántól kezdve a diákokig bezárólag, azok nem ezt a szerepet szánták a Kollégiumnak, az biztos. A '70-es évek Magyarországnak sajátosságai azt is megengedik, hogy valaki racionalizálja magában azt, hogy ő úgy járul hozzá ehhez a kollégiumhoz, hogy ilyesmiket mond, miközben nem biztos, hogy igazán komolyan ez a véleménye. Hihetetlen skizofrén állapotok voltak ebben az országban ilyen szempontból, a mondások és a gondolatok között nagy feszültségek voltak esetenként. Ezeknek a feszültségeknek feloldására aztán az emberek – biztos, hogy én is – mindenféle hidakat használtak, és az ilyen álmegoldások behozatala tipikusan ilyen híd volt.

Az Eötvös ezzel együtt mint példa létezett a kollégium számára, csak nem mint élő példa, hanem mint absztrakt példa. Önálló szakmai munka, az egyetemről független teljesítmény, meg az az idea, amit az Eötvös számunkra tükrözött elsősorban a korábbi történeteivel, hogy egy műhely, ahol olyan emberek vannak, akik felkészültek. Ez az absztrakt modell nagyon is rányomta a bélyegét a gondolkodásunkra, de ezt nem tudtuk lefordítani hétköznapi kapcsolatra.

Ami a népi kollégistákat illeti, ott egészen más volt a helyzet. Szabó Kálmán maga mind a mai napig lelkes népi kollégista. Kálmán még a kollégium szervezésének időszakában, '69 őszén elvitt bennünket egy ünnepségre. A Királyi Pál utcában, a Bástyá utca sarkától a harmadik, vagy negyedik épület egy idő-

” mi tiszteltük a szakmai teljesítményeiket, már amennyire ismertük

” hihetetlen skizofrén állapotok voltak ebben az országban

” mondta, hogy ő egy hétig most nem mos kezét, mert Lukácsal kezét fogott

ben népi kollégiumi épület volt (egész pontosan az első népi kollégiumi épület, 1939-től) és ott volt egy emléktábla – nem tudom, hogy most is ott van-e –, Szíjjártó Lajos népi kollégista táblája, aki elesett a második világháború idején, a harcokban. Hogy pontosan hol harcolt, nem tudom. Egyesek szerint a Nőgrádi csoport tagja volt, mások máshol látták, de dráma volt, mert fiatalon meghalt fegyveres harcban. Volt ott egy koszorúzási ünnepség. Erre Kálmán meghívott bennünket, a kollégium szervezőit, hogy ott lehet találkozni volt népi kollégistákkal. Elmentünk, volt ünnepi beszéd, teljesen sztereotip, felakasztották a koszorút a szögre, az emléktábla elé. Érdekes volt viszont, hogy utána elmentünk a János pincébe ebédre, és azzal az 5-6 kollégium-szervező diákkal, aki ott volt, leültünk a volt népi kollégistákkal beszélgetni. Szabó Kálmán gondoskodott róla, hogy szóba álljanak velünk. Mintegy harmincan lehettek. Mi ki is lógtunk a sorból, még én is meglehetősen, hiszen az ott lévők akkor 50-60 éves emberek voltak. Ott volt Kardos László, Szekér Gyula, aki talán már akkor miniszter volt, de lehet, hogy miniszter-helyettes (később miniszterelnök-helyettes lett), Fekete Gyula író, Keserű Jánosné könnyűipari miniszter, tehát olyan emberek, akiket mi is ismertünk. Ez volt nekem is az első találkozásom személy szerint a népi kollégistákkal, és azzal a ténnyel, hogy ezek bizony befutott emberek. A társalgásnak egy bizonyos fázisában egyszer csak valakinek eszébe jutott, hogy el kellene menni Lukács Györgyért. Beültek egy autóba, és elhozták Lukácsot. Ő ott lakott a Belgrád rakparton, gyalog öt perc, de hát már meglehetősen öreg volt és autóval mentek és hozták oda. Neki is bemutattak bennünket, ez rettenetesen nagy élmény volt, mert Lukács György, pláne abban az időben, egy szimbolikus figura volt. Hogy minek a szimbóluma, nehéz definiálni, de szimbolikus figura volt. Én olvastam az esztétikája jórészét. Biztos, hogy sok mindent nem értettem belőle, vagy nem úgy értettem, ahogy kellett volna, de akik akkortájt úgy adtak magukra egy kicsikét, azok azért olvastak Lukácsot. Elkezdtek kérdezgetni – ez ’69 őszén volt – a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos véleményéről. Lukács idézte azt a híres mondást, hogy „az a nemzet, aki más nemzeteket elnyom, az maga sem szabad”, ami egy nem akármilyen mondás volt ’69-ben. Ezt rettenetesen élveztük, mondanom sem kell. Amikor jöttünk ki, akkor Vári Pista – aki aztán alapító tag volt a kollégiumban – mondta, hogy ő egy hétig most nem mos kezét, mert Lukácsal kezét fogott. Állami vezetők, írók, Kardos, most is előttem van, ahogy cikázik az asztalok között, ezzel is, azzal is beszélget. Ez az egyik korai közvetlen élmény a nép kollégistákról.

A másik közvetlen élmény a „Fényes szelek” című film volt. Ez országosan is nagy port vert fel, egyrészt mert Jancsó felszálló ágának egyik kiemelkedő alkotása, iszonyatosan jó film. Másrészről pedig gondolatilag rendkívül sok asszociációhoz ad alkalmat, mint minden jó film, persze. Ez a film, ha kicsit is értően nézi az ember, messzemenően nem egy pro népi kollégista film, ami nem baj persze. De ezzel együtt felhívta a figyelmet arra, hogy volt egy olyan, hogy népi kollégiumok, amiről korábban egy-két évtizeden keresztül nem lehetett beszélni sem. A vitában, ami a film körül kibontakozott, és ami megint csak több síkon folyó vita volt, persze az is megjelent, hogy mennyiben tükrözi ez a népi

kollégiumok szellemiségét, és a volt népi kollégisták hevesen tiltakoztak az ellen a beállítás ellen, hogy ennyire agresszív lett volna a mozgalom. Később kiderült, hogy nagyon sok tényalapja van a filmbeli beállításnak. A világ képe nagymértékben függ attól, hogy honnan nézi valaki, és ami teljesen jogos igénykielégítésnek tűnik az egyik oldalról, az durva rekvirálás a másik oldalról. Nem akarom relativizálni ezt a dolgot, amennyire ismerem a népi kollégiumok történetét, abban igenis előfordultak olyan események, amiket a film ábrázol. Nyilvánvaló, hogy volt egy halom olyan népi kollégista annak idején, akiktől ez idegen volt, akik teljesen más körülmények között éltek, és másként éltek meg ezeket a dolgokat. Biztos, hogy a filmnek nagy jelentősége volt a mi szempontunkból. Amikor mi a leendő Rajk kollégium működési elveit megfogalmaztuk, meghatároztuk, akkor mind a két hatás ténylegesen működött, az Eötvös kollégium (mögötte az angol college-okkal) és a népi kollégium is.

Bennem működött egy harmadik hatás is, mert egy humán értelmiségi családból származom. Az a bizonyos régi, hagyományos kollégiumi gondolat – Sárospatak, Nagyenyed, Pápa, Debrecen – annak idején nem azt mondom, hogy nagyon foglalkoztatott, de számomra élő dolognak számított. A kollégium, mint fontos hely, mint emberek életét befolyásoló tényező a történelem olyan sok pontján. Olyan sok kiváló ember számára volt fontos az, hogy ezekbe a kollégiumokba járt, hogy nyilvánvaló volt számomra, ennek lehet valami olyan hatása, vagy olyan jelentősége az emberek életében, ami figyelemreméltó. Ezt szubjektív harmadik szálként belevenném. Ez a szál valószínűleg teljesen látens módon működött. Nem vagyok benne biztos, hogy abban az időben eszembe jutott, mert az az igazság, hogy amikor az ember benne van az eseményekben, akkor azért ritkán fordul elő, hogy így a gyökereket elkezdje keresni, sokszor utólag találja meg magában az ember, hogy mi vezette rá ezekre a dolgokra.

– Milyen volt a népi kollégisták viszonya a szakkollégium megalakulásához?

– Az első időkben nem volt visszajelzésünk.

– De, amikor lent voltatok a pincében ebédelni, akkor csak szóba került, hogy ti ilyet akartok csinálni?

– Igen. Simogatták a buksi fejünket, hogy ti milyen jó fejek vagytok. Csináljátok gyerekek! Sztereotip általánosságokba ragadt az egész, nem volt konkrét dolog mögötte. Azért az említésre méltó, hogy a kollégium első vendége, legelső előadója Fekete Gyula volt. Ebből a János pincebeli beszélgetésből nőtt ki az az első előadás. Nem volt számunkra szimbolikus jelentősége, hogy kit hívunk meg. Nem az volt, hogy én, vagy bárki leült volna, hogy majd a kollégium történetére visszatekintve biztos, hogy szóba kerül, hogy a kollégiumban ki is volt az első előadó, nézzük ezért meg alaposan az illetőt. Valakinek biztos eszébe jutott, hogy milyen jót beszélgethettünk Fekete Gyulával, fel kellene hívni. A népi kollégistákkal hosszabb időn keresztül nem volt kapcsolatunk. A következő etap az volt, amikor megalakult a Tanácsadó Testület. Az egy új fejezet volt ebből a szempontból, majd később beszélünk róla. Akkor jöttek be a képbe a népi kollégiumok képviselői, s attól kezdve megmaradtak csökkenő intenzitással, meg változó szereppel. A kollégium alapításában Szabó Kálmánon kívül nem volt, aki komoly szerepet játszott. Arról tudok, hogy ők beszéltek rólunk egymás kö-

” az a bizonyos régi, hagyományos kollégiumi gondolat – Sárospatak, Nagyenyed, Pápa, Debrecen – számomra élő dolognak számított

” az emberek ilyenkor még szembe mernek nézni saját magukkal

zött. Mondták többen is, hogy amikor összejöttek, akkor beszéltek, hogy milyen jó, hogy vannak fiatalok, akik folytatják, de ezen túl a dolog nem ment.

– *A kollégium intézményeiből, amik huszonöt éve ugye viszonylag keveset változtak, mennyi vezethető vissza a népi kollégiumokra?*

– Nagyon sok. Az intézményrendszernek a fő strukturális elemei azok a népi kollégiumi gondolatmenetből alakultak ki. Nagyon fontos megkülönböztetni a népi kollégiumokat és a NÉKOSZ-t. A Rajk történetében is, meg a Rajkban a népi kollégiumokról való vitákban is egy idő után vált igazán világossá, hogy ezt a megkülönböztetést nekünk milyen fontos megtenni. A népi kollégium egy olyan intézmény volt, ami mint intézmény bizonyos szempontból hasonlított a Rajkra: diákok laktak együtt, dolgoztak együtt. A NÉKOSZ viszont egy politikai szervezet volt, amely ilyen-olyan, többé-kevésbé vállalható értékekkel részt vett a magyar politikai közéletben. Mind a kettőnek volt köze ahhoz, amit a Rajk gondolt. Egyes időszakokban másként viszonyultunk az egyikhez, másként a másikhoz. Tisztább volt a viszonyunk a népi kollégiumhoz, mert a népi kollégiumok működési elvei az íráskor, szövegek alapján, és amiket hallottunk, úgy tűnt, hogy jól működő intézményrendszerhez vezettek. Ezek a működési elvek, ahogyan le vannak írva – én nem voltam népi kollégiumban, így nem tudom, hogy konkrétan hogyan csinálták –, nagyon sok szempontból modellként szolgáltak ahhoz, ahogyan a Rajk kialakult.

Az egyik a felvételi. A népi kollégiumok felvételi logikája azon az elven alapult, hogy a diákok maguk veszik fel a társaikat. Ez az alaplogika működik nálunk is. Már beszélünk az első felvételi bonyodalmakról, abból már világos, hogy még csomó más elgondolás is volt a felvétellel kapcsolatban, de hogy ez pont így ment, az teljes egészében a népi kollégiumi hagyományokra támaszkodott. Maga a diákönkormányzat gondolata szintén onnan származik. Azt látni kell, hogy a '70-es évek elején ez szintén nem volt triviális. A mi kollégiumunk volt a legelső az országban, ahol választották az igazgatót. Furán hangzik, de a legtöbb kollégium életében igazából nincs különösebb jelentősége annak, hogy ki az igazgató. Kit érdekel a Kinizsi utcában, hogy ki a kollégium igazgatója? Ezzel együtt annak az elvi jelentősége, hogy egy ilyen párturalmi rendszerben – még ha puha is – egy közösség maga dönt a vezetőjéről, nem pedig felülről lefelé határozódik meg, az akkor is fontos, ha operatív jelentősége nincsen. Ezt Szabó Kálmán kiterjesztette a többi kollégiumra is. Egy idő után a többi kollégiumban is választották az igazgatót. Emlékszem, akkoriban jártam különböző országos kollégiumi tanácskozásokra, ahová most nem járunk. Ott a kollégiumi tanácskozásokon a főállású kollégiumi igazgatók vettek részt általában, akik ezért kapták a fizetésüket. Az a gondolat, hogy választani egy igazgatót, ez olyan volt, mintha udvarhölgyek közé békát dob valaki, hogy jönnek ezek hozzá, mi-csoda gondolat ez?! Hogy lehet ezt a felelősséget vállalni?! Egészen elképesztő gondolatnak számított. Ez is a népi kollégiumokból jött.

A népi kollégiumokból jött az önmarcangolás minden formája. Ezt nem érdemes ragozni. Én is láttam az Angi Verát, biztos ti is láttátok, és tudjátok azt, hogy ennek egy csomó olyan politikai vadhajtsa volt, ami később rendkívül durva további dolgokra hajlott. Nekünk nagyon kellett vigyázni kezdettől fog-

va, hogy ez ne következzen be. Többnyire sikerült, többnyire ma is sikerül. De bármennyire is problémás az egész dolog szociálpszichológiai szempontból és közösségi szempontból is, az érdekes az, hogy miközben a kollégiumnak nagyon sok intézményét nagyon sok oldalról megkérdőjelezték az évek során, ezt ti is tudhatjátok, az igazából nem került elő, hogy meg kellene szüntetni az önmarcangolás rendszerét. Sosem fordult elő ilyen előterjesztés DB-n, vagy koleszgyűlésen. Persze egy-egy különösképpen rosszul sikerült értékelés után beszélünk róla, de az nem került elő, hogy meg kellene változtatni. Megváltoztathattuk volna, a tanulmányi rendszerben például n darab változás volt menet közben, de ez nem került elő. Számomra is érdekes, hogy vajon ez miért van. Azt gondolom, hogy korosztályi pszichológiai jelenség, az emberek ilyenkor még szembe mernek nézni saját magukkal, valahogy érdeklődnek a vélemények iránt, és ezt aktívabban teszik, mint az öregebbek. Mindenkit érdekel, hogy mit gondolnak róla, csak egy idő után az emberek nem merik vállalni annak az ódi-umát, hogy ezt meg is tudják. Nem is azt nem merik vállalni, hogy ott szembenéznek a másikkal, hanem azt, hogy utána feldolgozzák saját magukban. Azt gondolom, valahogy ez hiányzik később, és ezért nem lehet megcsinálni egy ilyet egy munkahelyen.

A népi kollégiumból jött továbbá a politikai és a szakmai tevékenység egyensúlykeresésének a problémája. Aki olvasott NÉKOSZ dokumentumokat, az tudja, hogy ez ott is probléma volt. A Györfly kollégium eredetileg tehetség-gondozásra indult, és arra, hogy tanulni fognak a fiúk. Aztán főleg a háború után sok mindent csináltak, és csak keveset tanultak. Új kollégiumokat alapítottak, földet osztottak, Kardos László több aktuális írásában fakadt ki, hogy akkor most már dolgozni is kellene, már a szakmai munkát illetően. De akármennyire is eltérítették a történelmi idők az embereket az asztal mellett üléstől, a tanulás gondolata nem halt ki az egészsből. Erre vonatkozólag vannak legendák, Szabó Kálmánról is szóltak ilyenek, biztos másról is, csak hozzánk ez jutott el. Kálmán gyakorlatilag kívülről megtanulta a Tökét. Ezt Kardos mesélte, nyilván ezt nem szó szerint kell érteni. Mindenféle eszközökkel tartotta magát ébren éjszaka, amikor már nem bír fennmaradni: feltérdelt az asztalra, lefeküdt a földre, mindent el lehet képzelni, hogy ne aludjon el, olyan testhelyzeteket vett fel. Rengeteg munkát ölt bele. Azt mondták neki, hogy ez fontos, és őt is megragadta az egész dolognak a szellemisége, az egész dolognak a gondolati magva. Tehát a közéleti és a szakmai munka egysége, ez is a népi kollégiumokból jött. Bizonyára más is, de ez elég példa. Lényeg az, hogy nagyon sok minden onnan jött. Ez részben Szabó Kálmán személyének tulajdonítható, de valószínűleg annak is, hogy ezek adekvát megoldásoknak tünnek ennek a korosztálynak a szemében. Kálmán nem volt erőszakos, tehát nem arról volt szó, hogy hatalmi szóval megmondta volna, hogy márpedig ezt így kell csinálni. Legfeljebb elmesélte, hogy voltak ezek a dolgok, és akkor racionálisnak tűnt az embereknek, hogy nekik is ezt kell csinálni. Önkormányzat, önértékelés, szakmai munka, közéletiség, stb.

A múltkor beszélünk róla, hogy a kollégium megalakulása előtt hónapokon keresztül folytak a viták. Ugyanazok az emberek voltak a kollégium első évében a

” miközben a kollégiumnak nagyon sok intézményét megkérdőjelezték az évek során, az igazából nem került elő, hogy meg kellene szüntetni az önmarcangolás rendszerét

” azokkal a szavakkal éljünk, azokat a fordulatokat vegyük bele, amikre ők gondolnak

vezető személyiségek, akik az előkészületekben vezető szerepet játszottak. Ez nem véletlen. A kiválasztásról-kiválasztódásról való viták a megalakulás előtt zajlottak le. Ezért van az, hogy amikor a kollégium megalakult, akkor egy ideig nem merültek fel komolyan szervezeti kérdések. Gyakran felmerültek szervezeti reformgondolatok az évtizedek során, de az alapintézmények tartósan, bár nyilván nem teljesen változatlanul, állják a próbát.

Kezdetől fogva működik a kettős vagy inkább kétszintű vezetési struktúra: a „mindenható” kollégiumi gyűlés és az elvi és operatív irányítást folyamatosan ellátó, nagy presztízsű Diákbizottság. E két intézmény a kollégiumi diákönkormányzat letéteményese. Ha végignézzük a DB névsorokat, láthatjuk, hogy a kollégium „gondosan” választotta meg vezetőit. Az első titkárválasztáson egyetlen szavazattal nyert Mucsi Barna (ez akkor tizenkettő-tizenhármát jelentett) Körte Misi előtt. Barna egyébként személyében is szimbolizálta a népi kollégiumhoz való kötődést. Bányász szakközépiskolába járt, dolgozott is bányásként, három-négy évvel idősebb volt évfolyamtársainál. Rajtam kívül ő volt a leghosszabb ideig rajkos, mivel végzés után itt maradt nevelő tanárként, tizennégy évet töltött a kollégiumban. Egy nagyon értelmes, hihetetlenül melegszívű ember volt (sajnos, korán meghalt), akinek a tevékenysége, embersége nagyon nagy szerepet játszott a kollégium karakterének kialakításában. Barnát Temesi Jóska követte DB titkárként két évig. Nagyon jól egymásra talált itt is az ember és a szervezet: Jóska kifejezetten építkező típusú vezető volt, ami nagyon jókor jött, amikor a kollégium működési rendje, szervezeti struktúrája épp formálódóban volt.

A Kollégium működése és a külső hatalmak '70-es évek eleje.

– Ezeket a demokratikus intézményeket politikailag hogyan lehetett átnyomni?

– Úgy, hogy leginkább nem nagyon törődtek vele. Akkor már azt, hogy megalakult a kollégium és működik, tudomásul vették, és nem nagyon törődtek a belső viszonyainkkal. Szabó Kálmán személye ilyen szempontból egyfajta védettséget jelentett. Az talán kitűnik a dokumentumokból, hogy nem politizáltunk nagyon rosszul. Mi kellett a hatalomnak? Hogy úgy érezze, hogy ő azért rajta tartja a kezét a dolgon, ami alapvető kritérium volt abban az időben. Itt vannak például ezek a beszámolók. Az volt a feladat, hogy a megfogalmazásoknál azokkal a szavakkal éljünk, azokat a fordulatokat vegyük bele, amikre ők gondolnak. Ez nem valami hősi tudatosság volt, hanem elég természetesén jött. Az ember tudta, hogy kell eladni az ügyet, ismerte a tolvajnyelvet. Sokkal nehezebb lett volna másképpen. Az, hogy előálljunk egy vérlázító terminológiával, az nekünk is nehezebbre esett volna. Szeretném ilyen szempontból deheroizálni a törekvést: ezen nevelkedtünk, ezek voltak a természetes dolgok. Kezdetől fogva világos volt számunkra, hogy itt folyik részünkről egyfajta porhintés.

– Ti hogyan éltétek meg ezt a valamilyen szempontból mégis kettős dolgot? Azt, hogy benne éltétek a '70-es évek elejében és hogy ezt a nyelvet használtátok, ugyanakkor éreztétek, hogy valami nincs rendben. Mennyire mondtátok ki azt, hogy mivel van bajotok?

– Az az igazság, hogy elég komoly értékzavar lehetett a fejünkben. A dolgok összekeveredtek. Az első időben a kollégium fő gondolati irányai közé tartozott egyfajta forradalmiság tudata. A szónak az a fajta marxista forradalmi értelme, amely szerint – Lenintől származott ez a definíció – a forradalmi helyzet akkor áll elő, amikor a régi rend már nem tud a megszokott módon kormányozni, és az emberek már nem akarnak úgy élni. Mi világosan láttuk, hogy nem akarunk úgy élni. Az, hogy mit akar a hatalom, arról elég halvány fogalmunk volt. Ez nem a '80-as évek, amikor világos volt, hogy mit akar a felső vezetés. A '70-es évek elején nem volt az. Lehet, hogy nekik világos volt, lehet, hogy nekik sem volt világos, de nekünk biztos nem volt az. Elég zavaros időszak volt a '70-es évek első egy-két esztendeje. Amiről most beszélek, az durván a '70-73-ig terjedő idő. Egyik részről élt a forradalmiság említett gondolata, amit én szoros összefüggésbe hoznék a '68-as újbaldali eszmékkel. Másik oldalról akkor kezdtek el bimbózni bennünk – ezt magamra is mondhatom nyugodtan – annak a fajta liberalizmusnak a csírái, ami tiltakozott minden olyan intézménnyel, döntéssel, egyebekkel szemben, amik pusztán a szervezeti fegyelem igényéből következtek. Ehhez nem kellett okosnak lenni, egy dolog kellett, hogy az ember józanul lásson, nézzon körül a világban. Láta, hogy marhaságok az egyik oldalról, aljasságok a másik oldalról. Magyarán akárhonnán nézed, egy csomó olyasmi volt, amiről a '70-es évek elején már világosan látszott, hogy nem azt a célt szolgálták, hogy melléjük bármifajta, a kommunizmussal kapcsolatos, az emberek egyenlőségére épülő, absztrakt gondolatmenetből táplálkozó pozitív értéket lehessen hozzátenni. Ezt nem lehetett. Ráadásul közgazdász fejjel világos volt, hogy a „fejlett szocializmus” azidőtájt terjesztett gondolata egy nagy marhaság volt. Nem hittünk benne.

Ez a két dolog abban az időben forrott bennünk, és nagyon sok gondolkodásra késztetett. Az irányválasztáshoz a végső lökést az adta meg, hogy a kollégiumi gondolkodás természetes folyamánként, ami az újat kereső fiatal embereknek természetes törekvése volt, elkezdtek meghívni azokat a szociológusokat, filozófusokat, akik előtérbe kerültek '72-'73-ban. Amikor fejbe vágta bennünket emiatt, az egy kicsit kijózanító volt, vagy szerényebben fogalmazva, a figyelmünket jobban fordította abba a később ellenzékinék nevezett irányba, mint ahogy az enélkül történt volna. A forradalmi romantika helyett ez sokkal inkább egy szerves fejlődés lehetősége felé való fordulást jelentett. A szerves fejlődés a nyugati fejlődési utat jelentette. Magyarul felismertük, hogy ez nem más, mint egy filmszakadás. Itt nem arról van szó, hogy a régi vonalon tovább lehet menni, mert nem lehet tovább menni. Ebben az időben ezek még csak érzések voltak, aztán nagyon pontosan fogalmazódtak meg öt-hat évvel később, a '70-es évek legvégén. Ez egy érdekes vonulat, erről biztos lesz majd szó.

– A kollégiumi pártcsoporthoz és a kollégiumban a párttagok szerepe többször előkerült a kérdőívekben. A pártnak és a KISZ-nek, vagy a velük való vitáknak milyen szerepe volt az első években?

” mi világosan láttuk, hogy nem akarunk úgy élni

” Kis János és Bence György elindítottak egy kurzust az „Antitőke” ürügyén

– A KISZ-szel nyilván voltak viták. A pártig az első időkben nem értünk el. Abban az időben a hivatalos hierarchia szigorúbban tartotta azt a rendet, hogy a párt nem foglalkozik az ifjúsággal, a párt a KISZ-el foglalkozik és a KISZ foglalkozik az ifjúsággal. Másrészt nem voltunk olyan fontosak a pártnak ahhoz, hogy ők foglalkozzanak közvetlenül velünk, ezért ezt próbálták a KISZ-re ráhá-
rítani. Szabó Kálmán, később Berend T. Iván személye is egy védőbástyát jelen-
tett a párttal szemben, könnyebben, mint a KISZ felé. A KISZ-szel Szabó Kál-
mán sem foglalkozott annyira. Ott könnyebben mentek a dolgok. Szabó Kál-
mánnak volt egy mondása, amit évekig idézgettek, hogy itt az egyetemen akkor
lehetne a pártnak komoly szerepe, befolyása, ha a párttitkár olyan ember lenne,
aki akár rektor is lehetne. Ez soha nem valósult meg. Fényévnvi különbség volt
a mindenkor rektorok és párttitkárok között. A Közgáznak tekintélyes rektorai
voltak. Ha végig vesszük ettől az időszaktól kezdve Szabó Kálmán, Berend T.
Iván, Csizmadia Ernő, Csáki Csaba, Andorka Rudolf. Ők tekintélyes emberek
voltak, és a saját jogukon voltak tekintélyesek, nem attól, hogy hivatalba kerül-
tek. Bizonyára egyes emberekkel kapcsolatban lehetnek ellentmondásos véle-
mények, de azt gondolom, hogy mind komoly emberek voltak.

Előadások, '70-es évek eleje

*Térjünk vissza oda, hogy eljöttek a filozófusok, szociológusok és utána fejbe vágta ti-
teket. Kik jöttek el, és miről beszéltek?*

– Nagyon kevés esemény volt ez, mert nagyon gyorsan reagált rá a vezetés. Ami-
re konkrétan emlékszem, az egyrészt az volt, hogy Vári Pista, aki szakkollégista
volt, az egyetemi klubba szervezett egy Márkus György előadást. Ez ugyan nem
a kollégiumban volt még, közvetlenül az alakulás után volt, de a kollégium éle-
tére kihatott. A legnagyobb esemény az volt, hogy Kis János és Bence György
elindítottak egy kurzust az „Antitőke” ürügyén, ami akkor készült el. Antitőke
volt a „művészneve” Bence-Kis-Márkus: Hogyan lehetséges kritikai gazdaság-
tan? című művének. Aztán kicsit később volt a Hegedűs-Szelényi beszélgetés.
Hegedűs András a Varsói Szerződést aláíró miniszterelnök volt, aki
szociológusként kegyvesztett lett, és akkoriban Szelényi Iván szintén kegyvesz-
tett lett. Ami igazán a kiváltója volt annak, hogy ezeket a rendezvényeket egy-
szer s mindenkorra elintézzék, az a Kis-Bence kurzus volt. Amiből talán kettő
volt megtartva.

– Mit mondtak ők és mit tudtak meg abból, amit mondtak az illetékes helyen?

– Nem vagyok benne biztos, hogy megtudták, hogy mit mondtak a kurzuson.
Később tudtam meg én is a részleteket, mert nem voltam itthon, a szervezés ab-
ban az évben volt, amikor Amerikában voltam. Arra jöttem haza, hogy már le-
tiltották. A lényeg az, hogy itt a szocializmus elméleti és elvi alapjai elleni táma-
dás történt. Nem véletlen, hogy élesen reagáltak.

Amit ezek a filozófusok meg szociológusok írtak, az új dolog volt. Az azt meg-
előző időkben azok, akik adtak magukra, egy Brus könyvvel a kezükben sétál-

MTA Filozófiai Intézete

Kiss János,

Bence György elvtársaknak

Tisztelt Elvtársak!

Az előzetes megbeszélések értelmében felkérjük Önöket
a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Szakkol-
légiumában tartandó "Tőke" szeminárium vezetésére. A
szeminárium hallgatói a szakkollégisták köréből kerülnek ki.
Budapest, 1972. IX. 21.

Elmárai üdvözléssel

Mucsi Barnabás
[Mucsi Barnabás]

[Temcsi József]

DE-titkár

mb. igazgató

tak. Brus lengyel közgazdász, akinek magyarul is megjelent az a könyve, amely
a decentralizált szocializmus modelljét tárgyalta. Ha nem is ő alkotta meg a mo-
dellt, mindenesetre ő formálta egy olyan könyvbe, amely igazából a '68-as me-
chanizmus reformnak is egyik elméleti háttéréül szolgált. Ez a könyv egyfajta
szimbolikus jelentőségre tett szert. Ahogy mondtam, aki adott magára, egy jól
látható Brus könyvvel sétált az egyetemen. Ebből látszott, hogy nagy reformer,
és ráadásul még igényesen is csinálja, mert elméleti alapokkal foglalkozik. Ez
volt egy időben az élvonalbeli gondolkodás. Ezzel fordult élesen szembe az az
említett szociológus, filozófus nemzedék. Nem kell mondani, hogy rendszerkri-
tikájuk futótűzként terjedt el. Szerintem az emberek 90 százaléka nem ponto-
san értette, hogy miről van szó, bizonyára én sem, de hogy egészen másról volt
szó, mint amit addig tanultunk, az világos volt. Ez a hatalom számára tűrhetet-
len volt. Az, hogy ezek az emberek elkezdjenek az egyetemen tanítani bármi-
lyen konstellációban, azt azonnal meg kellett akadályozni. Ráadásul ez időben
egybeesett a gazdaságirányítási reform elleni támadással. Lehet, hogy ez vélet-
len, de nem valószínű. Mindenesetre kollégiumi ténykedésük egyik napról a
másikra megszűnt. Kitanácsolták, eltanácsolták őket, – egyeseket az országból
is, nemhogy a kollégiumból.

– Hogyan történt mindez?

– Az előadókkal kapcsolatban akkor vezették be azt, hogy az előadásokra enge-
délyt kell kérni. Korábban ez nem volt. Ez a rendszer több-kevesebb ingadozás-
sal fennmaradt a '80-as évek végéig, még Csáki Csaba rektorsága idején is íro-
gattunk ilyen levelet.

” szerintem az emberek
kilencven százaléka nem
pontosan értette, hogy miről
van szó, bizonyára én sem, de
hogy egészen másról volt szó,
mint amit addig tanultunk, az
világos volt

” ez egy alkufolyamat volt, nagyon jó modellje egy bizonyos szempontból a Kádár-korszaki magatartásformának

– Kinek?

– Ez is változott. Mi arra nagyon adtunk mindig, hogy a rektorhoz, vagy a rektor által kinevezett személyhez tartozunk, tehát mi állami vonalon futottunk. Én ezeket a leveleket még akkor is a rektornak küldtem, amikor párttitkár kérte, akkor ő tovább adta a párttitkárnak, és velem leginkább már a párttitkár tárgyalt. Tudtam, hogy a párttitkárhoz tartozik a dolog, és ő is kezelte, de azért a rektorhoz írtuk a levelet, adjunk magukra alapon. Írtunk a párttitkároknak is leveleket az évek során, de azok a kivételek közé tartoztak. A szabály az volt, hogy a rektorral tartjuk a kapcsolatot. Az egyetemi vezetés ezekbe a dolgokba közvetlenül rendszerint nem avatkozott bele. Azokat a csatornákat, amelyeken keresztül eldőlt, hogy ki jöhetett, ki nem, a hetvenes években nem ismertük. Az előadók maguk sokszor nem is tőlünk tudták meg, hogy nem lesz rendezvény. Sokfelét hallottunk ezekről a dolgokról, hogy mik történhetek a háttérben, de tényeket nem tudtunk, és ma sem tudok.

– Voltak retorziók ezekért a meghívásokért?

– A Márkus-féle után nagy letolás volt. Ez volt az első. A meghívóval, Várival kapcsolatban hivatalos egyetemi fegyelmi is indult. Komoly volt az ügy, de a kollégium még nagyon fiatal volt ahhoz, hogy a kollégiumot magát érdemes lett volna letolni. Csak az látszott, hogy ez egy szakkollégista. Olyasmivel indult a dolog, hogy „nem tudjátok fiúk, hogy kit vesztek magatok közé?” és körülbelül ezen a szinten is maradt. A későbbiekben nagyon fontos alapelv volt, amit én elmondtam bizonyára sokszor az évek során az illetékeseknek, hogy azt a jogot ne próbáljátok elvenni tőlünk, hogy kérdezzünk. Azért, hogy megkérdezzük, hogy a Kovácsot, Kist vagy Nagyot el lehetne-e hívni, azért már nehogy letoljátok. Mert az is volt, hogy: „Hogy jöttök ahhoz, hogy ilyen programot egyáltalán előterjesszettek?” Ez a faltologatás tipikus technológiája volt, a kérdés jogát meghagyván mi beírogattunk mindenfelét a programba. A későbbiekben aztán tudatosan is írtunk be olyan figurákat, akiről tudtuk, hogy ezeket ki fogják húzni. Ez segített a kevésbé „veszélyesek” elfogadtatásában. Ez egy alkufolyamat volt. Nagyon jó modellje egy bizonyos szempontból a Kádár-korszaki magatartásformának. Valószínűleg ők is tudták, hogy mi tudjuk, hogy ők ki fogják húzni. A későbbi időkben, amikor sokkal tudatosabban működött ez, a '70-es évek végétől kezdve, direkt bosszantásul is írtunk be neveket.

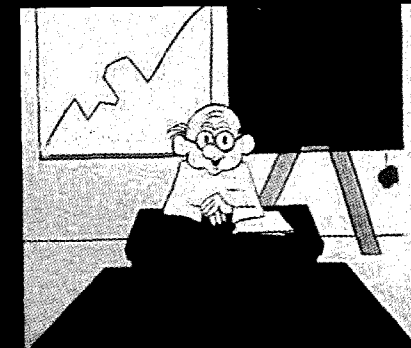
Gazdasági reformtörekvések, majd a politika keményedése '73-tól

– A '73-as politikai bekeményítés mennyire volt észrevehető az egész kollégiumban, jobban, vagy kevésbé kezdett politizálni a kollégium? Nagy viták voltak a gazdaság-mechanizmus körül is ezekben az időkben, amikre a megkérdezettek közül sokan visszaemlékeztek. Milyenek voltak ezek a viták, és mi lett a konkúziójuk?

– Ez két nagyon különböző kérdés. Az a helyzet, hogy a '68-at megelőző és közvetlenül követő időszakban, abban a körben, ahol én mozogtam – ez alatt a kollégium is értendő –, és az egyetem nagy részében, általában a gazdasággal közvetlenül foglalkozók között volt egyfajta illúzió a reformot illetően. Biztos, hogy nem hittük, hogy elhozza a Kánaánt. De hogy lehet egy ésszerű gazdasági rendszert kialakítani, ami figyelembe veszi az azidő tájt is sokszor geopolitikai adottságként emlegetett helyzetet, azt el tudtuk gondolni. Nem nagyon látszott, hogy a „szocialista” rendszernek véget lehetne vetni. Az sem nagyon látszott, hogy teljesen egyértelmű lenne, hogy a nyugat-európai társadalom tudná, hogy melyik irányba megy, megint visszautalok '68-ra. Szóval érdemesnek látszott azon gondolkodni, hogy hogyan lehet olyan gazdasági rendszert bevezetni, ami gazdaságilag működőképes szerkezetet alakít ki a számunkra adott politikai rendszeren belül. Az új mechanizmus bevezetése nagyon komoly intellektuális teljesítmény. Érdemes végiggondolni, hogy mit is jelentett ennek a rendszernek a kialakítása. A Nyers Rezső köré szervezett társaság nagyon komoly dolgot hajtott végre intellektuális szempontból. Egyik oldalról lehet mondani, hogy a fából megcsinálta a vaskarikát, mert úgy alakította ki a vállalati működési rendszert, egy viszonylag önálló vállalati működést, hogy megszüntetve-megtartotta a tervgazdaságot, bizonyos szempontból szét tudta választani a politikát a gazdaságtól. Kialakítottunk egy olyan gazdasági modellt, ami egyedülálló volt az egész szocialista táborban.

Miközben mi állandóan együtt szavaztunk a Szovjetunióval az ENSZ-ben, külpolitikailag nem volt annyi fegyelmezetlenség sem, mint a leesett mákszem, aközben én jelen voltam '69-ben, Tbiliszi-ben egy olyan eseményen, ahol igen kemény kioktatásban részesültünk. Én félttem akkor ott. Török Bálint meg a Maléter Pál jutott az eszembe, amikor odahívtak bennünket a tbiliszi teaházba egy nagyon magas rangú szovjet elvtárssal, a GOSZNAB egyik elnökhelyettesével. A GOSZNAB a szovjet anyagellátási hivatal volt, a tervgazdaság egyik legnagyobb erejű intézménye. A GOSZNAB elnöke miniszterelnök-helyettes volt. A GOSZNAB elnökhelyettese járkált körülöttünk, nem tudtuk, hogy a falakon kívül kik vannak. Ülünk egy zárt helységben, és mondja, hogy elvtársak ez bizony deviancia, ellenséges nézetek, amit az elvtársak próbáltak hirdetni. Nem volt teljesen triviális, hogy hogy fogunk onnan hazajönni. Úgy kezdődött, hogy délelőtt a hivatalos ülésen, ahol magas rangú és népes delegációk voltak minden szocialista országból, a szovjet elnökhelyettes leparancsolta a pódiumról a magyar delegáció vezetőjét. Ő volt az elnöke az ülésnek és abbahagyta vele a be-

” volt egyfajta illúzió a reformot illetően

” ma már teljesen nyilvánvaló, hogy zsákutca volt, de elég szélesnek látszott az eleje

szédét. Mondta nekik, hogy hagyja abba, nem hagyta abba, odament és leszedte. Aztán meghívták a magyar delegációt a teaházba, ahol az elnökhelyettes felállt és mondta, hogy a magyar elvtársaknak azt javasolja, hogy folytassuk ezen baráti keretek között azt a vitát, amit a plenáris ülésen elkezdünk. A magyar delegáció vezetője, aki történetesen az én főnököm volt, Megyeri Endre, aki nagyon jó képességű közgazdász volt, de nem volt nagy politikus alkat. Felállt, és a pohárköszöntőjében közölte, hogy ő meg azt javasolja, hogy ne folytassuk azt a vitát, ami az ülésteremben folyt, itt inkább beszéljünk olyan kérdésekről, amik alkalmasabbak a fehér asztal melletti vitára. Ezek után az orosz felállt, elkezdett körülöttünk sétálni. Járt a fejünk körbe. Elmagyarázta nekünk a magyarok istenét. Ezt '69 őszén személyesen átéltem. Aztán elengedtek, de volt folytatása itthon, végül Nyers megvédte a delegációt – Megyeri ugyanis papírból beszélt, és semmi olyat nem mondott, ami itthon ne lett volna elfogadható. Ez csak egy példa.

Szóval volt bennünk egy pozitív attitűd a '68-as reformmal kapcsolatban. Ráadásul elég egzakt tudományos eszközökkel lehetett ezt a rendszert elemezni. Matematikai formulákkal, számításokkal kiszámolni azt, hogy minek mi a következménye. Sokkal jobban, mint a mostani helyzetben, ugyanis abban nem volt annyi sztochasztikus elem. A valóságban lehet, hogy több is volt, de elvileg lehetett tudni a hatásokat. Hatalmas képletekkel kellett kiszámítani például a vállalati bérfejlesztés lehetőségét. Magyarán volt mit csinálni gazdaságtechnikai elméleti szempontból. Ezzel együtt járt egy pozitív attitűd, ami azt jelentette, hogy voltak szigorúan szakmai viták. Ha megnézzük, az első időkben a TDK-k jelentős része ezekkel a mechanizmus ügyekkel foglalkozott, például szimulációk révén. Ezek abban az időben egyáltalán nem számítottak pótcselekvésnek a szemünkben. Később kiderült, hogy azok voltak, mert a reform nem tudott megélni. Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy zsákutca volt, de elég szélesnek látszott az eleje.

– *Ezek a mechanizmus viták, amikről kérdeztünk, akkor inkább technikai jellegű viták voltak?*

– Igen. Olyan értelemben technikai jellegű viták, hogy „hogyan kellene csinálni” című viták voltak, nem mentek el odáig, hogy kiderült volna, hogy ez így nem működik.

– *Akkor a másik kérdés. A bekeményítés hogyan csapódott le a kollégiumban?*

– Megijedtünk egy kicsit, nem személyi, hanem szervezeti értelemben. Nem úgy, hogy attól tartottunk, hogy elhurcolnak bennünket valahová. Bár előfordult, hogy egyetemi óráról hívott ki az egyetem belügyi összekötője, integetett, hogy jöjjenek kifelé, és kijöttem. Az Orfeo együttesnek volt meghirdetve egy happeningje estére. A pasi mondta, hogy hagyjam abba az órát, mert ő akar velem beszélni. Mondtam a hallgatóknak, hogy menjenek haza. Ma már nem csinálnám meg. Nyilvánvaló, hogy már tíz évvel ezelőtt sem csináltam volna meg.

– *'72. december tizedikén volt.*

– Korai időszak. A belügyes a forgatókönyvet szerette volna látni. Nem voltam nagy happening szakértő, de azért annyit tudtam, hogy a happeningek lényege az, hogy nincs forgatókönyve. Ezért ostoba kérdés volt az, hogy adjam át a for-

gatókönyvet. Ő azt mondta, hogy egy órára elmegy, visszajön, ha nincs forgatókönyv, nincs előadás. Az Orfeo együttest Lengyel György szervezte nekünk. Nekiálltam megkeresni az egyetemen, és sikerült. Mázlím volt, mert hallgató volt, nem volt triviális, hogy a délelőtti órákban megtalálom. A Lengyel Gyuri előállt, és hozott magával egy forgatókönyvet. Nem emlékszem, lehet, hogy mi gyártottuk együtt, vagy ő gyártotta külön, de az biztos, hogy kaptak egy forgatókönyvet, és az est megrendezésre került. Csak arra mondom a történetet, hogy volt ez az integetős módszer is, gyérünk csak kifelé, órának vége. Ilyen esetek voltak. A happening maga aztán nagy csalódás volt...

Nem ez volt az igazán érdekes a helyzetben, hanem a kollégium létét kezdtük el féltetni, mert elterjedt az a hír, hogy itt olyasmikkel foglalkoznak, ami nem jó dolog. Két vonalon is felerősödtek a kollégium sajátos védekező mechanizmusai. Az egyik az volt, hogy elkezdünk jobban hivatkozni a munkás-paraszt származásra. Ez átütő hivatkozásnak számított abban az időben, hiszen ennek akkor a politikába való beillesztése egyértelműen rendszerkonform volt. Hiszen a '60-as évek vége óta világos volt, hogy az a mobilitás, ami a gazdaságban és a társadalomban elvileg a '40-es években beindult – és nemcsak elvileg, akkor tényleg volt társadalmi mobilitás, a hatásait itt most ne elemezzük –, ez úgy egy generáció elteltével lezárult. Jöttek a szociológusok vizsgálatai a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején, és kimutatták, hogy itt a mobilitás összes csatornája le van zárva, akár még kontraszelektció árán is. Ez azért megdöbbentette az embereket, nyilvánvaló, hogy a kommunista vezetőket is, azok sem voltak mind hülyék. Ez a tényező nagyon sokkoló volt, mert arra nagyon sokat adtak, hogy itt egy olyan társadalomról van szó, amely lefelé legalább valamennyire nyitott. Senki nem hitte azt komolyan, hogy itt munkás-paraszt hatalom van, de azért az, hogy kiderül, hogy a munkások meg parasztok gyerekei nem jutnak be az egyetemre többé, ha nem csinálnak valami egészen kivételeset, az azért megdöbbentette őket. Tehát annak a bizonygatása, hogy a kollégiumban a fizikai dolgozók gyerekeinek aránya az egyetemi arány többszöröse, az rendszerkonform volt. Nem esett nehezünkre ezt kidomborítani. Nem arról van szó, hogy észre sem vettük korábban, hogy nálunk ennnyire mások az arányok, hiszen ez nyilván nem véletlenül volt így, elég a népi kollégiumi hagyományra hivatkozni. '73 után azonban tudatosult bennünk, hogy ezzel meg tudjuk védeni magunkat, ezért elkezdünk hangoztatni. A kollégium plebejus vonala, erről volt is szó korábban, az első indító pillanatoktól kezdve világosan megvolt, csak a rá való hivatkozás vált intenzívebbé. A másik ilyen hivatkozási alap a szakmai teljesítmény volt. '72-ben volt az első TDK, amin szakkollégisták vettek részt, akkor Szép Kati nyert egy első díjat. Utána is jól szerepeltek. '74-ben volt valószínűleg minden idők legjobb szakkollégista szereplése a TDK-n. Magyarán, erre rányomultunk, hogy itt valamit fel kell mutatni, ezzel legitimáljuk a kollégiumot, mint intézményt. A harmadik dolog, ami nem a kollégiumban zajlott le, az – ez is a megijedésnek egyik tárgyi bizonyítéka – a Tanácsadó Testület létrehozatala, ami egyértelműen ennek a következményeként jött létre, nagyon tudatosan. Szabó Kálmán keze volt benne, ő javasolta, hogy csináljunk egy ilyet.

” a kollégium létét kezdtük el féltetni, mert elterjedt az a hír, hogy itt olyasmikkel foglalkoznak, ami nem jó dolog

” azt a szlenget használtuk, amit akkor használtak

– Miért?

– Mert egy tanácsadó testületbe olyan tagokat tudunk bevonni, akik ernyőt borítottak a kollégium fölé.

– Amikor ti beszélgettetek ketten, akkor előjött így, hogy gáz van, vagy egymás között is virágnyelven beszéltek?

– Ennek nincsenek előtte a részletei, de valószínűleg egy bizonyos fokig virágnyelven. Nem tudatosan, hanem mert azt a szlenget használtuk, amit akkor használtak. Igazságtalan, támadásnak minősítettük a dolgot, a párttitkár kicsinyes akadémikodásának, aki nem ismeri fel, hogy teljesen másról van szó, miközben lehet, hogy nem teljesen másról volt szó. Hogy ezért tanácsokat kellene kérni ezektől az emberektől, arra nézve, hogy hogyan lehetne ezt az egészet behelyezni a mai közegbe. Ilyesmi dolgok vannak az én fejemben, hogy ezekről beszélgettünk és ennek kapcsán jött az ötlet. Semmiképpen nem úgy fogalmazódott meg, hogy kellene egy védőernyőt borítani a kollégium fölé, amelynek ugyan semmi jelentősége nincs, azon kívül, hogy lehet rá hivatkozni, de azért csináljuk meg. Ilyen fogalmazás elképzelhetetlen volt.

– Komolyan gondoltad annak a lehetőségét, hogy megszűnik a kollégium?

– Persze.

Tanácsadó Testület, '73

– Beszélhetnénk konkrétan a Tanácsadó Testületről?

– Nagyon szívesen. Melyik tag érdekes?

– Szerintem az összes érdekes, a felét nem ismerjük. Haladjunk névsor szerint.

– Bedő Gyuláról már beszéltem. Ő volt a rektorhelyettes, amikor a kollégium alakult. Bedő korábban pártfunkciókban is dolgozott, mozgalmár beállítottságú ember volt. A politikai gazdaságtan tanszéken volt docens. Józan ember volt, a kollégiumhoz egyértelműen pozitívan viszonyult, sokat segített a megalakulásakor, főleg adminisztratív ügyekben. Nem került köztünk sor soha politikai konfrontációra, miközben egy idő után eléggé világosan kitűnt, hogy teljesen más politikai nézeteket vallottunk. Ebben az időben talán még rektorhelyettes volt, de ha nem, akkor is az alapításkor nyújtott támogatása miatt szerepelt.

Berend T. Ivánnak sajátos szerepe volt a kollégiumban. Ő Szabó Kálmánnal eléggé ellentétes személyiség. Talán az egyetlen pont az egyetem életében, ahol ők találkoztak, az a szakkollégium volt. Ennek Berend T. is nagy jelentőséget tulajdonított, valószínűleg teljesen más megfontolás alapján, mint Szabó Kálmán. Érdekes lenne tudni a véleményét. Nem tudom, hogy megtudjuk-e, de az biztos, hogy ő volt a második előadó Fekete Gyula után a kollégium történetében. Attól kezdve permanensen jelen volt a kollégiumban, egészen a legutóbbi időnkig. Több éven keresztül tartott kutatómódszertani kurzust. Rektorként is sokszor kiállt a kollégium mellett, és részt vett kollégiumi dolgokban. Kiállt olyan esetekben is, amikor elég kemények voltak, pedig ő politikailag tudatos

ember volt, de valahogy azokban az esetekben a kollégium elsőbbséget élvezett nála. Az ő részvétele a Tanácsadó Testületben természetes volt.

Bognár József, ismeritek, a Világgazdasági Intézet igazgatója volt vagy harminc éven keresztül. A magyar történelem legfiatalabb minisztere. Huszonhat éves volt, amikor belkereskedelmi miniszter lett a '40-es évek valamelyik kormányában. Bognár is rendkívül összetett jelenség, de ne értékeljem most egyenként komolyan politikailag őket. Ő azért került bele, mert tekintélyes közgazdász volt. Szabó Kálmánnal közvetlen kapcsolata volt, ők a Parlamentben sokat dolgoztak együtt. Kálmán számára fontos volt a parlamenti tevékenység, és ott az első számú kapcsolata Bognár volt, aki a költségvetési bizottság elnöke volt hosszú időn keresztül.

Borbély Sándor a Csepel Művek párttitkára volt, beszélünk róla. Ebben az időben a csepeli kapcsolat virágzott, tehát ő ezen az alapon került bele.

Csizmadia Ernő. Volt népi kollégista, Berend T. Iván után ő volt a rektor. Ő ezen a volt népi kollégista alapon került be, de azt hiszem, már abban az időben is akadémikus volt. Ő volt a háztáji magyar kitalálója. Elvileg Fehér Lajossal együtt, de azt mondják, hogy az értelmi szerző Csizmadia volt a '60-as évek fordulóján, és Fehér Lajos adta hozzá a politikai támogatást.

– Ő reformer rektor volt?

– Mindegyik rektor reformer volt. Csizmadia csak három évig volt rektor, meghalt. Súlyosan beteg volt. Mint rektor nem sokat kezdeményezett, de nagyon fajsúlyos személyiség, csöndes, nyugodt, megnyerő egyéniség volt.

Garamvölgyi Károly. Abban az időben, amikor ez történt, akkor ő a Művelődési Minisztériumban volt miniszterhelyettes, emellett a Közgazdasági Társaságnak is főtitkára volt.

Gosztonyi János oktatásügyi államtitkár. Akkor minden minisztériumban egy államtitkár volt. Ő is népi kollégista volt, ő mondta a beszédet a Rajk névadó ünnepségen. Erre egy másik alkalommal visszatérünk.

Huszár István is népi kollégista volt. Amikor a Tanácsadó Testület megalakult, akkor a Tervhivatal elnöke volt, miniszterelnök-helyettes és a Politikai Bizottság tagja. Ő volt a legmagasabb beosztású a mezőnyben. A Politikai Bizottságnak kilenc-tizenegy tagja volt. A Politikai Bizottság tagjának lenni a pártkarrier csúcsát jelentette. Huszár ráadásul szakemberként került bele ebbe a dologba, róla és erről a vonalról más ügyben is kellene beszélnünk, de majd a Tanácsadó Testület révén visszatérünk rá.

Kahulics László is főként pártberkekben volt ismert ember, a Politikai Gazdaságtan Tanszéken tanított, több kurzust vezetett. Ő valószínűleg azon az alapon került be, hogy tanított is a kollégiumban. Később egyik vezetője lett a volt politikai főiskolának.

Kardos László tudjátok ki volt.

Káplár József külkereskedelmi miniszter-helyettes volt, népi kollégista.

Keserő Jánosné a könnyűipari miniszter volt, népi kollégista. Látjátok, hogy az ernyő elég masszív.

Kovács András filmrendező, népi kollégista. Abban az időben az értelmiségi körökben igen népszerű volt, társadalomkritikai filmjei miatt.

” látjátok, hogy az ernyő elég masszív

Máriás Antalt ismeritek. Róla külön kell majd beszélni, fontos szerepe volt. Nagy Sándor akkor a KISZ KB-nek volt az osztályvezetője, később a titkára. Ő volt az egyetlen KISZ-es. Az alapításkor felvételi bizottsági tag volt, itt végzett a Közgázon, eléggé adódott, hogy ha a KISZ-vonalon akarunk valakit, akkor az Nagy Sándor legyen.

Pataki Ferenc jelenleg a Pszichológiai Intézet igazgatója, akadémikus, ő volt a NÉKOSZ utolsó főtitkára.

Rajk Lászlónét ismeritek.

Stark Antal akkor egyetemi tanár volt a Közgazdasági Egyetemen. Ebben az időben ő azért került be, mert az volt a rendszer, hogy a kollégiumot a rektor hatáskör szempontjából kihelyezte az Általános Közgazdasági Kar dékánjához (azért oda, mert tartósan erről a karról volt a legtöbb szakkollégista), és Stark volt a dékán. Jól tudtunk vele együttműködni. Békés természetű ember volt, szeretettel elhárítani a konfliktusokat. Példának okáért, amikor az egyetemi KISZ-titkár feljelentett bennünket azért, mert egy leányszobában benn aludt egy fiú és mi nem fogtuk fel ezt a büntetendő cselekményt kellő komolysággal, akkor a KISZ-titkár ragaszkodott hozzá, hogy történjen valami, és Stark rendezte el egy idő után, hogy hagyják abba.

– Szabó Kálmánt ismerjük.

– Szabó László nagyon érdekes jelenség volt. A Magyar Hajó- és Darugár dárkezelője. Munkásember. Nem apróztuk el a dolgokat. Hozzá kell tenni még egy dolgot és mindjárt érthetőbb lesz egy hangyányival: a Hazafias Népfront alelnöke. Ő volt a politizáló nép. Egyszer meghívtuk egy külön beszélgetésre, jó benyomást keltett.

Szekér Gyula. Abban az időben, amikor ez zajlott, akkor nehézipari miniszter volt, később miniszterelnök-helyettes lett. Népi kollégista volt.

Vági Ferenc, az Agrárgazdaságtan Tanszék vezetője, népi kollégista volt.

Hát ennyi.

– Ez a sok ember találkozott valaha?

– Ez a sok ember egyszer sem találkozott úgy együtt, hogy mind ott lett volna. Két alkalommal küldtünk ki meghívót.

– Szavazóképesek voltak?

– Nem voltak szavazóképesek, nem is volt ilyen törekvés, annál több eszünk volt, hogy azt gondoljuk, hogy össze fognak jönni. Erről szó nem volt, hogy szavazának valamiről.

– Különben is, ki tudja, hogy mit szavaztak volna meg?

– Igen. De két alkalommal hívtunk össze ilyen ülést, és egyik sem ment csődbe. Elegen eljöttek ahhoz, hogy azt lehetett mondani, hogy komoly ülés volt. Kitűnő alkalmat teremtett arra, hogy példának okáért elkészüljön egy olyan fénykép, amiről szimbolikusan azt lehet mondani, hogy éveken keresztül a zsebemben hordtam. Megfelelő pillanatban elővehető volt. Hárman vannak rajta (a tízéves kiadványban benne van): Rajkné, Huszár István, Csizmadia Ernő. Amikor példának okáért az egyetem párttitkára torkaszakadtából ordított velem azért, hogy jöjünk ahhoz, hogy Rajknét meghívjuk a kollégiumba, akkor azt mondtam neki, hogy beszélj meg Huszár elvtárral, ha Huszár elvtárs hajlandó leül-

ni Rajknével, ott ül mellette, akkor nem tudom, mi bajod van azzal, hogy mi Rajknét meghívtuk. Ez a szoboravatás alkalmával történt, ami egy évvel később volt. Működött ilyen szempontból a dolog. Nem egy és nem két alkalommal jött az, hogy hívd fel Huszár elvtársat, vagy x-szel beszélj meg. Ez a dolog működött addig, amíg kellett neki, vagy addig, ameddig érdekes volt, mert ha megnézed ezeket a beszámolókat, akkor maximum három évig van hivatkozás rá, hogy létezik ez a testület, utána csendesesen elhalt. Szabó Kálmánnal megegyeztünk, hogy nem csinálunk semmit. Tudatosan elhalt, olyan értelemben, hogy nem az volt, hogy nem vettük észre.

– Akkor ez elvileg még ma is fennáll.

– Elvileg ma is fenn áll, hiszen nem hozott senki olyan határozatot, hogy megszüntetjük. Ezeknek az embereknek írni azért egy olyan levelet, hogy megszüntettük a testületet, kizártuk őket belőle stb. nem lett volna sem szép, sem taktikus. Látszik a névsoron, hogy a legtöbben a '80-as évek végéig hivatalban voltak, illetve a közéletben maradtak. Keserűné korán kiesett. Káplár is eltűnt a színről egy idő után. Garamvölgyi ma is jár ünnepségekre, Gosztanyi meghalt. Huszár végig ott volt az élvonalban, igaz, később alacsonyabb beosztásban. Szekér Gyula is egy idő után kikopott, Borbély Sándor végig ott volt. Az egyetemi emberekkel tartós volt a kapcsolatunk. Magyarán nem lehetett a testületet csak úgy felszámolni, nem is volt rá ok. Egyszerűen azt kellett csinálni, hogy egy darabig küldöztettünk nekik a kollégiumról szóló beszámolókat, aztán nem küldtük tovább. Nyilvánvaló volt, hogy nem fog senki utána sírni. Ha valakivel közülük kapcsolatba kerültünk később, akkor vagy hivatkoztunk rá, vagy nem, de az emberi kapcsolat megvolt. 1980-ban a kollégium megalakulásának tízéves évfordulója alkalmából volt egy nagy televíziós show, talán arról annak a helyén beszélünk. Akkor ebből a névsorból választották ki azokat, akik kívülről nézzenek rá a kollégiumra. Ez a show két részből állt. Az egyikben kollégisták szerepeltek, a másik részben Szabó Kálmán, Gosztanyi, Nagy Sándor, akik a TV-ben beszélgettek a kollégiumról és azzal kapcsolatos dolgokról.

A Tanácsadó Testület bizonyos értelemben nagyon jól eltalált dolog volt, és nagyon jól működött. Nem tudom, hogy mi lett volna, ha másképp lett volna, lehet, hogy akkor sem oszlatták volna fel a kollégiumot, de nagyon jó, hogy volt. Fontos megjegyezni, hogy ezek a figurák többségében nagyon érdekes emberek. Súlyos hiba lenne azt gondolni, hogy a pártállami rendszerben – akár a hatalomban is – nem voltak érdekes emberek. A kontraszelekció nem abban nyilvánult meg, hogy nem értelmes emberek kerültek pozícióba, inkább a struktúrák működésében és abban, hogy mennyire voltak lojálisak valamihez, amihez nem kellett volna. De leülni és beszélgetni velük azért nem volt érdektelen dolog. Azt gondolom, hogy a testületnek még egy nagyon komoly hatása volt a kollégiumra, az, hogy emberközelsébe hozta ezeket a személyeket. Vannak képek arról is, hogy ezek ott ülnek, és három-négy kollégista ül körülöttük, mert a találkozó tudatosan beszélgetésekre fulladtak. Az ülésezésnek nem lett volna értelme, ha ülnek ott magukban és megbeszélnek dolgokat, hanem egy nagyon rövid tájékoztató elhangzott a kollégium működéséről, és fél óra után az volt,

” ezek a figurák többségében nagyon érdekes emberek

hogyan beszéljenek a szakkollégistákkal. Az, hogy X.Y. másodéves, vagy ötödéves kollégista, akiktől ezek az emberek hierarchiában fényévnyi távolságra voltak, azok ott leültek, és látták, hogy ezekkel lehet beszélgetni. Egyik oldalról tanulták a hierarchia kezelését, másrésztől látták, hogy nem mindenben vannak isteni megfogalmazásaik. Szerintem az nagyon komoly nevelőerővel rendelkezett a kollégiumra nézve, és az emberek rendszerrel kapcsolatos illúzióját tovább csökkentette. Nem azért, mert ezek az emberek hülyék lettek volna, egyáltalán nem, sőt. Mi válogattuk őket, és törekedtünk arra, hogy a szóba jöhető választékból a legjavát próbáljuk meg odahozni. De mégiscsak emberközelségbe kerültek.

Ennyi ennek a testületnek a rövid története, azt hiszem ez egy jó ötlet volt. Kálmán találta ki, nem én. Tartozik hozzá egy sztori, hogy rohantam kifelé a főépületből egy esős délelőtt, az utcán volt egy találkozóm valakivel. A kapuban jön szembe Szabó Kálmán. Chikán gyere, most jövök a Parlamentből, a Tanácsadó Testülettel kapcsolatban beszéltem emberekkel. Erre nem lehet azt mondani, hogy nem megyek! Megyünk felfelé a lifttel, közben mesélte, hogy kikét hívott meg. A II. emeleten volt az irodája, bementünk, a titkárnő kezébe nyomta a postát, leült, elkezdte nézegetni, de közben mondta a magát. Egyszer csak megkérdezte, teljesen váratlanul, hogy mi újság van a kollégiumban? Én ugye semmire nem vágytam kevésbé, mint hogy épp most történetet meséljek a kollégiumról, szerettem volna elmenni. Valamit elkezdtem mondani, de nem mondtam végig egyetlen mondatot, amikor Kálmán felnézett a papírjából: „Te, nem látod, hogy el vagyok foglalta, hagyjál most ezekkel békén!”. Hasonló esetek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Szabó Kálmán nem csinált még nagyobb karriert. Ilyeneket másokkal is megcsinált, és nem mindenki fogta fel úgy, mint ahogy én. Azzal együtt jól elsűrta a programomat akkor.

Elitképzés és társadalmi mobilitás. Viszonyulás a NÉKOSZ-hoz. '70-es évek eleje

– Beszéljünk azokról a belső vitákról, amelyek az „elitképzés szemben a társadalmi mobilitással” probléma körül zajlottak, és amikről sokat írnak a kérdőívekben is. Mi köze volt mindennek ahhoz, amit kifelé mutattatok a munkás-paraszt származásúak arányáról?

– A mobilitás dolgot komolyan gondoltuk, abban az időben nagyon komoly meghatározója volt a működésnek. Ha visszaemlékeztek arra, amit meséltem az alapításról, akkor világos, hogy nem ennek a jegyében alakult a kollégium. A kollégium abból a gondolatból származik, hogy kellene egy rendes kollégiumot csinálni. A mobilitás aspektus pontosan a külső társadalmi jelenségek hatására

jött be, a népi kollégiumi gondolat hátán, meg az arról szóló információk miatt, hogy milyen rossz a helyzet.

– Erről a helyzetről valaki vagy valakik publikáltak cikkeket, vagy szó volt róla a sajtóban?

– Igen. Én nem emlékszem egy konkrét cikkre, de egy konkrét rádióműsorra igen. Hallottam a 168 órá egy adását valamikor '69-70-ben, amiben megdöbbentő számokat közöltek. Erről a rádióműsorról napokig beszélt minden értelmiségi. Arra emlékszem például, hogy az orvosi egyetemen, nem emlékszem a pontos számokra, de valami egészen elképesztően magas százalékban orvosgyerekek, és még elképesztőbb magas százalékban vezető értelmiségi gyerekek vannak. Az ehhez hasonló adatok sokkoló hatásúak voltak. Voltak írások is, valószínűleg azok puhábbak voltak. A 168 óra abban az időben nagyon erős teljes rádióműsornak számított. Magyarán ez benne volt a köztudatban, nem mi találtuk ki. Nem véletlen, hogy pont akkor jött megint elő a NÉKOSZ gondolat.

– Mit értesz ezen?

– Azt, hogy nemcsak a kollégiumban volt szó a népi kollégiumokról, hanem kívül is. A népi kollégiumok és a NÉKOSZ közel két évtizedig tabu téma volt. A '68 körüli liberalizálással kerülhetett ismét felszínre. Jancsó is éppen akkor érezte azt, hogy ezzel foglalkozni kell. Aztán előtérbe engedték a népi kollégistákat. A Tanácsadó Testületnek körülbelül fele volt volt népi kollégista, közülük sokan akkor miniszteri vagy miniszterhelyettesi beosztásokban. Tehát ott voltak a hatalom csúcsának közelében. Ebben a társaságban erős elkötelezettség volt. Ők a mobilitási problémát nagyon komolyan gondolták, és az ezzel kapcsolatos kritika összeegyeztethető volt egyfajta balra menetel gondolattal. A népi kollégisták, akikben a személyes mobilitás élmény nagyon erős volt, ebbe az irányba fordultak. Nem voltak egységesek azonban a népi káderek, olykor keményen összecsapott egymással sok fórumon a népi kollégiumi meg a szakértettségis vonal. Az ún. szakértettségis vonal a '40-es évek végén indult, s azt jelentette, hogy munkásokat bevitték iskolákba és gyorsfalpaló tanfolyamokon érettségi bizonyítványokat adtak a kezükbe. Ezáltal feljogosították őket az egyetemekre való bekerülésre is. Anyám tanított annak idején ilyen iskolában, emlékszem rá, ott voltak a kertünkben, meghívta őket egy záróünnepségre. Nagyon rendes emberek voltak, nagyon jó benyomásom volt erről az egész dologról, de teljesen világos volt, hogy veszélyes az egész, mert később kiderült, hogy rendkívül sok frusztrált kádert állítottak elő azzal, hogy végignyomták őket az egész rendszeren, miközben az ismeretanyagban egyre maradtak le a valóságos követelményekhez képest. A népi kollégiumi mozgalom ehhez képest sokkal szervezettebb képződmény volt.

– A szakértettségisek sosem voltak megszerveződve úgy, mint a népi kollégiumok a NÉKOSZ-ban. A tízéves évfordulónk alkalmával volt egy népi kollégista-szakértettségis balhé, és ez jelentős szerepet játszott abban, hogy a Makarenkó vagyis most Horánszky utca 20-ba kerültünk a Veres Pálné után. Majd beszélünk róla részletesen. Elég az hozzá, hogy Csizmadia Ernő, mint rektor volt a meghívott, hogy mondjon beszédet a tízéves évfordulón, egy-két

” nemcsak a kollégiumban volt szó a népi kollégiumokról, hanem kívül is

” a mobilitás dolgot komolyan gondoltuk

” nagy ügy lett belőle, nyilván fel is fűződött. Ahhoz képest biztosan, ahogy a kollégisták fogadták

nappal korábban meghalt azonban egy nagyon közeli rokona, temetésre kellett mennie. Amikor kiderült, hogy Csizmadia nem tud jönni, akkor Kálmánt megkérte, mint természetes választást, hogy beszéljen ő. Kálmán megbetegedett, valami komoly baja volt, nem tudott eljönni. Ezek után Dobrovits Iván rektorhelyettest küldték el, aki szakértetségis volt. Dobrovits beszéde hasonlóképpen kakukktójás volt, mint ahogy korábban meséltem az Eötvös Kollégium igazgatójának a beszédéről a bibós évfordulón. Dobrovits arról beszélt az ünnepi beszédében, hogy nehogy azt gondoljuk, hogy a kollégiumi mozgalom az egyetlen, ahol kiváló szakembereket lehet találni, mert íme a szakértéségi is milyen fontos volt, és tulajdonképpen mi túldimenzionáljuk az egész népi kollégiumot. Ami vitaindító előadásként kiváló lehetett volna egy másik alkalommal, a tízéves évforduló alkalmával azonban nekünk nem esett jól. De nem tulajdonítottunk neki nagy jelentőséget. Tudjátok, vannak ezek az évfordulós beszédek, az emberek nem nagyon törődnek a részletekkel. Viszont ott volt egy csomó volt népi kollégista, akik másnap elkezdtek arról beszélni az egyetemen, hogy Dobrovits felélesztette ezt az ősi ellentétet, és a Rajk évfordulós ünnepségén nem lehet ilyen beszédet mondani. Néhány nappal később egyetemi tanácsülés, vagy valami más egyetemi rendezvény volt, a nagytanács-terem előtt álltak emberek és én véletlenül arra mentem. Szabó Kálmán kiabált messziről, hogy hallom, hogy Dobrovits miket mondott a kollégiumi ünnepségen. Nagy ügy lett belőle, nyilván fel is fűződött. Ahhoz képest biztosan, ahogy a kollégisták fogadták. Viszont Dobrovits a kollégium felé korábban semleges álláspontját kimondottan harcos ellenségességre változtatta, és emiatt amikor az első adandó alkalommal jókorát rúghatott belénk, akkor belénk is rúgott. Így kerültünk ide a Makarenkóba a Veres Pálnéból. Ehhez persze kellett neki az a politikai támogatás, amit megszerzett a Bibó-est okán, meg kellett az egyetemi rekonstrukció, de ez már tényleg egy másik történet. A lényeg az, hogy függetlenül ezektől a múltbeli gyökerektől, mi a mobilitás kérdését nagyon komolyan gondoltuk, jelentőségét politikai, szakmai, emberi szempontból egyaránt nagyra értékeltük.

– De vissza a kérdéshez: elitképzés, társadalmi mobilitás. Először is, ahogy azt már mondtam, kezdettől fogva voltak pesti értelmiségiek gyerekei a kollégiumban. A második és a harmadik felvételin különösképpen sokan kerültek be pestiek. Tehát az eredeti elképzelésekhez képest is jelentős létszámmelölődés volt a pestiek javára abban az időszakban, különösen '71-ben. Akkor egyébként is sok embert vettünk fel (mindmáig a legnagyobb felvételi létszám volt), és különösen sok volt közöttük a pesti. Ezeknek a többsége valamilyen szálon a káder vonalhoz kapcsolódott, tehát az a gyári üzem-mérnök-fajta szülők gyereke, az nem volt a budapestiek között. Nem arról van szó, hogy ez egy megszervezett, összehangolt társaság volt, de sok szempontból más szemléletet tükröztek, különösen a vidéki, jelentős részben tényleg hátrányos helyzetű emberekhez képest, és elindultak a viták. Ezek elég egészséges viták voltak, mert normális emberek voltak mind a két oldalon, csak más nézőpontból próbálták a világot látni. A viták több dimenzióssá váltak, mert ezekben a pesti fiúkban sokkal erőteljesebb volt a törekvés a rendszerrel szemben kritikus értelmiségi irányba,

mint a vidéki munkás-paraszt származású gyerekekben, akik sokan, amikor bekerültek, nem is tudták, hogy van ilyen. Az, hogy mi felvettük ezeket a pesti vezető értelmiségi családból származó embereket a kollégiumba, az nyilván hozzájárult ahhoz, hogy a kollégium '72-73-ban elindult ebbe a rendszerkritikus irányba. A kettőnek nyilvánvalóan van köze egymáshoz. Nyilván van köze annak is, hogy felmerült az elitképzés versus „felhozatal” konfliktus, hiszen ezeket az embereket nem kellett felhozni, sőt náluk műveltebb a saját korosztályukban nemigen volt.

Ebben a társaságban is elég nagy volt a tagoltság, de abban nem volt vita, hogy a filozófusokat, szociológusokat meg kell hívni előadni – köztük voltak akkor tájt a legerősebb rendszerkritikusok. Nem emlékszem semmi olyasmire, hogy ezekből belső konfliktusok lettek volna. Igazság szerint az induló időszak pesti-vidéki ellentéte egy-két év alatt elcsitult. A '70-es évek közepén volt még egy hullám, amikor felvettünk több pestit, ezeknek a nagy része aztán kilépett, és ez rövid távon meg is változtatta a kollégium arculatát. Aztán újabb ciklusok jöttek.

– Voltak olyan évek, hogy alig voltak pestiek, a '70-es évek második felében, '76-77-ben.

– Igen, a '72-74-es periódusban sok pestit vettünk fel, ezeknek a nagyrésze kilépett, többé-kevésbé zajos körülmények között. Utána volt a kollégiumban a plebejus vonalnak egy második hulláma a '70-es évek második felében, ez abban is megjelent, hogy tudatosan volt egy törekvés, nem arra, hogy kiszorítsuk a pestieket, hanem arra, hogy legyen elegendő olyan vidéki munkás-paraszt származású gyerek, akire egyértelműen jellemző a felhozás tendenciája, mert ha nem figyelünk oda erre, akkor biztos, hogy ilyen háttérű diákok egy idő után nem lesznek, kikopnak a kollégiumból. Ami egyébként így is van, ahogy a konkrét események mutatták. Ha néhány konkrét évet veszünk alapul, akkor érvényesült a ló egyik oldaláról a másikra történő átesés. Mert volt olyan év, amikor közel fele pesti volt, akit felvettünk, és csupa masszív káder gyerek. Akikről lehetett tudni, hogy nemcsak felvettük és majd csak ellesznek valahogy, hanem ők a mai kifejezéssel élve nyomulni fognak, hallatni akarják a hangjukat, és befolyásolni akarják azt, hogy mi folyik a kollégiumban. Voltak ebből nagyon komoly viták, de ezek sosem mentek el addig, hogy megkérdőjeleződött volna, hogy a társadalmi mobilitás önmagában vett érték. Inkább olyan viták voltak, hogy talán ezek az eszközök alkalmatlanok arra, hogy ezt a dolgot megvalósítsuk. Ez a kérdés az '70-es évek második felében más dimenziót kapott, leült, és a '80-as évek fordulójának a vitái voltak azok, amikor megint erőteljesen előtérbe került, de ez már egy más történet lesz.

” akkor érvényesült a ló egyik oldaláról a másikra történő átesés

Felvételik. A KISZ a felvételi bizottságban.'70-es évek eleje

– Egy teljesen konkrét kérdés. Több ilyen éves beszámoló elején írod, hogy a felvételin fél nem vett jelentkezők fellebbezhetnek az oktatási rektorhelyettesnél vagy kinél. Volt erre gyakorlati példa, aki fellebbezett és bekerült így?

– Hülyeség volt az a szabály, de ma sem tudom, hogy lehetett volna jobban csinálni. Igazság szerint minden jogi ismeretű ember azt mondja, hogy lehetőség szerint ne legyen olyan döntés, ami ellen nem lehet fellebbezni. Tehát tulajdonképpen természetes dolog volt, hogy azt gondoltuk, hogy valahová kelljen fellebbezni. Ugyanakkor teljesen világos volt, hogy a kollégium működése szempontjából alkalmatlan dolog az, hogy egy állami fórumra lehessen fellebbezni. Egyetlen egyszer volt ilyen eset, tényleg nem tudom, ki volt, Starkhoz fellebbezett. A Stark behívott, megkérdezte, hogy mi a véleményem, én elmondtam, és akkor megírta neki az elutasító végzést. Ez egy hülyeség volt. Egyetlen egy esetben volt ilyen, nem lett belőle különösebben éles dolog aztán. Nem hagyott bennem nagy nyomot, aztán el is töröltük.

– KISZ-titkár meddig volt a felvételi bizottságban?

– A legelső bizottságban volt a három kari KISZ-titkár. Erről beszéltünk. Hosszú időn keresztül az volt aztán a szabály, hogy egy tagot a KISZ-bizottság delegál a felvételi bizottságba. Nem volt meghatározva, hogy titkár legyen, vagy nem, egy tagot delegálnak. Ez nagyjából a '70-es évek végéig működött, nagyon hosszú ideig, 7-8 éven keresztül. Nagyon hamar, az első egy-vagy két év után kialakult az a szokás, hogy az első évfolyam KISZ-titkárát delegálták a bizottságba, ami számunkra nem volt rossz, mert ők általában értelmesek voltak, ráadásul nagyon jól ismerték az évfolyamot. Tehát csomó háttér-információt lehetett tőlük szerezni. Akikre emlékszem, ilyen bizottsági tag volt Bokros Lajos is például.

– Tarcsi Gyula az egyetemi KISZ képviselője a '75-ös felvételin.

– Tarcsi híres KISZ-es. Kari KISZ-titkár volt, aztán a budapesti KISZ-bizottság első titkára a '80-as évek közepén, majd az Expressz Utazási Iroda vezérigazgatója volt. A rendszerváltásnál eltűnt a látható politikából. Az akkori KISZ-vezetők nagyon ügyesen tűntek el a '80-as évek végén.

– Soha nem volt politikai jellegű konfliktus abból, hogy a KISZ-titkár mondjuk valakire azt mondta volna, hogy ezt és ezt nem?

– Nem volt. Ezek teljesen normális elsőéves hallgatók voltak, meg voltak általában illetődve. Gondold meg, hogy bekerül ide egy elsőéves. Hiába ő a KISZ-titkár, azért csak elsőéves. Miután nem voltak fejre ejtett gyerekek, ez a kicsi megilletődés nem valami szorongásos visszahúzódásban jelent meg náluk, de azért mégis azt érezték, hogy valami komoly dolognak a részesei, igyekeztek komolyan hozzáállni. Akar László volt ilyen, aki most pénzügyi államtitkár, Költő Magdi – ő volt az egyetlen olyan eset, aki felvételizett is. Először tehát felvettük őt. A felvételi bizottság Magdi nélkül meghallgatta, majd felvette őt,

és ő már úgy ült a bizottságban, mint felvett szakkollégista. Hülye helyzet volt, nyilvánvalóan technikai megoldás kellett. Magdi nagyon jó volt, triviális volt, hogy fel fogjuk venni, most miért üljön ott négy vagy öt napig a saját felvételi előtt. Ugyan nem hiszem, hogy szorongott volna, nem egy szorongós alkat, de világos, hogy értelmesebb dolog volt tisztába tenni a helyzetet, és utána az ő státusza megmaradt, hogy ő a KISZ-bizottság delegáltja, és ő volt az évfolyam titkára. Jendrolovics Pali volt ilyen, aki most magánvállalkozásokban – de nagyobb fajtákban – vezető, aztán Martin Hajdú György, akit elég sokan ismernek, a Mórnicz Gimnáziumban érettségizett, pesti srác volt, huszonegynéhány évvel később népszerű kurzusvezető. Ha nem lett volna az egésznek látens politikai mellékíze, akkor egy jó dolognak is számíthatnánk, hogy valaki, aki jól ismeri az első évfolyamot, ott ül, és egy szavazattal nyilván nem fogja deformálni a bizottság működését, de rengeteg háttér-információt tud nyújtani. Ezzel együtt mi egy idő után kiutáltuk a dolgot, mert mégis csak a KISZ delegáltja volt.

A kiváló kollégium cím el nem nyerése, '70-es évek

– Beszéljünk a szakkollégium helyzetéről a többi kollégium viszonyában, a kezdetek kezdetén.

– Onnan indul a dolog, múltkor tettem róla említést, hogy a szakkollégiumi gondolat nem volt idegen az oktatási irányítástól, sőt ellenkezőleg.

– Emlékszem, az én gyermekkoromban voltak ilyen újsághirdetések, hogy varrónői szakkollégium.

– Az megint más. Az országos pedagógiai vezetésbe meg a kollégiumok vezetésébe bekerült egy csomó volt népi kollégista. Ők próbáltak ebben az irányban nyomulni. Széchy Éva például, Liska Tibor húga, az ELTE-nek a párttitkára volt abban az időben, a '70-es évek elején, főszerkesztője volt a Felsőoktatási Szemlének, szóval befolyása volt arra, hogy mi folyik. Emlékszem rá, hogy meghívtak Debrecenbe, hogy valamilyen országos kollégiumi tanácskozáson beszéljen a szakkollégiumunkról. El is mentem, és egy idő után berágtam azon, hogy itt csupa hülyeségekről beszélnek, rossz helyen vagyok én most itt, nem adekvát az egész környezet. Olyanok voltak példának okáért, hogy miért kell igazgatót választani, ott merült fel a probléma, hogy szakkollégium-e a varró szakkollégium. A szakkollégium inkább egy terminológiai probléma, például amit mi az egyetemen szakszemináriumnak hívunk, azt szakkollégiumnak hívták bizonyos helyeken. Egy idő után fogtam magam, már akkor is volt bennem ilyesmire hajlamosság, felálltam és azt mondtam magamnak, hogy elmegyek haza a francba, nem üldögelek itt. Felálltam, és elindultam kifelé. Széchné ott ült az elnökségben, és mindent megszakítva azt mondta: „Chikán elvtárs, Chikán elvtárs hová megy?” Úgy kell elképzelni, hogy ott volt kétszáz kollégiumi vezető, én akkor

” egy tagot a KISZ-bizottság delegált a felvételi bizottságba

” „Chikán elvtárs, Chikán elvtárs, hová megy?”

Bizton ígérhetjük, hogy a cím odaítélése nem fog önelégültséget okozni a Szakkollégiumban, hanem munkánk további javítására ösztönözne. A Szakkollégium tagjai úgy érzik, hogy a "Kiváló kollégium" cím elnyerésével járulhatnak hozzá Egyetemünk fennállása 25. évfordulójának méltó megünnepléséhez.

Mindezek alapján kérjük az Egyetemi Tanácsot kérelmünknek a Minisztérium felé történő egyetértő továbbítására.

Budapest, 1973. január 15.

/dr. Chikán Attila/
a Szakkollégium igazgatója

26-27 éves voltam és 61 kg. Másképp nézett ki a megjelenésem egy ilyen fórumon, ahol a mostani énemhez jóval közelebb álló figurák üldögéltek. Mondtam, hogy sajnós nekem megy a vonatom, ami nem volt igaz, de valamit kellett mondanom, hogy miért megyek el. Azt nem akartam mondani, hogy pisilni kell, elszántam magam, hogy hazamegyek. Akkor Széchyné azt mondta, hogy nem tudná már megvárni, hogy következő hozzászóló legyen. Akkor kimondottan atrocitás számba ment volna, hogyha én megtagadom azt, hogy elmondjam azt következő hozzászólóként, amire felkértek. Így aztán elmondtam. Ő az ELTE párttitkáraként magas beosztásban volt. Elnöke is volt valamilyen pedagógiai bizottságnak, most is nagyon aktívan munkálkodik azon, hogy kollégium mozgalmam és tehetségképző kollégium jöjjön létre. Most ezen a télen voltunk néhányan valahol a Balaton partján, csináltak egy összejevetelt és meghívtak minket, a Rajkot, hogy tartsunk egy előadást.

A lényeg az volt, hogy eléggé ment a szakkollégium vonal. Kitalálták, hogy a kollégiumi mozgalmat mindenképpen fejleszteni kell, és ehhez kitalálták a „kiváló szakkollégium” címet is, ami azzal járt, hogy nemcsak megrázták a nyertes kezét, de adtak százezer forintot is, ami akkor iszonyatosan sok pénznek számított. Sőt, ezt több éven keresztül adták. Olyasmi volt tehát, amihez materiális érdekek is komolyan fűződtek amellest, hogy erkölcsi megbecsülés volt. Amikor kitalálták, akkor ugyanazzal a mozdulattal elsőként oda is ítélték az Eötvös Kollégiumnak a kiváló kollégium címet. Majd következő évben kaptunk egy telefont, vagy levelet, nem emlékszem, hogy adjuk be a kérelmünket a kiváló kollégium címre, mert azt szeretnék, hogy mi legyünk a másodikak. Mi el is indultunk ebbe az irányba. Az első akadály, amibe ütköztünk, az az egyetemi pártbizottság volt. Volt egy nyomtatvány, amit ki kellett tölteni, hogy kiváló kollégium legyünk. Az egyetemi pártbizottság megtagadta azt, hogy ezt aláírja, azzal az indoklással, hogy ez a kollégium túl fiatal ahhoz, hogy ilyen rangos kitüntetést kapjon. De a valódi indok az volt, hogy közvetlenül azok után a hónapok után volt, amikor a meghívásokkal kapcsolatos balhék lezajlottak. Semmi nem

állt tőlük távolabb, mint az, hogy piedesztálra helyezték a kollégiumot. Ezzel együtt, a végén rektori nyomásra megkaptuk – nem emlékszem rá hogy Szabó Kálmán és Berend T. Iván közül melyik volt épp akkor a rektor, mert '73 nyaráig volt Kálmán és utána jött Berend T. Rektori nyomásra tehát megkaptuk a szükséges papírokat és beadtuk a minisztériumba, ahol simán elutasították a kérelmünket. Én meg rettenetesen berágtam. Bár akkor valószínűleg még magasabb volt a tolerancia szintem, de azért ez akkor is sok volt, idejönnek, hogy csináljuk meg ezt a pályázatot, végigcsinálunk egy ilyen cirkuszt, beadjuk, majd visszautasítják. Ilyen nincsen. Összevesztünk a minisztériummal, másrészt megfogadtam, hogy többször soha a büdös életbe ilyen kérelmet nem adunk be. Az évek során többször megismételték, szóltak, hogy adjuk be, meg fogjuk kapni. Mi határozott nemmel válaszoltunk végig, négy-öt alkalommal. Minden második évben előálltak, hogy most már mindenki kiváló kollégium, mi azt mondtuk, hogy pont erről van szó, ki a fene akar bekerülni ebbe a csapatba. Ebből többször voltak konfliktusok. A bürokrácia – tudjátok jól – szeret jól működni. Amikor a kollégiumnak lett presztízse, mindene, akkor már nekik volt kínos egy idő után, most nem azt mondom, hogy nem tudtak aludni tőle, de sokkal inkább helyén való lett volna, hogy a Rajk kollégium is ott van ezek között. Mi mindig azt mondtuk, hogy nem, nem, nem adjuk be ezt a papírt. Ezzel aztán elhalálozott az ügy. Ma nem tudom, hogy van-e ilyen cím. Ezzel egy időben merült fel, hogy nevet kellene adni a kollégiumnak. Ez hosszú vitákat eredményezett.

Névadás, a Rajk szobor avatása. '73-74.

– Előtte mi volt a neve a kollégiumnak?

– Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Szakkollégiuma. Lévén, hogy ilyen név alatt nem futott több intézmény, nemcsak az egyetemen, hanem országosan sem, nem okozott gondot. Egy idő után kikötöttünk Rajk László mellett.

– Egyáltalán miért jött elő, hogy nevet kell adni?

– Minden intézménynek van neve.

– Na, de a Rajk László ötlet honnan jött? Volt-e alternatíva, mik merültek fel? Valamilyen közgazdász név?

– Nem volt komoly alternatíva. Nem volt olyan, hogy szavazással két lehetőség közül választottunk volna, hogy melyik legyen. Közgazdász nem volt a tarso-lyunkban. Akiket ma szóba jöhetők tartanánk, Heller Farkassal az élen, azoknak többnyire nem tudtuk a nevüket sem, férfiasan valljuk be, nem ismertük őket, Navratilt se, senkit. Az, hogy Széchenyi Istvánról nevezzük el a kollégiumot, az nem azért volt abszolút elfogadhatatlan számunkra, mert bármi bajunk lett volna Széchenyi Istvánnal, mint történelmi személyiséggel. Széchenyi István nyilván egyfajta szimbólum a magyar történelemben. Na de hát minden városban három intézmény van elnevezve Széchenyi Istvánról, ez egy olyan jellegtelen dolog lett volna, hogy ezt is elvetettük. Akkor jött ez a gondolat, hogy ha a Rajk nevet vesszük fel, arra viszont oda fognak figyelni. Így is történt. Ez bejött.

” kaptunk egy telefont, vagy levelet, nem emlékszem, adjuk be a kérelmünket a kiváló kollégium címre

” minden intézménynek van neve

” 1973-ban, amikor meghívtuk, Aczél György a pályája csúcán volt

– Nem tudod kinek az ötlete volt?

– Nem emlékszem rá. Az első lépés az volt, hogy – bár már nem ő volt a rektor – Szabó Kálmán tanácsát kértük ki. Emlékszem erre a beszélgetésre, ő támogatta. Akkor jött az a kérdés, hogy ezt hogyan is kellene csinálni. Alighanem ettől többé-kevésbé független volt a gondolat, hogy Aczél Györgyöt el kellene hívni a kollégiumba, és akkor jött az ötlet, hogy ezt az alkalmat kell megragadni, hogy Aczéltól szerezzünk engedélyt arra, hogy a Rajk nevet vegyük fel. 1973-ban, amikor meghívtuk. Aczél György a pályája csúcán volt. Ő volt az abszolút tótumfaktum mindenfajta ideológiai, kulturális, oktatási elvi kérdésben, ami egyáltalán elképzelhető volt. A Politikai Bizottság tagja, a Központi Bizottsági titkára volt. És ő szívesen járt ilyen helyekre. Kádár János egyetemisták körében nem szívesen mutatkozott, mi az hogy nem szívesen, egyáltalán nem ment el, '56 után volt egy híres műegyetemi balhéja, és utána soha többet nem ment egyetemisták közé. Azt talán tudjátok, hogy egyszer meghívtuk mi is. Ez a '70-es évek végén volt, nem nagy jelentőségű esemény. Akkor Berend T. Iván volt a rektor, az oktatásügy felé vette az irányt, és hosszabb időn keresztül úgy nézett ki, hogy ő lesz az oktatási miniszter. Örültünk volna neki. Ebben az időben mondta nekünk, hogy hívjuk meg Kádár Jánost a kollégiumba. Nem ismerem pontosan a háttérviszonyokat, csak feltételezések lehetnek, miért, de kimondottan Berend T. biztatott minket, hogy hívjuk meg a Kádárt. Pikáns ötletnek tűnt, de írtunk egy levelet, majd néhány hét múlva kaptuk a választ Grósz Károlytól, aki akkor az agitprop osztály vezetője volt. Másfél soros levélben közli, hogy Kádár János más irányú elfoglaltsága miatt sajnos nem tud eljönni a kollégiumba. Amikor megkaptuk, akkor még a Veres Pálnéban voltunk, hónom alá csaptam a levelet és becsattogtam Berend T. Ivánhoz, akire ez komoly negatív benyomást tett.

– Neki is szólt.

– Persze. Egyébként nem lett miniszter, felkérték államtitkárnak. Nem sokkal később egyszer járt nálunk előadást tartani, és elmesélte annak a történetét, hogy felkérték államtitkárnak, de azt nem vállalta. Ennyit Kádárról. Egyszer ez is előfordult a történetünkben. Aczéllal más volt a helyzet, ő szívesen ment egyetemisták közé. A Közgázon is tartott korábban előadást, én is ott voltam. Ezeknek a rendezvényeknek adott forgatókönyve volt, előre meg kellett küldeni a kérdéseket. Nem volt szüksége felkészítőre, magas intellektusú figura volt, de azért szerette előre látni a kérdéseket. Aztán a helyszínen is lehetett kérdéseket feltenni. Ezt a forgatókönyvet játszotta le a kollégiumban is. Aczél meghí-

Eseménynaptár

február 7.	Kollégiumi gyűlés
február 20.	Beszélgetés Aczél György elvtárrsal
február 27.	A TDK-dolgozatok beadási határideje
március 1.	Vendégünk a KGMTI osztályvezetője

vása technikailag úgy történt, hogy Tömpe Pista hívta fel, aki családi alapon volt velük jóban. Az én szobámból telefonált az egyetemről. Aczél beleegyezett, eljött a kollégiumba, megtartotta az előadását. Azt hiszem ez az asztal még ugyanaz, de a székek biztosan, ahová utána leültünk és ott elővezettük neki, hogy azt gondoljuk, hogy a kollégiumot Rajk Lászlóról kellene elnevezni. Sosem felejttem el, Aczél felállt, a szoba akkora volt, mint ez, talán még rövidebb, és háromszor, vagy négyszer oda-vissza sétált a szobában hátra tett kézzel, nem szólt semmit. Mi fülünket, farkunkat behúztuk

– Kik voltak ott?

– Többen voltunk, Könczöl Erzsébet volt a DB titkár, Tömpe Pista és még két-három ember volt küldöttségként. Nem bíztuk ezt a dolgot egy vagy két emberre, de nem volt azért tömeg, négy-öt ember lehetett. És akkor Aczél azt mondta, hogy „lehet – nem nagyon szerencsés, de lehet”. Ez nekünk elég alapot adott arra, hogy ettől kezdve minden fórumon arra hivatkozzunk, hogy Aczél elvtárs úgy érzi, hogy minket Rajk Lászlóról kellene elnevezni, de ezzel együtt eltartott egy teljes esztendeig, hogy megkaptuk az engedélyt. Végigjártuk azokat a fórumokat, amiket végig kellett, beadtuk a Pártbizottságra, a minisztériumba a névkérelmet. Mindenhol visszautasítottak elsőre, akkor jött az, hogy Aczél elvtárs is egyetért, és akkor felülvizsgálták a dolgot. „Aczél elvtárs is egyetért” – többször sütöttük el ezt a poént. Sosem felejttem el, Szövényi Zsolt egy előadó, aki ma talán helyettes államtitkár a Művelődési Minisztériumban, vagy valami hasonló, például ordítozott velem – nem emlékszem pontosan a beosztására, az évek során sajnos marha sokan ordítoztak velem. Szó szerint azt mondta, hogy minden kocsmának van működési engedélye, ennek a kollégiumnak meg még az sincs, hogy akarunk mi nevet felvenni. Ez megmaradt bennem. Bürokratikus szemmel nézve igaza volt, mert nekünk volt egy rektori alapító levelünk, de ez a rektori alapító levél nem nyilatkozott csomó olyan dologról, amiről egy jogász vagy bürokrata úgy érezte volna, hogy nyilatkozni kell. Hogy példának okáért a szakkollégium nem azonos a Veres Pálné utcai épületben lévő diákokkal, hanem az egy ettől független entitás. Ami tökéletesen világos volt mindenki számára, kivéve, hogy nem volt sehová leírva. Ilyen szempontból neki igaza volt, hogy nekünk papírjaink tényleg nem voltak, de kit érdekelték ezek a bürokratikus dolgok. Most sem érdekel, de akkor még azt sem tudtam, hogy kellene, hogy érdekeljen. A papírokat adogattuk befelé, és küzdöttünk a helyi hatóságokkal, pártbizottság meg ilyenek. Az Egyetemi Tanács is visszaadta, mindenki, aki egyáltalán beleugathatott. Aztán egyszer csak jött egy telefon körülbelül egy évvel a folyamat elkezdése után, '74 elején a Gosztanyi Jánostól, aki akkor oktatásügyi államtitkár volt, hogy ő fogja mondani az ünnepi beszédet. Nem kaptunk papírt arról, hogy minket elneveztek Rajk Lászlóról, erről szó nincsen. Helyette Gosztanyi elvtárs kéreti, hogy menjek be a minisztériumba, és vigyek magammal a kollégiummal kapcsolatban minden fontos dokumentumot, mert a Gosztanyi elvtárs fogja mondani az ünnepi beszédet a névadásról. Ez ugye jelezte, hogy jóváhagyták a névadási kérelmünket. Becsattogtam Gosztonyihoz, ami önmagában is érdekes dolog volt, mert akkor még kisebb rutinom volt az államtitkárokkal való be-

” „lehet – nem nagyon szerencsés, de lehet”

” volt egy kis ünnepség, ettünk-ittunk, ettől kezdve mi voltunk a Rajk László Szakkollégium

szélgétesben, az ember nem tudta pontosan, hogy miképp kell ilyenkor viselkedni. Vittem magammal a kollégiumról dokumentumokat. Jó nagy sarokszoba volt, ahogy jár egy államtitkárnak. Az államtitkár akkor is a második ember volt, és egy volt belőle a miniszter mellett. Bementem, és valamilyen udvarias fordulattal próbáltam kezdeni a beszélgetést, hogy nagyon örülünk neki, hogy jóváhagyták, és hogy Gosztonyi elvtárs vállalta az ünnepi beszédet. Valami ilyesmit mondtam, Gosztonyi meg azt válaszolta, hogy kérem szépen én nem elvállaltam, hanem rám osztották, és én egyáltalán nem örülök neki. Na most ezt folytatd, ezt a beszélgetést. Valahogy kiegyékelünk ebből a helyzetből, és a Gosztonyi – erről is vannak fényképek –, megtartotta az ünnepi beszédet. Egyébként jó beszédet tartott, megvan a szövege az illetékes dokumentációban. A névadó ünnepségen nem képviseltette magát semmilyen más fórum magas szinten, az egyetemet kivéve. Az egyetemről úgy emlékszem, mintha Szabó Kálmán nem lett volna ott, Berend T. ott volt, ő volt a rektor, de más vonalról nem küldtek senkit. Nem akartak hangsúlyt adni a dolognak. Lényeg az, hogy akkor kaptunk egy oklevelet, az is megvan, de valami csúnyán el volt rontva rajta, amitől teljesen alkalmatlan volt arra, hogy kiszögeljünk a falra. Nem mintha szándékunk lett volna. Most is megvan a dokumentációban, kimondottan csúnya szocreál papír, olyan, amiről világosan látszik, hogy az államtitkár mondta a titkárnőjének, hogy szerezzen be valami ilyesmit, ő pedig a kézbesítőnek mondta, hogy hozzon egy oklevelet, a kézbesítő meg hozta, amit talált a legközelebbi sarkon. Az volt a mi névadó papírunk, de ez nem zavart különösebbképpen minket. Volt egy kis ünnepség, ettünk-ittunk, ettől kezdve mi voltunk a Rajk László Szakkollégium.

– Akkor halt meg Lukács György. Volt köze a népi kollégiumokhoz?

– Nem igazán, de a Lukácsnak mindenkire volt köze.

– Annyi köze biztos volt, mint Rajknak.

– Nem. Rajk apropója az volt, hogy ő volt a belügyminiszter akkor, amikor a NÉKOSZ virágzott.

– Akkor azért más dolgok is voltak.

– Igen, de most erről beszélünk, mert ez volt az apropója a névadásnak. Ténykérdés, hogy Rajk aktívan segítette a népi kollégiumok megalakulását. Ez alatt persze azt is kell érteni, hogy számos törvénytelenséget követett el, mert különböző okiratokat írt alá, amik olyasmikre vonatkoznak, hogy ez meg az az egyházi ingatlan ettől kezdve X.Y. népi kollégiumé. Épületekhez juttatta a népi kollégiumokat, berendezésekhez, és amire szükség volt.

– Rajk neve a kivégzett Rajkhoz és az újratemetett Rajkhoz is kapcsolódott.

– Ez volt a másik apropója, hogy Rajkról nevezzük el a kollégiumot.

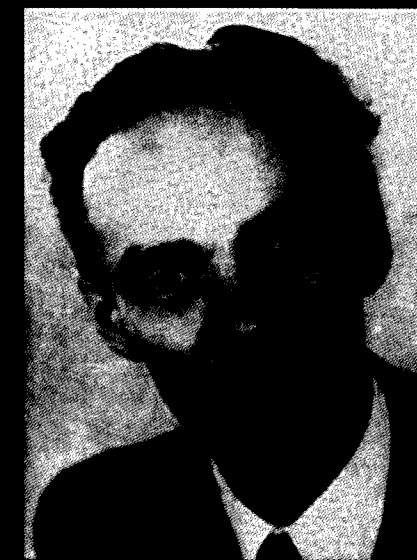
– Az, hogy Rajk meg a népi kollégiumok, nem volt falduma?

– Nem volt ez falduma. Nem kell elfelejteni, hogy ebben az időben a népi kollégistáknak volt bizonyos befolyása a kollégiumi gondolkodásra, tehát az a tény, hogy segítette a népi kollégiumokat, Rajk személyét magasabbra emelte a kollégisták előtt. A másik része a dolognak még fontosabb szerepet játszott, ebben sincs utólagos belemagyarázás. A Rajk-ügy egy bizonyos szempontból hallatlanul erős jelentőséggel bírt az egész Kádár-korszak szempontjából. Valószínűleg

[illegible]

Kádár János ezért nem jött el hozzánk – nem is tudom, hogy gondolhatták, gondolhattuk azt, hogy Kádár János el fog jönni egy Rajk Lászlóról elnevezett intézménybe. A Kádár-rendszer ideológiája – addig amíg lehetett beszélni ideológiáról, a fékevesztett kapkodás előtt, ami a vége felé volt – arra épült, hogy a magyar kommunista mozgalomnak nagyon határozott folytonossága van. Egy rendkívül pozitív, erőteljes társadalmi fejlődés irányába ható mozgalomról van szó, aminek az útján voltak bizonyos hibák, torzulások, de mi, a Kádár-rendszer, vállaljuk a Rákosi-rendszert, az illegalitást és mindent. Nagy jelentősége volt a párt számára, hogy ez a folytonosság volt a hivatalos pártideológia. Kádár ezt rendszeresen elmondta. Ebben a gondolatmenetben a legnagyobb filmszakadás a Rajk-ügy, ezzel nem tudtak mit kezdeni. Sok mindent meg lehetett magyarázni, sok mindent el lehetett kenni, de a Rajk-üggyel nem tudtak mit csinálni. Ezért aki Rajk ügyét, vagy nevét a zászlójára tűzte, az ezzel a folytonossági ideológiával, ami a legalapvetőbb hangoztatott értékei közé tartozott a pártnak, ezzel szemben foglalt el egy álláspontot. Hangsúlyozott, előtérbe hozott olyasmit, ami rendkívül kínos volt az egész rendszer számára, és személy szerint Kádár János számára is. Ugyan én nem tudom, hogy pontosan milyen szerepet játszott Rajk kivégzésében, de hogy ott volt, az biztos. Legalábbis hallgatólagos jóváhagyásával, elfogadó magatartásával hozzájárult a dologhoz, az biztos. De lehet, hogy sokkal többel is, ahogyan sokan mondják. Majd egyszer talán megtudjuk. Ilyen szempontból a Rajk név felvétele a kollégium tudatosan vállalt szembefordulását jelentette ezzel az ideológiával. Tessék nem elfelejteni azt, hogy ez nem áll messze a '68-as gondolattól, attól, hogy ez a kommunizmus nem az a kommunizmus – ahogy a '68-asok mondták. Azt mondjuk, hogy a kommunista társadalom irányába haladunk, holott egy túrót, a kommunizmus teljesen más. A Rajkhoz való viszony az egy ehhez logikailag nagyon közelálló gondolat volt – aki ennek a jegyében szocializálódott, az könnyen el tudta fogadni, hogy tegyük le a voksunkat egy olyan név mellé, amely bemutatja, hogy itt rossz irányba való haladás történik. Akkor nagyon sokan abban gondolkodtunk, a '70-es évek legelején mindenképpen, hogy a rendszer azért nem működőképes, mert konkrét hibái vannak, mert el van szúrva. Nem azért nem működőképes, mert inherens módon nem képes más lenni, mert a filozófiai alapjai hibásak, az emberképe hibás, hanem azért, mert valakik itt elrontották. Ennek az „elrontották”-nak szim-

” aki Rajk ügyét, vagy nevét a zászlójára tűzte, az ezzel a folytonossági ideológiával, ami a legalapvetőbb hangoztatott értékei közé tartozott a pártnak, ezzel szemben foglalt el egy álláspontot

” a demokratikus ellenzék első lépéseinél Rajkné lényeges szerepet játszhatott

bolikus szakadási pontja volt maga Rajk. Tehát ilyen szempontból volt messze túlmutató jelentősége a Rajk név felvételének. Az, hogy Rajk támogatta a népi kollégiumokat, az volt az apropója, azt lehetett mondani mindenhol, ezt kellett mondani. Megvan az előterjesztés, amit írtunk a minisztériumba, amire végül megkaptuk a nevet. Ott ilyesmikkel érveltünk, de azért ez a másik gondolat volt igazából véve a háttérben.

– *Aczél hogy egyezhetett ebbe bele?*

– Ki tudja azt, hogy Aczél miket gondolt. Aczél hosszú pályafutása során rendkívül komplex politikát folytatott. Azt, hogy Aczél milyen megfontolás alapján mondott éppen akkor igent egy ilyenre, nem tudom. Ki tudja, hogy nem volt-e pont egy olyan gondolata, hogy a Kádár orra alá dörzsölje, borsot akart törni, lehet, hogy volt, lehet, hogy ez sem volt. Lehet, hogy egyszerűen az jutott az eszébe, hogy van már három-négy dolog elnevezve Rajkról, kit érdekel, hogy egy ötödik is lesz, miért mennék bele ezzel kapcsolatban egy vitába.

– *Volt elnevezve egy utca is.*

– Volt az az utca, volt egy általános iskola, azt hiszem abban az utcában, meg egy építőipari brigád Veszprémben. Rajk volt a nagy építőmunkás sztrájk vezetője, közvetlenül a második világháborút megelőző időben, az a párttörténetnek, vagy a mozgalom történetének egy nagy eseménye volt, és ezt Rajk szervezte, mint az illegális kommunista párt egyik vezetője. Valószínű, hogy ezek mind '56 októberében lettek Rajkról elnevezve, az újratemetés alkalmával, utána hosszú csend. De azt sem tudjuk a mai napig, hogy Rajkné személyesen milyen szerepet játszott a hetvenes években. Szabad bejárása volt lényegében Kádár Jánossal az élen a legfelsőbb pártvezetőkhez, ezt ő maga mondta. Ha nem igaz, akkor ő nem mondott igazat, de nagyon úgy tűnik, hogy igaz. A demokratikus ellenzék első lépéseinél Rajkné lényeges szerepet játszhatott, most sem tudom, hogy mennyire, de az teljesen világos volt, hogy ő egyfajta erőt jelentett, mert Rajkné támadhatatlan volt a '70-es évek Magyarországn. Hogy ő vállalta, hogy hozzájuk csatlakozik, az nagyon nagy segítséget jelentett reálpolitikai szempontból. Na most Rajknénak nagy szája volt, nem volt egy finomkodó politikus, és lehet, hogy ez a kifinomult politikusoknak kimondottan segített, hogy volt valaki, aki ordított akkor is, amikor ők nem nagyon akartak ordítani. Hogy milyen kapcsolat volt Aczél és Rajkné között, azt megint nem tudom. Biztos, hogy volt kapcsolat, lehet, hogy kimondottan rossz volt, lehet, hogy semleges, lehet, hogy gyakran összejöttek, ezeket nem tudom, de kapcsolat volt, az biztos. Aczél belegyeztetett a névadásba, hogy ebben Rajknénak milyen szerepe volt, ezt sem tudom. Rajkné hamar meghalt a névadás után, két-három évvel, de azért három-négy alkalommal megjelent a kollégiumban. A fia nem jött vele, csak egyetlen egy alkalommal, akkor is néhány percet töltött csak itt, a szobor vagy a névtábla avatás alkalmával, nem emlékszem rá pontosan. Ez a két avatásos ünnepség volt. Mind a kettőből balhé lett, politikai balhé, és mind a kétszer az a probléma állt a balhé középpontjában, hogy Rajkné megjelenik az ifjúság körében. Ő, aki kimondottan, köztudottan az ellenzékhez tartozott. Ami akkor messze nem volt olyan szervezett, mint hat-hét évvel később, de hát lehetett róluk tudni, hogy kik ők. A szobor avatásánál a szobrot Rajkné adta. Beck András alkotása,

én őszintén szólva nem vagyok ebben tájékozott, de ő állítólag egy kitűnő szobrásznak számít. Azt tudom, hogy testvére Beck Ödön Fülöp hosszú ideig a Szépművészeti Múzeumnak volt a főigazgatója és az öcsém, aki ért hozzá, azt mondta, hogy amit Beck András csinál, az művészeti szempontból nagyon jó.

– *Ő emigrált, nem?*

– Igen. Svájcban él. A plakettet és a szobrot is ő csinálta. A szoborból nem volt bronz példány, azt nekünk öntötték és az iskolának. Három példány készült belőle, láttam is mind a hármat, mert fel kellett menni a Nemzeti Galériába (övék volt a harmadik), a várba, és ott voltak ezek a példányok. Rajkné elintézte, hogy a Nemzeti Galéria a saját költségére megcsináltatta. Nekünk csak annyi dolgunk volt, hogy felmenjünk és lehozzuk a szobrot autóval. Kitűztük az avatási ünnepséget egy időpontra. Valamilyen okból kifolyólag az egyetemi vezetés úgy döntött, hogy Gondi József rektorhelyettest küldi el az egyetem képviselőjében erre az ünnepségre. Ebből egyébként az is látszik, hogy az egyetemi vezetés és a kollégium között nagyon szoros kapcsolat volt. A vezetőknek muszáj volt a szemüket rajta tartani az eseményeken, ha a kezüket nem is mindig tudták, mert ők is megkapták a letolást. Ma kit érdekel az egyetemen, hogy mit csinálunk? Ennek vannak jó oldalai és rossz oldalai is. Ma semmilyen feltűnést nem keltenek a dolgaink az egyetemi vezetés körében. Más körökben sokkal könnyebb figyelmet kelteni, ma az egyetemi vezetést nem érdekli a Kollégium. Abban az időben igenis érdekeltük őket. Nemcsak azért, mert letolástól kellett tartani miattunk, vakítani is lehetett velünk, mindig kettős érzelműek voltak velünk kapcsolatban. Ha az egyetemnek pozícióharca folyt például a Művelődési Minisztériummal meg más egyetemekkel szemben, akkor lehetett a pozitív érvek sorában felhozni, hogy nálunk azért ott van a Rajk kollégium is, amely ilyen meg olyan előnyös tulajdonságokkal rendelkezik. Ugyanakkor mikor a rázós események történtek, akkor ők is bajban voltak, mert őket is izélgették. Mi ennek kapcsán, ha rendeztünk egy ünnepséget, akkor mindig meghívtuk a rektort, aki vagy eljött maga, vagy elküldött valakit. Csepelről már meséltem, ugyanabban az évben volt, Berend T. Ivánnal és Borbélyal – az eseményekből is látszik, hogy a kollégium mit jelentett abban az időben. Az egy igen mozgalmas esztendő volt, Kőnczöl Erzsébet titkárságának idejére esett. Zsizi egy egészen kiváló személyiség, akkor is nagyon szerettem, most is nagyon jóban vagyunk. (Mellékesen: emlékezetes volt, amikor a névadó ünnepségen így állt az ember feje, egyszer csak nincs ott a DB titkár. Már kezdődött volna az ünnepség, és én megőrültem, hogy hol van ez a nő. Abban a szobában lakott akkor, ahol most a fénymásolója van a Vállgáz Tanszéknek, felmegyek az első emeletre, mindjárt balra, szembe. Megyek fel a szobájába, áll a Zsizi fürdőköpenyben, és azt mondja: Mit vegyek fel? Irtó aranyos volt.) Ezeket az eseményeket végigcsinálni kemény dolog volt. A külső kapcsolatok vonatkozásában az elmúlt huszonöt év közül a legintenzívebb talán a '74-es volt.

Visszatérve akkor volt a szoboravatás is, kiküldték Gondit. Gondi megérkezik, Kőnczöl Erzsével vártuk a vendégeket, nemcsak őt, hanem az egyetemi kórust is, mert jött az is, meg még mit tudom én kicsoda. Lényeg az, hogy Gondi kérdezte, hogy ki jön még, mondtam, hogy jön Rajkné. A Gondi egy nagyon hithű, be-

” a vezetőknek muszáj volt a szemüket rajta tartani az eseményeken

” a ’80-as évek végéig azért értékelték minket messze túl, mert ismeretlenek voltunk

csületes kommunista volt, az utolsó „igazi kommunisták” egyike, nem volt valami rugalmas, hogy finoman fogalmazzak. Elkezdett ordítani, ahogy a torkán kifért, hogy mi az, hogy őneki Rajknével egy levegőt kell szívni ma délután. Hát izé, ő adta a szobrot, mondtam. Szó szerint erre is emlékszem – pedig már mondtam, hozzászoktam, hogy ordítanak velem – azt mondta, hogy egy kollégiumi igazgatónak kell legyen annyi politikai tisztánlátása, hogy ilyeneket nem csinál, hogy Rajknét meghívja. Betessékeltem Gondit a legbelső szobába, és mondtam Zsizsinek, hogy csináljon valamit Rajknével, mert ő ugyanezekben a percekben érkezik, és ha a kettőt összeengedjük, akkor itt vér fog folyni. Bementünk a könyvtárterembe, ahol a sarokban volt a szobor, amit fel fogunk avatni. Megérkezett Rajkné, és Zsizi kezelte, én Gondival a terem másik sarkában, de szó szerint így történt. Rajkné azt sem tudta, hogy ki az a figura, ő nem tudta, hogy ő rektorhelyettes, pláne, hogy valami baja van vele, nem is törődött vele. Én fogtam Gondit, hogy ne legyen vele probléma. Az igazi nagy balhé akkor történt, amikor megérkezett Tánczos Gábor, aki ’56-ban a Petőfi kör titkára volt, és ezidőben az első számú közellenségek egyike volt. Tánczos Gábor az abban az időben divatos tarisznyával az oldalán megjelent, nem szólt senkihez semmit, de mindenki tudta, hogy ő Tánczos Gábor. Megvárta az avatást, majd biccentett valaki felé és elment. Nem csinált semmit, meg sem szólalt. Ebből akkora balhé lett, hogy mi az, hogy mi Tánczos Gábort is meghívtuk. Nem hívtuk, de örültünk, hogy ott volt, mert egy jelenség volt, számunkra emelte az ünnepség fényét. Ezek azok, amiről szoktam mondani, meg írni, hogy messze túlértékelték a dolgainkat. Mi nem hívtuk Tánczos Gábort, de ők azt gondolták, hogy igen. Ráadásul a „Borba” az akkori jugoszláv fő lap megírta, hogy Rajk szobrot avattak Budapesten. Igazolójelentést kellett írnom, hogy hogyan folyt az egész szervezés, hogy állhatott elő ilyen helyzet, a Borba honnan tudja. Tőlem biztos nem. Tudod kinek jutott volna eszébe, hogy a Borbát értesítse.

Nem is tudom mivel kapcsolatban, de írtam a közelmúltban egy pár sort a kollégiumról. Abban is leírtam, hogy valószínű az volt a helyzet – magamban ezt már rég kielemeztem – akkor is és a ’80-as évek végéig, hogy azért értékelték minket messze túl, mert ismeretlenek voltunk. Más ellenzéki körökkel a játékszabályok kialakultabbak voltak. Ott többé-kevésbé lehetett tudni, hogy mire lehet számítani. Nemigen voltak meglepetések. De az a gondolat terhes volt, hogy itt n darab egyetemista, n maga is ismeretlen, valami olyasmit csinál, ami tutira nem jó, ráadásul arctalanok. Ezek nem ismerték Könczöl Erzsit, meg Kalász Pistát vagy Horn Gyurit meg nem tudom kicsodát. Akármilyen történetet. Ezt utálták rettenetesen, ezt a bizonytalanságot, hogy nem lehetett tudni, hogy mi következik. Ha tudták volna, mi a tényleges helyzet, akkor valószínűleg sokkal kevésbé lettek volna idegesek, mert mi sokkal kevésbé voltunk tudatosak, meg sokkal kevésbé voltunk érdekesek, mint ahogy látták, inkább a hatalom túlreakciója volt az, ami ebben az időben jellemző volt. Tőlem áll legtávolabb, hogy lefele értékeljem a Rajk jelentőségét, de azért voltak ilyen túlreakciók, ez teljesen nyilvánvaló. Aztán, hogy ezek a túlreakciók mennyiben álltak össze, hogy mennyiben volt végül is a kollégiumnak azáltal jelentősége, hogy ezekbe a helyzetekbe belekényszerítette a hatalmat, no meg szembesítette a hallgatóságot azzal, hogy így is lehet, az már egy másik kérdés.

De az, hogy konkrét esetek túl voltak reagálva az biztos. Abból a rendszerre nézve semmilyen veszély nem származott, hogy Tánczos Gábor körbejárt a helyiségben, megnézte a Rajk szobrot, biccentett és elment. Rajkné sem csinált semmit. Egyetlen alkalommal, a névtáblaavatáson volt ott a fia. Megnézte ő is, hogy miről van szó, nem beszélt senkivel, elment. Egyébként elhívtuk még egy-két alkalommal, küldtünk neki meghívót különböző eseményekre az anyja halála után. Voltunk néhányan a temetésen, koszorúval, ott kondoleáltunk az ifjabb Rajknak, aki tudta, hogy kik vagyunk. Nem arról van szó, hogy nem tudta azt, hogy mi folyik. Valami okból kifolyólag, egyszer talán érdemes lenne megtudni, hogy miért, vagy nem tartotta fontosnak, hogy velünk kapcsolatban legyen, vagy valami ellenérzése volt a dologgal kapcsolatban, de semmiféle közösséget nem vállalt.

– *Ehhez kapcsolódik, hogy elég sok, egészen elképesztő neveket láttunk itt, művészeket, akik megfordultak a kollégiumban. Rajk László azért építész, díszlettervező, grafikus volt, mint művészt sem merült fel az ifjabb Rajkot elhívni?*

– Abban az időben számomra sokkal inkább ellenzéki volt, mint művész.

– *Előadást tartani, nem mint olyan valakit, akinek köze van a névhez, hanem csak úgy.*

– Előadás tartása ügyben vele teljesen ugyanaz volt a helyzet, mint Kis Jánosékkal. Ilyen szempontból az már a ’70-es évek közepétől világos volt, hogy ő előadni nem jöhet. Megint csak azt mutatja, hogy mennyire nem volt a kollégiumnak ebben az időben tudatos törekvése politikai értelemben: az, hogy valamilyen hajánál fogva előrángatott érvel az ifjabb Rajkot odacsáljuk, ez nem merült fel. Zárjuk le ezt a témakört azzal, hogy a Rajk névadás körüli gondok le is csengtek pillanatok alatt. ’74-ben volt a névadás, utána volt egy-két esemény: a névtábla avatása (amit elloptak).

– *Nem tudom, milyen névtábláról beszél.*

– Egy réz névtábla volt. Igen itt volt, a kapun innen lopták el.

– *Ami az ajtón volt.*

– Ellopták erről az ajtóról, most egy-két évvel ezelőtt. Az is nagy show volt, hogy szerez a kollégium réz névtáblát. A Csepel Művekkel való kapcsolatból származott. Azt hiszed, hogy kis dolog volt elintézni, hogy ekkora darab réztáblát kapjunk Csepelről? Mert mondták, hogy ha 80 ezer m²-t kérünk, azt tutira, de hogy egy 40x60 cm-est csináljanak, azt hogy a fenébe. Nekünk persze mindennél fontosabb volt, hogy ingyen legyen. Nem elvi alapon, hanem azért, mert nem volt pénzünk. A kollégiumnak sosem volt pénze. Én jó személyes kapcsolatban voltam az anyagellátási főosztályvezetővel a Csepel Vas és Fém Műveknél, és ezen az alapon sikerült hozzájutnunk az egy darab névtáblához. Emlékszem, selyempapírba csomagolva hozták be nekünk. Abba belevésettük, hogy Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Rajk László Szakkollégiuma. Fekete betűk voltak benne. A névadás körüli vita ezzel elcsendesedett politikai értelemben, a név legközelebb már úgy merült fel, hogy szabad-e, hogy a kollégium Rajk nevével viselje. Ez olyan 5-6 évvel később, a ’80-as évek fordulóján merült fel. Ennek is van kollégiumi sajtója.

” ’74-ben volt a névadás, utána volt egy-két esemény: a névtábla avatása (amit elloptak)

Előadások, kiállítások, és vita a társadalmi mobilitásról. '70-es évek második fele

– *Előadások a '70-es évek második felében, Liska, művészek.*

– Liska később jött, a '70-es évek vége felé. Weöres Sándorék '74-ben. Itt igazából két törekvés találkozásáról van szó. Az egyik az, hogy a kollégiumban volt egy fajta éhség az iránt, hogy ezeket a híres-neves embereket megnyerjük magunknak, mert egyszerűen érdekesek voltak. A másik oldalról pedig abban az időben, ma ez irtó furcsa lehet, de nagyon kevés olyan fórum volt, ahol ezek az emberek megnyilvánulhattak. Nemcsak a politikailag kényes dolgokról van szó, hanem úgy általában. Amikor szoktam követelni, hogy szellemi centrum meg nem tudom micsoda legyünk, ismeritek kedvenc kifejezéseim egyikét, akkor azért bennem ez él, hogy volt olyan idő, több olyan időszak, amikor rangot jelentett a kollégiumban előadást tartani, vagy megjelenni. És az ilyen társadalmi eseménynek számított, nem egyszerűen azért, mert divatos esemény volt, hanem azért, mert a tartalma is jó volt. Jófajta dolgokat is csináltunk, tényleg jó dobásaink voltak. Weöres Sándortól kezdve Hincz Gyuláig. Neki élete utolsó kiállításai egyike volt, amit a kollégiumban csináltunk. Én elsápadtam, és azonnal elrohantam a biztosítóba (akkor még más volt az időbeosztásom, mint most) mikor kiderült, hogy azok a képek, amit behoztak nekünk kiállítani olyan elképesztő összegre voltak értékelve, hogy az épület nem ért annyit. Hincz Gyula volt a doyenje a magyar képzőművészeknek. Tizenöt-húsz festmény, nem tudom, most mennyibe kerülnek a festmények, de biztos, hogy ma azt mondanám, hogy olyan százmillió forintos nagyságrendben hoztak be oda képeket. Elrohantam a biztosítóhoz, hogy kellene biztosítást kötni, mert mi történik, ha bármi történik. Ugyan a pártállami rendszernek az egyik sajátossága volt, hogy az ember marhára védve volt, mert mit tudnak velem csinálni, ha baj van, hacsak nem bizonyítható gondatlanságból következik be, de akkor is nyilvánvaló volt, hogy nincs ez így rendben. Kijöttek a biztosítótól és megállapították, hogy szó se lehet róla, hogy bármilyen biztosítást kössenek bármire, tekintettel arra, hogy ez az épület nem védhető, a terem nem zárható, semmilyen feltételnek nem feleltünk meg, ami egy biztosító szempontjából szóba jöhetett volna. A végén valahogy kiegyeztünk, a részletekre nem emlékszem. Az rémlik, hogy valami felső kapcsolat útján rendeztük le a dolgot velük – ezek voltak a szépségei annak a rendszernek. Az ügynök, akit küldtek az alkalmatlannak találta az épületet, de a vezérigazgató nem. Azt tudom, hogy volt biztosítás, amikor volt a kiállítás.

– *Ő hogy került ide a kollégiumba?*

– A nagybátyám tanszékvezető volt az Iparművészeti Főiskolán, ő jó, személyes kapcsolatban volt Hinczzel és Weöres Sándorral is, és az ő révén kerültek a kollégiumba. Lényeg az, hogy meg lehetett nyerni őket arra, hogy eljöjjenek. Mondanom sem kell, hogy Hincznek voltak rangosabb kiállításai is ennél, bár az a kiállító a Veres Pálné utcában egy fokkal jobb volt, mint ez a kiállító itt, de azért

akkor sem volt nagy szám. Azért lehetett megnyerni őket, mert vonzó volt egy autonóm diákközösséghez látogatni, kevés ilyesmi hely volt. Itt van példának okáért egy másik nagy esemény, amikor Veress Miklósnak (ő a Mozgó Világnak volt a főszerkesztője) a költői estjét rendeztük. Fenegyereknek számított abban az időben. A Mozgó Világ akkor kultikus folyóirat volt, nem sokkal később el is söpörték. Ő volt a főszerkesztő és Kulin Ferenc volt a helyettese. A kollégium akkor nagy súlyt helyezett arra, hogy neves és színvonalas embereket hívjon meg, ezeknek pedig kevés megjelenési lehetőségük volt, pláne ilyen egyetemistákhoz nem volt hová menniük. Ezért jöttek szívesen hozzánk.

– *A '70-es évek második felétől végig így volt?*

– A '70-es évek közepe volt ilyen, a '70-es évek második fele más időszak volt.

– *Ezek az előadások, rendezvények budapesti látványosságok voltak, vagy inkább csak szűk körben, a Közgázon ment hírük?*

– Ebben az időben még szűkebb körűek voltak. Az később, a '80-as évek elején volt, hogy a főváros idejárt. Az már egy másik történet.

– *Liskát teljesen egyértelmű volt, hogy meg lehet hívni? Azért ő mindig nagyon saját úton járt.*

– Liskát akkor hívtuk meg, amikor már lehetett. Liskával kapcsolatban nem volt nekünk élesebb politikai konfliktusunk. Liska a politikailag élesebb dolgait kiélte az egyetemen, itt kollégiumban nem volt ilyen. Bejártunk az egyetemre a Liska vitákra.

– *Ez pontosan mikor volt?*

– A '70-es évek végén, '80-as évek elején.

– *Mi volt az a vita a társadalmi mobilitásról, a '70-es évek közepén, és hogyan kapcsolódott a korábbiakhoz? Van valami köze a később hangsúlyossá váló népi-urbánus ellentétnek?*

– Ez volt az, amikor elmaradt a kollégiumból az a fajta pesti értelmiségi társaság, amely a kollégium megalakulásától az első négy-öt évben fontos szerepet játszott. Ezek a viták nem úgy fogalmazódtak meg, hogy itt népi-urbánus vita van, hanem a kollégium működésének a konkrétumaihoz kapcsolódtak. Teljesen nyilvánvaló nézetkülönbség volt abban, hogy a pestiek hangadói sokkal liberálisabb kollégiumot képzeltek el, mint amit a kollégium akkor megvalósított, és amit a másik oldalnak a hívei képviseltek. Ez az egyén és a kollégium viszo-

” nézetkülönbség volt abban, hogy a pestiek hangadói sokkal liberálisabb kollégiumot képzeltek el

”este a zuhanyozóban álltunk órákon keresztül, a zuhanyozói fényviszonyok mellett, és fél éjszaka vitatkoztunk

nyában, a szakmai munka számon kérhetőségében, hasonlóban jelent meg, mai terminológiára is lefordítható. A kollégium belső életére vonatkozó viták voltak. Nagyon ritkán került tágabb megközelítésbe. Nem mint népi-urbánus vita jelent meg, hanem mint a kollégium életével kapcsolatban különböző követelményeket megfogalmazó emberek vitája. Nagyon jól emlékszem arra, hogy volt egy kollégiumi kirándulás, valahol az Alföldön voltunk, egy eszméletlenül le-robbant KISZ-táborban, ahol semmiféle közös helyiség nem volt. Este a zuhanyozóban álltunk órákon keresztül, a zuhanyozói fényviszonyok mellett, és fél éjszaka vitatkoztunk olyan dolgokon, amik igazából sokkal tágabb összefüggésbe is helyezhetők, de a vita nagyjából leszűkült a kollégiumra.

– *A szakmai, közösségi tevékenységek számonkérhetősége kezdettől fogva bevett dolog volt? A kizárás intézménye sem volt meghökkentő az elején, amikor felmerült?*

– Egyáltalán nem volt meghökkentő, benne volt a pakliban kezdettől fogva, és gyakoroltuk is. A '70-es évek második felében valószínűleg az átlagosnál több kizárás volt. Ha megnéznénk, ötvenként, mondjuk a kizárásokat, akkor a '70-es évek második felében volt a legnagyobb a számuk. Az előzőekben érintett pestiek esetén kilépések voltak. Kimondottan olyasmire emlékszem, amikor az illetőket egyszerűen hetekig-hónapokig nem láttuk. Az az igazság, hogy nem voltak ezek kirívóbbak, mint most néhány figura, bár most is az a gyanúm, hogy ebben a félévben lesz egy-két ilyen esemény a kollégiumban. Akkor is volt néhány ember, aki egyszerűen nem jelent meg egy darabig. Akkor rosszabbul tűrték, mint most.

– *Kisebb is volt a kollégium.*

– Kisebb volt, de nem olyan nagyon sokkal, mert 80 feletti létszám volt az '70-es évek első felében is. Aztán visszament 70 és 80 közé.

– *A pestiek bent laktak?*

– Nem.

– *Senki nem lakott bent?*

– Nem azt mondom, hogy senki nem lakott bent, mert kezdettől fogva gondoltunk arra, hogy pestiek beköltözzenek. Az első emberek között, aki pesti létére valamennyi ideig bent lakott, biztosan ott volt Bod Péter Ákos meg Horn Gyuri. Ők egy-egy ideig bent laktak, aztán kiköltöztek. Kipróbálták azt, hogy milyen bent lakni, és a próba tudatosan rövid időre szólt. Nem azt mondták, hogy most beköltöztünk egy darabig, és majd meglátjuk – valószínűleg a szülői házzal is nehezebben volt elfogadtatható a beköltözés, mint manapság. Nemcsak az emberek személyes döntése, hanem az egész viszonyrendszer is más volt. Az egyetemi szabályzatok szerint elvileg nem is lakhatott bent budapesti. Az, hogy pestiek tartósabban bent lakjanak, az tíz-tizenkét évvel később kezdődött el igazán, a tömegessé válás pedig a '80-as évek végén történt. A '70-es években a pestiek nem nagyon laktak bent: ezért sokkal kevesebb volt az esélyük a bekapcsolódásra, ugyanilyen okokból kifolyólag, mint most. A kollégiumi élet akkor is este zajlott, a részvételt könyörtelenül számon kérték. Nem voltak jó válaszok a problémára. Emlékszem, mikor Pártos Gyulát kizártuk, amikor aztán Lengyel Gyuri kilépett. Akkor a DB volt a kizárási fórum, nem a kollégiumi gyűlés, a Gyuri meg DB tag volt. Kuriózum esemény, hogy valaki DB tagként kilép.

– *Ezt nagyon sokan emlegették is különben, őt emlegették a legtöbben, mint ilyen el-lentmondásos esetet.*

– Gyuri nagyon jó szakkollégista volt. Kimondottan baráti, szubjektív alapon történt a dolog: ha a legjobb barátját kizárták, akkor ő kilép. Teljesen érthető lépés volt, mindenféle szempontból. Ő is pesti volt, Pártos ügye mélyen érintette. Ezt el tudom fogadni, minden további nélkül, senki nem haragudott rá, utána is jó kapcsolatban voltunk, most is jóban vagyunk.

– *Idézünk az egyik beszámolódból. „A szakkollégium működésének kezdeti időszakában rendkívül fontos támaszai voltak a szakkollégiumnak a vezető értelmiségi körök-ből származó hallgatók, amíg szerepük fokozatos csökkenésen ment keresztül, majd gyakorlatilag megszűnt. Ezt az állapotot egyáltalán nem tartjuk kedvezőnek. (...) A budapestiek, főleg az értelmiségi családból származó hallgatók köréből történnek a kilépések.” 76–79 között harminc fővel csökkent a kollégium létszáma.”*

– Az állandó létszám nem csökkent ennyivel. Ennyien léptek ki, vagy záródtak ki négy év alatt. Egyszer felszaladt a kollégium létszáma, akkor meg is ijedtünk. Volt egy olyan szándék, hogy a kollégium a létszámát 70–80 fő körül kell tartani, ez az a létszám, ami még általában megfelel, ezt most is tartom. Az, ami most van, hogy majdnem kilencvenen vagyunk, az csak azért tűrhető, mert harmada úgy is külföldön van, vagy valahol máshol. Ilyen szempontból más a helyzet. Harmincfős ingadozás nem volt a létszámban.

'74-ben volt egyfajta csúcspontja a kollégiumnak. Nemcsak a névadással, hanem egy csomó más eseménnyel, meg a TDK-val. '74-ben 46 TDK dolgozat született, ezt azóta sem sikerült túlszárnyalni, és nagyon jó helyezéseket értünk el. Utána következett az a három-négy év, amiről most fogunk beszélni, ami úgy van számon tartva a történelemben, hogy a „pangás évei”. A kollégiumban ez nagyon erősen érezte a hatását. Amikor mi azt szoktuk mondani, hogy a kollégiumban folyó események bizonyos szempontból és értelemben mindig valamilyen tükörképei annak, ami kívül folyik, az ebben az esetben nagyon jól nyomon követhető. Ez olyan periódus volt, amikor nem lehetett semmit sem csinálni. Hiába próbáltál bármit csinálni, a korlátok úgy működtek, hogy egyszerűen minden érdemi lépést lehetetlenné tettek, nemcsak a kollégiumban, hanem azon kívül is. A '70-es évek első felének, vagy első harmadának nagymértékű szellemi, társadalomtudományi fellendülése – szociológusokkal, filozófusokkal, – és a '70-es évek legvégén, '80-as évek elején a demokratikus ellenzék megjelenése között volt ilyen szempontból is egy űr. Az a társaság, azok az emberek is csendben voltak, nem lehetett róluk hallani. Nyilván éltek és dolgoztak, de nem tudtak megjelenni. Arra emlékszem, hogy valamikor ebben az időszakban Kovács András egyik filmjére, a Ménes gazda vetítésére mentünk el a Filmgyárba. Abban az időben volt Kovács András fénykora. Amikor valami új filmje elkészült, akkor meghívott minket a Filmgyárba, mielőtt a végső vágások elkészültek volna, bemutatta a filmet, és utána beszélgettünk egy órát, vagy kettőt, hogy mi is a kollégisták véleménye a filmről. Volt, hogy még a hang sem volt szinkronban, félkész állapotban láttuk a filmet. Láttunk több filmet, úgy hármat-négyet. Amikor a 7-es busszal jöttünk haza vele együtt a Filmgyárból, ott beszélgettünk arról, hogy mi jellemzi ezt a korszakot. Ott fogalmazódott meg, nem tudom kinek a gondolata volt, de

”'74-ben volt egyfajta csúcspontja a kollégiumnak

” a probléma az, hogy ma a falak gumiból vannak

nagyon találó volt, hogy a probléma az, hogy ma a falak gumiból vannak (ez utalás Kovácsnak a Falak című filmjére, ami korábban készült, és ahol az emberek beverték a fejüket). Ha nekirohansz nagy bátran, hogy te azt áttöröd, az történik, hogy visszapattansz és seggre esel, és mindenki kiröhög. Még a fejedet sem tudod betörni, mert a viszonyok nem teszik lehetővé, hogy konfrontálódjál, hogy keményen, valakivel szemben fel tudjál lépni. Olyan puha minden. Olyan trutyis az egész. Ez az egész magyar közéletet jellemezte.

– Ugyanakkor itt a kollégiumban olyan előadások voltak, amik mai szemmel nézve elképesztőek, de az utána következő néhány évhez képest sem voltak megvetendőek. Akár a kiállítások, később a filmek, de maguk az előadások is. A '77–78-as tanévben Juhász Gyula történetész, Berend T., Bródy, az akkor fiatal KTI-sek (Bauer, Soós Károly, Laki Misi, Kovács János Mátyás...).

– Az egy nagy program volt akkor. Mindig kereste a kollégium azokat a formákat, ahol újat és mást lehet hozni. Ebben nem volt szándékolt ellenzékiesség, ebben az időszakban semmiképp, de ezek a fiúk azok, akiket az egyetem kvázi kitagadott a '60-as évek vége felé. Nagyon sok jó dolgot csináltak az empirikus közgazdaságtan megalapozásában. Akkor már voltak eredményeik is. Az egyetem nem engedte őket tanítani. Nagyon érdekes volt a múlt héten Laki Mihály kandidátusi védése, ahol olyan pamfletet adott elő – nem rögtönzött, mert leírta előre –, mintegy válaszként az opponensi véleményekre, ami visszautalt erre a korszakra is. Elmondta azt, hogy őket a '60-as évek végén óriási csodálattal töltötte el a reformereknek az a bátorsága, amikor hallatlan vakmerőséggel próbáltak szabályozni olyasmit, amiről fogalmuk sincsen, hogy működik. Ők ebben nem akartak részt venni, hanem inkább azt próbálták feltárni, hogy mi is az, amit próbálnak szabályozni, meg hát, ami működik, tehát az empirikus közgazdaságtant. Én ezt nem akarom minősíteni, mindig van ebben a dologban egy fajta önigazolás is, mert azt is látni kell, hogy (én is ebbe a korosztályba tartozom) nemigen volt eszköztáruk nekik sem, nekem sem másra. Amit tanultak, ami felkészültségük volt, azt igazán ezen a területen lehetett kamatoztatni. Mindegy, a lényeg az, hogy ott volt egy csapat, akiknek voltak eredményeik, de az egyetemre nem engedték be őket. Mi erre csináltunk egy sorozatot, ami a Közgazdasági Intézet fiatal farkasai munkanevet viselte. Ekkor volt az, hogy ezeket az embereket sorra meghívtuk, ez egy elég jelentős előadássorozat volt.

– Ez nem úgy hangzik, mintha nem történt volna semmi a Kollégiumban. Nagy nevek voltak, akik itt előadtak.

– Akkor még a fiatal farkasok nem voltak nagy nevek. Dolgoztunk. Bródynak akkor volt az a kurzusa, amiről a múltkor meséltem. Nem arról van szó, hogy megadtuk magunkat, hogy nem csináltunk semmit, de nem lehetett olyan látványos dolgokat művelni, mint amit lehetett előtte és utána. A Rajk névadás körüli felhajtásra mindenki figyelt. A '80-as évek elején, oda is el fogunk jutni, megint ez történt. A kettő között volt egy periódus, amikor nem lehetett ilyen értelemben feltűnést kelteni, nem lehetett olyan jelentős lépéseket tenni, amikre a külvilág odafigyelt volna. A kollégiumnak, a kollégistáknak mindig szükségük volt, lett volna külső visszaigazolásra is. Ekkor az események néha belső egyetemi morgolódások tárgyát képezték, de azon nem mentek túl.

– Ezekben az években a beszámolókból, legalább is egy részükből, elég nagy pesszimizmus sugárzik. Legalább is a sorok között lehet belőle érezni. Lehet, hogy ez csak a te hozzáállásod volt, de talán ez volt az általános hangulat. Ha belegondolsz, most, a '90-es évek elejétől kezdve sem lehet látványos dolgokat csinálni, de ez a fajta pesszimizmus ez valami egészen más volt akkor.

– Igen, ez így van, teljesen jogos meglátás. A dolog lényege az, hogy nagyjából a '70-es évek végére jutottunk el addig a felismerésig, hogy ez a rendszer megdőlt. Amíg nem jutottál el eddig a felismerésig, attól féltél, hogy belefutasz a trutyiba. Az előbb mondtam egy szöveget a falakkal, most mondok egy másik szöveget, ami ebben az időszakban használatban volt, amit sokszor elmondtunk különböző eseményeken, gyűléseken. Ha egy síkságon mész, akkor a legkisebb domb is kiemelkedik a síkságból, és ha azon állsz, akkor azt hiszed, hogy te milyen magas vagy és milyen nagy. Ezzel szemben, ha csak egy kicsikét távolabb mégy, akkor látod, hogy azért ez egy nagy semmi, ahhoz képest, ahol hegyek vannak. Azért, hogy a Rajk – mondogattuk akkor – külön a környezeténél, a Rajkban ezt meg azt csináljuk, nehogy azt higgyük, hogy csináltunk valamit, egyszerűen arról van szó, hogy olyan lapos a környék, hogy ez a domb, amit mi építgetünk, ez is hegynek látszik. Az nem látszott, hogy hogyan lehet ebből továbblépni. Ehhez kellett az a felismerés, hogy ennek a rendszernek össze kell omlania. Nem azért, mert mi ellenzékiek vagyunk, vagy mert nálunk erősebb, más ellenzékiek majd ledöntik, hanem azért, mert technikailag nem fenntartható. Amíg erre nem jöttünk rá, volt néhány olyan év, amikor nem látszott az, hogy igazán hová megyünk. Ez nemcsak ránk volt jellemző, nyilván a környezetnek is volt egy ilyen érzése, hiszen azért hívták a pangás éveinek ezt az időszakot tőlünk sokszorta tágabb körben is.

– Részletesen kellene ezekről az évekről beszélni. A beszámolóban '76-ban jelenik meg a pártaktíva megalakulása és aztán '79-ben írod azt valahol, hogy „'78–79-ben rekordszámok várhatók”. '79–80-ban pedig azt írod, hogy nagyjából elhalt a pártaktíva működése. Nem tudom, később pontosan hogy volt, de úgy tűnik, hogy ez az időszak volt valamennyire a csúcsa a pártéletnek. Kérdés, hogy ez mit jelent, hogy ez tényleg fontos volt-e?

– A kollégiumnak ezt az időszakát jellemző tényezők közé tartozik az előzőekben leírt helyzetből való kitörési vágy, ami nagyon erős volt bennünk. Előtte vannak a beszélgetések arról, hogy mit kellene csinálni. Volt egy vonulata ennek a gondolkodásnak, amely a belülről való változtatás lehetőségét fogalmazta meg. Magyarán, ahhoz, hogy hatni tudjon valaki, ahhoz be kell menni a rendszerbe, és olyan pozícióba kell kerülni, ahol változtatni tudsz az eseményeken. Ez a vonulat a '80-as évekre megszűnt. Miután felismerték, hogy a rendszer össze fog omlani, már nem mentek be az emberek. Nem azért, mert a karrierpályájuk más volt, hanem ez a felismerés logikailag egy teljesen más magatartást indukált. De amikor nem látod, hogy a nagy távlatokban mi van, ugyanakkor a trutyi miatt helyileg nagyon sok mindent lehetett csinálni, szépen, csöndesen, az más helyzet.

– Például?

” volt néhány olyan év, amikor nem látszott az, hogy igazán hová megyünk

” voltak olyan emberek, akik számára úgy tűnt, hogy a rendszeren belül való változtatásnak megvannak az esélyei

– Például a gazdaságirányításra gondolok. Kerültek emberek olyan pozíciókba, hogy rajtuk múlt a szabályozók módosítása, meg ahol előkészítették a '70-es évek végén a kisvállalkozások, GMK-k indítását. Akkor kezdtek ezek a dolgok mozogni. Voltak olyan emberek, akik számára úgy tűnt, hogy a rendszeren belül való változtatásnak megvannak az esélyei. Egy másik jellemzője a korszak Rajkjának, hogy azért a szociális struktúrája a kollégiumnak, meg az egész működésnek, beleértve a pártaktívát is, abban az időben sajátosan alakult. Annak a másik oldala ugyanis, hogy kimentek a pesti értelmiségiek, az volt, hogy megint a plebejus vonal erősödött fel a kollégiumban. Ez a plebejus vonal hajlamosabb volt arra, hogy a rendszeren belüli váltásokat segítse elő vagy próbálja elősegíteni, szocializációjánál fogva.

– *Hátország hiányában.*

– Hátország hiányában, így van. Ez volt az az időszak, amikor középiskolában felvett párttagok jöttek a kollégiumba. A pártaktívának illetve a párttagok számának megnövekedése ennek volt a következménye. Jöttek azok a srácok, akiket már középiskolás korukban felvettek a pártba. Ők is mind nagyon különbözőek voltak, abban az időben. Én azt mondtam akkor is, és most is azt mondom, hogy a párttagság igazán a politikai aktivitásra vonatkozó szándékot fejezett ki, nem pedig ideológiai, vagy karrierazonosulást. Legalábbis abban az életkorban.

Attila és a Párt. '72-'78

– Én is ebben az időszakban léptem be a pártba, de az én esetem persze más volt. Nekem nem volt mozgalmi múltam. KISZ-tag voltam, de sosem voltam elég aktív ahhoz, hogy bárhová próbáltak volna berántani. Sportoltam fiatal koromban, nem KISZ-eztem. Jó tanuló voltam, volt egy bizonyos szervezőkészségem, ezért voltam kisközösségekben (a középiskolai osztályban, meg az egyetemi csoportban) KISZ-titkár meg mit tudom én mi, ahogy mindenki abban az időben. Az egyetemen a húsz fős csoportban KISZ-titkár voltam, aztán úgynevezett állami csoportvezető lehettem, de ennek sem volt jelentősége. Nem volt mozgalmi múltam. Soha életemben kerületi KISZ-bizottságon nem jártam, egy KISZ-táborban nem voltam, még építőtáborban sem, mert sportoltam. Nem azért, mert elvi alapon elutasítottam, hanem mert nyaranta versenyeztem, nem pedig KISZ-táborokba jártam, nem hagyhattam ki az edzésekből két-három hetet a nyár közepén. Amikor oktatóként bekerültem az egyetemre, ahol kb. 90 százalék volt a párttagok aránya az oktatók között, akkor azonnal megkerestek, hogy lépjek be a pártba. Ez '68-69-ben volt. Mondtam, hogy nem lépek be. Egy darabig próbáltak rávenni, de aztán abbahagyták és én nem léptem be a pártba. Volt egy pár csendesebb év ezzel kapcsolatban, aztán jött az, hogy a kollégium beindult politikai értelemben is. Akkor minden jel arra mutatott – mai fejjel is úgy látom –, hogy be kellene lépni a pártba, mert ott kell lenni azokon a fórumokon, ahol ezeket a dolgokat megbeszélik. Valószínű, hogy nagyobb súlyt is tulajdonítottam ezeknek, mint ami tényleg volt, bár nem vagyok benne biztos

utólag sem. Aztán a '80-as évek elején lett jelentősége, hogy én párttag voltam. – *Már a kollégium megalakulása politikai tett volt. Akkor nem jutott eszedbe?* – Akkor nem. Nem akartam párttag lenni. Én tudtam azt, hogy nem kóser dolog, ami itt folyik. Karrierszándékaim a párttal egyáltalán nem voltak. Általában sem volt pályaképem. Nem gondoltam el magamnak, hogy mi akarok lenni, ha nagy leszek, de abban biztos voltam, hogy pártember nem akarok lenni. Nem akartam ezt a segítséget felhasználni ahhoz, hogy szakmai karriert csináljak. A szűkebb egyetemi környezetemben, a tanszéken voltak párttagok is, meg nem párttagok is, ott ez nem számított. Amikor aztán szóltam '72-'73-ban, hogy be akarok lépni, akkor meg már nem engedtek. Nagyon egyszerű történet volt ilyen szempontból, és ez tartott egészen '77-ig. Négy-öt évig folyamatosan felszínen tartottam, hogy én szeretnék belépni a pártba, a párt meg felszínen tartotta, hogy nem. Másik ága is van a történetnek, ezt most nem fogom elmesélni, mert hosszú. Az, hogy én tanszéket váltottam '77-ben, ez döntően az akkori tanszékvezetővel, Megyeri Endrével kialakult személyes konfliktus miatt történt. Megyerit én szakmailag nagyon tiszteltem, de nem tudtunk egymással kijönni. Hasonló volt a helyzet Gálik Misivel, Nagy Mártával, Fühlinger Tónival, akikkel jó volt együtt dolgozni, mindannyian eljöttünk arról a tanszékről. Én a matek tanszékre mentem, az átmenetelemmel kapcsolatban egyik feltételem az volt, hogy csak akkor jövök, ha felvesznek a pártba. A matek tanszék (pontosabban a Matematikai és Számítástudományi Intézet Operációkutatás Tanszéke) más karhoz tartozott, mások döntöttek a párttagfelvételtől. Akkor Gáspár Laci bácsi volt a tótumfaktum pártügyekben a Matematikai Intézetben, mondta, hogy egy évet várni kell, de aztán felvesznek a pártba és úgy is történt. Kerekes Sanyi és Temesi Jóska voltak az ajánlók. Még a kerület is visszaadta a felvételi kérelmemet, amit az alapszervezet jóváhagyott, és állítólag a pártközpont is visszaküldte, hogy még egyszer gondolják át, hogy tényleg fel akarnak-e venni. Így kerültem be én, ezek szerint '78-ban, ennek az időszaknak a végén.

A kollégium viszonya a párthoz és a KISZ-hez. '70-es évek

– *Mi volt a szerepe a kollégiumon belülről nézve annak, hogy ki volt és ki nem volt párttag? A pártaktíva, mint egy valamilyen szempontból elkülönült kis társaság működött a kollégiumon belül?*

– Az én történetemet azért is mondtam el, mert ugyanaz a történet két-három évvel később már nem játszódhatott volna le. Néhány évvel korábban szintén nem játszódhatott volna le, mert nem vettek fel. Az én felvételem az úgynevezett „pangás éveire” volt jellemző. Ezzel parallel volt az, hogy a diákokat már a középiskolában felvették, ami nyilvánvalóan azért volt, mert nem volt megfelelő utánpótlása a pártnak. Emlékszem rá, hogy ebben az időben volt az, hogy egy időben nem engedtek értelmiségieket felvenni, mert kevés volt a munkások ará-

” az én felvételem az úgynevezett „pangás éveire” volt jellemző

” kellett a kollégiumnak
védőeszköz a külső ízelgetések
ellen

nya a pártban. Ez a „szervezeti zavarok” időszaka volt. Ekkor a kollégiumban meg előállt egy viszonylag nagyobb létszámú párttagság. Döntően két okot lá-
tok erre: az egyik a középiskolai felvétel, a másik a plebejus irányzat. Az a „vi-
szonylag nagyobb arány” is csak tizenegy-tizenkettő volt, persze ez volt a csúcs-
létszám, ami azért egy nyolcvanhat fős kollégiumhoz képest nem egy nagy
szám.

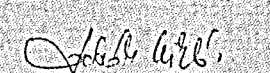
– Tíz százalék volt a csúcs valamelyik évben...

– Így van. Nem volt egy meghatározó létszám a kollégiumon belül, de ha egye-
temi arányokhoz viszonyítjuk, annál jóval magasabb volt. Ez bizonyos szem-
pontról folytatása annak a történetnek, amit a Tanácsadó Testülettel kapcsolat-
ban elmondtunk. A gondolat innen jött. Kellott a kollégiumnak védőeszköz a
külső ízelgetések ellen, különösképpen, hogy én nem voltam párttag. Meg tu-
dom mutatni, hogy ebben az időszakban a kollégiumi alapidokumentumokat, le-
velek jó részét hárman írtuk alá, nem ketten, mint korábban, a DB titkár és az
igazgató mellett a pártaktíva vezetője is.

– A pártaktíva '76-tól volt.

– Igen. A pártaktívának rövid története alatt két vezetője volt, mind a kettő nagy
tekintélyű személyiség volt a kollégiumban és azon kívül is, Dobák Miklós és
Nagy Husszei Tibor. Az, hogy egyáltalán létrehoztuk a pártaktívát, abban
nagy szerepe volt annak, hogy az egyetem, pontosabban Kerekes Sanyi nem én-
gedte a Dobákot '76/'77 fordulóján DB titkárnak. Dobák középiskolás korában
párttag volt. Elsőéves korától ismert közéleti figura volt az egyetemen. Nem tu-
dom pontosan milyen funkciói voltak, nem biztos, hogy pártmegbízásai vol-
tak, de Miklós olyan, hogy ha valahová belép, akkor elkezdi szerezni körülötte
a levegőt, fordul egyet, dőlnek a figurák jobbra meg balra. Ő az egyetemen Kere-
kesben emberére talált a plebejus vonal képviselőjében, egyetempolitikai csatá-
rozásokat illetően. Kerekes Sanyival akkor már régen jó barátságban voltam és
kérte, hogy Dobákot ne vigyük el, mert szüksége van rá. Megállapodást kötöt-
tünk, ezt már sokszor elmondtam, akkor is nyilvános volt. Miklós akkor még
harmadéves volt, van neki elég ideje, hogy a kollégiumi vezető legyen, most ne
vigyük el, mondta Kerekes. Az, hogy a pártaktíva vezetője legyen a kollégium-
ban, belefért a dologba. Így lehetett a pártaktívát olyan személyre alapozni, aki-
nek jelentős egyetemi súlya volt, azt a bizonyos egyetemi védelmi funkciót, amit
most elmondtam, azt be lehetett vele tölteni. Amikor Miklós DB titkár lett, ak-
kor – még most is emlékszem rá, hogy az első sorban ült a kollégiumi gyűlésen
– mondtam neki, hogy tudod-e ebből mi következik? Mondta, tudja. Rá kellett
vennie Nagy Husszeit a pártaktíva vezetésére. Ezek ilyen játékok voltak.

Budapest, 1978. február 28.

Nagy Husszei Tibor Dobák Miklós Dr. Chikán Attila
a pártaktíva vezetője a Diákbizottság igazgató
titkára

– Azt mondtad, hogy védelem kellett a kollégiumnak, ugyanakkor először arról be-
széltél, hogy nem lehetett semmit sem csinálni, mert gumiból voltak a falak...

– Tulajdonképpen kisstílű dolgok voltak. Nem emlékszem komolyabb, ki-
emelkedő eseményre, de az egyetemi hallgatói politizálásban a plebejus vonal
képviselője, a liberálisabb egyetemi közélet, az előadók meghívása, ilyesmi-
k voltak.

– Valamilyen példát tudsz mondani, amikor volt szükség arra, hogy elmondhasd,
hogy a párttagok aránya a kollégiumban kétszer akkora, mint az egyetemen? Mikor
volt erre szükség?

– Most ami eszembe jut, az a bizonyos visszalépés a TDK-tól, de az nem jellem-
ző mostantól visszanezve, kisebb csatározások voltak ezek inkább.

– Előadások miatti megrovások?

– Például.

– Hogyan történtek ezek?

– Az engedélyezésnél kezdődtek a viták, hogy szabad-e meghívni X-et vagy Y-t.
Az is egy tipikus jellemzője volt a kornak, hogy igazából nem az érdekelte az
embereket, hogy mit mondott a pási, aki eljött a kollégiumba, hanem a megje-
lenés ténye irritált bizonyos embereket egyes előadásokon.

– Akik eljöttek, azok azért jöttek el, mert engedélyezték?

– Így van.

– Utána miért kellett mégis tartani a háttérakat?

– Zavaros dolgok voltak ezek. A párttitkár, és akikkel ő adott esetben konzultált
hozzájárult, aztán másnak nem tetszett. Meg bebecsúszott néhány engedély
nélküli előadás, vagy más olyan esemény, kiadvány, ami nem tetszett. Voltak az-
tán csaták az egyetemi párttagfelvételeknél, ezek érdekes módon bejöttek a kol-
légiumba is, erről volt egy-két érdekes történet.

– Erről van is kérdésünk. A kérdőívekben, amikor régi vitákról kérdeztünk többen írt-
ak olyan esetekről, amikor a kollégiumi pártaktíva nem javasolta valakinek az egye-
temi alapszervezetbe való felvételét. Volt ilyen?

– Igen, ha az volt az általános alapvélemény, hogy az illető karrierépítésre kíván-
ja felhasználni a párttagságát. Ez bűnnek számított.

– Világos. De attól még a párttagfelvételi kérelmek túlnyomó többségében ez volt a
jellemző, nem?

– Annak idején komolyan vettük, hogy „miért is vagyunk bent a pártban?”,
ahogy Dobák vagy Nagy Husszei kérdezte volna. Azért vagyunk bent a párt-
ban, mert meg akarjuk változtatni a rendszert. Aki azért akar bemenni a párt-
ba, hogy a vajás kenyere nagyobb legyen, azt ki kell rúgni. A dolog nyilván so-
sem fehér vagy fekete. Nyilván lehet egymás fejéhez zafos, rohadt almákat
vagdalni ilyen jogcímen, de ti, akik jól ismeritek a kollégiumot, elhiszitek, hogy
a kollégiumnak volt érzéke arra, hogy megítélje azt, hogy kik voltak azok em-
berek, akiknél ez a gyanú felmerült. Lehet, hogy bizonyos helyzetekben igaz-
ságtalanul.

– Nem is ez a kérdés, hanem az, hogy ezt többen a kérdőívben, mint a kollégiumot
megosztó nagy vitát írták le. Miről szólt ez a vita?

” annak idején komolyan vettük,
hogy „miért is vagyunk bent a
pártban?”

” voltak a szakmai munkások és a vacsorafőzők

– A vita nagyon ismerős, mert az önérdékeket követő, napi életben elmerülő, ezáltal tágabb perspektívákat figyelmen kívül hagyó emberekről szólt. Ez volt egyébként az az időszak, amikor a kollégiumban voltak a szakmai munkások és a vacsorafőzők, mint két elkülönülő csoport. Ezek a bizonyos vacsorafőzők voltak ez időben a kollégiumi közéletben a deviáns figurák. A dolog lényege az, hogy volt egy nagyobb csoport, amelyik ráadásul párkapcsolatokba szerveződött és elkezdtek a kollégiumban családi életet élni. A „vacsorafőzők” elnevezés onnan származik, hogy esténként hazajöttek, valamelyik megfőzte a vacsorát, leültek, elbeszélgettek, megették a vacsorát és elfelejtettek mindent. Szimbolikus tartalmú nyilván ez a vacsorafőző kifejezés, de ezt a vonalat jelölte, amelyik igazán nem dobta be magát sem a kollégiumban, sem máshol. Ha valaki ebből a közegből jelentkezik a pártba, akkor azt a képzetet ébreszti másokban, hogy esetleg szakmai és politikai tevékenységének pótlására szeretne ebben a dologban részt venni. Ezt vette rossz néven a kollégium néhány embertől, és az ő esetükben felmerültek a párttagsággal kapcsolatban komoly kifogások. A dolog lényege az, hogy nem az volt a kérdés, hogy ők politikailag hol állnak, nem az volt, hogy balos vagy jobbos, marxista vagy nem marxista, hogy a párt bármilyen irányelvének megfelel-e, hanem hogy annak a társadalmi elvárásnak, amit a kollégium megfogalmazott a tagjaival szemben, annak mennyire felel meg. A kollégium azt tette, mint társadalmi közeg, hogy az embert megítélte abból a szempontból, hogy milyen, és ebből a szempontból az is mindegy, hogy igazságosan vagy igazságtalanul. Ezt kivetítette a párttagfelvételre, mint aktusra, ennek kapcsán, akikben látott olyat, hogy bennük az mozog, hogy politikailag aktívak akarnak lenni, nyomulnak, küzdenek, ehhez szükség van a párttagságra, azoknak jó, ha belépnek. Ha a másik vonal belép, az nem jó. Ez annak a körnek, vagy közegnek a specifikus gondolkodása volt. Két-három évig tartott, és néhány személyt érintett konkrétan. Aztán új korszak jött, hirtelen elhalt a pártaktíva, és soha többet nem volt ilyen vita. Jöttek a radikalizálódás évei. Érdekes, hogy „a plebejus vonal” léte ekkor is hangsúlyos szerepet kapott a kollégiumban. Az is érdekes, hogy ’80 után nem is jelentkezett senki a pártba a kollégiumból.

– A ’70-es évek elején a KISZ-nek elég fontos szerepe volt a kollégiumi közéletben, és a kollégistáknak is elég fontos szerepük volt az egyetemi KISZ életében. ’76-’78-ban azt írtad a beszámolódban, hogy csökkent a kollégium KISZ-vezetésben játszott szerepe. Kérdés az, hogy mi volt ennek az oka, változott-e a KISZ szerepe az egyetemi közéletben, az egyetemisták szemében?

– Ebben az időszakban elég rossz volt a KISZ reputációja. Rosszabb volt, mint előtte és utána. Nagyjából az volt a közvélemény a KISZ-vezetőkkel szemben – azért nem a tagokkal, mert a többség formálisan ekkor még KISZ-tag volt –, hogy ez is egy karrierépítési pálya. Kimondottan ez a szemlélet volt, emlékszem rá, hogy gunyoros, leszóló negatív mellékszöveggel emlegették az akkori KISZ-vezetők jó részének a nevét. Nem mindenkinek, ott is az volt azért, hogy voltak, akiket elfogadtak. Már meséltem, hogy a kollégiumi felvételi bizottságban néhány évig volt egy KISZ-küldött, mégpedig az első évfolyam KISZ-titkára. Ezek a figurák már akkor is értelmes szemé-

lyiségeknek látszottak és sokan közülük ma kiváló tagjai társadalmunknak. A KISZ-szel tehát lehetett együttműködni, de a KISZ-vezetők nagy részének a korábban említett fogadtatása volt. A KISZ eléggé mélyponton volt abban az időszakban.

Politikai érzékenység. Közösségi élet és nagy viták. '70-es évek vége

– ’77-től kezdve szintén minden éves beszámolóban írod, hogy „a politikai társadalmi kérdések előtérbe kerülése”, „direkt ideológiai kérdések előtérbe kerülése”, „napi politikai kérdésekre való reakciók.” Ezek összefüggtek? És egyáltalán, hogyan alakult a gondolkodásotok ebben az időszakban?

– Nagyon kerestük a fogódzókat. Emlékszem rá, hogy jó pár olyan rendezvény volt, aminek kimondottan az volt a célja, hogy a kollégiumi identitást erősítse. Az az egyértelmű irányultság, amit az elején megfogalmaztunk azzal kapcsolatban, hogy társadalmi mobilitás, közösségi értékek stb., ezek ’76-’77-ben egyre ködösebbekké váltak. Elmentek azok az évfolyamok, akik ezt a lendületet kapták, elmúltak azok az idők, amik ezeket táplálták. A ’70-es évek közepére eljutottunk oda, hogy nem volt a kollégiumnak komoly uralkodó ideológiája. Göröcsöltünk nagyon, rengeteg belső vita volt, hogy találjunk. Az értelmiségivé válás volt például az egyik. Ma is emlékszem néhány vitára arról, hogy mit jelent értelmiséginek lenni és mi lehet a kollégiumnak ebben a szerepe. Nem szabad elfelejteni a plebejus vonal ismételt felerősödését – ebben a közegben az értelmiséggé válás sokkal erősebben merül fel, ilyen közegben, mint egy ab ovo értelmiségi társaságban. Csomós Józsi nevét említeném, aki ’80-ban végzett, tehát ebben az időszakban végig itt volt. Ő erről elég sokat írt a Szaklapba és nagyon sok előadást tartott. Tehát ez volt az egyik vonal, ahol kerestük magunkat, az értelmiségé válás.

Példának okáért beúszott a képbe Erdei Ferenc. Amikor a Rajk nevet felvettük akkor Erdei még élt, a ’70-es évek második felében halt meg. Erdei sok szempontból szimbolikus figura volt, ennek a népi vonalnak jelentős képviselője, akihez nem kötődtek olyan szintű politikai problémák, mint Rajk nevéhez. Hogy elkövetett-e disznóságokat, vagy nem, ezt nem tudom, de messze nem odáig terjedt az ő hatásköre, mint Rajké. Lényeg az, hogy Erdei – utólag szóbeszéd tárgya volt a kollégiumban – olyan név volt, amelyik felmerülhetett volna névalternatívaként, hogy ha korábban elhalálozott volna. Rendeztünk Erdei Ferenc emlékülést, ez is egyfajta identitáskeresés volt. Teljesen más téma, de ennek az identitáskeresésnek nagyon fontos vonala volt, hogy ebben az időben merült fel az a gondolat, hogy kellene más szakkollégiumokat csinálni.

– ’78-’79 tanév végén írod, hogy az előző évben szakadással fenyegető viták voltak, amelyek nem oldódtak meg, úgy záródtak le, hogy kiléptek a hangadók, vagy végeztek.

” ez volt az egyik vonal, ahol kerestük magunkat, az értelmiségé válás

” a jelenet végén a DB kizárta saját magát

Vannak olyan megjegyzések a kérdőívekben, hogy erős DB kontra kollégium, Hornék különállása a kollégiumtól és először merül fel a népi-urbánus vita.

– A pártaktíva kapcsán már előkerültek a belső változások a kollégiumban, Kalász Pista volt a DB titkár '75-76-ban. A Könczöl Erzsébet DB titkársága idején 1974-ben volt az a fényes év, amikor minden sikerült. Névadás, TDK, Csepel Művekkel szerződés-kötés. Ez volt a csúcsev. Utána kezdődtek a pangás évei. Kalász két évig volt DB titkár, utána Nagy Gyula egy évig. Gyula volt abban az évben a DB titkár, amikor Dobákot nem engedték. Ez nagyon érdekes esemény volt, kisközösségi szempontból izgalmas, hogy mi van akkor, ha van egy közösségnek egy elismert vezetője és nem ő a formális vezető. Gyula nem akart DB titkár lenni, nagyon szerény fiú volt, most is az egyébként. Ő tudta, hogy azért került szóba, mert Miklós nem hagyja magát jelölni. Neki végig nagyon nehéz helyzetet jelentett, mert második legjobb megoldásként választotta meg őt a kollégium. Nem volt más jelölt egyébként rajta kívül, nagyon népszerű figura volt.

Márta unokaöccse, talán érdemes megjegyezni, hogy szemben az akkor szokásos magatartásokkal, egyszer egy nyári délelőtt megjelent a szobában, ahol Mártával ketten ültünk, akkor még az Ipargazd Tanszéken. Mondta, hogy én vagyok a te unokaöcséd. Nem ismerték egymást, a Márta édesapjáiék nyolcan voltak testvérek. Gyula bejött azzal, hogy most végeztem az első évet, négy egész nem tudom mennyi átlaggal és jöttem bemutatkozni. Addig nem akartam jönni, amíg nem mutattam meg, hogy meg tudok élni ebben a közegben. Általában véve inkább egy évvel a felvételi előtt szoktak jelentkezni az egyetemen dolgozók rokonai, hogy hogy kell őket majd felvenni az egyetemre. Hallatlan szimpatikus belépő volt, hogy akkor jött, amikor már egy komplett évet oda járt. Tudta, hogy az unokanővére ott tanít, de nem jelentkezett. Ilyen figura volt a Gyula. Nagyon korrektül látta el a DB-titkárságot is.

Miklós tipikusan azt az attitűdöt képviselte, hogy amellet, hogy viszonyulunk ahhoz, mi újság van odakint, fogjuk meg és csináljuk azt, amit legalább lehet. Mindenképp mozdítani akarta a kollégiumot. Nem egyedül persze. Dobák volt az a DB titkár, aki a vállán lehordta a nőket a bulikba. Akkor nem lehetett bulit csinálni, érdekes, a kollégium első időszakában szinte egyáltalán nem voltak bulik. Nem lehetett a nőket levinni egy táncos bulira, a Miklós felment, megfogta és levitte őket, az alagsorba, mert a Veres Pálnéban ott voltak a bulik. Fizikailag megfogta és lehozta őket néha a vállán, mint Jézus a bárányt.

Abban az évben kilenc embert zártunk ki, az utolsókat a nyári táborban. Őt embert zártunk ki abban a táborban. A tábor végén volt egy vetélkedő. Ebben a fő jelenet abból állt, hogy mint a Sárga tengeralattjáróban a szippantó, ami a végén beszippantja saját magát, itt a jelenet végén a DB kizárta saját magát. Lehetett ezt humornak is venni, de nem volt teljesen vicces. Én ma is úgy látom, hogy a fő csapásirány az volt, hogy megpróbálni belülről megfogni a tehetetlenségre, semmittevésre irányuló hajlamot, amit a külső közeg nagyon erősített. Amiről beszéltünk az előbb, a síkságról és a dombocskáról. Az ideológiai viták első lépése ez a fajta semmittevés probléma volt.

A TEK megalakulása és az azt megelőző viták. '79-80

A másik része a dolognak, hogy akkor kezdődött el az ideológiai baloldallal való csatározás, a TEK megalakulása, amire az általatok említett beszámoló utal. Ez már kezdi az átmenetet a '80-as évekhez. Az előbbi 1978-as kizárássorozat még nem ennek a jegyében zajlott. Azok döntően olyanok voltak, akik nem csináltak semmit, egyébként főleg lányok. Tudjátok, hogy van, sajnos voltak is ilyen szempontból melléfogások. Kialakultak hangulatok, pszichózisok emberek körül, és a végén kilép az illető vagy kizárjuk, de megesik, hogy főleg azért, mert kialakult ez a hangulat. Nem akarom túlértékelni, hogy mekkora elvi alapja volt az akkori kizárásoknak, de az alapvető törekvés az volt, hogy a kollégiumban magában, belül rendet lehet csinálni. A Dobákék idején történt kizárások mögött főként ezek voltak. Ott ideológiai csaták nem voltak. Azok egy évvel később kezdődtek, azzal, hogy jött egy olyan társaság, akikkel megerősödött a filozófiai, ideológiai vonal az egyik oldalon, a fiatalabb Horn testvérek, Gábor és Péter vezető szerepe mellett.

Horn Gábor most az SZDSZ-ben vezető szerepet játszik. Hornék négyen vannak testvérek, ebből három szerepet játszik a kollégiumban, mert Gyuri három évig volt DB tag és DB titkár jelölt is volt, bent is lakott egy időben, ahogy már meséltem, ami akkor pestiektől ritka volt. Gábor és Péter szakkollégisták voltak és kiléptek, illetve átléptek a TEK-be. A legfiatalabb, Ági, nem jelentkezett a Rajkba, de ide járt az egyetemre. Az egész csapat végigcsinálta a tanár „A” szakot, a politikai gazdaságtan szakot az egyetemen. A lényeg az, hogy Gáborék többedmagukkal elindítottak egy marxista filozófiai kurzust.

– Ez egy alapozó kurzus volt.

– Alapozó kurzus. Gervai Pali természetesen ott volt. Juhász Jancsira emlékszem, aki aztán a TEK-ben jelentős szerepet játszott. Voltak négyen-öten, nem sokkal többen. Ezt a kollégium nem szerette igazán, holott ők aktívak voltak, és nívós munkát is végeztek. Ők voltak az elsők, akik téli tábor rendeztek a kollégium történetében. '79-ben Debrecenben csináltak olvasókört, azzal a logikával, amire pár évig a téli tábor teljesen épült. Összejöttek, ahányan voltak és elolvastak dolgokat. Farkas Péter a Politikai-gazdaságtan Tanszéken tanított abban az időben, viszonylag fiatalként a '70-es évek vége felé. Eszméletlen nagy hatása volt az elsősökre. Éveken keresztül meg szoktuk kérdezni a felvételi kérdőívben, kinek volt legnagyobb hatása az elsősökre, Farkas Péter messze vezetett. Ő egy nagy Marx értelmező volt, nagyon értelmes fiú. Őszintén szólva nem tudom mi lett Péterrel, mert teljesen kiment a képből. Fiatal sztár volt az egyetemen, a legjobb értelemben, az oktatási tevékenysége miatt. Az, hogy ki mennyire értett egyet az elemzéseivel, az teljesen más kérdés, de ő ezt nívósan csinálta. Ő is az egyik mentora volt ennek a társaságnak, hogy most mennyire fogadnák ezt el, nem tudom. Lényeg az, hogy a filozófiai kurzusnak volt emberi háttere, ideológiai háttere és tulajdonképpen lehet hogy ez is válasz volt arra, hogy egy-két évvel korábban a kollégiumban gyökeret vert az a gondolat, hogy ezt a rendszert

” elindítottak egy marxista filozófiai kurzust

WARX

” békés elválás volt, semmi drámai konfliktus nem volt benne

nem lehet reformálni, hanem egész alapvető baja van. A kollégiumi fővonal viszont egészen más irányban kereste a választ, mint a Marx elemzők.

– *Hogy történt a kollégiumból való kiválásuk?*

– Ez úgy nézett ki, hogy amikor az említett marxista filozófia kurzus tagjai megnyilvánultak, hogy komoly bajuk van a kollégiummal, akkor ez már együtt jelent meg azzal a gondolattal, hogy újat akarnak alapítani. Ha jól emlékszem, akkor egy kollégiumi gyűlésen jelentették be, hogy ők kilépnek, és egy új formációt alakítanak.

– *Kik voltak ezek?*

– Horn Gábor, Horn Péter, Török Hilda, s talán még más is, de Gábor volt a vezére a társaságnak, aki a legkomolyabb figura volt. Hozzá kell tenni, hogy Juhász Jancsi és egy-két másik ember, akit nem vettünk fel a kollégiumba és tagja volt ennek a csoportnak, ők ebben a kurzusban benne voltak. Nem arról volt szó, hogy akkor alakult meg a társaság, mikor kiléptek, hanem ők már mint rajkos kurzus úgy működtek, hogy külsőként csatlakozott egy-két ember. Megtalálták maguknak mentornak Bihari Pétert, aki szakkollégista volt a '70-es évek elején, pesti magas állású családból származó fiú, a Polgárdi Tanszéken tanított akkor. Előálltak azzal, hogy új kollégiumot akarnak csinálni. Nagyon hamar lenyeltük ezt a békát, nem volt belőle jelentős konfliktus. Lehet, hogy volt benne olyan is, hogy megkönnyebbültek az emberek, hogy egy problémától megszabadultunk. Valahogy pikánsnak tűnt, hogy legyen még egy ilyen kollégium. Pláne egy olyan világos ideológiai különbséggel, mint ahogy akkor kinézett. Leghatározottabban emlékszem rá, hogy volt DB ülés, amikor ők jöttek, és megbeszéltük, hogy hogyan kell kollégiumot csinálni. Emlékszem, előbányásztam szervezeti szabályzatokat, régi alapító anyagokat, meg nem tudom miket, amivel rá lehet segíteni, hogy alakuljanak meg. Volt vita a Rajkban az ő működésükről, amikor ők még bent voltak. Magyarán békés elválás volt, semmi drámai konfliktus nem volt benne, miközben a dráma nagyon erősen ott volt a mélyén a dolognak, csak ezt a kezelési formát kapta.

– *De hogyan jutottak el eddig a döntésig, hogy nekik el kell menniük?*

– Az az igazság, hogy ezt nem tudom megmondani, erről sosem beszélünk ilyen mélyen, és ahogy mondtam az előbb, ők már ezzel jelentek meg. Tehát, amikor számomra felmerült ez a probléma, akkor már egyszerre volt az a téma, hogy ők elmennek innen úgy, hogy új kollégiumot alapítanak.

– *Személyes jellegű konfliktusokban sem volt markáns törésvonal?*

– Nem.

– *Az egyetem vezetése hogy viszonyult ehhez a dologhoz?*

– Nagyon kapóra jött az egész az egyetemi baloldálnak. Támogatták azok a filozófusok és tudszocósok, akik közül egyeseket mi jobb esetben nemes ellenfélnek tekintettünk, másokat kimondottan gennyes alakoknak tartottunk, ezek egy időre mind megjelentek ott. Aztán ez letisztult persze, de azért ők ebben az időben élvezték az egyetemi ideológiai tanszékek támogatását. Szükségük volt arra, hogy legyen egyetemi hátterük. Ez nem úgy kell elképzelni, hogy a pártbizottság találta ki, hogy legyenek. A pártbizottságnak azért kicsit túl balos lehetett a

dolog, Marxra hivatkozni '80-ban már nem volt sikk. Nem lehetett azt mondani, hogy a párt fő vonalába tartozott volna, ők is zavarban voltak vele. Nem a pártnak, inkább a tanszéki munkatársaknak, konkrét személyeknek jött jól a megalakulásuk, olyanoknak is, akiket mondjuk mi nem szerettünk volna támogatónak tudni, viszont ott voltak a TEK-nél.

– *Könnyen lehet, hogy a '60-es évek végén, '70-es évek elején egy ilyen mozgolódás nagyobb botrány lett volna, mint a Rajk. Hová jutott a párt, hogy '80-ban már jobban tűrte?*

– A fene tudja, igazán érdekes ez a dolog, hogy ha én volnék egy agitprop osztályvezető '80-ban, mit szeretnék jobban. Azokat, akik már akkor a későbbi fideszes hozzáállással, a szakszerűség talaján képet állítanak eléd, és azt mondják, hogy hát öcsi, te bele fogsz fulladni ebbe a dologba, még hozzá a saját hányásodba, ha úgy tetszik, és nem is tudsz semmit sem csinálni, ez van. Ezt szeretné jobban, vagy pedig azokat a marxistákat, akik vörös zászlóval a kezükben zajonganak, hogy mi van már, itt nem erről volt szó. Nem tudom, melyiket szeretném jobban, de az biztos, hogy zavarban lennék. Így is volt, a korrekt értékeléshez hozzátartozik, nem arról volt szó, hogy a párt zászlója alatt diadalmenetben vonultak volna az egyetemi közéletben. Nem erről volt szó egyáltalán. Egy csomó konfliktusuk volt.

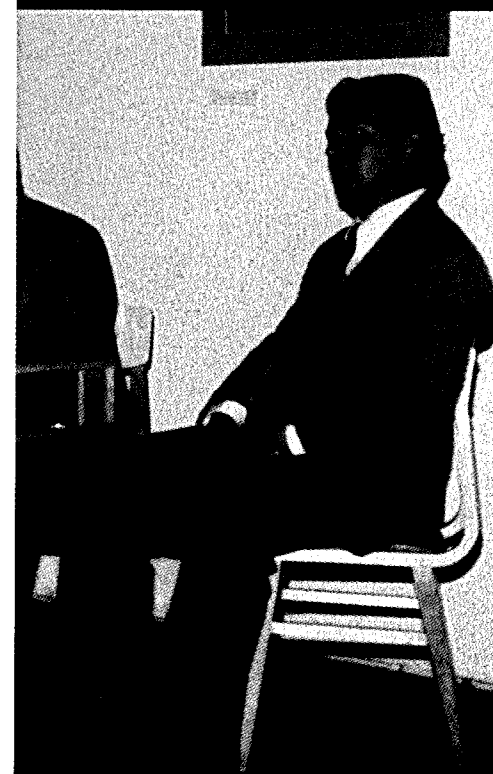
– *A kollégium belső életével nem volt sok kapcsolata ennek az eseménynek?*

– Nem volt. Először is, kevés ember volt, három-négy embert érintett összesen. Felidézte valamelyikötök a beszámolóiból, ahogy én is mondtam, hogy nem lett kitárgyalva. Nem lett kitárgyalva, ők előálltak azzal, hogy el akarnak menni, mi meg azt mondtuk, hogy jól van fiúk, menjetek, segítünk nektek, mert szakkollégiumi mozgalmat akarunk csinálni, már előkerült ez a gondolat korábban is, pontosan ekkortájt. Nem baj, ha több lábon áll ez a dolog, és ha éppen Marxot akartok olvasni, az is szakmai munka.

– *Ugyanerre az időszakra vonatkozóan merül fel először a kérdőívekben, hogy a belső vitákat összekapcsolják a népi-urbánus szembenállással. Ez tehát a TEK különválásának az idejére tehető?*

– Beszéltünk már róla, a '70-es évek második felében volt egy erős plebejus indítatás, és ez a hullám a hetvenes évek legvégén összetalálkozott azzal a vonallal, amelyik a rendszer ellehetetlenülését látta, a szamizdat irodalmat olvasta, és a kollégiumba egy urbánus indíttatású felhanggal került be. Tulajdonképpen ennek előzménye volt a '70-es évek második felében az, hogy ez volt az utolsó időszak, hogy az emberek egy része, köztük nagyon prominens személyiségek azt gondolták, hogy ezt a rendszert pártba való belépéssel és ott való aktivitással lehet javítani. A vita kiindulópontját egy ilyen helyzet képezte. Volt egy erős plebejus csapat a kollégiumban: Dobák, Nagy Husszei, Király Laci, aki tulajdonképpen nem „fizikai” származású, de igazi vidékiek, Nikodémus Tóni, aki szintén értelmiségi származású, de igazán népi. Jelentős társaság volt, létszámban is, szellemi erőben is. Ehhez jött további két impulzus, az egyik volt a baloldali ideológus vonal, a másik pedig ellenzéki, egyértelműen a szamizdat irodalomra és a repülőegyetemre támaszkodó. Magyarán, ez a konfliktushelyzet felépült az évek során, és nem személyek okán állt elő, ha úgy tetszik, hanem a helyzet következtében. Személyek szerint nem is minden pillanatban lehetett szétválasztani.

” ha én volnék egy agitprop osztályvezető '80-ban, mit szeretnék jobban

Kornai hatása a Kollégiumban - '77-'80

– *Hogyan alakult ki bennetek a bizonyosság arról, hogy a rendszer megreformálhatóan? Sokszor említetté Kornai nevét ennek kapcsán.*

A Hiányt Kornai először angolul adta ki Svédországban, a '76-77-es tanévben volt kint a stockholmi egyetemen. Ott fejezte be, és ott adta ki, a stockholmi egyetem kiadásában jelent meg először két kötetben. Én ettől függetlenül, véletlenül egy időben voltam egy hónapig Stockholmban ösztöndíjjal '77 májusában. Ott találkoztam Kornaival. Ismertem őt már korábban is, de ez a stockholmi találkozás elég jelentősen megerősítette a köztünk lévő kapcsolatot. Egyszer találkoztunk, meghívtak magukhoz, ott vacsoráztam náluk, 4-5-6 órát beszélgettünk a feleségével és vele. Akkor jött ki „A hiány”. Az 1978 szeptemberi Közgazdasági Szemlében jelent meg Kornai cikke „A hiány újratermelése” címmel, ez volt az első magyar megjelenése a gondolatmenetnek. A hiánynak az volt a mondanivalója – ami persze nem volt benne explicite leírva, de világos volt, hiszen annyira kristálytisztán írta le az egész mechanizmust –, hogy felfalja saját magát a rendszer. Sokan megfogalmaztak ellenvéleményeket a gondolatmenettel kapcsolatban, ezek irrelevánsak voltak a fő üzenethez képest. Egyébként ismertem az egész gondolat fejlődését, ahogy ez kialakult Kornainál. Követtem már sok év óta, amit írt. Szakmailag is nagyon érdekes volt, ahogy

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA GAZDASÁG- ÉS JOGTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

1978. április 21-én, pénteken délután 3 órakor

előadó ülést tart

Tárgy:

KORNAI JÁNOS

levelező tag

A HIÁNY ÚJRATERMELÉSE

című

AKADÉMIAI SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁSA

kialakult maga a gondolatmenet. Erről sokat tudnék mesélni, de elvinne, mert nagyon szakmai dolog. Kornai '80 őszén adta elő „A hiányt” az egyetemen. Az egyetlen eset Kornai és az egyetem kapcsolatában, amikor volt egy féléves kurzusa a Közgázon. Akkor tizenegy-tizenkét előadásban előadta a könyvet. Én mindegyiken ott voltam, szorgalmasan jegyzeteltem, és azok a Hiány-kurzusok, amik később 6-8 éven keresztül mentek, és azt hiszem, elég fontosak voltak a kollégium számára, azok erre az előadássorozatra is épültek. A könyvre is, meg tudom mutatni a feldolgozott példányt, végig átrágtam, kijegyzeteltem, de az előadássorozat is nagyon lényeges volt. Ami a kollégium szempontjából fontos, hogy Kornai az előadássorozathoz kapcsolódóan meghirdetett egy szemináriumsorozatot a szakkollégiumban. Az egyetemen minden héten volt előadás, és háromszor a félév során tartott szemináriumot a Veres Pálné utcában. Eljött hatvan-nyolcvan-száz ember, mikor mennyi. Az volt a dolog lényege, hogy Kornai azt mondta, hogy csak olyanok jöjjenek, akik ott voltak az előadáson, mert hát ez egy szeminárium, azok kérdezzenek. Az előadáson kb. három-négyszáz ember volt, és elég rendesen végig ülték az egész félévet, tehát nem csak az elsőre mentek el kuriózumként. Ezek a szemináriumok is nagyléptékű dolgok voltak és azt hiszem, hogy a kollégium presztízséhez is nagymértékben hozzá járultak.

– *Szakmai szempontból számodra Kornainak kiemelt szerepe volt abban, hogy eldöntsd magadban, hogy a rendszer nem jó? És a kollégisták számára?*

– Először is tisztázni kell, hogy nem csak bennem csapódott így le, és nemcsak itthon, mindenhol a szocialista országokban hasonló volt a fogadtatás. Például tudtam, hogy Vaclav Klausék Prágában repülőegyetemet rendeztek „A hiányról”, akkor még ott ezt nem lehetett kiadni. 1981-ben ismertem meg Klaust, s a nyolcvanas években több-kevesebb rendszerességgel kapcsolatban voltunk. Nem arról van szó, hogy az én zseniális felismerésem volt „A hiány” jelentősége. Aki nyitott szemmel járt a világban, vagy tudott olvasni rendesen, az tudta, hogy itt most el van magyarázva az, amit éreztünk már korábban, és most kaptunk egy keretet. Voltak olyan vádak, hogy igazából nem sok újat mond. Ezt azok mondták, akik nem értették, hogy miről szól a történet. Teljesen más dolog, hogy valaminek egyes részleteit, vagy akár minden részletét ismeri valaki, mint az, hogy van egy rendszer, és a rendszerből kijön egy olyan üzenet, ami ugyan nincs leírva, de teljesen világos. Nem hiszem, hogy ez mindenkiben így jelent meg. Valószínűleg a 21-23 éves embereknek, akiknek hiányzott a tapasztalati háttérük és olvasottságuk, ezért a rendszeralkotó képességük kisebb volt, nem biztos, hogy ilyen átütő erővel jelentkezett. Bennem sem és a többiekben sem úgy jelent meg, hogy keddről szerdára megvilágosodott. Hanem munkált, dolgozott bennünk.

Két dolog még, ami hozzátartozik a történethez. Az egyik egy történelmi tény. '78 végén volt a Központi Bizottságnak egy olyan ülése, ami szerintem történelmi jelentőségű. Ma még nem sokat foglalkoznak vele, de akkor igazából véve valakik – pontosan nem tudom kik, mert nem ismerem a háttérrel – felismerték azt, hogy vége van a játéknak, amit a '70-es években játszottunk. Némileg leegyszerűsítve, ha folytatjuk a külföldi eladósodást, akkor csőd lesz. Magyarországon

” nem csak bennem csapódott így le, és nemcsak itthon, mindenhol a szocialista országokban hasonló volt a fogadtatás

” aki olvasott, látott, az érzékelhette, hogy a politika is látja, hogy ami eddig volt, az nem megy tovább

’78 ősze óta restriktív gazdaságpolitika működik, ez akkor lépett be. A politika felismerte az addig követett gazdaságpolitika ellehetetlenülését, és beindították a fékeket. Ez részben megérződött olyan intézkedéseken keresztül, amik kimondottan restriktív jellegűek voltak. Rekord mértékű készletfelhalmozás volt ’78-ban. A hiány expanziónak ez tipikus jelensége, most nem arról van tehát szó, hogy az én szakmám a készletgazdálkodás, és én azért fókuszállok erre. Jött a forgóeszközhitel-megszorítás, nem adtak forgóeszközhitelt, ami közvetlen előzménye volt a körbetartozásnak, népszerű nevén a sorbanállásnak, ami máig is tart, gondolatok bele, 1995 van és ez már ’78 őszén elkezdődött. Magyarán, volt az egész mögött egy ilyen, és aki olvasott, látott, az érzékelhette, hogy a politika is látja, hogy ami eddig volt, az nem megy tovább. Valószínűleg ezzel összefüggésben volt a másik dolog, mégpedig az, hogy megszerveződött a demokratikus ellenzék (akkor még nem tudtuk, hogy ez a neve), elindultak a repülő-egyetemek, a Beszélő stb.

Illegális szellemi mozgalom és a Kollégium, ’80 körül

– Volt szó a kollégiumban ezekről? És volt szó arról a belső fórumokon, hogy a kollégiumnak, mint intézménynek hogyan kell viszonyulnia ezekhez az illegális szellemi mozgalmakhoz?

– A kollégiumban persze nagyon is volt szó róluk. De eleinte nem ilyen formális módokon. Arról volt szó, hogy ezek vannak – és fokozatosan kezdtek bejönni a kollégiumba. Mindig voltak emberek, akik kapcsolódtak ezekhez a körökhöz és behozták a dolgaikat a kollégiumba. Első időkben exkluzív módon terjedt, utána egyre kevésbé. Ez is egy folyamat volt. Bennem ilyenkor, amikor erről beszélgetünk, konkrét képek villannak fel abból az időből, ahogyan emberekkel beszélgetek. ’81 nyarán költöztünk át a Makarenkó utcába, vagyis a Horánszky 20-ba. Nekem tehát világos választóvonal, hogy a kép a Veres Pálné utcában van vagy a Makarenkóban. Nagyon sok mindent nem tudok pontosan megmondani, hogy mikor történt, de azt, hogy ’81 nyara előtt már volt erről szó a kollégiumban, arra emlékszem. Volt itt egy nagyon érzékeny társaság, nagyon különös dolog volt, nem is igazán egy társaság, de valahogy úgy alakult, hogy kialakult egy ilyen csoport. Nem a kollégiumon belül alkottak egy blokkot, inkább azt tudom vele reprezentálni, hogy több helyről jöttek ezek az információk. Kocsis Karcsi, aki DB titkár volt ’79-ben, ’80-ban végzett és két évig szenior volt. Ő és Csomós voltak az első szeniorok a kollégium történetében. Újnak számított, hogy ők még két évig itt maradtak. Károly jól tájékozott ember volt, nagyon jó egyetemi csoportjuk is volt. Tervgazdosok voltak, az akkori elit társaság, sok pestivel. Ezeken a kapcsolatokon keresztül ők már hozzájutottak ezekhez a dolgokhoz. Nem tudom pontosan, hogy Károly mikor fogott először ilyen anyagot a kezébe, de ő volt az egyik élesztője annak, hogy olvastuk őket.

*rendkívüli
kollégiumi gyűlés*

Március 24-én este rendkívüli kollégiumi gyűlésre jöttek össze a szakkollégisták. Azaz csak a szakkollégisták egy része. Elgondolkodtató a kb 25 fős hiányzás!

Három napirendi pont került megvitatásra.

1. A jubileumi előkészületeket foglalta össze Chikán Attila.
2. A kollégiumi gyűlés két pontban módosította a Szervezeti és Működési Szabályzatot. Egyrészt belekerült az a lehetőség, melyet az egyetem vezetése biztosított számunkra, miszerint minden évfolyamból 2 végzős bentmaradhat 1-2 évre a kollégiumban, "nevelőtanárként". Másrészt a 4 és fél éves szakosok

"teljes jogú szakkollégista" státuszát hosszabbítottuk meg a nyári tábor végéig.

3. Az előző napirendi pont alapján sor került az első két "senior" /más vélemények szerint hajcsár - az elnevezésen még lehet vitatkozni/ megválasztására: a kollégiumi gyűlés Kocsis Károly és Csomós József mellett döntött.

Cs. F.

JUBILEUMI KIADVÁNY

AZ azóta már mindenki által ismert kiadványról nem akarunk bővebben írni, mindössze egyetlen megjegyzés. Jó volt együtt csinálni, jó volt együtt dolgozni látni szinte az egész kollégiumot a kiadvány összerakásánál. KÖSZÖNET A SEGÍTSÉGÉRT! Reméljük, még sok hasonló megmozdulásra emlékezhet majd vissza ilyen szívesen a Szakkollégium!

A jubileumi kiadvány készítői

.....

– Milyen anyagokat?

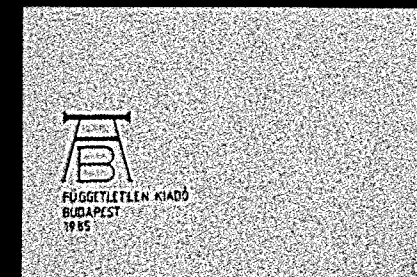
– Ezeket a házi sokszorosítású háttéranyagokat, szamizdatokat.

– Ezek főleg magyarra fordított külföldi anyagok voltak?

– Eleinte igen. Persze szamizdatnak számított a ’70-es években, hogy volt a pártnak egy fordítóirodája, ahol lefordítottak különböző anyagokat, ezek is eljutottak a kollégiumba. Nem beszélünk az interjúban róla, de korábban jöttek például maoista anyagok, akkor is nagy balhék voltak. Magyarul az, hogy a kollégiumba illegális anyagok jöjjenek, nem volt új. Új volt az, hogy összeállt az egész dolog, összeállt egy kép. Kocsis, Csomós után Pálfi, Gulácsi, Könzsei, Zsolnai, aztán Szentgáli, Urbán, Langmár, és bizonyára más neveket is kellene mondani.

– Elég heterogén társaság...

– Igen. Nagyon heterogén társaság, de nagyon érzékenyek voltak, kapcsolataik voltak, érdeklődtek. Előolvasottságuk volt hozzá, értelmezni tudták ezeket a dolgokat, jelentős szerepet játszottak. Ha kollégiumtörténeti szempontból nézzük az egész ügyet, akkor az egyik dolog az ennek a vonalnak a kialakulása, a

” az, hogy a kollégiumba illegális anyagok jöjjenek, nem volt új

másik pedig az, hogy leszakadt a TEK-es társaság, ez a bizonyos baloldali, ideológiai érdeklődésű társaság.

– *Volt ebből konfliktus a csoportok közt?*

– Nem, addigra a TEK-esek már elmentek, amikor a másik vonal komoly formát öltött a kollégiumban. Néhány hónap telhetett el igazán, de még '80-81 tényleg megalapították a TEK-et.

Az OTDK bojkottja. '78

– *Ebben az időszakban volt az OTDK bojkottja is.*

– Igazából ez része annak a dolognak, hogy a kollégium görcsölt azon, hogy ezt a trutyit nem kellene úgy hagyni, ahogy van. Nyilván amikor nincsen nagyobb ügy, akkor a kis ügyben kell megtalálni azt a pontot, ahol lehet lépni, és ez volt az OTDK (Országos Tudományos Diákköri Konferencia), ami csak annyi volt, hogy a szakmai igénytelenség és a despotizmus megjelenési formájaként éltük meg éveken keresztül ezeket az OTDK dolgokat. Volt a '78-as esztendő, amikor egyszerűen eluntuk. A dolog úgy robbant ki, hogy megkaptuk az országos TDK szekcióbeosztását, és kiderült, hogy az egész szekcióbeosztás lényegében a rendező intézménynek azt az érdekét szolgálja, hogy ők nyerjék meg a Széchenyi vándordíjat, amit egy ostoba gondolat alapján alakítottak ki. Tönkretették vele az OTDK-t jó néhány esztendőre. Az volt a dolog lényege, hogy valamilyen pontrendszer segítségével rangsorolták a résztvevő felsőoktatási intézményeket, ami által az OTDK elvesztette mind a találkozó jellegét, mind a szakmai jellegét, pláne az egyéni, személyi részvétel jelentőségét, egyedül az volt a fontos, hogy legitimálják magukat azok az intézmények, akik részt vesznek azzal, hogy minél több pontot szereznek.

– *Gondolom nem hirtelen vált ilyen kisztílű dologgá az OTDK. A legutóbbi OTDK ugye '94-ben volt, az sem volt nagyon más. Miért lett ebből botrány pont '78-ban?*

– Azért talán ma nem annyira pocsék, mint akkor. Most nem tudom, őszintén szólva, milyen lehetne az OTDK egy olyan helyzetben, mint az akkori Magyarország, ahol van egy darab közgazdaságtudományi egyetem és van néhány főiskola, akiknek kisebbrendűségi érzésük van, több-kevesebb joggal. Eleve blőd dolog egy hároméves, gyakorlatorientált főiskola hallgatóit összeszerezni egy öt éves, elméletileg messzemenőleg szélesebb körű képzést adó

bármilyen gyenge egyetemmel is. Ha már összehozom, akkor ezt hivatalos versenynek minősíteni csak úgy lehet, hogy a zsűriket telerakom olyan figurákkal, és az elbírálást úgy oldom meg, hogy a versenyképesség látszata fennmaradjon. Ezáltal egy idő után elkezdtek azt, hogy a rendező intézmények nyerték meg a vándordíjat, csak úgy kellett összeállítani az egészet. Ez hallatlanul gennyes dolog volt. Mikor megkaptuk a programot, akkor felláztunk és azért érdekes ez a dolog, mert ma már nem számítana ügynek, de '78-ban igen szokatlan dolog volt sztrájkjellegű lépést meglépni. Mert nem emlékszem mennyi, de nagyon sok dolgozatunk volt az OTDK-ban. Annak, hogy kivontuk magunkat, az lett a következménye, hogy a kinyomtatott programfüzet teljesen értelmét veszítette, tételes botrány lett belőle. A megjelenítése ennek a kilépésnek eléggé széles körben demonstratív értékű volt, mert voltak szekciók, amik megszűntek, mert csak rajkos volt benne, vagy maradt egy ember benne. Ilyenek voltak, mert koncentrálni kellett a közgazdasági egyetemistákat.

– *Növelni kellett az esélyeket.*

– Pontosan, ugyanabban a néhány szekcióban volt az összes. Nem volt nagyon bonyolult hadművelet. Mindenki a saját embereit bírálja, a zsűriket létszámáрыosan megosztani, egy egyetemi és négy főiskolai ember legyen a zsűriben, kész, a dolog el van intézve. Megírtuk a tiltakozó és távolmaradásunkat bejelentő levelet, Palánkai volt a tudományos rektorhelyettes, bevontunk hozzá azzal, hogy mi nem fogunk ezen részt venni. Adalék a korábbiakhoz, ahogy szó volt róla, ezt a levelet akkor a kollégiumi pártaktíva vezetője is aláírta. Palánkai kulturáltan fogadta, nem tetszett különösképpen neki a dolog, mert nyilvánvaló volt, hogy botrány lesz, de nem próbált nemhogy fenyegetőzést, de lebeszélést sem alkalmazni. Nem akarom túlértékelni, túlragozni a hatást, de más körök, főként a főiskolák nem fogadták ilyen megértéssel. Legfőképpen nem fogadta megértéssel a Külkereskedelmi Főiskola, aki rendezője volt akkor éppen ennek az eseménynek. Igen nagy balhé lett belőle, mert ők kezdtek el ordítani attól, hogy mi kiléptünk. A kollégiumon belül az a kellemetlen epizód adott súlyt ennek, hogy ketten elmentek a végzett szakkollégisták közül előadni a dolgozatukat. Akkor ebből egy nagy vita volt, mert odajöttek a kollégiumba és ott aludtak a saját fellépésüket megelőző éjszaka és akkor velük személy szerint összevitakoztunk a folyosón, hogy nem kellene elmenniük. Ők úgy vélték, hogy személyre szól a dolog, ők már nem kollégisták, az, hogy a kollégium visszalépett őket már nem érinti. Részben egyetértettek, részben nem értettek egyet az elvi alapjával a dolognak, legalábbis a vita során, nyilván racionalizálták a saját lépésüket, ők azokat az elemeket emelték ki, amik vitathatóak voltak. Lényeg az, hogy elmentek, részt vettek rajta és akkor, nem emlékszem, hogy milyen mechanizmus segítségével, de megtaláltuk a módját annak, hogy őket töröljük a volt kollégisták névsorából. Ez eléggé nagy port is vert fel, különböző módon viszonyultak hozzá az emberek a kollégiumon belül, és a voszkosok körében is. A történetnek ehhez az ágához tartozik, hogy egyikük három-négy évvel később jelezte, hogy ő nem tartja ezt jó helyzetnek és szeretne visszaintegrálódni a voszkos társaságba. Én írtam neki egy levelet, eljött

” igen nagy balhé lett belőle

” mikor megkaptuk a programot, akkor felláztunk

Voszk találkozóra, és akkor visszafogadtuk. A másikat is visszafogadtuk volna, de ő azóta nem jelentkezett, nem találkoztam vele az elmúlt tíz-tizenöt évben. Ez az ága így zárult a dolognak. A visszalépésünket aztán az egy-két évvel későbbi politikai vitákban rendszeresen előhozták, mint deviáns jelenséget, és érvként használták a kollégiummal szemben.

Elindul a Szaklap. '77-78

– Még egy epizód. '77-78-ban elindult a Szaklap a kollégiumban. Ez egy írásbeli dolog volt, és hát akkor azért sokkal macerásabb lehetett az egész, például a sokszorosítás is. Miért jelent meg? És hogyan lehetett ezt operatív módon elintézni, a sokszorosítást hogyan lehetett elfogadtatni, volt erre precedens korábban?

– A Szaklap gondolata Király Lacitól származik, aki másodéves korában kooptált DB-tag lett, aztán DB-tag is maradt négy évig, titkárságot is volt. A DB-n előállt azzal, hogy kellene kollégiumi újságot csinálni. Király Laci jelentős közösségi és mozgalmi múlttal rendelkező ember volt, és találkozott korábban iskolai újsággal, ennek mintájára gondolta, hogy ezt kellene csinálni. Első körben nem volt nagy sikere az ötletnek, őszintén szólva én sem örültem a gondolatnak. Nem elleneztem, de azt mondtam, hogy egy ilyen 70-80 főnyi közösségben ne írásban tájékoztassuk egymást, hogy mi folyik a kollégiumban, erre megvannak a személyes csatornák. Tehát nem volt komoly ellenkezés sem az én részemről, sem másokérol, csak nem az volt, hogy „hű, de nagy ötlet, gyérünk Laci, csináljad”. Azt hiszem, az a helyes kifejezés, hogy fanyalgással fogadtuk, de mondtuk neki, ha akarja, akkor csinálja. Ha már persze csinálta, akkor megkapta hozzá a támogatást, ami főleg a sokszorosítás megoldásában jelent meg. Az egyetemen kettő darab fénymásoló volt, az egyik a Rectori Hivatalban, másik pedig „A szocialista vállalat” kutatási főirány irodájában, ahová Mucsi Barnának kulcsa volt. A dolog teljesen illegálisan ment, nem azt mondom, hogy nem merült fel az a gondolat, hogy ez egy probléma, de elhessegettük. Barna ezzel igen komoly személyes kockázatot vállalt. Egy darabig tehát a dolog úgy ment, nagyon operatíván, hogy este készen lett a Szaklap és másnap

reggel ki lett osztva. Tehát bent a főépületben folyt a sokszorosítás. Ez elég sokáig ment, nem emlékszem pontosan, meddig. Ha megnézik a régi számokat, igazából aktuális dolgokkal foglalkozott. Nem volt politikai irányvonala, hanem a kollégium életével foglalkozott, a napi dolgokat tárgyalta, ami olyan újságnál, ami estétől reggelig elkészül, működőképes is volt. '79-80-ban aztán balhé lett ebből a dologból, mondták, hogy ilyen nincsen. Azt sikerült elérni, hogy nem úgy tiltották be, hogy a tartalom miatt lett volna probléma, hanem azt a gondolatot, hogy valaki éjszaka sokszorosítja, egyetemi másológépen, enyhén szólva nem tűrték.

Zárójeles történet az egészrel kapcsolatban, nem is kis horderejű, hogy ez olyan következtetéseket engedett meg bizonyos emberek számára, amikre később ráfáztak. Nikodémus Tóni, aki Király Laci évfolyamtársa volt, amikor elvégezte az egyetemet, a Fővárosi Tanácshoz ment dolgozni, most is az önkormányzatokkal foglalkozik, mindig is ez érdekelte. Szeptember elsején belépett dolgozni, október 23. tájéka meghívta a KISZ-bizottsága nevében az éppen csak megtűrt Szabó Miklóst előadni, és persze engedély nélkül egy kis előzetest sokszorosított hozzá a hivatal egyik másológépén. Olyan botrány lett belőle, hogy komolyan kellett beszállni embereknek, hogy Tónit ne nyírják ki teljesen, Mandel Miklósról emlékszem, aki komolyan segített. A KISZ Központi Bizottságban dolgozott egy hölgy, már nem emlékszem a nevére, Mandel tanította, magas besorolásban volt. Mandel meghívta a tanszékre beszélgetni, s kettesben győzködtük őt, hogy mennyire jó gyerek Tóni. Végül kirúgták azonnali hatállyal, de eredetileg emellett még nemcsak rendőrségi eljárást akartak indítani, hanem valami jogszabályra hivatkozva meg akarták tiltani, hogy az államigazgatásban és kapcsolt részein helyezkedjen el. Magyarul a munkaerőpiacról akarták kinyomni, de ezt sikerült megelőzni.

A Szaklapnak hosszú a története, de mikor letiltották a saját hatáskörben való sokszorosítást, akkor át kellett alakítani, mert ettől kezdve bekerült az egyetemi sokszorosítási körbe. Engedélyezte az egyetemi vezetés, hogy csináljuk, de egy, vagy két hét volt az átfutási idő. Leadtuk sokszorosítani és utána egy-két hét múlva megjelent. Ez szükségszerűen profilváltást hozott magával, mert az operativitást nem lehetett továbbvinni. Ráadásul Kocsis Karcsi átvette a főszerkesztői tevékenységet, amiből mindenféle botrányok származtak, mert Károly igényes figura, és nekiállt javítani a szerzők műveit, amitől azok nagyon idegesek lettek. Emlékszem olyan estére, amikor pendliztem két szoba között. Egyikben ült a Nikodémus, másikban a Kocsis, és közvetítettem. Az egyik azt mondta, márpedig vagy lemond, vagy ez így nem jelenhet meg. Mire a szerző megmondja, márpedig vagy így jelenik meg, vagy sehogy. Kissinger ingázása az arab-izraeli konfliktusban az nudli volt ahhoz képest, ahogyan én Karcsit és Tónit próbáltam egyeztetni a Szaklap megjelenését illetően. De azóta tart az a fajta Szaklap, ami sokkal vastagabb, sokkal kiterjedtebb tematikájú, benne sok elemző anyaggal. Csak az elején viszonylag rendszeresebben jelent meg, mint ahogy most történik.

rendszerebben jelent meg, mint ahogy most történik

Nemzetiségi kérdés, Erdély előtérbe kerül. '79-80

– Térjünk rá az '79-'80-as évre. Nagyon szembetűnő változás, hogy a nemzeti, nemzetiségi kérdés az éves beszámolóban több helyen kerül elő. Az előadások között is egészen gyakori a téma, kezdve azzal, hogy Balogh Edgár beszél a magyar-román szellemi életéről, egészen az Illyés esten való részvételig és az erdélyi Táltos együjtésig.

– Itt megint semmi másról nincsen szó, de amiről szó van az igen nagy dolog, minthogy ezek a korábban elnyomott gondolatok ebben az időszakban elkezdtek feljönni. Megtalálták a maguk embereit, Nikodémus volt az első számú ember ebben a témában. Ő a személyes és családi kapcsolatai révén kötődik az erdélyi ügyekhez, és nagyon lelkes volt, keményen szervezett, nagyon sok mindent csinált ebben a dologban. Nyilvánvaló volt, hogy ugyanaz a Nikodémus mindezt öt évvel korábban nem tudta volna megcsinálni. Elkezdődött a gátszakadás, olyan témák, amiket korábban nem lehetett említeni, most előjöttek.

– Csak a kollégiumban, vagy mondjuk hétköznapi rádióműsorban is előjöhettek?

– Elkezdtek előjönni, mi határozottabbak, markánsabbak voltunk, de nem az volt, hogy máshol még nem ejtettek ezekről szót. Akkor már elkezdődtek az erdélyi kirándulások, mások is mentek Erdélybe kirándulni, nem csak mi. Nekünk volt egy nagyon nevezetes erdélyi kirándulásunk.

Az erdélyi kirándulás nagyon nagy esemény volt. 1980 novemberében végimentünk busszal Sepsiszentgyörgyig. Nem emlékszem hány nap volt, de legalább egy hét, hosszú idő volt. Nagyon alaposan meg volt szervezve, neves személyiségekkel találkoztunk. Sajnos nagy botrány lett belőle azok számára, akikkel találkoztunk, később derült ki, hogy végig követtek bennünket, és mindenkit, akivel találkoztunk, agyonvágta utána. Kimondottan több kárt csináltunk, mint hasznat azoknak, akikkel találkoztunk, mert autóbusznyi magyar egyetemista nemkíváncsi jelenség volt, és Tóni nagyon tudta, hogy hová kell menni. Rajk László nővére Székelyudvarhelyen élt, a lakásába az éj leple alatt, sötétben settenkedtünk befelé. Amikor egy autóbusz jön, és negyven ember besettenkedik valahová, ahhoz nem kell különösebben jószemű titkosszolgálat, hogy észrevegye. Emlékszem, nem is fért be mindenki a lakásba.

Nagyon tanulságos, döbbenetes volt, hogy ahová elmentünk, elmondtuk, hogy előzőleg hol voltunk, tutira megmondták, hogy miért rossz emberek azok, akikkel korábban találkoztunk. Elindulsz lélegzetviasszafojtva egy olyan névsorral, hogy ők a tizenkét apostol egymás mellett, és mikor a második napos azt mondta az elsőről, hogy az egy gazember, elkezdesz nézelődni. De amikor sorban mész az apostolokhoz és mindegyik azt mondja a többségéről az előzőeknek, hogy ezekkel valami baj van, vagy besúgó, vagy valami, az nagyon keserű. Félelmetes volt látni azt a széthúzást, ami az erdélyi magyar ér-

Utazz Erdélybe!

"Hány kilométer ide Amerika? Oda-vissza, Ludas

felé menet, nagyjából tizenötezer kilométer. ...

– Hisz nagyon messze van az az Amerikai

– De egymillió magyar él ottan ...

Sütő András

telmiségek között volt. Nagyon rossz volt. Ugyanakkor a másik oldalról rengeteg dinamizmust láttunk, és az ember nem tudta eldönteni, hogy ebben a bizonyos szembenállásban mennyi szerepe van az elnyomottságnak és mennyi annak, hogy ezek az emberek mind akartak valamit csinálni és szükségképpen ütköztek össze, mert nagyon kicsi volt a mozgástér. Elmentünk Gyimesbe is, találkoztunk csángókkal. Nagy kirándulás volt, teljes autóbuszra való ember, tehát a kollégium bő fele részt vett az egészben. Ennek visszahatása volt persze, más rendezvények követték. Balogh Edgár nagyon nagy ember volt az őt ért bírálatok ellenére. Az vesse rá az első követ, aki tudta, hogy mit kell csinálni a '70-es évek Romániájában, ha valaki elismert magyar származású vezető. Balogh Edgár háromszor volt a kollégiumban, ezekre az előadásokra az emberek nem fértek be, pedig volt, ami szombat délelőtt volt. Magyarul, ez a nemzeti-nemzetiségi kérdések iránti érdeklődés is egy olyan dolog volt, amiben élvonalban voltunk, de nem voltunk egyedülállók, mások is tevékenykedtek.

Moszkvai kirándulás. '80.

– A moszkvai kirándulás is ebben az időszakban volt.

– Vagy tizenöt évig minden tavasszal volt egy nagyobb, gyakran külföldi kirándulás. Ősszel meg egy kisebb túrázás. Moszkva óriási show volt. '80 tavaszán voltunk Moszkvában, az olimpia előtt pár hónappal. Amikor a szokásos tavaszi kirándulásról kezdünk beszélni, felmerült az az örült gondolat, hogy menjünk el Moszkvába. Matern Margit, volt szakkollégista az IBUSZ-nál dolgozott, és sikerült magunkat eladni IBUSZ csoportként, kaptunk egy halom kedvezményt, magyarul kaptunk egy elérhető árat. Nem akarok már számot mondani, de valami egész minimális összegért, amit diákok is simán ki

” arra a tapasztalásra abban az időben mindenkinek szüksége volt

” tanulságos kirándulás volt, a szocializmus győzelmébe vetett hitükben nem erősítette az embereket

tudtak fizetni, repülővel, nyolc napra, szállodában, teljes ellátással megkaptuk Moszkvát. Nem én találtam ki, de nagyon támogattam, hogy menjünk Moszkvába. Én sokszor voltam a '70-es években ott, és nem azt mondom, hogy Moszkvát látni és meghalni, viszont arra a tapasztalásra abban az időben, mindenkinek szüksége volt. Mert beszélni róla egészen más, mint kicsit megélni azt az egészet. A turistacsoport nem a legalkalmasabb erre a megélésre, laktam ott szimpla ösztöndíjasként is, és nyilván más volt, de azért hozott néhány érdekes fordulatot ez a kirándulás. Elmentünk repülőgéppel Moszkvába, beköltöztünk egy szállodába, amit az olimpiára építettek. A szálloda belül már készen volt, de a környéke csatatér volt, sárban kellett járni, és kint volt a francban. Moszkvában nagyon jó a metróközlekedés, a szálló metróállomás felett volt, tehát könnyen elérhető volt, de nem biztos, hogy húsz kilométernél közelebb volt a központhoz. Ott laktunk, volt szervezett busz program is, jó volt. Megmutattak egy csomó mindent, a Lenin Mauzóleumba is elmentünk. Ha egyszer az a cél, hogy ismerkedjünk Moszkvával, akkor nem szabad ellépni azok elől az impulzusok elől, amik a rendszer groteskságát mutatják be. Emlékszem rá, hogy álltunk a szakkollégistákkal a Puskin Múzeumban az előtt a kép előtt, ami Leonyid Brezsnyevet ábrázolta, jó nagy kép volt. Annak a 80 százalékát kitöltötte Brezsnyev kék tengerész egyenruhában, az összes kitüntetéssel, ami egyáltalán elképzelhető. A kép nagyon színes volt, és az igazi érdekessége az volt, hogy a bal felső sarkában egy egészen picike szürke Lenin kép volt. Brezsnyev ott ült az asztalnál, ekkorában, színesben és felette ilyen bélyegnyi Lenin szürkében. Nem tudom a művésznek mi volt a szándéka, de olyan groteszket alkotott, ami előtt érdemes volt megállni. Mint ahogyan érdemes volt a fácántollakból kirakott Szovjetunió címer előtt is. Nem igaz, hogy ott mik voltak. Én ezt ismertem, mert a '70-es években biztos voltam tíz-tizenöt alkalommal Moszkvában. Ne menjünk nagyon bele, de nagyon sok a kiránduláshoz kapcsolódó sztori, amik a különböző szakkollégista magatartásformáknak a moszkvai közélettel való találkozásából adódtak. Például amikor Mucsi Barna fogadásból két gengszter külsejű orosz közül felkért egy nőt táncolni abban az étteremben, ami a híres Kutuzov sugárút végén egy előkelő hely volt. Amikor ránk akarták tukmálni az egész étterem egész havi kaviár adagját, hogy fizessük ki, kihozták egy nagy tálban. Mondtuk, hogy vigyék vissza, nem vitték. Hozzá sem nyúlt senki, a végén fel akartak számolni annyi rubelt, amit mi nem is láttunk. Összevessztünk velük. Hatalmas élmény volt ez a kirándulás a szakkollégistáknak. Elmentünk Zágorszkba, a pátriárka székhelyére. Visszafele jöttünk, és mutatta az idegenvezető, hogy hol fogunk ebédelni, megálltunk. Az étterem akkora volt, mint az Országház, és nem volt benne senki. Az éttermes nő nézi, hogy nincsen hely foglalva. Voltunk olyan negyven körül. Az idegenvezető (egyébként orosz) mutatta, neki volt valami papírja arról, hogy mi most itt fogunk ebédelni. Azt mondták, hogy ez őket nem érdekli, nincs hely foglalva, menjünk a francba. Nem adtak ebédet. Elképzelhetetlen méretű étterem volt, egyetlen vendég nélkül ebédidőben. Tanulságos kirándulás volt, a szocializmus győzelmébe vetett hitükben nem erősítette az embereket.

Kulturális élet, '79-80

– Az '79-80-as évek fordulójával kapcsolatban már beszéltünk arról, hogy milyen kivételesen színes kulturális élet zajlott a Kollégiumban. Miért volt ez lehetséges akkor?

– Nagyon érdekes az, hogy nekem most úgy tűnik, hogy az akkori szakkollégium egy különösképpen aktív és tehetséges társaság volt. A kollégium történetében nyilván vannak különbségek a felvételiknél, de valószínűsíthető, hogy ez a nagyobb aktivitás inkább az alkalom adta lehetőségek kihasználására vezethető vissza. Ha pl. '82-ben lett volna alkalom, az akkori emberek ugyanúgy tudtak volna harapni. De biztos, hogy egy csomó ember rendkívül aktív tudott lenni, és hozták ezeket a dolgokat, úgy kellett elugrani előlük. Néhány ember nagyon sok mindent tett. Például Nikodémus Tóni különösképpen, kulturális dolgokban is mindig benne volt. Nagyon kreatív, szervezeti vezető ember volt ebben az időben Király László. A közösségteremtésben hihetetlen erőt mutatott Kis (ma Sz. Kis) Laci. Ugyanebben az időszakban volt ott Gulácsi, Könczei, Pálfi, Zsolnai szakmailag nagyon masszív, ugyanakkor erős közéleti töltettel rendelkező emberek. Ekkor indult útjára, Zsolnai kezdeményezésére, a szép pályát befutott Szakkollégiumi Füzetek sorozat. Ahogy a történelemben nagyon sokszor történik, amikor az események olyanok, akkor az emberek is kezdenek olyanok lenni, és ráharapnak azokra a dologra, amikre egyáltalán lehetett. Emlékszem azokra az estékre, amikre eljöttek filmrendezők, vetítések voltak és utána beszélgettünk. Vitézy László, Ember Judit, Dárdai, a Gulyás testvérek és mások. A Tantörténet, a Pócspetri, a Vannak változások. Azoknak a filmeknek egy része tényleg a reveláció erejével hatott, pl. a szegénységgel kapcsolatos dolgokban. Nem arról van szó, hogy valaki nem gondolta, hogy vannak szegények, hogy mind jólétben élünk, csak azért szembesülni a konkrét tényeivel ennek a dolognak, az más. Ezek a filmek ezért voltak fontosak, szociográfiai értelemben voltak fontosak, mert amiket az emberek sejtettek, azt közel hozta hozzájuk.

– A hatalomnak nem volt gondja a filmekkel? A Balázs Béla Stúdió elég független társaság volt.

– Ezt nem bántották. A BBS-sel kapcsolatban nem volt probléma. Hozzáírták a többihez...

” az akkori szakkollégium egy különösképpen aktív és tehetséges társaság volt

**Ady Endre
INTÉS AZ ŐRZÖKHÖZ**

Őrzők, vigyázatok a strázsán,
Csillag-szórók az éjszakák,
Szent-János-bogarak a kertben,
Emlékek elmúlt nyarakon,
Flórenc nyarán s összekeverten
Bucsúztató őszi Lidónak
Emlékei a hajnali
Párás, dísz-kócos tánci termen,
Történt szépek, éltek és voltak,
Kik meg nem halhatnak soha,
Őrzött elevenek és holtak,
Szívek távoli mosolya,
Reátok néz, aggódva, árván,
Őrzők: vigyázatok a strázsán.

Őrzők, vigyázatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba feneségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szött hitét
S akik még vagytok, őrzön, árván,
Őrzők: vigyázatok a strázsán.

**Rajk születésének és halálának
évfordulója és a tizéves évforduló.
'79-'80.**

– Tízéves volt a kollégium abban az időben. A tizéves évforduló alkalmával az ahhoz kapcsolódó rendezvényekkel a tömegkommunikációban sokkal nagyobb szerepet kapott a kollégium, mint bármikor előtte vagy akár azóta is. Miért volt ez így szerinted?

– Mielőtt erre rátérnénk, egy lépést visszamennék, mert '79-ben volt Rajk születésének a 70., halálának a 30. évfordulója. Az ember már kegyeletből is a születés évfordulójával foglalkozik inkább, azt szokták ünnepelni. A két évforduló egybeesett, és csináltunk egy emlékünnepséget, ezt azért mondom, mert ez az ünnepség '79-ben kvázi összekapcsolódott a '80-as évfordulós ünnepséggel. '79-ben Kocsis Károly volt a DB titkár. A lényeg az, hogy amikor csináltuk a műsort, Károly, aki maga is a sokoldalú kulturális életet élő emberek közé tartozott, előállt azzal, hogy be kellene játszani a műsorba Adynak az „Intés az őrzőkhöz” című versét Latinovits előadásában. Jó, nézzük meg, mondom. Lementünk a pincébe, ahol a klubhelyiség volt, no meg a magnó. Éjszaka volt ez, '79-ben, hárman voltunk, Károly, Márta és én. Meghallgattuk ezt a verset tízszer-hússzor, hogy meg lehet-e azt a sanszot játszani, hogy leadjuk ezt egy olyan műsorban, mikor ott lesz egy csomó egyetemi vezető meg külsős, mit fognak ehhez szólni.

A végén lejátszottuk, szóltak is hozzá. Ez azért érdekes, mert ugyanez az Ady vers, épp az elért hatás miatt, bejött '80-ban is. Ez a kollégium akkori lényegét kifejezni látszó vers volt. „Őrzők vigyázatok a strázsán” ez a gondolat a lényege és „ült” a vers minden sora. Zseniális vers, akkor is, most is nagyon szeretem. Ezzel indult a Rajk emlékműsor, aztán a '80-as évfordulós műsor is. Arra próbáltunk irányt venni, hogy azt mutassuk be, hogy egy olyan helyzet van, amikor a nemzetvesztés veszélye forog fenn, ezt helyezd bele abba a közegbe, amiről beszéltünk, abba a gondolatmenetbe, hogy világos (akkor már világos volt), hogy meggy csödbe a rendszer. Kellene valamit csinálni, és ez nem az, ami itt folyik. Ugyanakkor figyeljete oda, hogy ez ma még nem lehetséges, hanem fel kell készülni arra a nem távoli jövőben várható helyzetre, amikor lépni kell. Ez a gondolat volt a magja a '79 és az '80-as ünnepségeknek is: őrzők vagyunk, akik vigyáznak a strázsán.

– Ezt mindenki így érezte?

– Dehogyan érezte mindenki így. A kérdés teljesen jogos. Ti is ismeritek a kollégiumot, nagyon jól tudjátok, hogy itt néhány embernek is van lehetősége hangulatokat elterjeszteni. Hogy mire megy ki egy évfordulós műsor, azt akkor is 5-8 ember határozta meg.

– Ez a gondolat tehát így, kimondva szerepelt?

– Ez így ki lett mondva már a hétköznapi beszélgetésekben. Az „őrzők, vigyázatok a strázsán” gondolat a kollégium meghatározó ideológiai háttérének tekinthető a '70-es évek végének két-három évétől a '80-as évek legelejéig. Óriási pátosza volt, ez segített ki minket abból a letartgából, amit a '70-es évek második felének említett gumifalai okoztak. Aztán jött a fordulat, '80-81-ben, amikor az aktivizálódásra való hajlam megindult. Ez szakított a „felkészülésre” irányuló gondolkodással. Erre majd legközelebbi alkalommal fogunk rátérni, ez már elvezet a Fideszig, a szarvasi táboron és a többi eseményen keresztül. Ez volt a vége ennek a folyamatnak. De még ennek várákozásnak, felkészülésnek a jegyében született a '79-es és a '80-as műsor.

Hogy miért indult meg a külső érdeklődés a kollégium iránt, azt nem tudom igazán. Mi sosem voltunk, sem akkor, sem előtte, sem utána igazán kíváncsiak a tömegkommunikációra, és akkor is sok bajunk volt vele, konkrétan a '80-81-es eseménysorozatnál. Nem szeretek rosszat mondani a médiáról, mert visszaüt, de elképesztő dolgokat műveltek. Az emberek felismerték, hogy valamit kellene csinálni, és a kollégiumnak lehet ebben szerepe, azért ez nyilván hozzájárult az érdeklődés megnövekedéséhez. Tíz év elég hosszú idő volt, hogy lehetett rá hivatkozni. A főműsor, ami a kollégiummal kapcsolatos volt, az a „Fiatalkor órája” című tévéadás, egy órás műsor volt: Valahol megvan az egésznek a hanganyaga most is, akkor még videó nem volt, felvenni nem tudtuk, de fényképeket csináltunk, azok egész jók lettek. Ami azért nem akármilyen, van néhány, amin rajta vannak azok, akik beszéltek. Ez a műsor lényegében két részből állt. Az első részében szakkollégisták beszélgettek, a második részben pedig egy válogatott csapat, idősebb nemzedék, akik az előzőkhöz szóltak hozzá. Az úgy kezdődött, hogy egyszer csak jött a TV azzal, hogy akarnak ilyet csinálni.

– Ti hívtátok őket?

” felvenni nem tudtuk, de fényképeket csináltunk

KAMERÁK ELŐTT

Kamerák elé kerül /került/ a Szakkollégium. Mint már bizonyára mindenki értesült róla, a TV felvételt készít a kollégiumban, a kollégiumról. Ez a dolog szerves része annak a "propagandának", amely a Szakkollégium megalakulásának 10 éves évfordulójához kapcsolódik.

– Mi biztos nem. Arra emlékszem, hogy Fehér Zoltán volt a riporter, műsorvezető, ma is sokat szerepel. Szombat délben volt egy népszerű ifjúsági műsor, a „20-as stúdió”, sok zenével, ráadásul, ami abban az időben nem volt természetes, jó zenével, és aktuális ifjúsági témákkal. Ennek Fehér Zoltán volt a műsorvezetője, a fiatalok körében ő volt a sztár riporter. Később sokféle negatív sztorit lehetett róla hallani. Ő volt az, aki úgy kezdte a felvezetésben az adás felvételeket (természetesen nem egyenesben ment), hogy bemondta minden további nélkül, hogy munkás-paraszt származású hallgatókat tömörítő kollégium. Én ott voltam, még jóval a rendszerváltás előtt eltávolították a média főcsapásából, és mondtam neki, hogy Zolikám, te is tudod, hogy ez nem igaz, akkor azt mondta, hogy nem baj, így sokkal érdekesebb. Így intézte el a felvetésem a térszerűségre vonatkozólag. Ilyet tudnék mesélni még sokat. Ezen az alapon készült a műsor.

– Utólag úgy érzed, érdemes volt ebbe az egészbe belemenni?

– Érdemes azért, mert voltak más tanulságok is. Nem is igen volt más választás, nagyon nehéz lett volna visszautasítani. A műsor első fele egy, a kollégiumban felvett beszélgetés volt: Dobák, Csomós, Nagy Husszein, Psenák Angéla, akikre lehetett számítani, hogy érdekeseket mondanak a kollégiummal és főként a társadalommal kapcsolatban. Régen nem hallottam azt a műsort, úgyhogy a mai napon nem vállalkozom az elemzésére, de az biztos, hogy feltűnést keltően bátor gondolatokat fogalmaztak meg a társadalom jövőjével kapcsolatban. Persze mai szemmel nyilván naivnak tűnne, de akkor bátor volt, ők elmondták, amit el lehetett mondani. Utána jött a stúdiófelvétel a kerekasztalról, amiben benne volt Gosztanyi János oktatási államtitkár, Szabó Kálmán, Nagy Sándor, a KISZ KB titkára, Berecz János, aki akkor a külügyi osztály vezetője volt a pártközpontban, később a KB titkára volt. Berecz és sok társa az „igazi” népi kollégisták egy fájdalma, mert Berecz általános iskolás népi kollégista volt. Ez egy Györfly kollégistának olyan volt, mint ha valaki itt egyszer körbement volna az épületben, és azt mondaná, hogy rajkos volt. Nagyjából ez a viszonyítás, de mindegy, ott volt a Berecz. Én is ott voltam a felvételen, sőt be kellett volna ülnöm a körbe, de ezt megtagadtam kerek perec, ott volt a névtáblám, de mondtam, hogy nem akarok

beszállni. Azért, mert nem akartam televízióban szerepelni, ez akkortájt – elég sokáig – nálam elvi kérdés volt, de könnyű volt megideologizálni azzal, hogy legyen inkább úgy, hogy csak külsősök beszélnek. Viszont elmentem arra a vetítésre, amikor a rendező levetítette ezeknek az elvtársak a műsort. Jóvá kellett hagyni, hogy ez lemehet. Rendkívül tanulságos volt. Nagy Sándor KISZ KB titkár volt, Berecz pártközponti osztályvezető, Gosztanyi államtitkár, Szabó Kálmán volt az egyetlen, akinek nem volt magas funkciója, igaz ő is országgyűlési képviselő volt. Azokat az összeráncolt homlokokat, amikkel ezek az (egyébként hozzánk a maguk módján nagyon pozitívan viszonyuló) urak megfontolták, hogy mi az, ami mehet, mi az, ami nem, hogy kellene ebben az egész dologban dönteni! Nem vettek ki sok dolgot, inkább vicces volt, utólag különösképpen. Képet kaptam arról, hogy hogy mehet, amikor komolyra megy. Mindesetre ez a műsor jelentős publicitást biztosított a kollégiumnak, nagyon sok visszajelzés érkezett.

Nem sokkal később volt az évforduló, aminek az idejére a tévéhíradóban kaptunk egészen sok időt, mondjuk három percet, ami nem egy villanás. Aminek az igazi poénja az volt, hogy Heimann Zolit, aki külkerszakos volt – a külker szaknak akkor sem a matematizálás volt a fő erénye –, a riporter nő odaállította egy tábla elé, amin egy korábbi kurzusról ott maradt matematikai képletek voltak, és Heimann a műsor szerint ott állt és magyarázott. Majd a szöveg a riportban úgy hangzott, hogy itt hátrányos helyzetű emberek vannak, és ilyen képletekkel foglalkoznak. Ez két körben váltott ki frenetikus hatást. Az egyetemen, akik ismerték Heimann, azok tudták, hogy egy betűt nem értett abból, ami a táblán volt, másrészt pedig Tolna megyében, ahol az édesapja a szekszárdi TSZ elnökeként a megye egyik legbefolyásosabb figurája volt, őt meg bemutatták, mint hátrányos helyzetű embert, totál telitalálat volt. Itt is azt mondta a riporter nő, hogy őt nem érdekli, hogy ez nem igaz. Megjelent egy csomó cikk az újságokban is a kollégiummal kapcsolatban, mi csak néztünk. A tízéves évforduló szerencsére azt a hatást is elérte, amit azóta is a további öt éves évfordulók, hogy egy csomó ember nagyon komolyan szembesült azzal, hogy mi is ez a kollégium, miért is vagyunk itt egyáltalán.

– Mármost belülről.

– Persze, belülről. Aztán volt az az esemény, amiről múltkor már meséltem, és lényeges a jövő szempontjából – a véletlenek hogy hozzák össze a dolgokat... Szóval az volt ugye, hogy a tízéves évfordulós ünnepségre meghívtuk a rektort, Csizmadia Ernőt beszédet mondani. Csizmadia is népi kollégista volt, tehát teljesen helyénvaló dolognak tűnt, de temetés jött közbe, így megkérte Szabó Kálmánt, hogy menjen el helyette. Aztán Kálmán megbetegedett, helyette meg eljött Dobrovits Iván a rektorhelyettes. Ahogy a múltkor is mondtam, hogy abban, hogy mi most itt vagyunk, ebben az épületben és nem egy másikban, abban ennek jelentős szerepe volt, mert konfrontálódott az egyetemen Dobrovits beszéde nyomán a két vonal. Ez volt az egyik inputja annak a döntésnek, hogy átkerüljünk a Makarenkó utcába. A másik a Bibó est volt '80 őszén, de erről majd külön beszélünk.

”nem is igen volt más választás, nagyon nehéz lett volna visszautasítani

” egy csomó ember nagyon komolyan szembesült azzal, hogy mi is ez a kollégium

Előadások '80-81-ben. A Bibó-est

– *Akkor az a '80-81-es tanév. Kezdjük néhány politikai eseménnyel. Erdei Ferenc, Lukács György és Bibó estek. Kik szervezték ezeket, miért szervezték, mennyire volt belső és külső visszhangjuk?*

– Elég tarka ez a három egymás mellett. Erdeiről beszéltem már pár szót. A '70-es évek második felében megerősödött a plebejus vonal, és ennek ő meglehetősen ellentmondásos, de nagyon jelentős személyisége volt. Ahogy én vissza tudok emlékezni arra az időre, végül is jelentős respektust alakítottunk ki körülötte. Az akkori időknek a közéleti személyiségei közül őt úgy láttuk, mint aki a lehetőségek határai között korrektül és szakmailag is igényesen csinálta végig a közéletet. Viszonylag korán meghalt, fiatalon, neki még lett volna pályafutása, hiszen akadémiai vonalon 60 év semmi, tinédzser az illető. Az előadássorozat mini-konferencia volt inkább a mai terminológia szerint. Fekete Ferenc játszott lényeges szerepet a megszervezésében. Ő is mondott egy megemlékezést róla, ő közvetlenül ismerte. Fekete sok mindenben támogatott minket, jó hangulatú dolog volt.

– *Ez egy olyan dolog volt, aminek a kollégiumon kívül sok visszhangja nem volt.*

– Nem. A Lukács-sorozatnak sem volt. Ami miatt a Lukács-sorozat is emlékeztet, hogy ez a TEK kiválás időszakában történt. Amikor kieleződtek a baloldali értékek és a baloldali gondolkodás körüli viták, vagy inkább marxista baloldalt kellene mondani. Másrészről, abban az időben nagyon erősen kezdett éledni a szellemi centrum gondolat a kollégiumban. Tulajdonképpen már Erdénél kellett volna mondanom, hogy ezek a rendezvények abból a szempontból logikusak és tudatosak voltak, hogy azt szerettük volna, hogy legyenek a kollégiumban olyan események, amelyek szellemi választ igényelnek. Ha van egy ilyen évforduló, akkor a kollégium reagáljon. Úgyhogy a Lukács-sorozat azért keltett feltűnést, mert nagyon jó előadások voltak és távlatosan lehetett Lukácsra rálátni. Én nem vagyok Lukács-szakértő, nem tudom megítélni, hogy szakmailag mennyire védhetőek azok a dolgok, amiket itt elmondtak, de úgy éreztük, hogy ezek mind fontosak. Lukácshoz visszatérve, ott ez a szellemi centrum törekvés dominált. A Bibó-est teljesen más műfaj volt. A kollégium egész történetének az egyik leginkább kiemelkedő eseménye volt. Ehhez kell érteni az előzményeket.

– *A Lukács-tanítványok elhívásáról nem is volt szó?*

– Nem.

– *Nem is volt semmi kapcsolatuk velük?*

– Akkor nem. Előtte-utána igen.

– Egy dologról nem beszéltünk egyáltalán, ami most beugrott, lazán kapcsolódik ide, de a teljesség kedvéért érdemes róla megemlékezni. A Rajk évforduló '79-ben volt, és ekkor került az érdeklődés homlokterébe ismét a kollégiumon belül a névadás. Sokat beszéltünk róla a kollégiumban, mit szólnak a Rajk névhez, ez élénken benne élt a közvéleményben. Gulácsi Gábor írt emlékeztető cikket erről a Szaklapban. A másik, ami ebben az időben jelentős

tényező volt, az a vidéki-budapesti viszony, amiről már korábban szintén beszéltünk, de itt most kapott egy új felhangot. Ahogy a kollégium radikalizálódott, ahogy az események egyre inkább magukban hordták a rendszerrel való konfrontáció lehetőségét, egy időre legalábbis jelentős szerepet kapott az, hogy voltak emberek, akik részben vették maguknak a fáradságot, részben nem is kellett maguknak a fáradságot venni ahhoz, hogy jobban informáltak legyenek az ellenzéki mozgásokról, mint mások. Akkor is úgy volt, hogy ezeknek az embereknek számottevő önbizalmuk volt általában ahhoz, hogy radikálisan viszonyuljanak dolgokhoz, részben a szellemi háttér és a társadalmi háttér miatt.

– *Most a budapestiekről beszélsz?*

– Elsősorban, de nem csak budapestiekről. Azért függ össze ez a dolog a kollégium radikalizálódásával, mert a '79-'80-as tanévtől kezdődően a radikálisabb vonalat többnyire (statisztikai értelemben) a pestiek, a kevésbé radikálisat a vidékiek vitték, de mondom, statisztikai értelemben. Valószínűleg ezekre a vitákra sokan utalhattak a VOSZK-os kérdőívekben, amikre hivatkoztok. Akkor furcsa dolgok voltak, az volt az egyetlen időszak a kollégiumban a huszonvalahány év alatt, amikor előfordult az, hogy zárt üléseket tartottak, ahol megmondták, hogy kik jönnek be a kollégiumból és kik nem. Ez egyszer-kétszer történt meg, nem volt jellemző, de előfordult. Korábban is, és utána is elképzelhetetlen lett volna, hogy egy csoport kollégista bezárkózzon a szobába, és azt mondja, hogy a többiekkel bizonyos ügyekben speciel nem akar érintkezni, még akkor sem, ha éppen az volt a céljuk, hogy valami deklarációval álljanak elő. Lényeg az, hogy csomó irányból jövő tényezőknak a hatására egy hallatlan intenzív élet alakult ki a kollégiumban, és nagyon érzékeny közélet volt a külső dolgok felé is.

– *Mik voltak ezek a külső dolgok? Konkrét példák?*

– A legkiemelkedőbb esemény a Bibó-est volt. A másik nagyon érzékeny ügy volt a nemzetiségi probléma. A kollégium szociológiai struktúrájából ennek nem feltétlenül kellett volna következnie. Akkor jelentettünk meg – nagy port kavart fel, és nagyot kaptam a fejemre miatta – „Erdélyi haláltánciskola” címmel egy összeállítást erdélyi költők műveiből. '80-ban egy Erdélyi haláltánciskola című kiadvány elég furcsa hatást keltett. Abban az időszakban voltak az első olyan közgazdasági rendezvények is, amik komolyan foglalkoztak a rendszerváltsággal, azok kapcsán is voltak belső viták.

A Bibó-est is szimbolikusan ezt reprezentálja. '80 őszén volt. Közvetlenül Bibó halála után megelénkült a Bibóval foglalkozó sajtó, pontosabban megjelent, mert korábban nemigen volt. Azt lehet mondani, hogy a vízcsapból is ez folyt, és olyan figurák, mint Kulcsár Kálmán, a rendszer elfogadott alakjai is foglalkoztak Bibóval, televíziós, rádiós műsorok, hasonlóké. Ezért volt igazában véve váratlan számunkra az, hogy amikor mi akartuk rendezni eseményt róla, akkor az ekkora port vert fel. Persze nyilvánvalóan nem volt mindegy, hogy kiket hívtunk meg – a nagy külső izgalomnak ez volt a kulcsa. Targyszerűen azt történt, hogy mi két estét akartunk rendezni. Az egyiken Litván György beszéljen Bibó életútjáról és értékelje a munkásságát. Ő történetesen

„ a legkiemelkedőbb esemény a Bibó-est volt

” ez a szellemi centrum törekvés dominált

”jöttek az emberek, és mondtuk nekik, hogy sajnos nem engedélyezték az előadást, de jövő héten meg lesz tartva

együtt volt a börtönben Bibóval. A másikon Petri György, mint a család barátja, személyesebb hangvételű visszaemlékezést tartson. Kétségtelen, hogy Litván és Petri két kiemelkedő ellenzéki személyiség volt. Az történt, hogy egy-két nappal a tervezett esemény előtt behívtak a Tudszoc Tanszékre. Poller elvtárs volt a Tudományos Szocializmus tanszék vezetője, Szarvas László, aki a párttitkár volt, valami továbbképzésen ideiglenesen távol volt, ilyenkor Poller vitte a dolgokat, és ő hívott be, hogy mi is ez az egész dolog. Néhány rövid mondat után felhívta a szobájából a pártközpontot, ahol a vonal másik végén Knopp András volt, aki markánsan keményvonalas figura volt. Korábban volt miniszterhelyettes a Művelődési Minisztériumban, abban az időben a párt agitprop osztályának helyettes vezetője volt, ha jól emlékszem, de mindenestre bent a pártközpontban valamilyen alosztályvezetői funkcióban, ami elég masszív pozíció volt akkor. Volt egy beszélgetés, hogy Chikán elvtárs itt ül velem szemben, így meg úgy, a felét hallottam, a másik oldalon időnként emelt hangvételű is. Lényeg az, hogy megegyezés született arra nézve, hogy ez most elmarad, és a jövő héten a második előadás időpontjában lehet megrendezni összevonva a kettőt. Nem ott egyeztünk meg a helyszínen, másnap közölték a határozatot. Mint később kiderült, az ügy nagyon nagy port vert fel a háttérben. Nagyon érdekes, és a beavatottabbak sokkal többet tudnának róla mesélni, hogy hogyan csúszik át a legális szféra az ellenzéki szférába a történészek vonalán adott esetben. Mi – ahogy később tájékoztattak – azért rendezhettük meg az estet, mert Ránki György, aki Történettudományi Intézet igazgatója volt, vállalta a felelősséget az egész ügyért, és vállalta hogy ő jól felkészült történészekkel megjelenik a helyszínen és biztosítja, hogy a vita kulturált mederben folyjon. Én Ránkitól nagyra értékelem ezt a húzást, anélkül, hogy pontosan tudnám, hogy mi van mögötte, mert Ránki nem volt olyan buta, hogy ne tudta volna, hogy az teljesen képtelenség, hogy kontrollálni tudja, hogy egy egyetemistákból álló társaság mit fog csinálni. Nyilván előállhat egy halom variáció, amiben nem a történeti higgadság és szakismeret fogja eldönteni, hogy mi történik. Nem is az döntötte el, de Ránki személyes közbenjárása vagy felelősségvállalása hatására engedélyeztek egy alkalmat. Konspirációs szempontból ez a döntés teljesen ostoba volt. Mi nem csináltunk mást, mint azt, hogy amikor meg volt hirdetve az előadás, akkor ott álltunk a lépcsőn a Veres Pálnéban, jöttek az emberek, és mondtuk nekik, hogy sajnos nem engedélyezték az előadást, de jövő héten meg lesz tartva. Az lett az eredménye, hogy a következő héten számottevően többen jöttek el, sokkal többen, mint ahányan valaha érdeklődtek volna Bibó István iránt, mert a dolognak híre ment. Rá egy hétre jött a rendezvény, akkor soha nem látott tömeg fordult be a Veres Pálné utcába, a szó szoros értelmében a végén az épületbe sem tudtak bejönni az emberek. A kiállító terem, amiben csináltuk a rendezvényt, pillanatok alatt megtelt olyan módon, hogy a székeket is kidobálták. Be volt rendezve, de nem fértek el és kihordták az összes széket, és onnantól kezdve álltak az emberek. Mellette volt egy kisebb helyiség, mi ott gyülekeztünk az előadókkal, ott volt Litván, Petri, Ránki és Szabó Miklós talán, de biztos, hogy ott volt Bibó fia és a felesége. Megérkezett Poller elvtárs is, valamint megérke-

zett Kazinczy elvtárs, az egyetem belügyi összekötője, ő is ott akart lenni, be-szivárgott a terembe, nagyon színes csapat volt.

– *Petri nagyon ellenzéki volt. Hogy engedélyezték, hogy Petri eljöjjön?*

– Ez az, amit mondok, hogy én sem tudom, honnan tudnám azt, hogy hol húzódott ez az információs tárgyalási vonal Petritől Ránkin keresztül Knoppig. Amit tudok, hogy ezek ott voltak. Mucsi Barna nevelőtanárként volt megbízva azzal, hogy próbáljon rendet tartani kint, én meg bent próbáltam a vendégeket szóval tartani. Poénként hozzátartozik, hogy Poller elvtárs hideg lévén kabátban, kucsmában, vagy usánkában érkezett, egy széket lefoglalt magának kint, és utána bejött hozzánk. Arra nem számított, hogy közben a székeket kihordták. Sándor Péterre – aki akkor a tanszéken tanársegéd, vagy adjunktus volt, a nevét talán ismeritek – rábízta, hogy a kabátjára ügyeljen, de ez nem sikerült teljesen. Én nem voltam ott, de Pollertől tudom, aki utána minden olyan fórumon előhozta, ahol ez a téma szóba került, márpedig elég sok fórumon sor került erre, mintegy szimbolikus jelképeként annak, hogy mennyire nem tudtuk kézben tartani az eseményeket, azzal szokta jellemezni az eredményeket, hogy még az ő usánkáját is megtaposták. Ezt hallottam háromszor, négyszer, a pártbizottságon meg nem tudom hol. Ahogy mentünk befelé, akkor volt az a híres történet, hogy Barna próbált utat nyitni nekünk, és meg volt szabva, hogy csak azokat engedje áttörni a tömegen, akik az első sorban, az emelvényen ülnek. Négy-öt szék volt ott. Barna nem ismerte a belügyes elvtársat, és mondta neki, hogy hátrébb, mert ezek az elvtársak mennek csak előre. Nekem elég magasán volt a vérnyomásom, odaszóltam a Barnának, hogy engedd már, ő a belügyes.

– *Ezt nem hallották, csak százan.*

– Sajnos fényképek nem készültek, de az én szemem elég jól lefényképezte, ahogy Kazinczy elvtárs befészkelte magát szoros emberfogásban Litván György mellé. Odaült a szélére és onnan nézte végig. Litván nagyon korrekt, érdekes előadást tartott, elmondta Bibó életpályáját, akkor a közönség nagy csendben volt. Úgy nézett ki, hogy volt egy nagyobb terem és annak volt egy fala, de nem volt ajtó, hanem abból nyílt egy másik, kisebb terem. A lényeg az, hogy a külső teremnek vannak olyan részei, hogy nem is lehet belátni a belső terembe. Amikor Petri elkezdett beszélni, a közönség hátul elkezdett nyugtalankodni, mert Petri nem jól beszélt, halk, szakadozott volt a hangja, és hátul elkezdtek ordítani, hogy nem hallják. Az első reakció részemről az volt, hogy ha befognátok a pofátokat, akkor hallanátok. Elkezdte követelni a közönség, hogy Petri jöjjön be középre, ott beszéljen. Petri elindult, és aztán az történt – ami később szimbolikus jelenséggé vált –, hogy Petri felállt egy székre a terem közepén, és ott kezdte el mondani a magáét. Amire később többen hivatkoztak, hogy a magyar történelem más nagy eseményeinél fontos kezdőlökés volt, hogy egy költő egy székről beszélt a közönségnek. Nem volt triviális, hogy hagyni kell, hogy egy P betűs költő felálljon egy székre. De lement különösebb gond nélkül ez is.

– *Miről beszéltek? Litván beszélt '56-ról is?*

– Nem. '56-ra csak olyan utalások voltak, amik belül maradtak az elviselhetőségnek a határain. Petri is belül maradt. Mindenki, akiben volt egy kis felelős-

”nem volt triviális, hogy hagyni kell, hogy egy P betűs költő felálljon egy székre

” mindenki, akiben volt egy kis felelősségérzet tudta, hogy az esemény így jelentős, ahogy van

ségérzet tudta, hogy az esemény így jelentős, ahogy van, nem kell Kádár Jánost szidni ahhoz, hogy ennek súlya legyen. Megegyeztünk a DB-n előtte, minden lehetőséget végiggondoltunk, az volt az egyértelmű megállapodás, hogy amikor az első olyan kérdés jön, ami beleegyez az '56-os dologba, akkor leállítjuk az egészet. Volt egy-két előre megbeszélte hozzászóló a kollégisták közül, hogy olyan kérdések legyenek, amik nem azt mondom, hogy szakszerűen, de tárgy-szerűen vonatkozzanak Bibó életpályára és annak a filozófiai vonatkozásaira – és akkor már volt egy-két ember, aki olvasott is Bibót. Ezeken a kérdéseken kívül természetesen szót kaptak mások is, ez ment egy darabig. Akkor, amikor az első olyan kérdés volt, amelyik azt mondta, hogy Bibó mégis benne volt az '56-os forradalomban, ami azzal zárult, hogy gyilkosságok sorozata stb., akkor mondtam, hogy nem ez a téma. Előtte volt egy egyezés, hogy ezek a kérdéseket itt nem tárgyaljuk, úgyhogy azonnal berekesztettem az egészet. A közönség három-négyszáz emberből állt, el is túrték. Hosszú is volt, két és fél óra, két előadás, kérdések és válaszok, nem lehetett azt mondani, hogy rövid úton vége lett volna.

Valószínűleg az ott lévők többsége ugyanúgy érezte, hogy nem kell feszíteni most a húrt. A közönség feloszlott, nem volt semmi esemény. Hanem utána jöttek a reakciók, amik enyhén szólva nem voltak dicsérők. Zavaros volt az egész, mert a pártközpont tudtával, beleegyezésével történt. Ettől függetlenül más vonalakon is teljesen világos, hogy a pártvezetés nem volt egységes tömb '80 tájékán. A kemény baloldali gondolkodásúak, vagy akik '56-ban személyesen érintettek voltak, azok teljesen máshogyan álltak hozzá, mint a liberálisabb szárny a párton belül. Minket megkérdeztek, felelősségre vontak, letoltak, de akkor is érezhető volt, hogy ez is belül fog maradni a határokon, szóba sem került, hogy a kollégiumot valami bántódás éri. Apró vágások, hogy mit szabad, mit nem szabad az előadásokat illetően, azok történtek. Az igazság az, hogy én máig is azt gondolom, hogy az, hogy a következő nyáron minket átköltöztettek, az ennek az estnek volt a következménye. Ez volt a válasz, de ez is valószínűleg inkább úgy, hogy nem kitervelte valaki, hogy mit is lehetne csinálni, és élt a lehetőséggel, hogy tegyük őket rosszabb körülmények közé. Hanem közvetettebb módon. Akkor volt az egyetemi rekonstrukció, és Dobrovits Iván a Veres Pálnét fel akarta szabadítani oktatás céljára. Egyébként a terem-igény, amire ők hivatkoztak egyáltalán nem indokolta ezt, próbáltuk bizonyítani, utólag az események is igazolták, hogy nem volt indokolt. Mint már volt róla szó, Dobrovitscsal a tízéves évforduló kapcsán személyes konfliktusunk is volt, ezek mind együtt hatottak. A Bibó-estnek az volt a hatása, hogy a kollégiumnak gyenge volt a politikai helyzete, és így nem tudtuk védeni magunkat. Felmerült, amikor át kellett költözni, hogy lehetne csinálni üléssztrájkot. Mérlegeltük a szóba jöhető lehetőségeket, a válaszokat arra, hogy nekünk el kell költözni. Akkor a barátaink, azok, akiknek a tanácsaira az ember hallgatott, azt mondták, és belül is az emberek úgy érezték, hogy egy újabb éles konfrontáció könnyedén oda vezethet, hogy becsuknak bennünket, a kollégiumot, mint intézményt. Ennyit a Bibó-estről, ami egyébként olyan szempontból nagyon jópofa dolog volt, hogy a szervezés nagyon konspirációs alapon ment.

Emlékszem, hogy Teplán Istvánnal reggel háromnegyed nyolckor találkoztunk az egyetem büféjében, ahol ugye háromnegyed nyolckor sokan szoktak lenni – az, hogy ott meghallgassa valaki, hogy mit beszélünk, az gyakorlatilag kizárt, ha csak nem áll úgy oda, az emberre rá. Azt sem tudom, hogy indokolt volt-e az aggodalom, de Teplán, aki az egyik fő szervezője volt ennek az eseménynek, azt gondolta, hogy az a legjobb, hogy ha akkor és ott találkozunk, és úgy is történt.

– *A kollégiumi történetéről informálta valaki a belügyet? Tudatok-e róla, volt-e olyan, amikor azt éreztétek, hogy ez veszélyes lehet, ha kimegy innen a dolog? Felmerült-e benned ez a lehetőség?*

– Persze, hogy felmerült, bennem is és nyíltan is felmerült, de sosem foglalkoztunk vele érdemben. Én személy szerint mindig azt a gondolatmenetet választottam, és nagyjából a kollégiumra is ez érvényes, hogy ezzel nem szabad foglalkozni. Ha elkezdzenék keresni egymás között azt, hogy ki az, akitől ezek az információk kiszaladhatnak, az igen csúnya dolog lenne, és egyszerűen megmérgezné a közhangulatot. Én ezeket az eseményeket, kockázatokat felvállaltam. Voltak olyan dolgok, amiket nem akartam vállalni. Az „Erdélyi haláltánciskola” címet én elleneztem. Azt mondtam, hogy a versek beszéljenek magukért, és ne azzal akarjunk feltűnni, hogy egy kirívó címet írunk a címlapra. Az elvtársak úgysem olvassák el a verseket, akik elolvassák, azok úgy is értik. Nekem ez volt az álláspontom, másoknak más volt az álláspontja, az nyert. Bizonyára volt olyan, hogy megöltem valamilyen kezdeményezést azzal, hogy túl erős, nem szabad csinálni. Csak azt akarom mondani ezzel, hogy nekem az volt az álláspontom, hogy én itt elmondom, amivel nem értek egyet, amivel viszont egyet értek, vagy közösségi döntés eredménye, azt kifelé is vállalom, tehát ha valaki elmeséli a belügynek, annál jobb, meséljük el. Ilyen szempontból nem volt bennem semmi inger arra, hogy keressem ezeket az embereket. Gyakorlatilag nagyon könnyen elképzelhető, hogy voltak olyan időszakok, amikor lehetett ilyen ember. Voltak gyanús jelek, volt, amikor túl hamar tudtak például a diákbizottsági választás eredményéről. Másnap itt volt Kazinczy elvtárs, aki hosszú időn keresztül szorgos látogatónk volt. Sok éven keresztül volt belügyi összekötő, egészen addig, amíg ki nem öregedett. Amikor elkezdte, egyetemista korú volt, biztosan végzett valami iskolát. Már a '80-as évek derekán fordult elő, hogy hozta az utódját, nem lett szó szerint kimondva, de majdnem szó szerint jelezte, hogy azért, mert már ő nem tud olyan simán, feltűnés nélkül mozogni az egyetemen, mert elmúlt harminc. Nem tudom milyen alapon folyt a kiválasztás, de Kazinczy sokáig volt, öt-hat éven keresztül. Utoljára akkor találkoztunk, amikor a '80-as évek végén Bush elnök tartott előadást az egyetemen, akkor a biztosítók között volt. Volt egy kapu, ahol át lehetett menni, mellette kétméteres fekete tengerészgyalogosok álltak. Kazinczy is ott téblábolt, én megveregtem a vállát és üdvözöltem, nagyon szívélyes voltam vele, ő ilyenkor mindig irtó kínosan érezte magát. Már akkor is tettem valami szellemes megjegyzést arra nézve, hogy hogy változnak az idők. A villamoson egyszer össztalálkoztunk a Parlamentnél, felszálltam a 2-es villamosra el sem lehetett kerülni, ott volt. Akkor is néhány olyan barátságos kérdést tettem fel neki, amitől mindig leszállt. Lé-

” én személy szerint mindig azt a gondolatmenetet választottam, hogy ezzel nem szabad foglalkozni

” komolyan sosem volt „tégla-
ügy” a kollégiumban

nyeg az, hogy jött nekem a DB névsorral választás után másnap, már tudta a névsort. Volt, hogy elszóltta magát, mondott olyan információt, amit szerintem nem kellett volna tudnia, de ezeknek nagy része olyan volt, hogy elvileg elképzelhető volt más csatorna is. A DB névsora kint volt a faliújságon. Ha akartam, akkor elgondolhattam azt, hogy ez más módon került ki. Sosem felejttem el, hogy volt olyan egy-két belső balhé a kollégiumban, mint például amikor Csomós Józsi, aki nagyon érzékeny figura volt, nagyon nagy igazságérzettel és társadalmi érzékenységgel megáldott jelenség, rájött arra, hogy a szobatársa hangulatjelentéseket ír a pártbizottságnak. Csomós teljesen tájékozatlan volt pártügyekben és nem tudta, hogy a hangulatjelentés átlagos esetekben teljesen ártalmatlan valami. Ez nagyon érdekes, sajátos, a magyar viszonyokra jellemző, nem tudom, hogy más országokban hogy volt, de a hangulatjelentések az '70-es évek második felében, '80-as évek elején elég rendes, komoly visszacsatolási csatornáként tudtak szolgálni, és a hangulatjelentésekbe beleírtak az emberek olyan dolgokat, amiket más csatornákon nem lehetett elővezetni, akár munkahelyi dolgokat is. „Az emberek azt beszélnek, hogy....” a hangulatjelentés így szólt. Nem kellett megmondani, hogy Kiss Piroska mondta, hanem „A dolgozók körében elégedetlenséget kelt az, hogy...” „A dolgozókat különösen foglalkoztatja az, hogy...”, „A párttagoknak az a véleménye, hogy...”. Tehát ezek nyilvánosak voltak, többé-kevésbé, nem úgy, hogy kirakták a faliújságra, de nem az volt, hogy nem lehetett látni. Az egyik fiú, aki a Csominak a szobatársa volt, az valamelyik hallgatói pártszervezetbe írta a hangulatjelentéseket, Csomós nem tudta hogy mi van benne, és amikor kiderült, hogy az hangulatjelentéseket írt, akkor elkezdte üldözni a papucsával, hogy micsoda áruló. Alig lehetett lecsendesíteni, attól kezdve a gyanakvás végig benne volt, gondosan elkerülte az érintkezést azal a társasággal. Ilyenek is felmerültek, de komolyan sosem volt „tégla-ügy” a kollégiumban. Még egy érdekes párhuzam, hogy Pécsen eközben kétszer szüntették meg a szakkollégiumot, másodsorra igen eredményesen, véglegesen, ott nagy téma volt ez a dolog. A faliújságon cikkek jelentek meg, „tégla van közöttünk”. Ezek a dolgok nagyon élesen kijöttek, ott lábramenő módon előkerült a téma, mint a kollégiumi közélet része, nálunk sörözés közben legfeljebb, és akkor is tréfás megjegyzésekkel.

– *Akkor vissza a '80–'81-es év eseménynaptárához. Jó sok előadás van benne.*

– Borsányi György írt egy könyvet Kun Béláról, amit betiltottak, bevontak. Őt akkor hívtuk meg, az előadás egy alcímen ment: „Nemzetközi Kommunista Mozgalom a '30-as években”. Gondolhatjátok, hallatlanul élénk érdeklődés volt a kollégiumban a '30-as évek kommunista mozgalma iránt, de az előadáson azért inkább a Kun Béla könyvről volt szó.

– *Miért tiltották be?*

– Elég volt a bezúzáshoz, ha volt egy-két olyan megjegyzése, ami valakinek, vagy valaki rokonának a személyes viszonyaiba hatolt bele. Ehhez nem kellett különösebben sok dolog.

– *Beke László nem volt ellenzéki figura?*

– De, és a BBS filmek volt a nagy show, de már erről a múltkor beszéltünk.

– *Ezeket ki szervezte?*

– Langmár és Nikodémus. A BBS-t Csomós és Kocsis. Benne van az éves beszámolóban a szöveg között. Huszár Istvánt is akkor hívtuk meg, amikor megbukott. Ő korábban politikai bizottsági tag, miniszterelnök-helyettes és a Tervhivatal elnöke volt, és amikor már mindenhol kinyomták, akkor jött el aztán a Társadalomtudományi Intézet igazgatójaként. Aztán a fiatal művészek stúdiójának a kiállítása. A megnyitót a Mozgó Világ Veress Miklósa tartotta, ami elég tréfásra sikerült show volt. Akkor volt frissen festve a radiátor és a Veress nekidőlt a radiátornak és a fenekén a nadrág csupa csík lett. Járkált össze-vissza, Mindenki elájult a röhögéstől, de Veress nem értette, hogy mit röhögünk, mint a Karinthyban, ő csak tartotta az előadást, és mikor rájött, úgy megsértődött, hogy kirohant. Egyszerűen ott hagyott minket. Nem köszönt, semmi. Valószínűleg később megtudta, hogy miről volt szó, nem tudom, hogy utólag jobb érzése maradt-e, de akkor ott elrohant.

Aztán az igazi nagy szám '81 őszén a tervtörténet. Ez nagyon nagy érdeklődést váltott ki, a Tervtörténet 1.-2.-3. A dolog lényege, hogy '80 volt az első ötéves terv indításának a harmincadik évfordulója, és ennek alkalmával hirdettük meg. Nagyon jól sikerült konspiráció volt. Adtak például a filmtárból korabeli filmhíradókat. Olyan jól hangzott az egész dolog, hogy sikerült szerezni engedélyeket, aminek az volt az eredménye, hogy sikerült elhozni olyan híradókat, amiket egyébként nem engedtek kihozni az archívumból. Vetítésre került egy rendes film is, a „Kiss Katalin házassága”, az valami elképesztő dolog volt. Az egy olyan film volt, ami tökéletesen szimbolizálta az '50-es évek szocreál művészetét, és ezen belül a filmművészetet. Kiss Katalin, vidékről felkerült parasztlány a gyárban. Olyan jelenetek voltak benne, ami tökéletesen elképesztő volt. Akkora sikere volt, hogy az emberek dőltek a röhögéstől. Kapnak egy új lakást, és az újdonsült férjével bemennek az új lakásba. Az operatőr megfelelő szögben fényképezi őket, hogy mennek kis bőröndökkel és hasonlók. Tök üres a lakás, semmi bútor. Beszélnek arról, hogy milyen jó hozzánk a párt, hogy adta nekünk a lakást. A férfi ott valamit kavar, nem lehet tudni, hogy mivel foglalatoskodik. Egyszer csak megállnak, és egymás vállát átölelik, és a szemüket egy pontra helyezik. A kamera szépen, megfelelő hatással odaúszik, és Rákosi Mátyás képe van a falon. A lakásban a világon semmi nem volt. A két fiatal könnyező szemekkel nézi Rákosi elvtársat. Vagy ami nekem, mint témában érintett közgazdásznak különösképpen tetszett az, hogy volt benne egy volt kapitalista bérenc, főkönyvelő lehetett a kapitalizmusban, aki meg akarta akadályozni a szocialista üzem felvirágzását és már-már sikerült is neki, amikor a szovjet elvtársaktól megérkeztek a gépek. Nem sokat törődtek annak a beágyazásával, hogy műszakilag hogy is néz ki a dolog. Nagy teherautón jöttek a nagy gépek, és az emberek álltak a teherautó lépcsőjén, zászlók lengtek és ünnepeltek az emberek, hogy megjötték a gépek. A szabotőr megpróbált elsomfordálni a hátsó kapun, de elkapták, és ellátták a baját. Az volt az érdekes, hogy tessék mondani, mit is csinálunk azokkal a gépekkel, mert megérkeztek hat hónappal korábban, mint ahogy szó volt róla. Azért az embernek nem kell különösen képzett anyagellátónak lenni, hogy érezze, az nem tiszta öröm, ha hat hónappal korábban egy komplett gépsor megérkezik

” nagy szám '81 őszén a
tervtörténet

” úgy értelmeztük, hogy nem általában tiltották be a tervtörténetet, hanem ott tiltották be, itt meg lehet csinálni

egy üzembe. Azért annak vannak árnyoldalai is. Némi nehézséget okoz esetleg munkaszervezésileg és anyagellátási szempontból. Tökéletesen blőd film volt, abszurd, didaktikus.

– *Kommentárok is voltak a filmekhez, vagy pedig szimplán ültek az emberek és röhögtek?*

– Levetítették a híradókat és utána előadott Pető Iván, Szakács Sándor, Szabó Miklós. Kettő volt megtartva, aztán betiltották, mert rájöttek, hogy mi is folyik tulajdonképpen. Ezek nem itt voltak, hanem a Münnich Ferenc kollégiumban, ami ma az Ezres kollégium, a Petőfi-híd budai hídfőjénél. Azokkal jobban voltunk, ott volt egy olyan igazgató, Bödök Károly, aki karakán figura volt. '81 őszén, mikor már átköltöztünk, még egyet itt is tartottunk, mert úgy értelmeztük, hogy nem általában tiltották be a tervtörténetet, hanem ott tiltották be, itt meg lehet csinálni. De aztán mit ad Isten, kiderült, hogy nem így van. A tervtörténet előadássorozat olyan esemény volt, hogy az első alkalomra szinte mindenki megjelent a demokratikus ellenzékből. Akkor beszélgettünk arról a kollégiumban, hogy nem lesz ez így jó, biztos nagyon nagy balhé lesz, mennyivel jobb lenne, ha nem csinálnának demonstrációt, hanem csak az az egy vagy két ember jönne el, akit meghívtunk, mert akkor végig lehetne csinálni. Így is történt, működött egy olyan informális csatorna, amelynek az útján ez elrendeződött.

– *Tehát valaki a kollégisták közül szólt valakinek.*

– Vagy az előadók közül. Már nem tudom, hogy kikkel beszélünk, de lerendeződött. Nagyon érdekes, ezek mindig valahogy lerendeződtek.

– *Azt mondd, hogy itt volt az egész demokratikus ellenzék. A demokratikus ellenzék akkor formálódott, ezt a szót gondolom nem nagyon használtátok.*

– Nem hiszem, hogy használtuk, ez most jött a számra.

– *A Beszélőt olvastátok? A Beszélő megjelenéséről tudtatok?*

– Persze. Az jött a kollégiumba, mármint hogy hozták a kollégiumba az emberek, de nem volt nyíltan terjesztve a kollégiumban. Akik hozták azoknál lehetett olvasni, de ők maguk is vigyáztak rá. Valahogy ez a lappangás szintjén maradt.

– *Kata Péter mesélte, hogy volt valamilyen szekrény, ahol ezeket tárolták, ez később volt?*

– Később volt. Eleinte ez nem volt.

A Beuys önmagában érdekes téma. Abban az időben ezekről a művészekről vagyis az igazán új művészeti ágakról, például a folyamatművészekről, performanszokról, szűk körön kívül nem lehetett hallani, magáról az avantgárd művészetről sem, a művészeti életben sem szerepeltek olyan természetes módon, mint most. A felkavaróan provokatív Beuys munkásságának megismerése sokunknak jelentett meghatározó élményt. Aztán itt van, amit kérdeztél, Vekerdy és Tamás Gáspár Miklós. Vekerdy előadásában Bretterről volt szó, nyilván erdélyi kontextus volt, nem voltunk sokan, de volt egy pár külső ember is, ez nagy figyelmet keltett a kollégiumban, napokig beszélünk róla. Az egyik idegen felállt és bemutatkozott, hogy Tamás Gáspár Miklós vagyok – ez akkor nagyjából a mi számunkra olyan volt, mint ha azt mondta volna, Szent Péter vagyok személyesen. Olyan hatást keltett, hogy a légy megállt a levegőben, ez

most személyesen Tamás Gáspár Miklós, és most ő fog szólni hozzánk. Elmondott egy tárgyyszerű hozzászólást a témához, most nem tudom felidézni, hogy mi volt, semmi olyasmit nem csinált, ami a különlegességével hívta volna magára a figyelmet. Pusztán a megjelenése és a hozzászólása volt az, ami miatt én úgy éreztem, hogy ez egy jelentős dolog volt, aláhúзва be kell tenni az éves beszámolóba. Ez is egy tipikus taktikai eset volt, hogy tessék mondani volt Tamás Gáspár Miklós a kollégiumban? Ha valaki azt akarja, hogy volt, akkor volt, ha valaki azt akarja, hogy nem volt, akkor „nem hívtuk meg”. Mi nem hívtuk a Tamás Gazsit, ő magától jött. Ugyanakkor, ha bárki rákérdez, benne volt a beszámolóban, hogy ott volt Tamás Gáspár Miklós és hozzászólott. Azért tettem bele, mert azt akartam, hogy benne legyen.

– *Mi lenne, ha egy kicsit maradnánk ennél a politikai kontextusnál. Egy évvel később történtek a dolgok Lengyelországban. Milyen visszhangja volt?*

– Lengyelország nagyon nagy visszhangot keltett. Ez volt az egyetlen eset, emlékszem rá, hogy Szabad Európát hallgattunk a kollégiumban, közösen, többször. Lényeges dolog volt, hogy valahonnan híreket akartunk kapni. Nem csak úgy egyenként, hanem valamennyien. Az ember megy a folyosón, hallja, hogy szól a rádió, bemegy, a másik látja, hogy már ketten vannak. Ez így volt '81 decemberében, de a Szolidaritás már előtte nagyon nagy szám volt, a Magyar Bálint eset már nagy port vert fel a kollégiumban is. Ezek azok az éves összefoglalóban írt belső hétköznapi események, amire én tudok gondolni.

– *Van itt még egy esemény, a Rajk sír koszorúzása.*

– Amikor felvettük a nevét, már akkor felmerült a gondolat, hogy meg kellene koszorúzni Rajk László sírját. 1975-től kezdve ezt vagy máfél évtizedig folytattuk. Ez is olyan esemény volt, amire nem számítottunk, hogy feltűnést fog kelteni – de amikor kiderült a szándékunk mindjárt mondták, hogy koszorúzni nem lehet. Mi nem is értettük, el vagyunk nevezve Rajk Lászlóról, szeretnénk a kegyeletünket leróni a születésének az évfordulóján (ez még 75-ben volt). Végül azt mondták az egyetemi pártbizottságon, hogy jó, de engedélyt kell kérni a Budapesti Rendőrkapitányságtól, mert ez demonstrációnak számít. Megírtam a kérelmet, elmentem a Budapesti Rendőrkapitányságra, odamentem a kapuhoz, mondtam, hogy én egy ilyen ügyben jöttem, engedélyt kérni. Erre az ő mondta, hogy ott van a sarkon túl a Bejelentések és Panaszok Irodája, ott az ablak, és ott kell beadni a kérelmet. Odamentem, és meglepetésemre viszonylag hosszú sorra találtam. Beálltam a sorba. Még fiatal voltam, kíváncsi is voltam és időm is jobban volt. Beadtam a kérelmemet az ablak mögött ülő alaknak, aki elvette, és mondta, hogy majd egy-két hét múlva fognak rá válaszolni. Ami érdekes volt, hogy akik sorban álltak rajtam kívül, azok főleg különböző betörések, lopások bejelentése miatt jöttek. Egy meglehetősen züllött állapotban lévő hölgy a férjére panaszkodott, aki megverte, és más, ehhez hasonló dolgok voltak. Mindenki szépen hallotta az összes többi sztoriját. Én nagyon kiakadtam, mert sok minden elvárható, de azért hogy nekem ilyen sort kell végig állni, hogy Rajk sírját megkoszorúzhassuk, ez talán a rendszer szempontjai szerint sem megfelelő. Úgyhogy elrobogtam a párttitkárhoz, Szarvas Lászlóhoz, és vittem egy levelet,

” Lengyelország nagyon nagy visszhangot keltett

” mi meg akarjuk koszorúzni
vasárnap délelőtt tíz órakor
Rajk László sírját

amelyben leírtam, hogy úgy vélem, hogy ez méltatlan. Szarvas azt mondta, hogy utána néz, és a következő évben már csak a pártbizottságra kellett beadni egy levelet, hogy mi meg akarjuk koszorúzni vasárnap délelőtt tíz órakor Rajk László sírját. Aztán két dolog történt. Az egyik, hogy a pártbizottság kiküldött egy küldöttet velünk a koszorúzásra, aki éveken keresztül Kerekes Sándor barátom volt. Nagyon utált bennünket, hogy éveken keresztül egy vasárnapját elszúrtuk azzal, hogy neki kellett jönni velünk, de azért hűségesen elkísért bennünket, sőt volt, amikor a fiát is elhozta, Kerekes Marcit, ez '75-76-ban lehetett. Valamint elkísért bennünket egy vagy két rendőrautó. Látványos volt a dolog, amikor megérkeztünk a Kerepesi temető bejáratához, akkor mozgósodott ott a környék, teljes röhej volt. Mondtam már nektek más összefüggésben, hogy túlreagálták a dolgainkat sok szempontból, és az ember nem tudta, hogy mit csináljon, röhögjön vagy sírjon. Olyan tők nyilvánvaló volt, pláne egy pár év után. Az elsőre nem tudom, mit gondoltak, hogy mit akarunk csinálni, de persze nyilvánvalóan a Rajk temetés jutott mindenkinek az eszébe, akik illetékesek voltak a dologban, azt nem akarták megismételni. De az a tizenöt álmos szakkollégista, aki vasárnap hajnalinak számító órán kiment a koszorúzásra, az nem akarta felforgatni a világot. Éveken keresztül ismétlődő rutin volt, és sokan már azért jöttek a koszorúzásra, mert meg akarták nézni a rendőrautókat, amik kísérték minket. Talán ismeritek ott a munkásmozgalmi szakaszt, éppen baloldalon van a Rajk sír, egészen közel a falhoz, persze oldalt kísérték, tisztos távolságból, rendőrautónak álcázva. Eltelt hét-nyolc év, amire abbahagyták az egész dolgot, és azt mondta Szarvas elvtárs, hogy most már nem kell bejelentés, és elmaradtak a rendőrautók is. Ez is mutatja, hogy mennyire nem tudták, hogy mit csináljanak, mert én könnyen mondtam és tudtam, hogy nem fog történni semmi, mert én belül voltam az egészen. Bár ha egy kicsit gondolkodnak, ők is tudhatták volna. A Kazinczyval szembeni alapállásom is az volt, hogy azt világosan kell látni, hogy ez az ember prémiumot akar kapni minden negyedév végén, ehhez neki bizonyos dolgokat teljesíteni kell. Kazinczy elvtársat és a temetőben köröző rendőröket a '70-80-as években már egyáltalán nem érdekli, hogy tartalmilag mi folyik. Itt most már nem az van, mint ami volt az '50-es években, hogy akár félelemből, akár meggyőződésből, de emberek kemény álláspontokat foglaltak el, beköptek másokat. Nem, ezek az emberek ezt a foglalkozást választották, lehet, hogy nem a legjobb foglalkozás, de ők ennek akarnak megfelelni. Ha belül maradunk azokon a kereteken, amiért őt nem fogják letolni, hogy Kazinczy elvtárs nem figyeltél, hogyan történhet meg ilyen a körzetedben, meg tud valamit időnként jelenteni, hogy ő már pontosan tudott róla, hogy a rajkosok mikor mennek koszorúzni, akkor megkapja a prémiumát és mindenki boldog. Ez volt a késő-kádári kor mocsara.

Szakkollégiumi mozgalom és más külső kapcsolatok. '81-'83

– Beszéljünk a szakkollégiumi mozgalomról.

– Több lépcsős ez a dolog, úgy kezdődik, hogy a '70-es évek második felében kezdtük el ambicionálni, hogy legyenek társak, alakuljanak máshol is szakkollégiumok. Először Pécsen alakult, a közgáz karon, Veress Jóska vezetésével, a mi működési mintánkat követve. Ezt villámgyorsan betiltották, majd utána lett még egy Pécsen. Egy idő után azt is megszüntették, és azzal hosszú időre abba is maradt ott a dolog. Egyszer-kétszer voltunk lent, de nem sokat tudok arról, hogy hogyan működtek. Az világos volt, hogy a pécsi közeg nem engedte meg azt az autonómiát, amit a Rajk élvezett, márpedig ők ezt szerették volna. A harmadik szakkollégium a Rajk és Pécs után a TEK volt, erről már esett szó. Aztán jött a jogászok szakkollégiumi szerveződése, ez gazdagon van dokumentálva. Ott is két lépcsőben alakult meg a kollégium. Kéri és Stumpf is elmondják, hogy kezdettől fogva voltak a rajkosok között olyanok, akik ebben szerepet játszottak, sőt nem is kicsit. Csomós Józsit említettem, övé volt az első, nagy beszéd e tárgyban. '81 tavaszán volt, amikor Csomós felolvasott egy felhívást a szakkollégium mozgalom indítására a BEFŐT-ön. Az igazság az, hogy nem tudtuk, mi készül pontosan, de benne volt a levegőben, hogy a hatalom attól tart, hogy a KISZ-hez képest alternatív ifjúsági mozgalom bejelentésére kerül sor.

” legyenek társak, alakuljanak
máshol is szakkollégiumok

Dr. Szabó Kálmán
akadémikus tanácskészenítő
Tanácsadó Testületünk
Elnöke

Kedves Szabó elvtárs!

A Rajk László Szakkollégium megalakulásának tízedik évfordulójával összefüggésben megfogalmazódott az a gondolat, hogy először, az ország jóait szolgáló lenne, ha a miénkhez hasonló elvi és tevékenységi bázison más egyetemeken is működne szakkollégiumok. Úgy véljük: az a cél, hogy a kollégiumi közösségi élet lehetőségének kihasználásával a tehetséggizmosztást és a társadalmi mobilitást elősegítsük, mai feltételeink mellett lehetséges és kívánatos is.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen szakkollégiumi mozgalom kibontakozásának számos általános és helyi feltétele van, s a megvalósításának is több útja lehetséges. A mozgalom gondolatát Kollégiumi Gyűlésünk és a Volt Szakkollégisták Tanácsa megvitatta, s megállapítottuk, hogy a feltételek és a lehetséges konkrét formák kimunkálása hosszabb időt vesz igénybe. A mi tapasztalatunk legfeljebb egy lehetséges kiindulópontot jelenthetnek. Konkrét javaslataink megtétele előtt szeretnénk konzultálni olyan magas szintű vezetőkkel is, akik az országos ügyek átlátásával segíthetnének a szabályozható irányvonalak tisztázásában.

Kérjük Szabó elvtársat, legyen segítségünkre ilyen konzultációk megszervezésében.

Budapest, 1980. június 25.

Pálfi József
Pálfi József
a Diákbizottság titkára

Dr. Chikán Attila
igazgató

NYKE Rajk László Szakkollégiuma

” agitációs körútjainknak voltak ilyen melléktermékei

Ezzel minket összetévesztettek. Csomós felolvasott egy deklarációt arra nézve, hogy szakkollégiumokat kellene csinálni. Amikor mi ezt a beszédet elhatároztuk, egyáltalán nem tudtunk még az alternatív ifjúsági szervezettől való konkrét félelemről. Nem tudtuk még, hogy a hatalom attól fél, hogy ez a bejelentés várható. Emlékszem, hogy Máriási Tóni bácsival ültünk az akkor még hétszáz-va-lahány személyes egyes előadóban – az egyetemnek ez volt a legnagyobb előadó terme, ez még az épület átalakítása előtt volt. Ott mindenki várta, hogy mikor következik már a nagy bejelentés, amire végül nem került sor. A miénk maradt a legnagyobb bejelentés – nyilván a tervünket értették félre az elvtársak és ezért volt a félelem, ez is tipikusan az a túlreagálás, amit már említettem. Nem meglepő módon olyan értelemben nem volt hatása, hogy tömegesen jelentkeztek volna a szakkollégiumot alapítani vágyók. Viszont mi elkezdtük járni az országot, jártunk különböző egyetemek kollégiumaiban és egyetemi vezetőknél. Próbáltunk szakkollégiumokat csinálni. Ezek nagyon kellemes élmények voltak, sok jó történettel.

Volt egy idő, amikor a szegedi Móra Kollégiumba jártunk szakkollégiumot alapítani, ahol szinte csak leányok laktak, és nagyon nagy megértéssel fogadták a közeledésünket, de szakkollégium akkor nem lett belőlük. Debrecenben volt egy jó történet, amikor Sz. Kis Laciékkel elmentünk meglátogatni a Dede Tibiéket, aki a feleségével, Pál-Szabó Klárral együtt volt szakkollégista. Nem találtuk őket otthon, visszafelé a taxiban megittuk a konyakot, amit ajándékba vittünk. Hárman voltunk, a kollégium vendéglakásában laktunk. Mikor haz értünk, a konyhában ott volt az egész kollégiumi találkozó vacsorája, nagyon sok sült csirke. Úgy gondoltuk, hogy elegendő arra, hogy mi most megkóstoljuk. Ha harmadmagaddal megiszol egy üveg konyakot, akkor rohadtul éhes leszel. Nekiálltunk csirkét enni, egy szál gatyában, meleg volt. Egyszer csak jön két nő, őket küldték, hogy vágják fel a csirkét. Ezeket sikerrel elhajtotta Kis Laci, de pillanatokon belül megjelent a kollégium nagyhatalmú igazgatója, a mindenki által rettegett Nádudvari János úr. Rendes ember volt, de a mi-enktől teljesen eltérő igazgatási elvekkel. Semmi mással nem lehet jobban jellemezni, mint hogy előzőleg az első szakkollégiumi találkozón megjelent két diákjával. Ez a '82-es VB idején volt, a Brazília-Olaszország mérkőzés éppen elkezdődött, mikor Nádudvari mondja, hogy menjünk fiúk sétálni, és a két fiút megfogta és kivitte a szabad levegőre. Egy ilyen szigorú ember volt. Kis Laci ment ajtót nyitni. Úgy döntött, hogy a további eseményeket nem tudja feltartóztatni. Elhúzott mellettünk, egy kaján vigyort vetett ránk, behúzott a fürdőbe, és magára zárta az ajtót. Nádudvari pedig értelemszerűen bekanyarodott a konyhába, ahol én ültem Heimann Zolival egy szál gatyában és ott voltak a tányéron a közös vacsora részét képező csirkék maradványai. Nádudvari persze megütközött a dolgon. Heimann azzal próbálta menteni a helyzetet, hogy megkínálta konyakkal. Szerencsétlen nem tudta, hogy Nádudvari gyomorbeteg, soha nem iszik alkoholt, ami így olaj volt a tűzre. Kínos helyzet. Közvetlenül utána Kis Lacival interjút adtunk a debreceni rádióknak „A szakkollégiumi mozgalom: tények és lehetőségek” címmel. Idáig voltunk konyakkal. Agitációs körútjainknak voltak ilyen melléktermékei, de azért a szakkol-

légiumi mozgalmat komolyan gondoltuk. Végül volt is hatása. A Móra Kollégiumban is volt egy nevelőtanár, Erdélyi Ágnes, aki nagyon sok mindent kezdeményezett nélkülünk is, de kapott egy biztatást, s így egy csomó olyan dolgot csináltak, amiket valószínűleg egyébként nem csináltak volna. A szakkollégiumi mozgalom tulajdonképpen így indult. Hogy ki számít szakkollégiumnak, az nyilvánvalóan önmeghatározás volt főként, és mi örömmel fogadtunk mindenkit, aki azt mondta magáról, hogy ebbe az irányba akar nyomulni. A Műegyetemen is voltak kapcsolataink. A Münnich Kollégiumban Bődök Károly volt az igazgató, aki egy csomó mindenben másoknál sokkal felvilágosultabb volt, velük is több dologban együttműködtünk. Aztán ott volt a 405-ös kör, Diczházi Bercivel, ami a Műegyetem Martos Flóra kollégiumában működött.

A múltkor beszéltünk arról, hogy mi próbáltunk beépülni az országos kollégium mozgalomba is, de kiderült, hogy nem tudunk vele mit kezdeni, mert egyszerűen teljesen mások a problémáik, mint nekünk. Volt egy Országos Felsőoktatási Kollégiumi Tanács és annak voltak területi szervei – most is vannak egyébként – és hívtak mindenhová minket is, mint létező kollégiumot, de nem nagyon tudtunk velük mit kezdeni. A Münnich-hel tudtunk mit kezdeni, mert ők is próbáltak olyan dolgokat keverni, ami a diákok érdeklődését felkelti. Ebből politikailag érdekesebb dolgok is kikerültek. Aztán egyszer kitaláltuk, hogy kellene csinálni egy szakkollégiumi találkozót. Az első Tésán rendeztük, ez Észak-Magyarországon van, ez is nagy sztori volt. '82-ben volt, húsz főre számítottunk, különböző helyekről. Pénzt a Budapesti KISZ-bizottságtól szereztünk. Egy péntek reggelen megjelentünk a nyugati pályaudvaron a vonatonál, rajtunk kívül volt a találkahelyen három-négy figura, akik azt állították magukról, hogy egyetemi újságírók, ők is ugyanoda jönnek, mert nekik is akkor lesz és ugyanott táboruk. Ezekkel voltunk heten-nyolcan, három-négy rajkos és három-négy újságíró. Szentgáli Toma volt a DB titkár akkor, és a Heimann Zoli volt még ott. Lényeg az, hogy a beígért húsz-huszonöt főnyi szakkollégista és ugyanennyi újságíró helyett megérkeztünk Tésára heten-nyolcan, ahol vártak minket ötven főre ebéddel. Megettünk annyit, amennyit csak bírtunk. Adtak hozzá vörös bort, amit már külön kellett fizetni, és lefeküdtünk szundítani egyet. Ennél okosabbat nem tudtunk kitalálni, mivel a vonaton kibeszéltük magunkat, amúgy is jól ismertük egymást a diák-bizottsági ülésekről. Életem legszörnyűbb élményei közé tartozik, amikor Szentgáli felébresztett, kelj fel, mert itt van Bárd András. Bárd András a budapesti KISZ-bizottság titkára, aki a pénzt adta és eljött meglátogatni a táborot. Ez egy örült gondolat volt a részéről, különösen mivel csak 7-8-an voltunk ott a két táborban együtt. Bárd András állítólag tehetséges matematikus volt, amikor kivonult a KISZ-ből, akkor tanított az ELTE-n. Értelmes ember volt, jól lehetett vele tárgyalni, de ezen a létszámon berágott egy kicsit, mert pénzük volt ebben a dologban. Bosszúból politikai tájékoztatót tartott nekünk. A kor sajátos műfaja volt ez, magyarán azt jelentette, hogy mondta, ami az eszébe jutott az aktuális politikai eseményekről. Megettél három vagy négy adag ételt, megittál kétszer annyi bort, mint amit kellett volna, most keltél fel

” ezek az események nagyon erősítették a résztvevő rajkosok identitását

” ha egy ember elmegy
valahová, és azt bizonygatja,
hogy ez a kollégium mennyire
jó, akkor legalább
valamennyire azonosulnia kell
ezzel a gondolattal

ebből a délutáni álomból egy órányi alvás után. Ültünk a székeken az őszi napsütésben, néhányan dőglöttek, eszméletlen volt. Bárd Andrásnak szerencsére egy idő után aztán haza kellett mennie. Esküdöztünk, hogy este fognak még jönni, de nemigen hitte. Össze is jött a társaság, megvolt rendesen a szakkollégiumi találkozó. Arról beszélgettünk, hogy mit is csinál a szakkollégium, és milyen dolgokat kellene csinálni. Ennek igazán mai perspektívában van jelentősége, mert ez volt a legelső esemény, ami elvezet egészen a Fideszig. Mert utána ezek rendszeressé váltak '82-84-ben, ezért volt a negyedik országos szakkollégiumi találkozó '85-ben a Szarvas. Mert csináltunk '83-ban az egyetem káptalanfüredi üdülőjében egyet, és egyet '84-ben a műegyetem valamilyen objektumában a Balatonnál. Ezek húsz-huszonöt főnyi összejövetelek voltak. Ezen az alapon lehetett aztán annak idején '85-ben a szarvasi találkozót megcsinálni. Összefoglalva a Szarvas előtti szakkollégiumi mozgalmat, tulajdonképpen intézményi eredményeit tekintve teljesen komolytalan volt. Azt hiszem azonban, hogy a Rajknak jót tett, mert ezek az események nagyon erősítették a résztvevő rajkosok identitását. Ha egy ember elmegy valahová, és azt bizonygatja, hogy ez a kollégium mennyire jó, akkor legalább valamennyire azonosulnia kell ezzel a gondolattal. Sokszor vittünk el egészen fiatal, szocializálódásra váró másodéveseket, akik maguk is csillogó szemmel hallgattak minket. Szélesebb körben pedig akkor lett jelentősége, amikor az egész dolog komolyra fordult '84-85-ben. Ott kapott jelentőséget, hogy volt bizonyos rutinunk abban, hogy másokkal kapcsolatot teremtsünk, hogy hol vannak az arányok aközött, hogy elmondjuk, hogy mi milyen jók vagyunk, és másokat is hagyunk szóhoz jutni. Rutinra tettünk szert abban, hogy hogyan lehet más kollégiumokkal, más egyetemekkel kapcsolatba kerülni.

– Egy picit más. '80-81-ben a jövő század lakótelepe körül volt a sajtóban, közéletben vita. Egy hasonló dolog tíz évvel korábban elég erős politikai töltetet kapott. Ez annak volt egy újjáéledése, vagy valami új volt?

– Nagyon érdekes volt, ez az egész dolog, az Interdiszciplináris Tudományos Diákkör. Abban az időben volt a televízióban egy díszlettervező, akit Lévai Sándornak hívtak. Remélem, most is megvan, már hosszabb ideje nem találkoztam vele. Kitűnő figura volt, bábokat és díszleteket tervezett például a Süsü, a sárkányt is ő tervezte. Lévai karizmatikus személyiség, aki beleszeretett abba a gondolatba, hogy kellene csinálni élhető várost – ami nem eredeti gondolat, nyilván amióta emberiség létezik, sokaknak megjelent, hogy emberközpontú lakóközösségeket kell létrehozni. De valóban, egy pár évvel korábbi nagy vitához kapcsolódott, és Sándor nagyon sok időt rászánt. Jóval idősebb volt, legalább tíz-tizenöt évvel idősebb, mint én. Nagyon sok energiát fordított arra, hogy járta az egyetemeket és összeszedett egy csapatot, hogy megtervezzenek, megszervezzenek, sőt létre is hozzanak ilyen lakótelepet, várost, elsősorban lakótelepet. Mint a legtöbb megszállott ember, kicsit túlmént a valószerűség határán, mert én azt gondolom, hogy odáig volt reális az ő elképzelése, hogy a diákokat összehozni, és gondolkodni ezekről a dolgokról. A '80-as években, de valószínűleg a mai Magyarországon sem reális az, hogy valaki megcsináljon egy ilyen lakótelepet. Most láttam a napokban a televízióban, Indiában van egy nemzetközi város,

ami még ma sincs készen, bár harminc éve csinálják. Ez is ennek a logikának az eredményeként ment, valószínűleg volt valaki az elején, aki megfinanszírozta az egész dolgot. Az én szememben, mint közgazdász szemében, helyből irreális volt maga az elképzelés. Teljesen világos volt, hogy finanszírozhatatlan a projekt. De a tervezés viszont szerintem nagyon reális, szép feladat volt, és értelmes is, mert szociológiailag, közgazdaságilag, műszakilag olyan dolgokban lehetett gondolkodni, amiben máshol nem, és főképp tudta biztosítani, hogy ezek az emberek együtt dolgozzanak. Éveken keresztül élt ez a kezdeményezés. Hat-nyolc évig. Egy idő után elvesztettük a kapcsolatot, de őszintén szólva büszke vagyok a dologra, mert az, hogy létrejött, az nagyban nekünk köszönhető, mert intézményi háttérrel nyújtottunk az egészhez. Ezt is gyanakvással kezelték, mint bármi mást, egyszerűen nem engedték be őket sehová. Tipikusan magyarországi történet, nem volt egy hely, ahol összejöjjenek, nem volt senki, aki postácímet adott volna nekik, ezek szervezési nonszenszek voltak, sorozatban. Amikor én összeakadtam velük, nem emlékszem rá, hogy hol, akkor elvállaltuk, hogy ezt nálunk csinálják és be is szálltunk. Volt egy-két ember a kollégiumból, aki személyesen is beszállt ebbe a dologba. A Veres Pálné utcában, '80-ban volt az Interdiszciplináris Tudományos Diákkör alakuló ülése. Volt több táboruk, az első, ha jól emlékszem Budakeszin volt, ahol délelőttönként dolgoztak, a helyi Tanács adott nekik munkát, fizikai munkát, amire annyit fizetett, amiből az el látásuk kijött. Négy órát dolgoztak naponta, a nap többi részében előadások voltak, mint egy rendes szakmai táborban. Teljesen értelmes, normális kezdeményezés volt, évekig működött. Egy idő után nagyobbak is lettek, találtak maguknak más helyet, így fokozatosan kikoptunk egymásból, ami normális jelenség. Őszintén szólva, nem tudom, mi van most velük. Lévaival egy-két évvel ezelőtt találkoztam utoljára. Úgy került ez a Rajkba, mint be nem fogadott alternatív dolog, amit különböző szempontokból gyanakvással kezeltek, és a kollégium helyet adott neki vállalva az ezzel kapcsolatos „hivatalos” macerát, kockázatot. Ennyi volt. Együtt szereztük a pénzt Lévaival, én is elmentem vele különböző helyekre, hogy pénzt tudjanak kapni, de ennél fontosabb volt az, hogy intézményi háttérrel nyújtottunk nekik.

Élet a Veres Pálnében, költözés, élet a Makarenko utcában

– A beszámoló alapján úgy tűnik, nagyon sokat sírtatok még évekig azután, hogy kiköltöztettek titeket a Veres Pálnéból a Makarenkóba.

– Nyilván a hely szelleme az elsődleges tényező itt, és az az érzés, ami valószínűleg mindenkit elfog, amikor erőszakkal kiköltöztetik valahonnan. A két épület között vannak lényeges különbségek, amiknek az egyensúlyát ma már nyilván másképp látom, mint akkor, de az biztos, hogy az az épület jobb adottságokkal rendelkezett, mint ez. Ami nem azt jelenti, hogy jobbak voltak a körül-

” a két épület között vannak
lényeges különbségek

” a mieink, a három-négy ágyas szobák a folyosóra néztek

mények, mint itt. Én ott laktam diákként öt évig, abban az időben háromszáz-an laktunk ott. Az első három évben tizenhatodmagammal laktam egy szobában, most az a Sportmenedzsment Tanszék és Kutatóközpont, I/9-es szoba. Negyed-ötödéves koromban hatodmagammal laktam, idősként, kiemelt lehetőségként a II/6-os szobában. A szobákban tömegszállások voltak. Nem volt annyi szekrény, ahányan voltunk, és ehhez hasonló. Amikor a Rajk megalakulására sor került, felmerült, mint nagyon fontos kérdés, hogy hová költözzünk. Bennem volt nosztalgia a Veres Pálné iránt, mert ott laktam öt évig. Akkor is úgy láttam, hogy ha a szakkollégium nagy kollégiumba költözik, és annak részeként működik, az nem teszi lehetővé azt a közösségi életet, amit én elképzeltem. Emlékszem rá, Szabó Kálmánnal beszélünk róla, hogy mi legyen, és abszolút nyitott volt a lehetőség, hogy az újonnan felépült, akkor szeptemberben nyílt Kinizsi utcai új kollégium legyen az otthonunk. Kézenfekvő volt, az volt az első gondolat, hogy oda menjen a szakkollégium. Én azt mondtam, hogy nem, menjünk inkább a Veres Pálné utcába, mert ott sokkal kisebb a kollégium, jobbak a lehetőségek arra, hogy kialakuljon egy valódi közösség. Kálmán nyitott volt erre és így történt, hogy '70 februárjában, második félévben, beköltözött az a tizenhat szakkollégista, aki vidéki volt. Huszonöt alapító tagból, tizenhat vidéki, kilenc pesti. Négy szobában voltak összesen, nagyon kicsi volt a szakkollégium.

– *Kicsi szobák is voltak?*

– Nem, ezek nagy szobák voltak.

– *Ilyen kevesen több nagy szobában?*

– Igen. A Kinizsi Kollégium felépülése lehetővé tette, hogy enyhítsenek a korábbi kollégiumi nyomoron. Azt az oroszlánszapot, ami diákkoromban reggelre összegyűlt egy ilyen szobában, azt nem lehet elmondani. Emberek egymás mellett, emeletes ágyakon. Amikor mi odaköltöztünk, akkor már nem volt ennyire zsúfolt a kollégium. Kb. százötven ember lakhatott ott, amiből tizenhat volt szakkollégista. Tulajdonképpen az történt, hogy megfeleztük a szobalétszámokat, és az emeletes ágyak helyett heverőket raktunk be. Kaptunk pénzt az egyetemtól új bútorra. Ahogy a négy év alatt jött fel a kollégiumi létszám olyanra, amilyen ma is, akkora átvettük az épület szobáinak számszerű többségét. Nagyobb szobák maradtak a még nem szakkollégisták számára, de ott is lecserélték az emeletes ágyakat sima ágyakra. Ezáltal az volt, hogy a szakkollégisták három-négy ágyas kisebb szobákban laktak, a nem szakkollégisták pedig nagyobb méretű hat-nyolc ágyasokban. A hat-nyolc ágyasok azok voltak, ahol tizenhatod magammal laktam. Egy főre jutó négyzetméterben nem volt igazán különbség a szakkollégisták és nem szakkollégisták között, akik szinte mindig II. évesek voltak. Ez fontos volt abból a szempontból, hogy ott voltunk tizenegy évig, és nem volt feszültség a szakkollégisták és nem szakkollégisták között. Sosem volt konfliktus. Hozzá kell tenni, hogy az épület elrendezése olyan, hogy a jobb szobák voltak a nagyobbak, ezek a Veres Pálné Gimnázium udvarán lévő csendesebb szobák voltak, fa volt az ablak előtt, sok ablak volt. A mieink, a három-négy ágyas szobák a folyosóra néztek. Magyarán, nem is volt egyértelmű, hogy mi a jobb szobákban lennénk. Lényeg az, hogy a '70-es évek kö-

zepére kialakult a struktúra arra nézve, hogy melyek a rajkos szobák, melyek nem azok. Ráadásul volt egy olyan mozgási lehetőségünk a felvételinél, hogy nem kellett előre meghatározott helyekhez ragaszkodni, mert a dolog úgy nézett ki, hogy megcsináltuk a felvételit, megmondtuk, hogy melyik szobákban hány helyet akarunk, azok a mienk voltak, és a maradékokat töltötték fel másokkal. Teljesen autonóm döntés volt, hogy hány szakkollégista költözik a Veres Pálné utcába. A mindenkori rektor támogatását élveztük, ezért volt ez az előnyös pozíciónk. Nem volt persze nagy ingadozás: az történt, hogy 50-60 szakkollégista lakott bent és a szakkollégium tagja volt 20-30 közötti külsős. Most abban gondolkodj, hogy több, mint kétszáz-an laktunk ott eredetileg, és ehhez képest nyolcvan-kilencven ember, kb. 30 más kollégista volt már csak a '70-es évek közepén. A nem rajkosok számára volt egy nevelőtanár, aki felelős volt értük, semmi intézményes kapcsolatunk nem volt egymással. Azt mondtam, hogy az évek során nem volt semmi konfliktus, de kapcsolat sem nagyon volt. Nagyon érdekes az, hogy lehet úgy élni egymás melletti szobákban, hogy az emberek alig beszélnek egymással.

– *Szintek szerint nem voltak elkülönítve?*

– Semmilyen elkülönülés nem volt, szobák voltak kijelölve, hogy ezek itt alsznak, azok ott. Persze, hogy melyek a nagy szobák, az adottság volt: pl. a két hátsó szoba mind a két szinten nem szakkollégista volt, mind a kettő szép nagy szoba hátul, ott lakott a többsége ezeknek az embereknek. Egy kicsit el voltak szeparálva, de azért rendszerint voltak más szobák is. A nevelőtanárok egy idő után a végzett, egyetemen maradó rajkosok közül kerültek ki. Még nem volt még a Rajkban a szenior rendszer, a végzősök közül valaki ott lakhatott azon a címen, hogy ő a másodikosok nevelőtanára. Így lakott ott Nagy Gyula és Dobák Miklós, két egymást követő DB titkár. Mondtam, hogy a nem rajkosok mindig másodévesek voltak, tulajdonképpen a viszonyokat az magyarázza, hogy ezek olyan hallgatók voltak, akik nem kaptak helyet a Kinizsiben. Az elsősök Törökbálinton voltak, mint most Tarkárten, kint a világ végén. Másodévben elköltöztek a Kinizsi utcába. Akik tanulmányi átlag miatt, vagy mert októberben jutott eszükbe kollégistáknak lenni, nem kaptak már helyet a Kinizsiben, azok jöttek a Veres Pálnéba. Nekik emelkedést jelentett Törökbálinthoz képest, hogy öt perc járásra voltak az egyetemtól a Veres Pálné utcában, és az a biztos perspektíva állt előttük, hogy a következő szeptemberben már a Kinizsi utcában fognak lakni, kétágyas szobákban. Egyébként őket nem nagyon zavarta, hogy mi történik a Veres Pálnéban. Az épületet, mint olyat, azt mi birtokoltuk, mi gazdálkodtunk felette, ők „vendégek” voltak. Ez volt a felállás. A '70-es évek közepe táján az épületben a széntüzelésről átálltak gáztüzelésre, és akkor a pincsort kialakították klubhelyiségeknek. Melegpadló burkolattal megcsinálták, nagyon szépen rendbe hozták. Hogy honnan volt rá pénz, nem tudom, lényeg az, hogy megvolt. Így egy teljesen új szintet kaptunk a kollégiumhoz, igaz angol ablakokkal, ami önmagban nem volt nagyon jó, de az éjszakai életre, ami a kollégiumnak kellett, arra jó volt. Volt egy helyiség, amit klubnak neveztünk. Kicsi helyiség volt. Ott voltak a DB ülések, és ott csináltuk a kisebb programokat. Ha tudtuk, hogy az előadásra kevesen fognak jönni, akkor ott tartottuk az előadást, mert akár tíz-ti-

” teljesen autonóm döntés volt, hogy hány szakkollégista költözik a Veres Pálné utcába

” a Veres Pálnéban óriási érték volt, hogy a lépcsőfordulók természetes találkozóhelyül szolgáltak

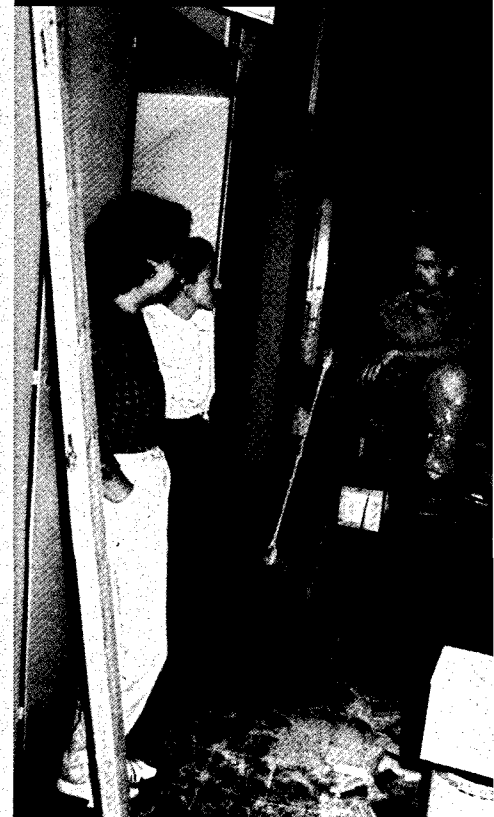
zenkét emberrel egy hangulatos estét lehetett csinálni. Mellette volt egy marha nagy helyiség, TV szobának hívtuk. Ott voltak a bulik, mert rendkívül kedvező dolog volt, hogy mégiscsak kevesebb zaj hallatszott ki az utcára, mint ha felsőbb szinten csinálod az egész cirkuszt. Mellette volt egy pingpong szoba, volt egy pingpongasztal is, hajnalig tartó pingpongcsaták voltak, éveken keresztül. Volt egy fotóhelyiség, és volt WC, teljesen komplett volt az alagsor. A földszinten volt a kiállító terem, amiről már beszéltünk, a Bibó-est kapcsán, előtte volt egy előtér, amiből rosszul lehetett belátni a termet. Volt egy könyvtár, akkora, mint a mostani könyvtár kétharmada, ami tényleg könyvtárként funkcionált. Először még közös könyvtár volt, aztán átvettük az irányítást, a közolvasatú könyvek nagy részét kiszórtuk, és megpróbáltunk szakkönyvtárat csinálni, ennek a sorsát nagyjából ismeritek. Pálfi Józsi volt, aki kezdeményezte, ő rengeteg időt ölt bele, hogy legyen rendes könyvtár. Nem nagyon sikerült, de nem rajta múlt. Volt egy szerkesztőségi szoba, amiben a Szaklap szerkesztősége foglalt helyet, és volt egy-két helyiség, amivel nem tudtunk mit csinálni. Odaadtuk a gondnoknőnek, ágyneműt tárolt benne, mert nem tudtunk vele mit csinálni, annyi ilyen közös helyiség volt. A lakószobákat illetően két szintre oszlott a társaság, nem négyre, mint itt, és már a két szint között is konfliktusok voltak. Teljesen világos volt, amikor átköltöztünk, hogy ha két szinttel probléma volt, akkor négy szinttel még több probléma lesz, mint ahogy így is van. Össze tudom hasonlítani. A Veres Pálnéban óriási érték volt, hogy a lépcsőfordulók természetes találkozóhelyül szolgáltak, ami itt nincs meg. Itt is az van, hogy ha most kimegyünk és odaállunk a folyosóra, akkor percek alatt közönséget tudunk kapni, de az itteni lépcsőfordulókban nem, kicsi a hely és ott van mellette a kuka, ezek nem alkalmasak arra. A Veres Pálnéban mind a három szinten, a portánál is és a két szinten felette is a lépcsőknél több szobányi méretű tér van. Ami természetes találkozóhelyül szolgált, mert olyan ember nem volt, aki hazajött és az első emeleti lépcsőfordulónál nem ment keresztül. Abból a szempontból is nagyon alkalmas volt, hogy amikor jöttek a rendőrök, mert ricsajoztunk, felmenekültünk oda, a rendőröknek eszükbe nem jutott felnézni, mi meg onnan néztük, hogy a rendőrök alkudoznak a portással arról, hogy itt zaj van. Különböző trükkök voltak, mire megérkeztek, nem volt zaj, ez az egyik. De olyan sztori is volt, hogy mikor megjöttek a rendőrök, Kis Laci vállalta a felelősséget a dologért. Ez akkor volt, mikor szenior lett. Négy és fél évig tartott az egyetem, ez második félévben volt, azaz Kis Laci már elvégezte az egyetemet. Előadta a rendőröknek, odaadta a személyi igazolványát is, hogy ő munkanélküli, kecskeméti lakos. A rendőrök felírták Kis Lászlót, mint rendezvényfelelőst, munkanélküli kecskeméti lakost. Ő vállalta az egész felelősséget a bulin. Két óra múlva ismét kijöttek, mert a szomszédok szóltak nekik, hogy maradt a zaj. Kérdezték, hogy hol van Kis László munkanélküli, kecskeméti lakos. Kis László munkanélküli, kecskeméti lakos velem együtt ott állt fent a korlátnál, és néztünk lefelé, hogy a rendőrök keresik. A szakkollégisták mondták, hogy ez egy egyetemi kollégium, itt munkanélküliek nincsenek. „Elnézést biztos úr, valaki viccelt” – aztán a rendőrök elunták és elmentek. Volt egy idő, amikor külföldieket is raktak a Veres Pálnéba. Volt egy év, amikor vérmesebb mongol diákok voltak ott, akkor még késelés is

volt. Szóval nagy élet volt. Aki járt a Veres Pálnéban, tudja, hogy a szobák közötti terek is nagyok, a szobák is nagyok. Az volt a törekvésünk, hogy tágitottuk az étletterünket, és ahol eredetileg négyen voltak, ott később hárman lettek. A folyosóra néző szobákat igyekeztünk kétágyasra csinálni, nagyon nagy szobák voltak. A lényeg az, hogy nagyon kényelmes volt. Klausztofóbia volt, amikor először bejöttünk a Makarenkóba megnézni az egészet, mert az egy főre jutó négyzetméterben biztos, hogy nem több, mint fele a Veres Pálnénak. A kétágyas szoba ellen csomó kifogás szólt, abban az időben azt a veszélyt vetítette előre, hogy akkor még jobban bezáródik a közösség azáltal, hogy kétágyas szobák vannak. Nem beszélve arról, hogy a kétágyas szoba hallatlan érzékeny dolog, mert ahhoz igen csak megfelelő szobatársat kell találni, hogy jól érezd magad. A három-négy ágyas szobában a dolog egy kicsit oldódik azáltal, hogy kifutási vagy kimozdulási lehetőség van egy kéttős kapcsolatból. Semmi okunk nem volt arra, hogy örüljünk neki, hogy ide kerültünk. Kevesebb hely, rosszabb körülmények, az épület akkor is rossz állapotban volt már, ki gondolta volna, hogy tizenöt év után egyszeri rendbehozatal nélkül vagyunk itt. Addig egyébként közel dupla ennyi ember volt itt, mint ahányan mi ideköltöztünk. A szobák többségében emeletes ágyak voltak, tehát a szobákban, ahol most két vagy három ember lakik, akkor négyen laktak két emeletes ágygal. Ezt megszüntették mikor idejöttünk, de ezért nagyon kellett küzdeni.

Az volt a logikája a dolognak, hogy mind a két szinten legyen legalább egy szoba, ahol többen laknak együtt. Ez a Veres Pálnés reményt ébresztett, hogy – ami itt sokkal kevésbé működik – véletlenszerűen gyűlnek össze különböző szobákban emberek beszélgetni. Ahol három-négy ágyas szobák vannak, ott a közösség egész másképp alakul ki. Ez az, ami itt nincs. Itt az pótolja, hogy minden ajtó nyitva van. Ebből is látszik, hogy a Rajk egy szociológiailag jól leírható általános jellemzőkkel rendelkező közösség, amely bármilyen értelmes feltételekhez alkalmazkodni tud, utat tör magának. Ott nem voltak nyitva az ajtók, be voltak csukva. Bementél, és ott három vagy négy ember volt, ami azt jelenti, hogy ha bementél, akkor társaságba csöppentél, nem pedig találkoztál valakivel. Kétágyas szobában, ahol egy vagy két ember van, ha ketten vannak, akkor valószínűleg el vannak foglalva valamivel, nem alakul ki az, hogy a szobákban magától közéleti tevékenység folyjon. A Veres Pálnéban folyt ilyen. A Makarenkóba költözéskor a félemeleten és az elsőn két-két szoba összenyitása akarta ezt lehetővé tenni. Akkor nem lehetett tudni, hogy ezek a szobák sem az elsőn, sem a félen nem lesznek közösségi központok. A folyosók, azok viszont igen. A Veres Pálnéban is elsősorban a folyosó volt a közélet színtere, csak ott a szobák olyan nagyok voltak, hogy alternatívát nyújtottak.

Egyébként amikor Kornai először volt a kollégiumban, akkor azt mondta, hogy nem tudja, hogy milyen lehet a kollégium, hadd menjen már fel körülnézni. Persze, menjen fel. Leült az 1/1-es szobában, körülnézett, és az volt az első kérdése, hogy élnek itt nemi életet az emberek, mert akkora tág volt a tér négy ágygal, hogy teljesen alkalmatlannak tűnt. Megnyugtattuk, hogy ez megoldható. Négy sarokban négy ágy és hozzá tartozik huszonöt-harminc négyzetméter. Az egész hangulata más volt. Nagyon érdekes kérdés, soha nem válaszolható meg, hogy

” klausztofóbia volt, amikor először bejöttünk a Makarenkóba

milyen lett volna, hogyan alakult volna a kollégiumban az individualizálási folyamat – ami valószínűleg nem épületfüggő –, ha ott maradunk és ezáltal más életterben kerül ez a kérdés napirendre, mert a Makarenko nyilvánvalóan alkalmasabb az individualizálódásra, mint a négy ágyas szobák. A szexuális problémákról sok jó történet van, mert szervezni kellett. Amikor négyen vannak egy szobában, akkor nem úgy ment, mint itt, nagyon sok sztori van hozzá. A kedvencem a vekkerórás történet. Az egyik szobatárs a kelleténél sűrűbben vette igénybe a többiek türelmét, akik bosszút esküdtek. Megcsinálták azt, hogy amikor a csaj jött, tíznél több vekkerórát beállítottak, egymáshoz képest ötpercnyi különbségre. Megegyeztek, hogy négy órától nem lehet otthon senki és négy óra húsz perctől benyomták az első órát és attól kezdve három-öt percenként csörgött a szekrényben, ágyneműtartóban, hol itt, hol ott. A pasi őrgöngött, a csaj meg többet nem jött a kollégiumba. Dóbáknak van még egy története. Ők, egy nagy szobában voltak az első emeleten balra, a hátsó részén az épületnek. Azért érdekes, mert ha megérkezel a kollégiumba, az átjáró folyosóról be lehet látni az ablakon. Az volt a jel, hogy ha be van kapcsolva a rádió, akkor nem szabad bemenni, ez volt a megállapodás. Hazamegy, átnéz az ablakon, látja, hogy be van kapcsolva a rádió, akkor nem megy be. Miklós szokta mesélni, ég a lámpa, mit csináljon, elmegy zuhanyozni. Vízköves volt már a háta, mert akárhányszor kiment mindig égett a lámpa a rádióban. Vagy két órát zuhanyozott, és a végén kiderült, hogy a szobatárs csak nyitva felejtette a rádiót. Ehhez hasonló történetek tömege van ezzel kapcsolatban.

Nagyon érdekes kérdés az, hogy hogyan alakítja a közösséget a technikai feltételrendszer, tehát hogy hány ágyas szobákban vagyunk, milyenek a közösségi helyiségek. Itt sosem volt igazán barátságos közösségi helyiség. A Veres Pálnéban a klub azért emberközeli hely volt. Itt nincs ilyen. Amikor idejöttünk, akkor évekig mindenféle terveket fogalmaztunk meg arra vonatkozólag, hogy hogyan lehetne ezt a két helyiséget (a kiállítót meg a nagykönyvtárat) másképp alakítani, falakat húzni stb. Aztán ezek elvetéltek, mert nem láttuk, hogy mennyivel lenne jobb. Ugyanakkor az épület más jellegzetességeibe bele tudták szeretni az emberek.

Amikor azt mondtam korábban, hogy a kollégium politikailag gyenge volt ahhoz, hogy komolyan ellenálljon a költözködésnek, akkor az is hozzátartozik, hogy egyrészt nem láttuk védhetőnek, hogy a Veres Pálnéból elköltözzünk, amellet arra is figyelmet kellett fordítani, nehogy a Rádayba költöztessenek minket, ami az eredeti szándék volt. A Makarenko utcát teljesen meg akarták szüntetni, mint kollégiumot. Olyan helyzetet egy ügyes vezető könnyen előállít, hogy a rossz eredményt is eredményként könyveli el, mert sokkal rosszabb helyzethez képest éred el. Tulajdonképpen, ha nem is feledkezel el arról, hogy honnan indultál, de mégis hangulatilag alá lehet támasztani azt, hogy a kollégium ide jöjjön. Amikor a költözködés terve kiderült, nagy viták voltak arról, hogy mit csináljunk. A vérmesebbek azt mondták, hogy sztrájkot kell szerveznünk. Ülünk le a lépcsőre, majd csinál valamit az egyetem. Tápíószelén voltunk nyári táborban, a legelvarázsoltabb helyen huszonhat év alatt, a Tápíószelei Állami Gazdaság épületében laktunk. Furcsa hely volt, átrium-szerű belső része volt.

MIT MIÉRT NEM CSINÁL A SZAKKOLLÉGISTA?

a/ Miért nem jár szekcioulésre:

- mert az előadó teljesen hülye, és többet tanulhat, ha a Ludas Matyit olvassa.
- mert hideg van a teremben.
- mert a TDK dolgozatához keres anyagot a Bartók moziban.
- mert a szekció halott dolog, már kollégiumi gyűlésen is mondtak ilyesmit.

b/ Miért nem megy el a nyári táborba:

- mert otthon disznóvágás van és segíteni kell.
- mert nem tudna időben odaérni az SG táborba /amelyet két hónap múlva rendeznek a szomszéd városban/.

c/ Miért nem irt TDK dolgozatot:

- mert így akarta kivenni a részét az országos takarékos-sági kampányból, papír viszonylatban.

/A kézirat itt megszakad. A szerző szerint azért, mert a tollából kifogyott a tinta, és a Kálvin téri ÁPISZ-ban csak kék, fekete, zöld, piros és lilá tinta kapható, s ő csak narancssárgát hajlandó használni. A szerk./

Körben voltak szobák, középen volt egy nagy térség, lépcsők vezettek le, és ott lehetett kollégiumi gyűlést tartani, mert akkora hely volt, hogy elfért az egész kollégium. Hogy ki építette, miért, mikor, nincs róla adat, de a szőlő ültetvény közepén voltunk, a falu gyalog kilométerekre volt. Ott csúcsosodtak ki ezek a viták. Voltak, akik azt képviselték, hogy keményen ellen kellene állni. Én és mások is, ezek az engedékenyebb fajták, azt képviseltük, hogy lehet ellenállni, de ennek az lehet a következménye, hogy benyomnak a Rádayba. Elgondolkozhatunk, hogy feloszlatjuk magunkat, vagy beköltözzünk-e a Makarenkoba. Mert látszott, hogy nem tudjuk megvédeni a Veres Pálné utcai épületet. Ez a vita az épületről a kollégiumon belül időben egybeesett azokkal a vitákkal, amikre korábban utaltam, hogy milyen politikai irányvonalat és belső közösséget preferálunk. Tulajdonképpen ugyanazoknak a vonalaknak a mentén húzódtak meg a vélemények, mint a politikai radikalizálódás szempontjából. Magyarul, ugyanazok mondták, hogy ülösstrájkot kellene szervezni, akiknek az volt a véleménye, hogy a Beszélőt ki kellene szögezni a falújságra, képletesen szólva.

Közöségi élet, '80-84. Nagy viták és generációváltás

– Ebben az időben, '81 nyarán már erős belső feszültség volt a kollégiumban. Sokan évekkal utána kérdezték, hogy nem tartottunk-e attól, hogy a kollégium azzal számolja fel magát, vagy azzal hozza magát lehetetlen helyzetbe, hogy

” voltak, akik azt képviselték, hogy keményen ellen kellene állni

” a kollégium politikailag gyenge volt ahhoz, hogy komolyan ellenálljon a költözködésnek

” a vita nem egy síkon folyt, hanem legalább három fő dimenzióban

a nézetkülönbségek belső szakadáshoz vezetnek. Nem tartottam ettől, ebben az időben sem. Elég sajátos helyzet alakult ki, és nekem is elég nehéz volt a helyzetem, mert két markáns vonal között nagyon mély szakadékok húzódtak, ami bizonyos időszakokban, rövid ideig oda is vezetett, hogy bizonyos megbeszélésekből kizárta az egyik fél a másikat. Ilyen se előtte, se utána nem fordult elő. Olyan írásművek születtek – meg lehet nézni ma is –, amikben egészen durván vádolták a másik felet. Az egyik oldalon a radikális vonal volt, amely politikailag, belső közösségben is nagyon radikális volt. Érdekes módon szakmailag viszont nem fogalmazott meg követelményeket, nem mondom azt, hogy igénytelen volt, de nem fogalmazott meg követelményeket. Belső közéletben ez a radikalizmus úgy jelent meg, hogy példának okáért teljes belső szabadságot akartak meghirdetni, például a diákbizottság nem kontrollálhatja, hogy ki mit csinál. Például, hogy ne adjuk meg az egyetemnek, hogy milyen előadókat akarunk meghívni, és a DB ne akarja koordinálni és cenzúrázni, hogy az egyes rajkosok kit hívnak meg. Ha X-nek, Y-nak eszébe jut Z-t meghívni, akkor hívja meg a kollégiumba. Ha eszébe jut egy kiadványt megcsinálni, ami bármiről szól, akkor a Diákbizottság, vagy én, vagy bárki ne szóljon bele. Az én személyemre nem nagyon éleződött ki a dolog, de a radikálisoknál időnként voltak személyes célzások is, felvetéseik természetéből adódóan kellett is, hogy legyenek ilyenek. Nagyon erős hangulat volt, ami körülbelül két, két és fél évig tartott. Nem néhány hétről vagy hónapról volt tehát szó. Változó intenzitással és nagyon változó erőviszonyokkal folyt a csatározás, hogy mikor, kinek a befolyása volt nagyobb.

A vita nem egy síkon folyt, hanem legalább három fő dimenzióban: a népi-urbanus, a radikális-nem radikális, és a szakmai-nem szakmai ellentétel elemei egyaránt megjelentek benne, s az egyes szereplők nem feltétlenül ugyanazokkal értettek egyet a különböző szempontok szerint, ezért volt a dolog hallatlanul izgalmas. Én a voksomat egyértelműen letettem, tehát nem volt kérdéses, hogy a plebejus, konzervatív, óvatosabb vonalat támogatom, ez teljesen világos volt, én ezt elmondtam ezer alkalommal. A személyi kérdésekhez kezdetektől a mai napig nem szólok hozzá. Szó szerint valami miatt kirívó esettől eltekintve – ténylegesen kettőre ilyenre emlékszem. De ezek nem úgy voltak személyi kérdések, mint az „normálisan”, hogy az lett volna a kérdés, hogy X-t, vagy Y-t válasszuk meg valaminek, hanem teljesen világosan vonalokról volt szó. Az egyik az egyik embert nyomta, máskor a másikat nyomta, nem lehetett nem állást foglalni, nem az emberek miatt, hanem a vonalak miatt, és világos volt, hogy nekem mi az álláspontom. Nekem többnyire nagyon jó személyes kapcsolatom volt azokkal az emberekkel, akik a radikális vonalba tartoztak. Ilyen szempontból sem volt fekete-fehér a kép, hogy én álltam az egyik oldalon, a másik oldal kegyeletből, tiszteletből, személy szerint annyira nem bántott. Nekem volt olyan értelemben egyensúlyozó szerepem azért, az eredmények azt mutatják, hogy eredményesen, hogy miközben világosan elmondtam, hogy mit gondolok, azért igyekeztem olyan kapcsolatokat tartani, kiépitni emberekkel, amik inkább a párbeszédet próbálták elősegíteni. Pécsen volt egy nevezetes tábor '82-ben.

– *A beszámolóban azt írod, hogy volt egy nagy vita, ahol érdekes módon a radikálisok nem is szólaltak fel.*

– Ez egy nagyon érdekes tábor volt, amikor az ember érezte, hogy valami történik. Az egész tábor ennek a birkózásnak a jegyében folyt. Nagyon érdekesek a véletlenek, erre is volt egy történet itt. Vasason, ami bányaterület a várostól 8-10 kilométerre, ott volt egy korábbi munkásszállás, amiből az egyetemnek lett kollégiuma. Azért voltunk ötször ott táborban, mert amikor már május végén sem találtunk táborhelyet, akkor telefonáltunk Pécsre, és megkaptuk ezt az épületet. Akkor már ott nem volt oktatás, és oda tudták nekünk adni, kicsit kisebb volt, mint ahogyan akartuk volna normálisan, de üsse kavics, kicsit zsúfoltan elfértünk. Volt egy kertje, abban voltak az ülések, volt egy étteremféle az eredeti munkásszálláshoz, abban is el lehetett lenni, összezsúfolódva. Volt egy ülés, annak a fajta gondolatmenetnek megfelelően, hogy decentralizálni kell a tevékenységet, a DB ne üljön rá mindenre. Ez az gyébként ma is nagyon ismerős hangulat volt ezzel kapcsolatban. Ekkor volt az, hogy pályázni kellett a különböző feladatokra és, hogy ki kapja az egyiket, vagy másikat, azt szavazással döntötte el a kollégium. Olyan feladatokra is, amikre különben úgy kellett horgászni embert a huszonöt év alatt állandóan, most legalább két jelölt mindig volt, mert a két szárny mindig állított. Ki legyen az újságszerkesztő, ki legyen az előadás-szervező, stb., a DB-től függetlenül tevékenykedve. Lényeg az, hogy a délutáni órákban folyt a gyömszőlés és folyt a vita, hogy melyik tisztséget ki töltsen be, és hogy legyen a szavazás. Ott volt az a bizonyos vita, hogy a radikálisak vezetői egyáltalán nem szóltak hozzá. Lényeg az, hogy viszont mások igen, voltak, akik előadták a dolgokat és ott a vitában nagyon úgy nézett ki, hogy a radikális vonalnak áll a zászló. Ekkor eleredt az eső, kaptunk egy jó kis záport, aminek az lett az eredménye, hogy vonuljunk be. Megszakadt a vita, és ahogy a teniszmérkőzéseken a szünetben az egyik lemerevedik, a másik magához tér, pontosan ez történt. Amíg bementünk, tizenöt, húszperces szünet volt, egyszerűen megfordult a hangulat.

– *Miről folyt konkrétan a vita?*

– A tisztségek elosztásáról. Csak annyi, ha egyszer arról van szó, hogy ha szerkesztőség egy van, amelyik a Szaklapot szerkeszti, és ha ez most a radikális, vagy a konzervatív (ha leegyszerűsítve fogalmazunk), akkor mi van. Vagy mi van, ha előadást szervező társaság is egy van, és ez, vagy innen, vagy onnan kerül ki.

– *Az emlékezetben mintha úgy élné ez a történet, hogy átfogóan a DB mint szervezet megszüntetéséről volt szó.*

– Nem. Azért a DB megszüntetéséről nem volt szó, de a DB hatáskörének alapvető korlátozását jelentette volna, ha ezek úgy jöttek volna létre a DB-től függetlenül, és a DB számára semmilyen befolyásolási kör nem maradt volna. Nem emlékszem rá, hogy ki volt az, bár van becslésem, de tekintettel arra, hogy nem tényszerű, nem akarom mondani, hogy mentünk befelé, elkezdett morogni, hogy lehet, hogy manipuláció áldozatai vagyunk. Tényleg nem tudom, hogy hogyan, én semmit nem csináltam, az biztos, mosom kezeimet, de teljesen megfordult a hangulat és teljesen egészében leszavazták a dolgot.

Arra emlékszem, hogy ment be a közönség, és valaki megszólalt, hogy gyerekek, ez hülyeség. Mi az, hogy ezek teljesen függetlenek legyenek. Mentünk be,

” ment be a közönség, és valaki megszólalt, hogy gyerekek, ez hülyeség

”több, mint valószínű, hogy a radikális vonal nagyon is kellett ahhoz, hogy a kollégium abba az irányba álljon be, amibe végül beállt

a nép hangja egyszer csak megszólalt az addigi közhangulattal ellenkezőleg. Ismeritek ezt a helyzetet: triviálisnak volt elfogadva, legyenek ezek a szervezetek függetlenek, és úgy tűnik, csak az a kérdés, hogy ki kapja a jogot. És valaki feltette az alapkérdést, ami már elvileg eldőlt korábban, az emberek nem boncolgatták. Az alapkérdés az, hogy mit jelent az, hogy a DB-től független? Elindult egy teljesen más irányban a gondolkodás. Hogy ezt az egész történetet lezárjuk, igazából a dolognak '83-as választásnál volt az utolsó lecsengése. Az volt az utolsó nagy csatározás, amikor már teljesen áttranszformálódott struktúrával, más személyekkel, de azért a felállás valahogy az utóélete volt ennek a dolognak. Mind a DB titkári, mind a nevelőtanári választáson a „konzervatív”-nak minősített jelölt győzött. '80-'83-ig terjedtek az ilyen mozgások, ellentétek. Már a személyekből is láthatjátok, hogy oda-vissza mozgott a közvélemény mindenféle irányokban, de ez forrta ki a kollégiumban azt a vonalat, amelyet a kollégium aztán a '80-as években követett, hiszen az új DB titkár, Spéder Zsolt már a szarvasi generációhoz tartozott. Ez a vitorasorozat és az egész belső küzdelem, ami sokszor gyomorba markoló volt, arra jó volt, hogy a kollégium önazonosítása és a '80-as években követendő mozgásirány szempontjából helyére rázza a dolgokat. És több, mint valószínű – bár meg nem történt eseményeket nem lehet értékelni –, hogy a radikális vonal nagyon is kellett ahhoz, hogy a kollégium abba az irányban álljon be, amibe végül beállt, s ami néhány év múlva sokkal radikálisabb volt, mint amit a radikálisok a nyolcvanas évek elején valaha is elképzelték. A funkciók, bizottságok viszonya a DB-hez is sokat változott, szerves fejlődés útján, a mai kapcsolat sokkal inkább a kölcsönös kapcsolaton nyugszik, a függőségi vagy függetlenségi viszony nem írja le jól. Nem volt könnyű akkor DB titkárnak lenni – Kocsis, Pálfi, Szentgáli, Heimnann nagyon sokat küzdöttek, volt mindannyiuknak azonosítható „tábora”. Bizonyos dolgokat másképp láttak, és bizonyos időszakokban ezek konfrontálódtak. Ebben a konfrontációban alakult ki az a helyzet, ami végül elvezetett Szarvashoz.

Itt záródik ez a korszaka a kollégiumnak, amikor Spédi lett a DB titkár. Azok az emberek, akik között a feszültségek voltak ezzel kapcsolatban, már végeztek. A megosztottság afelől, hogy itt a politikai helyzet milyen, és mi a kollégium helye benne, az is elmúlt. '83-'84-re azt lehet mondani, hogy tulajdonképpen már nem volt érdemi megosztottság.

– '83-'84-nél tartunk. A '82-'83-as tanévben is írod és a következőben is megerősítetted azt, hogy a kollégiumban generációváltás történt. Akik ekkor bekerültek, azok már más attitűdökkel rendelkeznek, mint a bentlevők. Szkeptikusabbak a reformlehetőségeket illetően, sokkal tárgyyszerűbben és leíróbb jellegűen közelítenek a problémák felé, a kollégiumban erősödő individualizmus jellemzi őket, kis csoportokba fordulás stb. Visszatekintve, mennyire volt jogos ez, mennyire lett valóban más a társaság, és mennyire állandósultak ezek az attitűdök?

– Úgy érzem most is, visszamenőleg látva a dolgot, hogy tényleg ilyen volt a helyzet. Néhány gondolat meg is fogalmazódik, hogy miért. A legegyszerűbbel kezdeném, nevezetesen azzal, hogy ez lesz az első generáció, akik nem a Veres Pálnéból jöttek át, hanem itt „születtek” a Makarenkóban. Az egész kollégium-

ban '84-ben már csak olyanok voltak, akik itt kezdtek. Ez részben leszámolást jelentett egy gondolatmenettel, mert amikor átkerültünk, akkor egy-két évig állandóan foglalkoztak az emberek még azzal a perspektívával, hogy hogy lehetne visszakerülni, ami nem volt annyira ostoba dolog, mint első hangzásra látszik, mert a hivatalos indoklás, hogy miért kerültünk ide, az egyetemi rekonstrukció volt. Tehát az a gondolat, hogy az egyetemi rekonstrukció után menjünk vissza, ez logikus lépésnek látszott volna, de ez a kevésbé jelentős dolog. A másik az, hogy ez az épület jellegénél fogva erőteljesebben hat abba az irányba, hogy kialakuljanak a kis csoportok, individuálisabb legyen a közélet. A kétágyas szobák és a négy emelet jobban tagolja a társaságot, mint a Veres Pálné utcai. Ami a legfontosabb, korábban volt szó róla, hogy nagyjából '79-'80-ra tehető az az időszak, amikor az emberek elkezdtek úgy érezni, hogy ez a rendszer nem reformálható, hanem meg kell buknia. Ezek a vélemények a '83-'84-es időszakra már elhatalmasodtak, rátelepedtek mindenre. Az emberek ennek jegyében kezdtek el gondolkodni. Korábban is fel-felbukkant ez, én is gondoltam, ő is gondolta, eszmét cseréltünk róla, de ekkorra ezek a gondolatok már teljesen általánosak voltak.

Itt van például „A hiány” kurzus, amit csináltam éveken keresztül. '80-'81-ben volt az első Hiány kurzus. Én ezt nagyon tudatosan vállaltam fel, miután világos volt, hogy Kornai nem fog tanítani az egyetemen, gondoltam, hogy én ezt behozom, nem az egyetemre, hanem a kollégiumba. Igen nagy jelentőséget tulajdonítottam neki, hogy a kollégiumban ezt az eszmerendszert megismerjék.

– Miért volt, hogy Kornai nem tanított az egyetemen, hiszen akadémikus lett?

– Ez hosszú történet, és van köze a kollégiumhoz. Ez odáig vezet vissza, ahogy a Közgazdasági Egyetem annak idején létrejött, és ahogy a Közgazdasági Intézet létrejött, mert nem tudom, hogy kik csinálták, de vagy nagyon okosak voltak, vagy speciálisan jó érzékük volt afelől, hogy megosszák a magyar közgazdász társadalmat, amit valószínűleg megtettek más szakmákkal is, csak azt mi nem ismerjük. Azzal, hogy a kutatóintézetet leválasztották az egyetemről, az egyetemet arra ítélték, hogy kutatási szempontból másodrendű tevékenységet folytasson, az oktatók magas óraszámokkal dolgoztak, nem kaptak kutatási pénzt stb. A Közgazdasági Intézetet meg arra ítélték, hogy ne találkozhassanak a kutatók a diákokkal, ezáltal a hatókörük lényegesen kisebb legyen, mintha oktathattak volna. Ez egyfajta megosztottságot jelentett. A megosztottságnak volt egy nagyon érdekes és elemzésre váró társadalmi metszete is. Nevezetesen az egyetem inkább a plebejus közgazdász réteg vezető szerepe alá került, az intézet inkább az urbánusoké volt. E két, nem tudom mennyire tudatos manőverrel a politikai vezetés elérte azt, hogy itt két olyan bástya jött létre, ahonnan lövöldöztek egymásra az emberek, ahelyett, hogy összefogtak volna. A kollégiumnak annyiban volt köze a dologhoz, hogy mi olyan fórum voltunk – és erről már volt szó, amikor a „fiatal farkasokról” beszéltünk a '70-es évek második felében –, ahol mégiscsak össze tudott jönni a két dolog. Nagyon is számítottunk a Közgazdasági Intézet előadóira, előadásokra, kurzusokra, miközben a hátunk mögött éreztük a plebejus közgazdász rétegnek, Szabó Kálmánnak, Máriás Antalnak, Vági Ferencnek, Fekete Ferencnek és a többieknek a támogatását. Nem

”mi olyan fórum voltunk, ahol mégiscsak össze tudott jönni a két dolog

voltunk hajlandók választani, a minőséget kerestük. A Rajk ebben az időszakban, egészen a legutóbbi időig is képes volt kapni mindkét oldalról. Ma már ez a dolog kevésbé jelentős, de azt gondolom, hogy a '80-as évek közepéig biztos, hogy nagyon fontos különbség volt. Ezt még lehetne ragozni különböző feltétkenyiségi és pályakeresztezési tényezőkkel, amik színezik ezt a viszonyrendszert, mert nagyon színes dolog az egyetem és az intézet viszonya, de azt hiszem, hogy most ez nagyon messzire vinne.

Az emberek a '80-as évek első harmadának a végére természetesként kezelték, hogy itt egy bukott rendszernek a részesei, amiről azonban nem tudtuk, hogy harminc évig fog-e tartani, mert a római birodalom is elvegetált egy pár emberöltőt, miután már úgy tűnt, hogy nem sok van neki hátra. Amíg Gorbacsov nem jött, azért ez nem volt különösen reményteljes helyzet.

A szakmai munka a '80-as évek első felében

– '85-ben jött a második oktatás, az azt megelőző években a szakmai munka folyamatos változásáról írsz. Valamikor eltörölték a kötelező beszámolót is, aztán néhány év múlva visszaállították. Írod, a szakmai munka tartalmilag is átalakult, a gazdaságpolitikai, illetve a mikrogazdasági kérdések helyett sokkal inkább filozófiai, ideológiai, illetve társadalomelméleti kérdések kerülnek a középpontba. Ez talán összefügg azszal, hogy a rendszer megreformálhatóságba vetett hit elmúlt, és ezzel egyrészt a befelé fordulás, másrészt a nagyobb társadalmi kérdések kerültek előtérbe a technikai dolgok rovására?

– Igen. Először nem tudtunk mit kezdeni az új helyzettel. Ez vezetett el viszonylag rövid idő alatt, nemcsak történelmileg, hanem kollégiumtörténetileg is rövid idő alatt, '85-ben a szarvasi találkozóig. Tehát '83-84-ben már itt voltak azok az emberek, akik a szarvasi találkozót csinálták, Spéder, Kaderják, Totó, Fábíán és a többiek. Tulajdonképpen elég érthető bizonytalansági helyzet volt afelől, hogy jó, tudjuk, most ez a helyzet, ez nagyjából ilyen, de mit kezdjünk vele. Ha jól emlékszem, abban az időszakban volt, hogy a szociológiai klub erőteljesen működött a kollégiumban. A szociológiai klubot úgy csináltuk, hogy Andorka Rudolf kezdeményezte, az előadókat ő hívta meg, és minden alkalommal maga is itt volt. Tényleg a legnevesebb szociológusokat hívta meg, és átvette a szerepét azoknak a korábbi történelmi előadásoknak, amiket Urbán Laci szervezett '81-82 táján. Jöttek a szociológusok sorban, és a társadalmi feszültségekről beszéltek, amik az egész dolog háta mögött voltak. Nem akarom túlértékelni, de a Hiány kurzusokból kettő ment mindig párhuzamosan, egy kezdő és egy haladó, 5-8 fős létszámmal, ráadásul nem is akármilyen erőből. Szóval volt itt szellemi és szakmai tevékenység.

A beszámoló eltörlése egy kétségbeesett lépés volt afelé, hogy a kollégium működési mechanizmusát valahogy hozzáigazítsuk ahhoz, amit az emberek szeret-

nének csinálni. Az a gondolat, hogy az egyén önkifejtésének a terepévé kell tenni a kollégiumot, ekkor fogalmazódott meg ilyen formában, és azóta is sokszor visszatér. Tehát az, hogy mindenki csinálhasson azt, amit szeretne. Ennek egy szélsőséges folyománya az, hogy ne legyenek kötelezettségek. Nyilvánvaló, hogy átesünk a ló túlsó oldalára, ahogy ez történni szokott. De ez nem tartott sokáig, mert a második oktatás adekvát válaszforma volt a dologra, megint csak '85-ben. Tudjátok, hogy a kollégium milyen, ez nem azt jelenti, hogy a gondolat felmerült és másnap bevezettük. Rágódtunk rajta fél-egy évet, hogy kellene ilyen csinálni, vagy mi legyen. Nem előzmény nélkül vezettük tehát be '85-ben, hanem ennek előzményei voltak azokban a bizonyos években, amit felkészülési éveknek érzek ebben az értelemben. Nagyon erős, belső vitában megosztott közösségből váltottunk afelé a politikailag nagyon egységes alapállásig, amit a '85-ös szarvasi találkozó tükröz.

– Azt írod '82-ben, hogy a szakmai munka egyik alapvető kérdése az, hogy bár csinálhatnak érdekes dolgot egyes emberek, kollégiumi szinten nem jelennek meg az ismeretek. Magyarul, nincs megfelelő kommunikáció az emberek között. Így tíz-tizenöt évvel később is teljesen nyilvánvaló, hogy ez probléma. Az a kérdés, hogy szerinted ez – nevezzük örök problémának – szükségszerű következménye-e annak, hogy ennyien vagyunk, vagy hogy ilyen szervezetlenül tanulunk, vagy nem? Egyáltalán mennyire tartottad akkor – és tartod most – súlyosnak a problémát?

– A mai fejemmel azt gondolom, hogy a belső szakmai kommunikációval kapcsolatban rosszul van feltéve a kérdés. Nem igaz, hogy az emberek nem tudják, hogy a másik mit csinál, csak nincsenek olyan formális és szervezett csatornák, amikben ez manifesztálódna. Aki egy kicsit olyasmivel foglalkozik, ami téged érdekel, arról villámgyorsan tudomást szerzel, mert mindig, ebben az időszakban is megvoltak azok a mechanizmusok, még az eltörölt beszámolók időszakában is, amikkel ezek a csatornákat működtetni lehetett. Volt ebben persze hullámlázás. Azt hiszem, hogy amikor én ezt a beszámolóban megfogalmaztam, akkor bennem is az a merev szemlélet volt, amelyik belül azokat a mechanizmusokat követelte, amelyek nyilvánvalóvá teszik, hogy az emberek tudjanak egymás munkájáról. Magyarán, hogy te menjél el a másik beszámolójára, üljél ott, hallgasd végig, szóljál hozzá és nyilváníts véleményt. Vagy legyenek olyan írások, amiket mindenki olvashat, és ezáltal legalább a nyilvánvaló potenciális lehetősége megvan annak, hogy informálódjon. A szervezeti megoldások keresése tükröződik ebben a véleményben, az informális megoldásokkal szemben. Mai fejemmel azt mondom, hogy amit ebből el kell érni, azt az informális csatornák elintézik, a többire valószínűleg tényleg nincs szükség.

– Kicsit más. '82-83-ban Köllő volt egy DB-n és rövid előadásában elmondta, hogy értékszociológiai vizsgálatában, amit a kollégiumban készített, milyen eredményeket talált. Valószínűleg ez volt az első, amikor valaki tudományos szempontból nyúlt hozzá a Kollégium egészéhez. Mire emlékszel belőle?

– Emlékszem rá, hogy volt ilyen, de arra, hogy a megállapításai mik voltak, arra nem emlékszem. De nem ez volt az első. Fazekas Karcsi csinált már előtte egyet. Velé beszéltem, de ő sem emlékszik rá nagyon azon kívül, hogy csinált egyet, még egy-két évvel hamarabb.

” a beszámoló eltörlése egy kétségbeesett lépés volt

” a mai fejemmel azt gondolom, hogy a belső szakmai kommunikációval kapcsolatban rosszul van feltéve a kérdés

– *A lényeg, hogy ilyenből több is volt. Az egyén szempontjából biztos, hogy volt értelme, de a kollégium szempontjából voltak-e tanulságai ezeknek a vizsgálatoknak, vagy a kollégium ezeket elnézte, mint valakinek az egyéni akcióit?*

– Az utóbbi, a kollégium úgy éleagált felette. Érdekes külső eseményként értelmezte és nem volt igazából véve különösebb hatása rá. Sokat csináltunk ilyet. A huszonöt év alatt ötöt-hatot. Legutóbb tavaly Beck Gyuri volt frusztrált, próbálkozott ilyesmivel és talán még haragszik is ránk, mert nem érti azt, hogy miért nem jött neki össze, miért nem érdekli a kutatása a kollégistákat. Nem tudom igazán jól megítélni, de ha nem érdekli a kollégistákat, az nem azt jelenti, hogy személy szerint az ő kutatása nem érdekli. Valószínű mindenki érdeklődéssel olvas egy olyan írást, ami arról szól, hogy a közösség, ahol ő van, az most milyen, de nincs hatással a közösségre, nem von le a közösség belőle következtetéseket, és nemigen tud vele mit kezdeni. Valószínűleg ennek a közösségnek – és ez távolabbra mutat – sokkal nagyobb a belső önmozgása, belső önereje annál, minthogy kívülről jövő vélemények befolyásolni tudnák. Ez azóta is így van, még ha időnként meg is állapítjuk, hogy ez nem helyes. Nehezen tudunk mit kezdeni a külső véleményekkel. Nincs emlékem tehát arról, hogy mik voltak ennek a konkrét vizsgálatnak a főbb megállapításai, de ez volt az általános benyomásom ezekről a dolgokról. Csináltunk még csoportdinamikai vagy szociometriai vizsgálatot is, ez is elszállt a levegőben. A kollégium ezektől függetlenül élte a maga életét.

Előadások, '82-83.

– *'82-83-ban voltak mostani szemmel nézve nagyszabású rendezvények a Kollégiumban. Kezdvé a Bródy „Lassuló időtől”, ez valószínűleg még a megjelenés előtt lehetett, Kenneth Arrow-n keresztül olyan előadásokig vagy nagyobb szabású rendezvényekig, mint a liberalizmus vita Ludassyékkel, vagy a XX. századi magyar gondolkodók című nagyobb sorozat több előadóval. Nekem úgy tűnik, de javíts ki, ha rosszul mondom, hogy bár arról írsz, hogy a szakmai munka hogyan, s mint alakul, és mennyi kívánnivalót hagy maga után, ugyanakkor ezek a rendezvények olyan intellektuális töltést adtak ennek a helynek, ami bőségesen kárpótolhatott azért a szakmai nivótlanosságért.*

– Nem is biztos, hogy az nivótlanság volt. Ezek az értékelések, sokkal inkább belpolitikai irányultságúak voltak. Nem úgy érte, hogy én megpróbáltam a beszámolón keresztül manipulálni a közvéleményt, úgysem sikerült volna, olyan kevesen olvasták. Hanem abban az értelemben, hogy mik voltak a meghatározó tényezők a gondolkodásban. A XX. századi magyar gondolkodók, a liberalizmus és a többiek tényleg olyan események voltak, amik megmozgatták a kollégiumot. Sőt a külvilágot is, mert a XX. századi magyar gondolkodók sorozaton tényleg a fél város ott volt, sokszor nem lehetett beférni a terembe. Nagy híre volt a városban, értelmiségi körökben. Az emberekben, kétféle reakciót váltott ki. Egyrészt bírálták Urbán Lacit, mert telerakta a naptárt eseményekkel, nem

jutott hely előadás-szervezésre. Ez persze nem azt jelentette, hogy az illetőben buzgott a vágy, hogy csináljon valamit, de irtó jó alibi volt, hogy egy héten két estére az Urbi megszervezte az előadásokat, és ráadásul a második félévre, január végére rendelkezésre állt a fél éves lista. Az emberek elkezdtek lázongani, de szó szerint – volt ilyen kollégiumi gyűlés, ahol ez napirend volt –, hogy nem lehet rendes előadásokat szervezni, mert az Urbán telerakja programmal a kollégiumot.

– *Azért ilyen azóta sem volt.*

– Nem volt, de attól függetlenül mondom, ez az egyik része a dolognak, inkább a poénos része. A másik része, hogy nagyon jó volt a fogadtatása. A liberalizmus esetében emlékszem, hogy az intellektuális felvilágosodás erejével hatott jó néhány dolog, amit ott hallottunk. Ezek azért korábban nem voltak kézenfekvő dolgok. Most nem azt mondom, hogy megértettük, hogy mi az a liberalizmus, mert lehet, hogy én most sem értem, de azért csomó olyan gondolatot kaptunk, ami korábban nem szerepelt a fejünkben. A nagy többség a kollégiumban látta, hogy milyen fantasztikus érdeklődés övezi az előadásokat, s el is hitte, hogy ezek tényleg fontosak. Urbán Laci óriási szolgálatot tett a kollégiumnak ezekkel az előadásokkal, egyrészt azzal, hogy sok-sok ember szemét felnyitották, másrészt azzal, hogy igencsak megnövelték a kollégium külső presztízsét.

Az Arrow egyszeri esemény volt. Igazából véve nem szorosan kapcsolódott a kollégiumhoz, olyan értelemben, hogy Arrow a Nemzetközi Készletezési Tudományos Társaság elnökeként járt Budapesten és csak az én személyemen keresztül csatlakozott ide, én voltam (vagyok) a Társaság főtítkára. Mondtam neki, hogy jó lenne egyetemistákkal találkoznia.

– *Akkor már Nobel-díjas volt.*

– Persze, tizenegynéhány éve. Az elsők között kapta meg 1972-ben. Nagyon szívesen vállalkozott rá, nagyon jól sikerült rendezvény volt, Arrow is nagyon élvezte. Arrow felfogta a kollégium jelentőségét, megértette a lényegét, nem állítom, hogy minden rezdülését, de a lényegét megértette. Négy-öt évvel később, '87-ben volt egy konferencia Amerikában, amit szintén a Nemzetközi Készletezési Tudományos Társaság szervezett, ahol három Nobel-díjas is volt és még néhány nagy sztár közgazdász. Ott történt az, hogy a banketten Arrow hívott, hogy be akar mutatni Herbert Scarfnak, ő nagyon neves matematikai közgazdász, Stanfordban tanított hosszú éveken keresztül és most a Yale-en van. Bemutatott Scarfnak, mondta, hogy itt van Attila, aki a Készletezési Tudományos Társaság főtítkára meg minden, egyébként meg van neki ez a kollégiuma Budapesten. Ez négy évvel a látogatása után volt. Egy Arrow típusú embert négy év alatt elég sok impulzus éri, és igen sok előadást tart. Az, hogy neki a kollégium eszébe jusson, azt jelenti, hogy komoly hatással volt rá. Elkezdte mesélni Arrow, mint egy felvételi előkészítőn szokás előadást tartani, hogy mi ez a Rajk kollégium. Teljesen jó dolgokat mondott, két-három mondatot. Azt mondta egyszer csak, hogy miért én mondom, mondjad inkább te. Én elkezdtem kicsikét vonakodva, mert ez egy fogadáson volt, én akkor ismertem meg a Scarfot, az akkor már idős nagynevű, világhí-

” nagy híre volt a városban, értelmiségi körökben

” Arrow felfogta a kollégium jelentőségét, megértette a lényegét

rű professzornak, most hogy tudom elmondani néhány mondatban a Rajkot. Mondogattam neki és az Arrow, mint a gyerekek a mesét, azt mondta, hogy azt mondd, hogy Rajkról van elnevezve... Valamit kezdtem mondani, hogy Rajk László támogatta a kollégium mozgalmát Magyarországon. De nem csak ez, mondja Arrow, olyan volt Magyarországon, mint Slansky Csehszlovákiában és Rajkról is tartott előadást. Tíz-tizenöt percnyi beszélgetés volt, de tömény élmény volt az én számomra, mert ez olyan visszaigazolás volt, amit az ember ritkán kap az életben. Az Arrow-szerű emberek nem kevés impulzussal éltek az életüket, igen aktív társadalmi-közéleti tevékenységet folytatnak. Az, hogy az egész rá ilyen komoly benyomást tett, ez nagyon jó volt, és nagyon erős visszaigazolás volt.

A kollégiumnak is fontos volt Arrow látogatása, és ez az előző két eseménysorozatra is érvényes, amiről beszélünk, hogy a kollégiumban nagyon nagymértékben megnőtt a fontosságtudat. Tehát, hogy itt hazánk nagyjai előadnak a XX. századról, és Arrow idejön. Tele volt a színházterem, amikor az előadását tartotta. Újvári Andrea köszöntötte Arrow-t a kollégium nevében, jól beszélt angolul, de az volt a poén, hogy a köszöntőt az egész kollégium tudta kívülről, mert pár napig, akivel találkozott a folyosón, megállította, és mindenkinek elmondta a „Dear Professor Arrow” köszöntő néhány mondatát. Nagy felkészülés volt, csináltunk „szakkollégiumi füzetet” is ebből az alkalomból. Ilyen értelemben be is jött, hogy mély benyomást keltett Arrow-ban is, a kollégiumban is. A kollégium ügymeneti szempontjából azért nem kell túlértékelni, mert nem innen nőtt ki, szemben mondjuk a Neumann-díjjal később, ami belülről jött.

– Visszatérve ezekre az előadásokra. A '80-as évek elején vagyunk, hogyan lehetséges az, hogy „liberalizmus” címmel előadássorozat indul az egyetem kollégiumában? A hatalomból hogyan viszonyultak ezekhez az előadásokhoz?

– Nem tudom igazán. Rosszul viszonyultak, de nem tudtak igazán mit kezdeni vele, nem is igen akartak. Azt gondolom, hogy rossz érzéseket keltett bennük, de nem tudtak mit kezdeni vele, mert az a bizonyos puha diktatúra ekkorra már irtó puha diktatúra volt. Akkor már nekünk is nagyon nagy szánk volt az ilyen vitákban. Egészen más volt a helyzet, mint a '70-es évek vége felé, hogy most kit hívunk meg, kit nem. Megvolt a cenzúra, és voltak még ezzel kapcsolatban események. Például amikor betiltották a Kórszakot, ami '86-ban volt. A lényeg, hogy nem arról van szó, hogy anything goes alapon ment a dolog, de az a csínadratta, ami négy-öt évvel korábban, tehát a '70-es évek végén, '80-as évek fordulóján még tudott lenni egy előadás körül, pl. a Bibó-est körül, azt már nem tudták lejátszani, és nem is igen akarták.

– Miért?

– Talán mert ők is rájöttek, amiről beszélünk, hogy a rendszer menthetetlen.

– A lengyel események miatt?

– Ezt talán tőlük kellene megkérdezni, valószínűleg egyénekenként különbözik, de akkor eluralkodott a párton belül is a reformretorika, tehát az, hogy itt most piacgazdasági reformok irányába kell elmenni. Az igazi elvtársak jelentős része ezt egyáltalán nem értette, erre bizonyítékaim vannak X-re, Y-ra vonatkozóan

az egyetemen. Nem tudta, hogy mit beszél, szemmel látható volt, teljesen jól követhető volt, hogy nem tudta, hogy mit beszél. Hozzászólt negyven éven keresztül, hogy azt mondja, amit a párt mond, és bár a párt ezt nem mondta ki '82-83-ban így, hogy szocialista piacgazdaság, de ebben az irányba mentek. Elkopott, hogy engedélyt kellene kérni a Rajk koszorúzásra, valódi párbeszéddé vált az előadások szervezése. Valamelyik kiadványban benne van egy Csáki Csabának írt '85-ös levél, hogy mi leadtuk, hogy kiket akarunk meghívni, ő azt mindig odaadta a párttitkárnak. Mi mindig a rektornak adtuk, erről már volt szó. A párttitkár mondott valamit, amit ő közvetített. Mindig egy kicsit tovább mentünk, azt az egy vagy két nevet, amihez ragaszkodtak, hogy ne legyen, azt kihúztuk, de utána ment tovább az egész dolog. Egy-két évvel később, a gorbacsovi alkoholtilalom idején jött egy rektori utasítás, hogy a kollégiumban nem szabad alkoholt fogyasztani. Jó kis abszurd, igaz? A Rajk felé ez annyiban jelent meg, hogy „Csaba nem gondolod komolyan!” – mondtam Csáki Csabának és ő nem csinált semmit. Mindenkinek meg volt a maga taktikája, mindenki megpróbálta elhelyezni magát ebben a helyzetben, védeni az álláspontját, meg az üléspontját, és olyan stratégiát folytatni, hogy el tudjon lavírozni, a párttitkár, a rektor, a kollégiumi igazgató, mindenki. Egy amorf helyzet volt, ami már nem volt alkalmas arra, hogy nagyokat üssenek, trutyi volt, a trutyiban nem lehet verekedni, ez volt a helyzet.

– '83-84-ben olyan emberek jártak a kollégiumban, mint Donáth Ferenc. Ha belegondolsz, a '70-es évek végén ezért bezárják az egész kollégiumot.

– Persze.

– Mondhatjuk, hogy a kollégium a '80-as évek elején kívülről nézve is egy ellenzéki és szellemi felleget volt?

– Igen. Ilyen szempontból a kollégium híre, neve az értelmiségi körökben ebben az időszakban volt a legnagyobb, ugyanis akkor valóban úttörő jellege volt. Később, a '80-as évek második felében már mindenhol mentek ezek a dolgok, akkor is lehetett egy kicsit újak lenni, mindig is lehetett újabbnak és jobbnak lenni másoknál, de szellemi szempontból a legnagyobb az volt, amit a '80-as évek elején-közepén csináltunk. Volt, aki nagy felzúdulást keltett, a kilencvenvalahány éves, szegény öreg kommunista Demény Pál. Minden rendszerváltás úgy kezdődött Magyarországon, hogy őt börtönbe zárták. Szellemileg teljesen használható állapotban volt, és idejött. Donáth nagy ünnep volt, amikor ő itt volt. Donáth az utolsó ember volt, lehet, hogy az első is, akit a demokratikus ellenzék is és a népiek is elfogadtak. Azért is tudta összehozni a monori találkozót.

– Egy kis színfoltként egészen fantasztikus kulturális programok kerülnek ismét előtérbe a kollégiumban, amik néhány évig nem voltak. Weöres Sándorék után ugye nehéz tartani a színvonalat, de pl. a Kósa filmek újból előkerülnek. Volt köztük egymáshoz a politikai és a kulturális eseményeknek? Volt tudatos koncepció?

– Nem volt tudatos koncepció. A tudatos törekvés az volt, hogy mozogjunk, legyenek színvonalas események. Akkor is az volt, mint azóta is, hogy nagyon sok múltott egyes embereken. Voltak itt olyan emberek, akik látták azt a látványos mozgást, ami politikai és szakmai témájú előadásokban volt, és akkor ők a maguk indíttatásából kulturális rendezvényeket szerveztek. Nagyon sok jó dolog

” az a bizonyos puha diktatúra ekkorra már irtó puha diktatúra volt

” a tudatos a törekvés az volt, hogy mozogjunk, legyenek színvonalas események

” nem látszott az a kibontakozás, amit utólag világosan látunk

volt. Kósa meg Sára megjelenései, Kósa talán kétszer is volt viszonylag rövid időn belül. Ezek az emberek más szerepet játszottak akkor, mint most, 10-12 évvel ezelőtt teljesen más megvilágításba estek. Kósának azok a filmjei jók voltak. A Hószakadásra emlékszem, ami olyan volt, hogy megnéztük, és utána elhívtuk. Szerveztük magunkat az eseményekhez. Bemutattak egy filmet, elmentünk kollektíve megnézni, idehívtuk a rendezőt, itt beszélünk róla. Ilyen értelemben volt benne tudatosság, de az, hogy mondjuk mi különösen építkeztünk volna, hogy a politikai és a kulturális dimenziók támogassák egymást, erről nem volt szó.

– *Azok az előadások, amik szakmaiak és politikaiak is voltak tulajdonképpen, mind a kettő szempontból érdekesek lehettek. Mondjuk talán Arrow kivétel, de a többi mind ilyen volt. Ez tudatos volt, vagy ez is csak úgy jött? A kollégistákat ez érdekelte?*

– Nem olyan értelemben volt tudatos, hogy mi azt mondtuk volna, hogy találjuk meg, hogy mit kellene csinálni ebben az országban, ehhez ez meg ez kell, hanem a kollégiumnak az az általam nagyra értékelt természetes reakciója működött, hogy amikor van olyan történet, amire az emberek úgy felfigyelnek, akkor azt igyekeztek behozni. Ezek az események tőlünk függetlenül jöttek létre, csak megvoltak azok a tapogatókorongok, amikkel rá lehetett szippantani. Bródy ezen túlmént, ő mindig maga is benne volt a szervezésben, tudatosan jött magától is ide. Példának okáért a „Lassuló idő” vitát is ő kezdeményezte. Többször is előfordult, hogy felhívott, hogy el akar jönni, és tartani akar egy előadást. Hívtak ilyenek miatt néha mások is, nem mindenkinél működött ez a felvetés, de nála egyértelmű volt.

– *Ugyanakkor azt írod a beszámolókbán, nem tudom, mennyire kifelé írtad akkor, vagy tényleg így érezted-e, hogy annak ellenére, hogy vannak ezek a rendezvények, de azért az aktív politizálás helyett befelé fordulás jellemzi a kollégiumot. Ezt hogy értetted?*

– Nem taktikai alapon írtam. Nem látszott az a kibontakozás, amit utólag világosan látunk, ami végül is '85-re lett belőle. Bizonyos értelemben egy kicsikét pótcselekvésnek tűnt, hogy hallgattunk előadókat és gondolkodunk dolgokon, de nem tudunk lépni semmit, pedig tudtuk, éreztük, hogy valamit kellene csinálni. Ez az érzés munkált bennem abban az időben, emlékszem rá, hogy Totóval, Spédivel beszélgettünk annak idején, hogy kellene lépni, hogy most mi van, mi ennek a következménye. Nem készítettünk forradalmat elő, nem volt aktivitásról szó. Ebben volt az, hogy mi idehívunk embereket és hallgatjuk őket az egyfajta befelé fordulás, mert nem kifelé akciózunk, nem vesszük fel senkivel a harcot.

– *Ugyanakkor, amikor a Bibó-estét meghirdettétek, azt mégis úgy könyveltétek el, mint egy aktív politikai tettet, pedig úgye azért ugyanarról volt szó.*

– Jó, de az korábban, volt három-négy évvel.

– *Ekkor tehát ez már nem számít tettnek.*

– Így van. Donáthot sem bántotta senki. A Donáth-előadás nem vert fel politikai port. A Donáth-előadást a kollégiumon kívüli világ is nagyon színvonalas intellektuális csemegének észlelte és nem annyira politikai tettnek. Ahogy azt

mondtátok, a '70-es évek végén nem lehetett volna Donáthot meghívni. Példának okáért valamikor '78-79-ben volt Erdei Ferenc-emlékest, akkor milyen érdekes lett volna Donáthot meghívni. Szóba sem került. Akkor még totál lehetlenség lett volna. Ha eszünkbe is jut '81-ben, akkor még az lett volna, hogy „olyat mondok, hogy”. Ugyanez '83-ban már – bár nagyon fontos, abszolút ünnepi esemény volt – politikai karizmája nem volt, mint egyik-másik korábbi eseménynek.

Bibó Kollégium, '83-84.

– *'83-84-ben újjáalakul a jogász kollégium. Ha valamennyit mesélnél a megszűnés körülményeiről, hogy Kéri helyett Stumpf kezdte újra, miért kezdte újra, stb.*

– Nem tudok sokat mesélni róla. Személy szerint nem voltam benne. Ezeket a kapcsolatokat mindig az aktuális szakkollégisták csinálták. Én voltam már az első alakulás után a Budaörsi úton egyszer, aztán voltam a Ménesi úton sokszor, de szeretném mondani, hogy nekem semmilyen komoly szerepem ebben nem volt. Azon keresztül volt, hogy a DB-ken rendszeres téma volt. Tulajdonképpen Csomós Józsefék ideje óta, '81-82-óta, amikor az első jogász kollégium elkezdett működni, mi folyamatosan szeretnénk volna azt, hogy legyen, és folyamatosan volt is kapcsolat a jogász szakkollégisták és a rajkosok között. Abszolút személyes kapcsolatok, nagyon jó baráti kapcsolatok is voltak, a szó diákbársági értelmében, hogy elmentek sörözgetni, beszélgettek erről-arról. Az interjúkban, amiket Stumpf-fal és Kövér Lászlóval csináltak az emberek a huszonöt éves évforduló kapcsán, le vannak ezek írva. Ezeket én teljesen kívülről láttam, magamnak nem tulajdonítanék semmilyen szerepet azon kívül, hogy néha elmondtam a véleményemet nekik is. Ez volt a helyzet. Azon túl, hogy a Rajk mindig is magáénak érezte a szakkollégiumi mozgalmat, és mind a mai napig merem mondani, hogy ha mi nem vagyunk, akkor nincs ilyen. Ez akkor is igaz volt, a Bibó kollégium akkori fénykorában is. De ez nem azt jelentette, hogy én most bármit, amit annak idején a jogász kollégium tagjai, vagy alapítói csináltak, azt a Rajkba akarnám behozni, és azt mondanám, hogy mi kívülről megszerveztük a jogász kollégiumot. Nem erről volt szó. Ők maguk csinálták, a mi mintánk, példánk segítették nekik, és talán azok a konkrét megjelenések is segítettek, amik előfordultak, de sokkal inkább önmagában az volt fontos, hogy volt a Rajk, hogy volt már egy ilyen kollégium. A Bibóval '84-ben kezdett nekünk komolyabb kapcsolatunk lenni, Szarvas kapcsán, az alapozta meg később az egész Fidesz dolgot, korábban csak előjáték folyt.

” a mi mintánk, példánk segítették nekik

Nyári egyetemek, EFIN. '82-85.

– Szarvas előtt még néhány kérdés. Először a nyári egyetem, ami sok éven keresztül ment. Úgy tűnik legalábbis a beszámolókból, hogy ezek fontos és sikeres események voltak.

– Ezek jók voltak, mindegyik nagyon jó volt. Mik is voltak a programban?

– Az elsőn lehetett a Hayek-Popper. a másodikon „Kiút a gazdasági válságból és a népi demokráciáról”, Pető, Szakács és Balogh Sándor. A harmadik a gazdasági válságról és a harmadik utasságról szólt. Ezek hol helyezkedtek el kollégiumon belül, a kívül világ mennyire ismerte el őket? És most miért nincsen ilyen?

– Nagyon jó a kérdés. Az elsőre a válasz, hogy nagyon jó dolgok voltak, legalábbis nagyon szerettük őket, én biztosan. Kockázatos vállalkozások voltak technikailag, mert a kollégistákkal megbeszélni tavasszal azt, hogy ősszel jönnek nyári egyetemre, azt ti is tudjátok, hogy milyen kockázatos vállalkozás.

– Ráadásul, nem kollégisták, egyetemisták is voltak szép számmal.

– Olyan nagy agitációt a nyáron nem lehetett csinálni. Az egésznek előkészítve meg kellett lennie már júniusban, azzal, hogy augusztus végén találkozunk. Ez nem azt jelenti, hogy megvoltak az előadások, mert halványan vissza tudok emlékezni, hogy még a legutolsó napokban is voltak egyeztetések. De ezek nagyon jók voltak, és igazából nem tudom, hogy most miért nincsenek. Beleilleszkedtek abba a sorba – most még világosabb, amikor beszélgetünk róla, mint az emlékeimben eltemetve volt –, hogy a Kollégium ebben az időben nagyon erős volt abban, hogy megszervezett külső intellektuális erőket, hogy ide eljöjjenek és komolyan adjanak valamit az embereknek, akik nemcsak a kollégistákat jelentették, hanem szélesebb kört is. Valószínűleg van egy nagyon szoros kapcsolat a „XX. századi gondolkodók” előadássorozatra és a nyári egyetemek között, az arculat és a szellemiség vonatkozásában. Ide hívni olyan embereket, akik olyanokat tudnak, amik egyediek, nem közismertek, ezzel előállni, és ennek megnyerni egy hallgatóságot. Ilyen szempontból konzisztens volt a kollégium akkori szerveződésével. A nyári egyetemek meg hasonló rendezvények mostani hiánya abból az általam mindig is tévesnek minősített nézetből fakad, hogy az előadások kora lejárt, elmúlt. Most ha nagyon rosszkedvű vagyok, akkor ezt intellektuális gögnek minősítem, aminek semmi alapja nincsen. Ha egy kicsit jobb kedvű vagyok, akkor sületlenségnek nevezem, mert ez a kommunikációs forma több évezredes. Az egyik ember, aki egy bizonyos területen okosabb, mint a másik, az elmondja a másikat, amit tud, mert végül is erről van szó. Az hülyeség, hogy ennek a kora lejárt. Azt szoktuk mondani napjainkban, hogy el lehet menni meghallgatni bárhol máshol. Az első ellenérv erre, hogy nem megyünk el, mert meg lehet nézni, hogy a Kossuth-klubba hányan mennek el, nem azt mondom, hogy senki, de nagyon kevesen. Másrészt pedig, ezek a szerveződések abból a szempontból sajátosak voltak, és sajátosak lehetnének ma is, hogy speciálisan a kollégium érdeklődésére voltak szabva. Tehát az, hogy X.Y. előadást

tart egy Z helyen, nem ugyanazt jelenti, mint ha itt tartaná az előadást. Mert ha itt tart, akkor azért csak mi mondjuk meg neki, hogy miről beszéljen, ő pedig tudja, hogy kikkel találkozik. Előadás és előadás között nagy különbségek vannak. Magyarán, én azt hiszem, hogy a nyári egyetem típusú szerveződéseknek ma is megvolna a helyük intellektuálisan mindenképpen a kollégium életében. Hogy a technikai szerveződés szempontjából mennyire lehetne megvalósítani, beleértve például azt az eseménygazdagságot, ami külföldi utazásokkal a nyár végét jellemzi, nem tudom, de nem vagyok benne biztos, hogy nem lehetne megcsinálni. Ezek nagyon jók voltak. Volt olyan, ahol az írók voltak, Mészöly Miklós és társai.

– Aki Szarvason is ott volt.

– Igen. Biztos, hogy volt Mészöly is nyári egyetemen, arra nem mernék száz százalékgig megesküdni, hogy Szarvas előtt volt, de valószínű.

– A nyári egyetem megszűnésének volt konkrét oka? Vagy csak a szokásos kollégiumi módon halt el, egyik évben nem szervezték meg és utána elmaradt?

– Igen, az utóbbi. Elhalt. Később még volt azért egy nyári egyetem, amikor a környező országok vezető ellenzéki közgazdászait hívtuk meg. Itt volt például Karel Kouba Csehországból, aki most itt van a Budapest College-ban, Kornaiéknál.

– Itt volt Karel Duba, aki most ipari miniszter Csehországban, aztán volt a Mensinger, aki Szlovénia miniszterelnök-helyettese, de ha jól látom, Balcerowicz volt az ász.

– Ezeket a kapcsolatokat Bauer Tamásnak és Magyar Bálintnak köszönhattuk.

– Ha valaki, akkor Magyar Bálint feketelistán volt.

– Magyar Bálintot nagyon kedveltük, népszerű volt a kollégiumban. Ahogyan például az a dolog lezajlott a Szolidaritással. Azt, hogy kiket hívunk meg ezekből az országokból, azt tőlük kérdeztük meg. Az emberek végigjárták ezt a három-négy embert, akik járatosak voltak ezekben az országokban, és tőlük kérdezték meg.

– Vendégként jöttek a kollégiumba?

– Mi hívtuk meg őket, mi fizettük az itt tartózkodásukat, nem emlékszem mi-ből fizettük, de az biztos, hogy kunyerált pénzek voltak, vállalatoktól. De hát akkor minden olcsóbb volt, szocialista repülőjegyek voltak, nyolcszáz forint volt oda-vissza Prága, és a Rádayban laktak.

– Még egy dolog. Értékzavarokról írsz többször is a kollégiumon belül, aminek egy aktualitása van, a NÉKOSZ negyvenéves évfordulója az '84-85-ös tanévben. A másik, úgy tűnik, hogy a Rajk név, mint probléma első felmerülése erre az időszakra tehető.

– Így utólag visszanézve, egyik sem tűnik különösképpen jelentősnek. Lehet, abban az időszakban amikor még nem látszott a '85 utáni kibontakozás, akkor ezek fontosabbnak látszottak. Ha '80-as évek fordulójára visszamegyünk, akkor ott arról volt szó, hogy a viták egyik dimenziója volt a népi-urbanus kérdés. A NÉKOSZ évforduló csak ahhoz szolgáltatott ürügyet, hogy megint előkerüljön, de akkor nem volt ez nagyon fontos dolog. A másik a Rajk névvel kapcsolatban. '81 őszén egy szaklapban többeket megkérdezett

” a nyári egyetem típusú szerveződéseknek ma is megvolna a helyük, intellektuálisan mindenképpen

” az emberek végigjárták ezt a három-négy embert, akik járatosak voltak ezekben az országokban, és tőlük kérdezték meg

” ez a rendszer teljes skizofréniáját mutatta

arról, mit jelent nekik, hogy a kollégium Rajk Lászlóról van elnevezve. El-lentmondásos válaszokat kaptunk, ezeknek az élére kívánczik Gulácsi Gá-bor rendkívül nívós elemzése. A névválasztás akkor '81-82-től folyamatosan a felszínen volt, de komoly hangot nem kapott '88-ig. 1989-ben volt az a nagy vita Tatán.

– *A visszaemlékezéseidből legalábbis az derül ki, hogy egyfajta semmi külső megmoz-dulást nem szervező hozzáállás volt a kollégiumban, egészen addig, amíg a KISZ meg nem kereste '84-ben a kollégiumot, hogy szervezze meg az egyetemisták és főis-kolások ifjúsági nem tudom micsodáját, EFIN néven. Amiről több hónapig húzódo-belső vita után minimális többséggel a kollégium úgy döntött, hogy megszervezi. Megszervezte, és a váratlanul nagy sikere volt. Az EFIN volt tavasszal, Szarvas nyáron. Az EFIN olyan volt, mint a BEFÖT?*

– Az EFIN a BEFÖT-nek volt az utódja. '80-81-ben féltek attól, hogy al-ternatív ifjúsági mozgalom lesz itten, mi meg meghirdettük a szakkollégiu-mi mozgalmat. Eszméletlen, milyen játékok voltak akkoriban. Az EFIN az egy komolyabb rendezvény volt, és a kollégiumot belülről is érintette. Az EFIN egy egyhetes rendezvénysorozat volt. Volt korábban olyan, hogy For-radalmi Ifjúsági Napok, március 15., 21., meg április 4., és amikor a forra-dalmi jelleg kissé megkopott, akkor ez ment át mindenféle különböző más formákba, és lett a nyolcvanas évek közepén az EFIN, az Egyetemi és Főis-kolai Ifjúsági Napok. Nem olyan sokáig, négy-öt évig ment ez a rendszer. Volt egy nagy nyitóelőadás, amit valami nagyon kiemelt káder tartott, és volt egy napja, ami egy politikai vitanap volt. Akkor jött valakinek a KISZ-nél az az örült ötlete, a KB-ban vagy a Budapesti KISZ-Bizottságon, hogy a Rajk rendezze meg a politikai vitanapot. Ez a rendszer teljes skizofréniáját mu-tatta, az akkori KISZ-vezetők közben akarták tartani az eseményeket, de azt is akarták, hogy történjen valami, tudták hogy valaminek történnie kell, ha azt akarják, hogy a KISZ tovább éljen. Küzdöttek értünk, a támogatásun-kért, hogy túléljenek.

Akkor az volt a fő veszély számukra, hogy a KISZ egyszer úgy halálozik el, hogy senki nem veszi észre azt sem, hogy valaha létezett. Tagdíjat már rég nem fize-tett senki, gyűlések nem voltak, a KISZ csak az apparátusában élt, és hogy meg-jelenjen valamikor valahol, azért semmi nem volt drága. Ennek több jele is volt, engem például megpróbáltak kitüntetni valami jelvénnel, talán Kiváló ifjúsági vezető, vagy vmi ilyesmi, amit én nem mentem el átvenni, egy DB-ülésre eljöt-tek, ott adták át, tudták, hogy akkor megtalálnak. Nem kell nagy körítést elkép-zelni, de azért ebben a politikai környezetben nekem KISZ kitüntetést adni azért mégis csak furcsa dolog volt.

Tehát jött a felkérés a vitanap megrendezésére, a kollégium meg elkezdett mindenféle követelményeket támasztani, hogy milyen körülmények között hajlandó ezt a politikai napot megrendezni. Heteken keresztül folyt a dolog, nem tudom hogy hány kollégiumi gyűlés volt, mert a kollégiumi gyűlés fenn-tartotta a jogot, hogy döntsön arról, hogy részt vegyünk-e az EFIN-en vagy nem. Itt volt az a híres-nevezetes és a kollégium történetében egyedülálló eset, Lantos Csabának a kezdeményezésére, amikor a kollégiumi gyűlésen látszott,

hogy a többség meg akarja szavazni, ők meg nem akarták, hogy obstruáltak és elegendően sokan elmentek ahhoz, hogy ne legyen szavazóképes a kollégiumi gyűlés, és ezzel a dolog el volt intézve. Ez előtte sem, meg az óta sem jutott senkinek az eszébe. De itt volt az is, amikor Pálfi Józsi, aki akkor nevelőtanári funkcióban működött a kollégiumban, fölállt, és nyilvánosan közölte, hogy ő azt javasolja, hogy a kollégium ne vegyen részt egy olyan rendezvénysorozaton, amelynek bevezetőjét egy közönséges gyilkos tartja. A bevezető előadást ugyanis Grósz Károly tartotta, aki mint jeleztem, akkor a Budapesti Pártbi-zottság első titkára volt, és ebben az időben az a hír járta, hogy Grósz borsodi első titkár korában agyonlőtt vadászat közben valakit. Most vagy igen, vagy nem, a történet szempontjából nincs jelentősége, mert azért még '85-ben is ko-moly bátorságot jelentett a budapesti első titkárt közönséges gyilkosnak nevez-ni. Végül megcsináltuk a politikai vitanapot, a Ráday alagsorában volt, és egy szókimondó politikai rendezvény volt, már nem emlékszem pontosan a témák-ra, de legalább annyira szókimondó, mint néhány hónappal később a szarvasi események.

Volt is visszhangja, most is emlékszem rá, hogy amikor vége volt, akkor Nagy Imréékkel vitatkoztunk a helyszínen (ő volt a fő kiszes, a KISZ Központi Bi-zottság első titkára). Alapvető elvi kifogásaik voltak, hogy nem lehet így fel-fogni a társadalmi problémákat, nem lehet ezt így csinálni. Tarcsi Gyula, a budapesti KISZ-bizottság akkori első titkára az illetékes belügyes munka-társsal együtt jelent meg. Ennyire nem vigyáztak a formára. Most is előttem van, ahogyan együtt jönnek be az ajtón, azért az oktató jellegű volt, hogy a spion, nem a budapesti rendőrfőkapitány, hanem a titkosrendőr a KISZ-tit-kárral jön be, aki arról győzköd bennünket, hogy ő a mi barátunk. Jó, hogy a jelenlevő kétszáz emberből – mert ilyen sokan voltak – csak harmincan, ha tudták hogy az a belügyes, de azért mégis, vagy adok magamra, vagy nem. Nem adtak magukra. Még ezekhez a történetekhez tartozik hozzá, hogy '85 őszén Nagy Imre meg Szilvásy György egyszer bejelentkeztek, hogy eljönné-nek hozzánk. Szilvásy két évig az egyetemen volt KISZ-titkár, és tudta, hogy a kollégium hogy működik, így azt mondták, hogy eljönnének diákbizottsá-gi ülésre. Az a furcsa helyzet állt elő, hogy miután megegyeztünk, hogy eljön-nek, mindketten előléptek, Nagy Imre titkár lett, Szilvásy meg megörökölte Nagy Imre helyét, mint az egyetemi és főiskolai osztály vezetője. Eljöttek DB-re, és azt ajánlották, hogy barátkozzunk és kössünk szövetséget, mármint a KISZ KB meg a Rajk László Szakkollégium. Fábián Tamás volt akkor a DB-titkár, aki kiosztotta őket. A beszéde abszolút telitalálat volt. Történelmi telitalálat volt nemcsak a ténye, hanem ahogyan elküldte őket: hogy amíg ez a hatalmi viszony áll fenn – nem az a baj hogy te vagy itt meg a másik, tekint-sünk el a személyes dolgoktól –, hanem amíg a relációk ilyenek, amíg nem le-hetünk egyenrangú viszonyban, addig egy ilyesfajta szövetségről nem lehet szó. Úgyhogy elküldtük őket, el is mentek – később mindketten nagy karri-ert csináltak.

” megcsináltuk a politikai vitanapot, a Ráday alagsorában volt

Szarvas, '85

– *Térjünk át a Szarvas szervezésére. Az EFIN volt tavasszal, Szarvas nyáron. Hogyan jött az ötlet a szarvasi találkozóhoz?*

– Ez a két dolog teljesen párhuzamos időben volt, de Szarvas szervezése korábban kezdődött. Abszolút belső kezdeményezés volt. Kaderják Péter ötlete volt, nem volt még DB tag, lejött a DB-re, és azt mondta, hogy a '43-as szár-soói találkozó negyvenedik évfordulója alkalmával neki eszébe jutott, hogy kellene csinálni egy hasonlót, mert szerinte Magyarország megint egy olyan választút előtt áll, mint a második világháború végén (a '43-ban előjelezhető végén), és a kollégiumnak le kellene tennie valamit. Nem biztos, hogy ilyen patetikusan mondta, de még az is lehet. Kaderják gondolata nagyon komoly visszhangra talált az első pillanattól kezdve, bennem személy szerint is, és bizonyára a többieknél is, mert azonnal elfogadtuk ezt a javaslatot. Az ötlet, ennek a találkozóknak a megszervezése – persze, amikor Péter felvetette, nem volt kimunkálva, hogy hogyan fogjuk megcsinálni – szerencsésen találkozott egy csomó olyan dologgal, amik egyszerre feszítették a kollégiumot. Sok szó esett a kollégiumközi kapcsolatrendszeréről, hogy szakkollégiumokat kellene szervezni. Értelmes tartalmat adott ennek a dolognak, hogy ki kellene lépni valahol a befelé fordulásból, olyan témákkal kell foglalkozni, amik feszítő problémák, ebből a szempontból is mutatott valamit. Magyarán, ez az egyetlen „szimpla” ötlet – mert utólag visszanézve a dolgok mindig egyszerűek – egyszerre univerzális megoldásnak tűnt egy csomó problémára, amivel a kollégium küzdött. A DB minden további nélkül, simán elfogadta, és elkezdtek keresni a megoldások útját. Amikor ez a gondolat felmerült, Totó volt a DB titkár, tehát még '84-ben volt.

Szarvas történetére szenteljünk egy kis időt, aztán térjünk vissza a többi dolog-ra, amik közben párhuzamosan mentek. Írtó nagy év volt '85, mert a második oktatás bevezetése az sem volt kicsi kutya. Nagy év volt, na. Szarvassal kapcsolatban akkor az volt az elhatározás, hogy a Bibóval ketten szervezzük meg, így is történt. A szervezésben azt gondolom, hogy mind a két kollégium nagyon fontos szerepet játszott, de az, hogy az egész rendezvény meglelt, ez annak köszönhető, hogy mi megcsináltuk, mert a Bibónak hallatlan intellektuális ereje volt, viszont annál kisebb volt a szervező ereje. Én nagyon jól emlékszem rá, hogy hányszor kellett megküzdeni azzal, hogy ha hagyjuk a dolgot, akkor az leül. Ahogyan leült a szarvasi találkozó tízéves évfordulójának a megszervezése, aminek az ügyében volt két-három összejövétel, amikor megegyeztünk Kővér Lászlókkal, hogy megcsináljuk biztosra, és nem lett meg. Legutóbb megegyeztünk, hogy a tizenegyediket megszervezzük, miért pont a tizediket kellene megünnepelni, megcsináljuk a tizenegyediket. Meg fogjuk csinálni, mert azt mondom, hogy mi fogjuk csinálni, és nem adjuk át. Akkor is az volt. Fontosnak tartom, hogy erről beszéljünk, mert kevés helyen említik meg. A történelem-könyvek mindig szívesebben emlékeznek azokra, akik kiálltak és beszédüket mondtak, mint azokra, akik gondoskodtak arról, hogy legyen ágynemű. Az

Kedves Egyetemista Társaink

A IV. Országos Szakkollégiumi Tábor keretében a HNF támogatásával egy hetes közös táborozást, közös gondolkodást szerzünk egyetemisták számára 1985. augusztus 26 - augusztus 31-ig. A táborban az általunk fontosnak tartott, létünk és jövőnk szempontjából megkerülhetetlen kérdéseket és problémákat kívánjuk megvitatni. Ennek lefolyását a következőképpen tervezzük:

Minden egyes napon egy kérdéscsoporttal foglalkozunk. Tudományos szakmai életünk kiemelkedő személyiségei tartanak bevezető előadásokat más-más oldalról megvilágítván a különböző jelenségeket, problémákat. Ezt követik az előadásokkal, a egymással folytatott viták és beszélgetések. Az estéket alternatív kulturális programok a kötetlen beszélgetések számára hagyjuk meg. / A megvitatandó témák és a tervezett előadók a következő oldalakon szerepelnek. Változások elképzelhetők. Ezt, a tábor végleges paramétereit, valamint a pontosabb programot jelezzük a tábor megkezdő kiadványunkban. /

Fontos számunkra, hogy ismerjük, az egyes egyetemekről, kollégiumokból hányan szeretnének résztvenni a táborban. Ez nélkülözhetetlen a felkészüléshez, a táborhely kiválasztásához és a költségek felméréséhez. A tábor költségeit magunk fedezzük, ezért szükséges a költségekhez való részleges hozzájárulás.

/ Az egyéni befizetések a tábor költségeinek kisebb részét jelentik. /

A tábor megszervezéséhez fontos, hogy azok, akik részt szeretnének venni a táborban május 30-ig küldjék vissza kitöltve a tájékoztató végén található "Előzetes jelentkezési lapot". Természetesen az is megfelel, ha egy papíron külditek el a legfontosabb adatokat. / név, cím, stb. /

Címünk: Rajk László Szakkollégium Diákbizottsága
" Szakkollégiumi tábor "

1085 Budapest
Makarenko ut 20.

Várjuk jelentkezéseket és részvételeket!

1. BME Martos kollégium	BME Münnich kollégium
ELTE Jogász Szakkollégium	KLTE Tótfalusi kollégium
MKKE Rajk László Szakkollégium	

egésznek a technikai megszervezése, az, hogy egyáltalán az esemény, mint olyan, létezett, megvolt, az a Rajk eredménye. Az egész helyi szervezést is mi végeztük, Kozma Ági, aki Gulácsi Gábor felesége, és Czákó Zsóka, aki a Vállalatgazdaságtan Tanszéken van, ők ketten készítették elő, hogyan legyen az egésznek a technikai lebonyolítása, működött egy titkárság is, mind rajkosok. A Bibónak szinte semmi köze nem volt a technikai szervezéshez, volt egy cso-

” okosan kitaláltuk, hogy a IV. Országos Szakkollégiumi Találkozó legyen

” a békaperspektívában volt jelentősége, amiben abban az időben éltünk

mó persze az intellektuális részében. Az egész előkészítés nagyon nagy élvezet volt. Én is részt vettem az előkészületekben, sokszor részt vettem a megbeszéléseken. Ez rendszeres összejöveteleket jelentett hónapokon keresztül, ami ugye szakkollégiumi szinten páráját ritkító szívósságot jelent. Ide jártak Viktorék, oda eljártak Totóék. Összeállt a program. Az egészet teljesen titokban csináltuk. Egy idő után a szarvasiak kezdtek ragaszkodni, hogy ahhoz hogy helyt adjanak a táborhelyre, ahhoz papír kell. Ekkor volt, hogy bementem Szarvas Lászlóhoz, remélem a papír is megvan, amiben a IV. Országos Szakkollégium Találkozó szervezésére engedélyt kérek tőle. Ettől kezdve lehetett nyomdába menni stb. Valószínűleg nem volt kis jelentősége, hogy okosan kitálgattuk, hogy a IV. Országos Szakkollégiumi Találkozó legyen. Ezzel eltereltük a figyelmet az eseményről. Mint arról volt szó, valóban volt három összejövetele a szakkollégiumoknak, de azok teljesen más jellegűek voltak. Ezzel félrevezettük az elvtársakat, a politikusok nyár elején, június táján jöttek rá, hogy itt mi történik.

– *Már akkor tudtátok, hogy ez nagyszabású dolog lesz?*

– Tudtuk. Ilyen még nem volt, nem tudtuk, hogy hányan lesznek, de azért lehetett tudni, hogy lesznek, mert voltak visszhangok más helyekről is.

– *A Martos Kollégiumnak is volt egy napja, ez a három kollégium, a Rajk, Bibó és a Martos.*

– Igen, Dobránszky János szervezésében, bár a szervezésben nekik kisebb súlyuk volt. Ők a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos napot szervezték. Igazából az volt a dolog politikai kulcsa, hogy a Hazafias Népfront vállalta a védnökséget a dolog felett, Pozsgay személyesen. Az operatív kapcsolat Vass Csaba volt, osztályvezető volt a Népfrontnál. Nála jártam vagy ötször a nyáron.

– *Azt mondtad, hogy érezni lehetett, hogy ez monstre demonstráció lesz, ők is tudták ezt vajon?*

– Utólag visszanézve az egész rendezvény nem látszik nagy ügynek. Százötven egyetemista összejön valahol, most kit érdekel. A békaperspektívában volt jelentősége, amiben abban az időben éltünk. Valószínűleg tényleg volt jelentősége abból a szempontból, hogy kellett ez a lépcsők ahhoz, hogy el lehessen jutni egy olyan típusú rendszerváltáshoz, mint amihez eljutottunk. Én nem akarom ezt túlértékelni, nem hiszem, hogy Szarvason olyasmi felmerült volna, ami máshol korábban ne hangzott volna el, vagy a megvilágosodás erejével hatott volna az ott lévő emberekre. Nem fogadtunk el semmi proklamációt, de pusztán az, hogy önerőből képesek emberek megszervezni magukat, az volt a találkozó legfontosabb tanulsága. Most már nem kell a hatalomnak semmilyen csatornája, hogy hozzájáruljon, segítsen, pénzt adjon, megszervezze, jóváhagyja, meg tudjuk csinálni mi magunk igaz „kis csalással” negyedik találkozóznak nevezve. A pénzt megint mi szereztük, többnyire vállalatoktól, hirdetésért cserébe.

– *Szocialista vállalatok reklámja...*

– Mekkora reklámértéke volt egy ilyen hirdetésnek... A cégek is tudták. De mégis meg lehet nézni, voltak, akik fizettek. Végigjártuk az ismerős cégeket, hogy tegyenek bele a programfüzetbe hirdetést, és adjanak húszezer, ötvenezer

forintot. Az egész tábor költségvetése, érdemes lenne megnézni, két-három-százezer forintnál nem volt több. Persze akkor ez nem az a pénz volt, mint ma, de akkor sem volt olyan nagy összeg. Lényeg az, hogy egyetlen fillért sem kaptunk semmilyen hivatalos csatornától. Egyáltalán, az, hogy ilyen önszervezés létrejött, ez volt a jelentősége. Pozsgayt meg kellene kérdezni, hogy mit gondolt. Vass Csaba is egy érdekes ember volt, nem tudom, most mi van vele. Egy-szer, vagy kétszer a rendszerváltás után is felbukkant a neve, de nagyon keveset. Én akkor találkoztam először azzal, hogy valaki csak felhangosított rádió mellett volt hajlandó tárgyalni a saját irodájában. Én értettem, hogy nem szeretne volna, hogy lehallgatják, de mit hallgatnának ezen, gondoltam, mikor csak arról beszélünk, hogy Kindler Józsa, vagy Bihari István előadást tart, ők voltak már a kollégiumban is. Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy maga a szervezés önmagában fontos volt. Ez bizonyos értelemben azért is fordulópont, mert egymásra talált egy olyan garnitúra, amely a Fidesz-t megalapította, amit én szintén fontosnak tartok. Én nem állítom, hogy ha nem lett volna Szarvas, akkor nincsen Fidesz, de valószínűleg nem így, nem ebben a formában lett volna. A történelmi események sohasem szükségszerűek, a konkrét megjelenésüket valahogyan mindig a konkrét emberek és események formálják. Ez a fiatal egyetemista generáció helyet követelt magának a rendszerváltás előkészítésében, és ezt a csatornát találta meg. Ebben a szakkollégium, mint intézmény kulcsszerepet játszott – itt a Rajk és a Bibó szerepe közös volt –, azáltal, hogy össze tudta hozni ezeket az embereket, olyan programokat tudott nyújtani, amik elvezették az embereket ahhoz, hogy ilyen módon nyilvánítsák ki a véleményüket. Magyarán, hogy a rendszerrel intellektuális alapon szálljanak szembe, ami nagyon fontos dolog volt. Az egyes témákban igyekeztünk a legjobbakat elhívni, és arra készültünk, hogy szakmai viták lesznek, és a szakmai viták erejével mutatjuk be, hogy valamit lépni kellene a rendszernek. Nyilvánvalóan nem jeleztük előre a '90-es viszonyokat, de azt nyomtuk, hogy tessék már beszélni ezekről a dolgokról, mert ezek fontosak, és beszéljünk róluk szakmailag megalapozottan, és nem ködös pártkongresszusi paragrafusok, bekezdések szintjén. Ilyen szempontból már június végén világos volt, hogy ez egy fontos esemény lesz, amikor a politika tudomást szerzett róla, és kaptuk a reakciókat. Amikor lementünk Szarvasra, akkor már tudtuk, hogy fontos esemény részesei leszünk, meg is voltunk ijedve. Nem olyan nagyon, de azért meg voltunk ijedve. Akármilyen furcsa, főleg amiatt, hogy jönnek-e a szakkollégisták. Történelem ide, történelem oda, nyár volt ugye, és nem volt nyilvánvaló, hogy jönnek-e. De jöttek.

Amikor megérkeztünk Szarvasra, a legelső, akikkel találkoztunk, az a belügyes garnitúra volt. Ők már hamarabb ott voltak, mint mi. Bementünk a kollégiumba, leraktuk a cuccunkat, és néztük, hogy hová lehetne menni vacsorázni. Hét-főn reggel kezdődött hivatalosan a dolog, mi vasárnap este megérkeztünk, hogy előkészítsük amit kellett. Nagyon nagy válogatási lehetőség Szarvason nem volt, hogy hol vacsorázzon az ember. A főiskola kollégiumában voltunk, onnan egy-kétszáz méterre volt a kemping, a kempingnek ott volt az étterme, ez volt legközelebb. Kimentünk, ott vacsoráztak Kazinczy elvtárssal az élen néhányan, a

” arra készültünk, hogy szakmai viták lesznek, és a szakmai viták erejével mutatjuk be, hogy valamit lépni kellene a rendszernek

” mi nagyon jól tudtuk, hogy nem kértünk hangosítást, eléggé világos volt, hogy az elvtársak könnyítik meg a dolgukat

többiek – gondolom – a többi kollégiumok, vagy egyetemek hasonszórú kollégái voltak. Barátságosan üdvözlöttük őket és mi is nekiálltunk vacsorázni. A múltkor volt már róla szó, Kazinczy elvtárs már néhány esztendeje szolgált ebben a minőségben. Másnap reggel jöttek igazán az emberek, úgy is volt tervezve, első estére nem foglaltunk szállást, csak magunknak. Másnap jöttek, jöttek, végül százötven-kétszáz ember jött el, ami jelentős létszám. A kezdés előtt valamivel mentünk Stumpf Istvánnal körülnézni, és láttuk, hogy szerelik a mikrofonokat az előadóterembe, ahol a program volt. Mi nagyon jól tudtuk, hogy nem kértünk hangosítást, eléggé világos volt, hogy az elvtársak könnyítik meg a dolgukat.

– *Nem kellett diktafonnal bajlódni...*

– Világos. Azért eléggé idegesek voltunk, megkerestük a főiskola igazgatóját, mert a technikusok azt mondták, hogy X elvtárs, a főiskola igazgatója adott utasítást. Mondtuk, hogy mi nem kértünk hangosítást, és ezt itt hagyják abba. Mire mondott valamit, hogy őneki ugye más utasításai is vannak, de mondtuk, hogy itt mi fizetünk, és hagyjanak minket békén. Már azt is tudtuk addigra, hogy melyik szobában vannak, hogy hol ülnek Kazinczyék. De legalább dolgozzanak meg érte, akkori technikával már bőven lehetett fogni bármikor bármit bárhol, nekünk ne dugják a szánkba a mikrofont. Úgyhogy leszereltettük a hangosítást, bár a főigazgató dühös volt, fenyegetőzött azzal, hogy nem fogjuk hallani egymást, meg hasonló jóindulatú intelmei voltak, de csak leszereltettük. És akkor így elindult a dolog.

A Népfront megbízott egy pasast – életemben akkor láttam először, a Politikai Főiskola Filozófiai Tanszékének a munkatársa volt, Polgár Tibor –, hogy ő legyen a globális felügyelet a rendezvény fölött. Egy negyven-ötven körüli, általunk nem ismert filozófus. Jóindulattal viszonyult a dologhoz, értelmes is volt, de nagyon távol állt mindentől, amiről ott szó volt. Igazából nagyon kíváncsi lennék rá, hogy ő mit gondolt az egészről. Nekünk az kellett, hogy hazamenve jelentse, hogy milyen pompás kis rendezvény volt, és hogy semmiféle „rendbontás” nem történt. Mondom, nem volt buta ember, egyáltalán nem, és szerintem kezelte is ezt a dolgot, nem avatkozott bele, párszor hozzászólt, aztán annyi.

Ott volt Solt Ottília is, aki nem volt előadó. Most is emlékszem, és máig nem bocsátom meg neki, hogy nagyon legorombított bennünket, hogy milyen gyávák vagyunk, mert nem őket hívtuk meg előadni. Ez rosszul esett akkor is, és ma is azt gondolom, hogy nem volt igaza, mert ha mi úgy szerveztük volna, hogy a legprominensebb ellenzékieket hívjuk meg előadni, akkor soha nem lehetett volna megcsinálni ezt a rendezvényt. Tehát mi elmentünk egy bizonyos határig, olyanokat hívtunk meg, akik még úgy elmentek. Nem az volt igazán fontos, hogy mi hangzik ott el, mert ahogy mondtam, csupa olyat mondtak, amit már korábban hallottunk, hanem a rendezvény jellege volt a fontos, a rendezvénynek magának kellett meglennie. És ehhez nem az volt a lényeg, hogy megkíséreljük azt, hogy őket zászlóra tűzzük. Még azt is elképzelhetőnek tartom mai fejjel, hogy elment volna, hogy egy-két ilyen egészen prominens figurát elhívunk. De talán mégsem. Ők a monori találkozót ugyanazon a nyáron, egy-két héttel korábban szervezték. Azért meg mi orroltunk meg rájuk – és igazából idáig is el-

vezethető a Szadesz-Fidesz ellentét –, hogy ők tudtak a mienkről, és nem engedték, hogy mi tudjunk az övékről. Hónapokon keresztül párhuzamosan folyt a kettő szervezése, és nem volt meg az a bizalom bennük, hogy akárkinek, bárkinek szóljanak, senki nem tudott róla, sem Stumpf, sem Orbán, sem én, senki. – *Az előadók sem szóltak? Ők csak tudták, nektek mégsem mondták meg...*

– Úgy van, egyoldalú információs helyzet volt, amikor ők használhatták azt az információt, hogy mi csinálunk egy ilyen rendezvényt, és közben nem tudatták velünk a saját tervüket. Ügyesebbek voltak, okosabbak voltak, nekik voltak kapcsolataik, de egy nagyon egyenlőtlen helyzet állt elő. És akkor ezek után letolnak bennünket, hogy gyávák vagyunk. Ez szó szerint elhangzott, olyan hatan-nyolcan voltunk ott a vezetők közül, amikor ezt az Ottília mondta. Mert végül is az volt a döntésünk, Solt Ottíliával kapcsolatban konkrétan, meg még egy-két más személyiséggel is, hogy hívjuk meg őket és szóljanak hozzá, csak a programba nem vettük be őket név szerint előadóknak. Nem tudom, hogy hogyan nem értették azt, hogy ez egy egyetemista közeg, ami azért más.

– *Nem arról volt szó, hogy ez inkább a Solt Ottília magánvéleménye volt?*

– Nem tudom, mifelénk mégiscsak ő közvetített. Nem csak ő, mert Szabó Miklós is ott volt, mint ahogyan a nyolcvanas években végig ott volt mind a két kollégiumban rendszeresen. Szóval nem úgy vettük, hogy a monoriak most azt üzenik nekünk, hogy gyávák vagyunk, de más üzenetet nem kaptunk, senkitől.

– *Egyébként azt, hogy volt a monori találkozó és hogy ott mi hangzott el, azt tőlük tudtátok meg, Szarvason, vagy utána?*

– Utólag, de hogy pontosan kiktől, arra már nem emlékszem. Amikor Szarvason voltunk, akkor már tudtuk, hogy volt egy ilyen. Azt igazából nem tudtuk, hogy mi lesz a jelentősége, de a politikai visszhangja a vezetés oldaláról az elég hasonló volt a kettőnek, vagy legalábbis azonos helyen kezelték őket. Utólag nézve a dolgot, látszik is az, hogy miért. A monori találkozó nyilván intellektuálisan nagyobb jelentőségű volt, ezt egy pillanatig nem akarom kétségbe vonni; a hatalom viszont azért félt legalább annyira a szarvasitól, mert ott nem tudta, hogy mit várhat. A monori találkozóznál minden egyes résztvevőről pontosan tudta, hogy kicsoda, hogy milyenek a nézetei, mi az, amit kezelnie kell. Tudta, hogy ezek az ellenségei, hogy nem várhat tőlük semmi jót, de tudta, hogy mit várhat. A szarvasi találkozótól nem tudta, hogy mit várhat, valószínűleg jobban félt, mert ott összejött százötven-kétszáz olyan ember, akikről előző este még én sem tudtam, hogy kik lesznek, nem hogy ők. Félték, mert ott esetleg valaki fölállhat, és mondhat olyat, hogy kialakulhat egy olyan hangulat, hogy mit tudom én...

– *Félték, hogy radikalizálódnak?*

– Ebben az az érdekes, hogy szerintem nem. Nem hiszem, szerintem ezek még akkor is inkább a balhétől félték, nem akarták, hogy balhé legyen, szóval nem a nézetektől félték. Egyszerűen az a komfortérzet, ami a rendszernek megvolt, és abban az időben kezdett már súlyosan megbomlani, ezt féltették még mindig. Hogy most foglalkozni kell vele, jelenteni, meg hogy akkor most mit csinálunk velük. Mint ahogyan még '88-ban sem tudták a Fideszt kezelni. '85-ben meg pláne nem tudták még, hogy mit csináljanak az ilyenekkel.

” és akkor ezek után letolnak bennünket, hogy gyávák vagyunk

” az volt fontos, hogy ez így megszerveződhetett

Azt hiszem, hogy ami Szarvason elhangzott konkrét tartalmát tekintve, az színvonalas volt, de politikailag nem volt valami ütős dolog. Ott egyrészt az volt fontos, hogy ez így megszerveződhetett, másrészt meg az volt fontos, ami már az előadásokhoz kapcsolódik, hogy olyan tematikája volt ennek a találkónak, öt olyan témából állt, ami valamilyen szempontból nemkívánatosnak számított. Tehát nem az, amit mondtak, hanem hogy ezek a témák egyáltalán előkerültek.

– Például a környezetvédelem, ami aztán gyakran előfordul majd, először itt kap helyet a kollégiumban. A szegénység a másik, ami ugye önmagában skandallum volt akkor, hogy ilyen Magyarországon van.

– Öt téma volt. Az innováció, az is skandallum volt a maga módján, mert az egész Kornai-féle gondolatmenetnek az egyik leglényegesebb vonása az volt, hogy ez a gazdasági rendszer képtelen az innovációra, ellenérdekelt az innovációban, így szükségképpen marad le a gazdasági versenyben. Ezért volt az innováció botrány. Volt a szegénység, volt a környezetvédelem, volt a modernizáció, az is egy olyan téma volt, ami nonszensz volt akkor.

– Volt a Közép-Európa gondolat, az is nyilván kényes, és aztán volt egy definíció szerint botrányos téma a szabadság kis köreiről, a jogászok vezetésével. Milyen volt a hangulat a táborban, ti magatok hogyan éreztétek magatokat?

– Hallatlan feszültségben csináltuk végig az egészet. Ezt most nehéz megérteni, de akkor úgy éreztük, hogy nagyon kell figyelni, és valószínűleg igazunk volt. Nagyon érdekes volt, hogy szakkollégiumi mércével mérve elképesztő fegyelmű volt a tábornak. Mindenki érezte, hogy itt most valamilyen okból másképp folyik a dolog. A saját táboraink, előtte is, utána is olyanok voltak, mint amilyenek lenni szoktak. De ebben a táborban az emberek ott ültek végig az előadásokon, és egy csomó ehhez hasonló, teljesen szokatlan dolog történt. Ragyogó idő volt, sütött a nap végig, nagyon nyár volt, ebédszünetben az emberek ott kajakoztak a holtágban, de amikor arról volt szó, hogy háromnegyed kettőkor kezdődik az ülés, akkor az emberek otthagyták a nyarat, a meleget meg a kajakozást, és feljöttek abba a rohadt előadóterembe. Valahogyan érezték, hogy mi folyik itt. Minden este volt táborvezetőségi ülés. Előre el lett döntve, hogy ki a vezetőség. Voltunk nyolcan-tizen, szóval nem volt egy népgyűlés, a Bibóból, a Rajkból, meg Dobránszky. Nem emlékszem, hogy bárki külső lett volna, ott volt talán Stumpf, Orbán Viktor, Kövér Laci, Spéder Zsolt, Totó, Fábián, Kaderják, Dobránszky, Diczházi, én.

– Fodor?

– Gáborra nem emlékszem, arra sem hogy ott lett volna, ő nem játszott nagy szerepet ebben. Szóval ilyenkor végigbeszéltük, hogy mi történt aznap, kiértékeltek, ahogy itt is szoktuk DB-n egy nagyobb esemény után, aztán megbeszéltük, hogy ki megy ki másnap reggel kilenckor a buszmegállóba fogadni az előadót, ilyenek. Nagyon kézben tartottuk az eseményeket. Volt egy kocsi, Kövér Szilárd volt a kocsmáros még két-három bibóssal, ott volt az esti kikapcsolódás. Volt, amikor ott találkoztunk, volt, amikor a klubban, még most is előttem vannak ezek az ülések. Utolsó este teljes felszabadultságot éreztünk, eszméletlenül jól éreztük magunkat, akkor olyan volt, hogy sírva borultunk egymás nyakába,

de szó szerint, tényszerűen. Az emberek egy része már hazament, a többiek meg csináltak, amit akartak, belügyesek a maguk dolgát, a nem belügyesek mást. Ott Viktorral meg Spédivel, meg a többiekkel borultunk egymás nyakába, énekelünk, ünnepeltük magunkat, hogy megcsináltuk.

Na ezt követte az, hogy hazajöttünk, el tudjátok képzelni, távolról sem fogadott minket ugyanaz a lelkesedés. Nem tudom időrendbe szedni a történeteket, talán nem is érdekes, a lényeg az, hogy többé-kevésbé megbízható forrásokból értesültünk, hogy a Politikai Bizottságig eljutott a tábor kiértékelése. Nem tudom, hogy harminc másodpercet szenteltek-e neki vagy fél órát, de megjelentek olyan vélemények, talán dokumentumok is, én nem láttam, amelyekben a Demokratikus Ellenzék meg a szakkollégiumi mozgalom számított a két fő ellenzéki tűzfészeknek. Grósz elvtárs rá néhány hónappal látogatott el az egyetemre. Azóta megbántam, de nem mentem el arra az összejövetelre. Meghívtak a párttitkár és a rektor mellett tíz-egynéhány embert, és én is benne voltam ebben. Nem tudom ki hogy viselkedne, de nekem az ilyen dolgok akkor fejtörést okoztak, én elvi alapokon nem kívántam Grósz elvtársat végighallgatni, és úgy döntöttem, nem megyek el erre az összejövetelre. Mai fejemmel elvinne a kíváncsiság. Akkor Grósz elvtárs egyebek között szót ejtett az ellenzéki szerveződésekről meg a szakkollégiumi mozgalomról, és itt is az került elő, hogy ezek ilyen kétes dolgok, amikkel valamit csinálni kell. Ebben az időben az a fajta paternalizmus működött már, hogy nem gondolták, hogy Szibériába kell küldeni őket, csak jó irányba kell terelni ezeket a fiatalokat. És hogy azokat az ellenséges elemeket, akik befurakodtak közéjük, azokat azért figyelemmel kell kísérni. Folyamatosan foglalkoztak a dologgal, míg egy idő után le nem csendgett. De ekkor már nem voltak ezek nagyon izgalmasak. A tábor nem is lehetett volna megismételni, Szarvas akkor a maga módján megismételhetetlen volt, ahogyan egymásra talált az ifjúság, és a körülményeknek megfelelően viselkedett.

Kollégium és politika. '85-86.

– Szarvas egyik utórezgése az volt, amikor Pozsgay Imre próbált meg beszippantani minket, azzal hogy hozzunk létre egy szakkollégiumi szövetséget a népfront égisze alatt. Elmentünk Pozsgayhoz, ott volt Vass Csaba, Stumpf, Orbán, Fábián meg én. Ott pedig azt mondtuk, hogy nem csinálunk szakkollégiumi szövetséget. Akkor az volt az álláspontunk, ami szerintem teljesen helyes volt, hogyha többfejű társaság vagyunk, nem tudnak velünk mit kezdeni. Ha csinálunk egy szövetséget, akkor azzal sokkal könnyebben el lehet boldogulni. Anyyra már ismertük ennek a rendszernek a természetét, hogy nem akartunk egy olyan valamit a fejünk fölé, ami elsőre pajzsnak látszik, de baromi nagyot lehet rá ütni. Ez a hozzáállás teljese mértékben igazolódott.

– Mennyire volt tudatos ez a távolságtartó hozzáállás a népfronthoz? Azért lehet úgy látni a dolgokat, hogy a népfront annak idején a többpártrendszer stilizált for-

” hazajöttünk, el tudjátok képzelni, távolról sem fogadott minket ugyanaz a lelkesedés

”nem akartunk egy olyan valamit a fejünk fölé, ami elsőre pajzsnak látszik, de baromi nagyot lehet rá ütni

májának indult. Aztán '89-ben oda jutottunk hogy a Pozsgay kontra Fidesz ellentét-nél kevés erősebb ellentét volt az országban. Ez az ellentét '85-ben már megvolt? Egyáltalán, milyennek láttátok ti a népfrontot?

– '85-ben, mikor a szarvasi találkozót csináltuk, akkor a Népfront teljesen egyértelmű aurát font körénk, mely szerint mi vagyunk azok a feltörekvő fiatalok, akik a rendszernek megváltói is lehetnek és ez a felfogás egyfajta pajzst is jelentett, abban az értelemben, hogy vállalták a találkozót. Nem tudom, hogy mi zajlott a háttérben, jó lenne tudni igazából, erről Pozsgayval lenne igazán érdekes elbeszélgetni. Kérdéses persze, hogy elmondaná-e, mire gondolt akkor. Mi arra gondoltunk, hogy ha mi azt mondjuk Pozsgayéknak, hogy elfogadjuk a támogatásukat, akkor meg tudjuk csinálni a találkozót, ha meg nem, akkor nem. Pozsgay, azért azt látni kell, hogy végig egy pozitív figura volt a reformkommunista mozgalomnak és itt a reform szón van a hangsúly. Már akkor nagyon trutyi volt az, hogy mi számít kommunistának, az hogy mi számít reformnak, az kevésbé. Nekünk semmi bajunk nem volt ilyen értelemben akkor Pozsgay politikai szereplésével. Nem is tudtunk róla eleget, azt tudtuk, hogy egyfajta alternatívát jelent a Grósz Károly és társai féle fővonallal szemben, vele elvi alapon nem rossz dolog, nem szégyen együtt politizálni, ezért elfogadtuk a segítséget, amit nyújtottak, ezt kár lenne letagadni. De amikor be akartak vonni bennünket, akkor voltunk annyira érettek, hogy azt mondtuk, hogy nem. Magyarul, szövetséget kötni nem akartunk velük. Erre persze Pozsgay mondja, hogy hálátlanok voltunk, mert ő megsegített minket, amikor megtámogatta a szarvasi rendezvényt, mi pedig nem segítettük őt abban, hogy valami ifjúsági mozgást hozzunk létre, ami őt támogatja. De mi ezen már túlléptünk akkor. Végül is a Fidesz kontra Pozsgay ellentét, ami olyan volt, amilyen, talán innen is kezdődött. Nem voltak hozzászokva ezek az emberek, hogy nemet mondjanak nekik. Ilyen szempontból Pozsgay, bár persze nem tudok belátni a fejébe, sem különbözhetett sokban a többi pártvezetőtől, aki negyven éven keresztül nem volt hozzászokva, hogy bejönnek ilyen nyikhajok, őneki van egy elképzelése velük kapcsolatban, azok pedig azt mondják, hogy nem. Ez egy skandallum. Teljesen egyértelműen, szilárdan mondtuk, nem volt vita, nem volt tárgyalási alap, azt mondtuk, hogy nem. Elmondtuk neki, hogy miért. Volt egy érvünk, ez a bizonyos többfejűség.

– Ezt így el lehetett mondani neki?

– Ezt így elmondtuk neki. Nem féltünk, hogy erre mi lesz a reakciója. Ő tudhatta, hogy mi értékeljük azt, hogy ő támogatott bennünket, aztán ezzel kész. Itt meg is szakadt a kapcsolat. Nagy ugrás lenne innen egyből a Fidesz-hez jutni, de az ellentét valószínűleg itt kezdődött. Mi akkor folytathattunk volna más stratégiát is. Ez nyilván néhány emberen múltott, a Rajkban a DB-ben a Bibóban és még mit tudom én hol, és azon, hogy egymás között ezekről a dolgokról rengeteget beszéltünk. A kollégium nagy része akkor nyári álmát aludta, mikor ezek a dolgok történtek. De az biztos, hogy szerepelt DB-n, hogy legyen-e szakkollégiumi szövetség, vagy ne legyen. Nem kabinet-döntések voltak ezek, mögöttük állt vitáival együtt az egész kollégium.

– Azt mondtad, hogy a kollégium meglepően egységes volt ebben az időszakban. Mindenki elfogadta ezeket az eléggé direkt módon ellenzéki dolgokat? Mindenki egyetértett mindennel? Vagy úgy volt, hogy voltak, akik vitték a kollégiumot, a többiek pedig passzívan követték őket?

– Az utóbbi volt a helyzet, de elég sokan voltak aktívak. Nehéz lenne most megbecsülni, hogy hányan voltak, de a nyolcvanfős kollégiumból nemcsak tíz ember csinálta, ennél sokkal jobb volt az arány. Úgy emlékszem vissza a szarvasi táborra és az azt követő időszakra, hogy az mindenki számára nagy esemény volt. Ki így, ki úgy vett részt benne. Biztos voltak olyanok, akik valami dolgot elleneztek. Az EFIN-nel kapcsolatban ugye kiélezett szavazások voltak.

– Azt két oldalról lehetett támadni.

– Na ez az, ezt akartam éppen mondani. Ezek a viták, szavazások nem arról szóltak, hogy bárki azt mondta volna, „emberek, a KISZ-t azért ne bántsuk”, ilyen vonal nem volt. Ott csak az volt, hogy szabad-e egy közönséges gyilkossal egy platformra kerülni, azáltal, hogy ugyanannak a rendezvénynek részeseivé válunk, vagy nem. Hogy azt kell csinálni, hogy elmondjuk a nézeteinket és provokáljuk a hatalmat, bevonjuk a fiatalokat, vagy pedig nem kérünk belőle és negligáljuk az egészet. Nem emlékszem egyáltalán semmilyen olyan vitára, ami-ben olyan érdemi hozzászólás hangzott volna el, amelyik a rendszert védte. Az utolsó olyan emberek, akikről olyan emlékem van, hogy ilyesmit tehettek volna, azok '81-82 körül elmentek a kollégiumból, végeztek.

– Az egyetemen is ilyen hangulat volt, vagy véletlenszerűen így alakult a kollégiumban, vagy önszelekcio volt?

– Az egyetem egészében véve elég radikális volt. A kollégium kiemelkedett az egyetemből, de az egyetem is kiemelkedett az magyarországi egyetemek átlagából. A Közgáz már '70 körül is ilyen volt. Én sokat szidom ezt az egyetemet, azt hiszem joggal, de politikai szempontból – különösen a '80-as évek közepén – a többi egyetemhez képest egy avantgárd hely volt. Abban az időben a Közgazdász című újságot a feketepiacon lehetett vásárolni. Szóval ez nemcsak a Rajk miatt volt, hanem sok más miatt is. De akkor az egyetemen belül is mi voltunk a legnagyobb erő, egészen a '90-es évek elejéig. Abban az időben az egyetemen belüli szerepvállalásunk is nagyobb volt, mint most. Ilyen szempontból az egyetem maga is megfelelő háttérrel jelentett. A Szilvássy utáni KISZ-titkár az egy volt rajkos volt, aki kilépett a kollégiumból és úgy lett főállású KISZ-titkár az egyetemen, de egy kicsit restellte is a dolgot, csinált magának helyet valamelyik tan-széken, hogy úgy nézzen ki, hogy ő tulajdonképpen tanársegéd. Ezek már el-mozdultak egy ilyen irányba, még azok is, akik beálltak a vonalba, hezitáltak afe-lől, hogy mikor tudnak többet tenni, meg mivel értsenek egyet, mivel nem. Ab-ban az időben volt például fénykora B. Kiss Tamásnak, a Széchenyi Szakkollégi-um alapító igazgatójának. Volt egy-két ilyen ember, nekik köszönhette a KISZ abban az időben, hogy úgy tűnt, hogy létezik, mert annyit csináltak, mint koráb-ban ötszáz egyetemista együtt. Csak az ötszáz egyetemista kiment mögüle...

”mindenki számára nagy esemény volt, ki így, ki úgy vett részt benne

Széchenyi Szakkollégium, '86

– *Beszéljünk a Széchenyi megalakulásáról.*

– Ezt tulajdonképpen B. Kiss Tamásnál kell kezdeni. Ő igen karizmatikus figura volt az egyetemi KISZ-életben, vagy fogalmazunk úgy, hogy közéletben, mert azt hiszem, hogy nem az volt a jellemző, hogy ő KISZ-vonalon nyomult, bár ott is nyomult. Az a fajta srác volt, aki ízig-vérig közösségi ember, rengeteg helyen szeretett megjelenni, sok kezdeményezése volt. Én B. Kiss Tamás tevékenységét nagyra értékelem, azzal együtt, hogy az ő felfogása, stílusa az enyémhez képest teljesen más volt. A '80-as évek elején, ő és egy Moldovai Viktor nevű srác beindította a Közép-Európai Klubot. Aztán meg nem mondom, melyik tanévben, összeakadt néhány olyan sráccal, akiket nem vettünk fel a Rajkba. Bizonyos értelemben megismétlődött a TEK-es história, hogy a Rajkkal kapcsolatos frusztráció vezetett valaminek a megalakulásához. A TEK-eseknél az volt a frusztráció, hogy bent voltak, de nem ismerték el őket, itt meg volt egy olyan csoport, akiket nem vettünk fel. Három vagy öt ember. Ez egy viszonylag homogén baráti társaság volt. Nagyon rosszul esett nekik, hogy nem vettük fel őket, és mint később kiderült, tényleg jó srácok voltak. Ők a B. Kiss vezényletével elkezdtek különböző dolgokat csinálni, amiknek a fő területe a Közép-Európai Klub volt. A Közép-Európai Klub több éven keresztül működött és nagyon sok jó rendezvényük volt. Abban az időben ezeknek egy része kimondottan kuriózumnak számított, de egyébként is jó rendezvények voltak. Nem azt mondom, hogy rendszeres résztvevője voltam ezeknek, de több alkalommal ott voltam. Ugyanúgy elmentem az ő előadásaikra, mint a másokra, meg a harmadikra, meg a mieinkre, annál is inkább, mert a Közép-Európai Klub előadásainak a jelentős részét megint csak mi fogadtuk be a Makarenkóban. Ha sehová nem tudtak menni, akkor idejöttek. Valamikor '85 táján volt az, hogy előbb Társadalomtudományi Klubba alakultak, majd felvetették azt a gondolatot, hogy mi lenne, ha átalakulnának szakkollégiummá. B. Kiss megjelent ezzel Csákinál, aki akkor a rektor volt. Ő megkérdezett engem, hogy mi a véleményem róla és mondtam, hogy szerintem hagyni kellene, hogy csinálják. Csáki finoman szólva nem nagyon volt jóban B. Kiss-sel, a stílusbeli különbségek abban a viszonylatban nehezebben voltak tolerálhatóak. Nem azt mondom, hogy én intéztem el nekik, hogy lett Széchenyi, de az biztos, hogy nagy súllyal esett a latba, hogy én akkor azt mondtam Csákinak, hogy igen, hadd csinálják.

– *Miért mondtál volna nemet?*

– B. Kiss-sel mi nagyon sokat vitatkoztunk erről a dologról annak idején, sok rajkossal egyetemben, személy szerint én is a kollégiumi szobákban üldögélve. Sokat vívódtunk erről a kapcsolatról. Valahogy voltak nekem és másoknak is bizonytalan érzéseim azzal kapcsolatban, hogy most mi is akar lenni ez a szerveződés. Tényleg szakkollégium akar lenni, nem csak legitimálni akarnak-e bizonyos dolgokat, azzal, hogy a szakkollégium bevett formáját választják. Sokan éreztük úgy, hogy a bevett forma mögé valami más tartalmat akarnak odatenni, ami sokkal kevesebb, mint a szakkollégium. Tamásnak – most is pozitív

akarok maradni, de ettől függetlenül – sokszor nehezen volt követhető a gondolatmenete, tehát, hogy mi is akar ez lenni. Szóval voltak elég komoly fenn tartások bennem is és másokban is, de ezt nem közvetítettem Csáki felé. Csákival jóban voltam, de úgy éreztem, hogy ha már a kérdés úgy merül fel, legyen-e szakkollégium vagy ne, akkor egyértelműen igennel kell válaszolni. Másik kérdés, hogy utána vagy közben a háttérben vitatkoztunk arról, hogy mi legyen az egész. Szemben a TEK-vel, itt a határvonalak sem voltak annyira világosak ideológiai szempontból. Úgy érezték sokan, köztük én is, hogy ez itt most inkább konkurencia, mint a TEK, és így is volt. Ha belegondolsz, az nem triviális, pláne akkor nem volt triviális, hogy nekünk jó, hogy ők megalakulnak. Az emberben mindig van egyfajta szervezeti érdek vagy önzés – lehet jóindulatúan vagy rosszindulatúan fogalmazni –, és ebből a szögből is néztük, hogy jó-e nekünk, hogy alakul az egyetemen belül még egy szakkollégium. Én itt most őszintén feltárom azokat a bizonytalanságokat, amik bennünk voltak akkoriban, de ezek a külvilág felé nagyon kevésbé jelentek meg. A kérdéseket egymást között vitattuk meg, a nyilvánosság előtt az első perctől támogattuk a Széchenyit. Voltak persze más viták is, és sokan úgy érezték, hogy jogosak voltak a problémafelvetések. Felmerült például az, hogy legyenek közös tagok. A Széchenyi alapító tagjai között volt két rajkos, Németh Zsolt és Csermely Ági. Csermely Ági Kaderják Péter felesége, aki a Rajk mellett döntött, aztán később kilépett, mikor terhes lett. Teljesen korrekt volt, azt mondta, hogy nyilván nem fogja a hátralévő két évét azzal tölteni, hogy magyarázkodik afelől, hogy miért nem vesz részt a szakkollégium működésében, mikor otthon van a gyermeke, nem tudja ezt így csinálni, levonja azt a következtetést, hogy kilép, szeret bennünket, de auf wiedersehen. Így a Németh Zsolt maradt egyedül, de ott megegyeztünk. Németh Zsolt végzős volt, és zászlóvivője volt a Közép-Európai Klubnak és a Széchenyinek is, ugyanakkor nálunk is egy megbecsült figura, kiváló szakkollégista volt. Közös megegyeztünk, hogy két vagy három hónappal a végzés előtt nem fogunk vitatkozni azon, hogy kié Németh Zsolt. Ő az első és utolsó közös tag a két kollégiumban, és utána nincs közös tagság. Arról is lett megegyezés, hogy nem lesz közös felvételi, mármint nem lehet két helyre jelentkezni, még abban is megegyeztünk – amit ők rúgtak fel egy-két évvel később –, hogy összehangoljuk a felvételi technikáját, időpontját és egyéb hasonlót. Most már április végén felvételiztetnek, egyre hozzák előre, átlátszónak tűnő érv miatt, hogy nem érnék rá a vizsgaidőszakban felvételiztetni.

– *Én lekéstem a Széchenyiről, ez az egyik oka, hogy nem felvételiztem oda.*

– Igen? Nagyon helyes. Ebből látszik, hogy van azért előnye is a mi rendszerünknek. Most mi csak annyit teszünk, hogy csinálunk egy szórólapot, amelyen meghirdetjük, hogy júniusban lesz a Rajkban a felvételi, majd később jelentkezünk, de most nem fogunk tudni sem a kérdőívvel előállni, sem semmivel, csak azt aényt közöljük, hogy létezőnk és lesz felvételi.

– *Az a tény, hogy a Széchenyi, mind szervezeti, mind ideológiai szempontból kicsit a Rajkhoz hasonló, legalábbis a TEK-hez viszonyítva, az eléggé plasztikusan megnyilvánul abban, hogy a rajkosok nem rajkos kapcsolatai jó része széchenyis. Ez*

” a nyilvánosság előtt az első perctől támogattuk a Széchenyit

” kezdettől fogva léteztek azok a csatornák, a közös kurzus, stb., amik összekapcsolták a két kollégiumot

az alapítástól kezdve így volt, vagy ez csak egy ilyen újszerű jelenség, tehát az elmúlt három-négy évben jellemző?

– Mindig így volt. Kezdetől fogva léteztek azok a csatornák, a közös kurzus, stb., amik összekapcsolták a két kollégiumot. Mind a két társaságnak nyilván megvan a véleménye erről a kapcsolatáról, ez valószínűleg bizonyos fokig hullámzik.

Akkor, amikor ez az egész dolog az alakulás időszakában volt, akkor nagyon komolyan belejátszott abba, hogy mi végülis örültünk, hogy megalakul a Széchenyi Szakkollégium. Nagyon is beleillett abba a politikai gondolkodásba, amiről a múltkor beszéltünk, hogy a szakkollégiumi mozgalom mint mozgalom jelenjen meg, hogy többfejű legyen. Jelzi azt, hogy mennyire elfogadtuk a Széchenyit, hogy a '85-ös tábor a Bibó és a Rajk rendezte, és a '87-es táborban már benne volt a Széchenyi is. Tehát nem hezitáltunk egy pillanatig sem afelől, hogy megtartsuk-e azt a hagyományt, hogy a Bibó és a Rajk a műszakisokkal együttműködve közösen rendezi meg a NYATÁ-t, hanem belevontuk a Széchenyit is. Ami tulajdonképpen azt is jelentette, hogy a nyakunkra hoztuk a klubmozgalmat – ahogy erről majd beszélünk – az összes következményével együtt. Nem tudom, mi lett volna, ha másképp lett volna, de ezt többé-kevésbé lehetett is látni, mert a B. Kiss igazából a klubmozgalomnak volt prominens figurája.

– A Széchenyitől is eléggé elszakadt.

– Igen, ez egy nagyon érdekes dolog, ezekről én kívülről tudok csak, nagyon kívülről, de tényleg nem sikerült megteremteni azt a Széchenyiben, és megjegyzem más szakkollégiumban sem, amit a Rajkban. Mi sokat szoktunk beszélni a szocializációról, folytonosságról, a hagyományokról, stb., ott meg azt sem sikerült megteremteni, hogy az utódok próbálják pozitívan nézni az elődöket. Eből a szempontból a két kollégium szervezeti kultúrája teljesen más.

Pápai találkozó, '87

– Akkor beszéljünk a pápai találkozóról. Miért akartátok a szarvasi találkozót megismételni, miért '87-ben, miért Pápán, és miben volt ez más? És mi volt a szerepe a találkozónak abban, hogy a politikai mozgás eljusson a szervezett formáig?

– Nagyon érdekes, hogy mennyire ragaszkodtunk mi ebben az időben is a kollégium működési szabályosságához. '85-ben megvolt Szarvas, '86-ban nyári egyetem. Azt mondtuk, hogy nem csinálunk minden évben találkozót, majd '87-ben lesz a következő. Próbáljátok belátni ennek a szimbolikus jelentőségét. Számomra ez a Rajk erejét jelenti, hogy azt mondta annak idején, hogy majd '87-ben megcsináljuk a következőt. Volt egy perspektívája a dolognak, volt önbizalma az intézménynek arra nézve, hogy majd '87-ben csináljuk, nem kapkodunk, de nem is adjuk fel, és hogy nekünk közben a szakmai dolgokkal is foglalkozni kell. '87-ben, Szarvashoz két évre megcsináltuk Pápát. Ahogyan már mondtam, a '85-öst teljesen a Rajk szervezte technikailag, Pápát viszont a bibósok vállalták, Kövér Laci pápai, ő talált helyet, ezért mentünk Pápára. '87-

ben már létezett a Széchenyi, volt egy szélesebb körű együttműködés, úgyhogy már több szakkollégium neve jegyezte a pápai találkozót. Ami a programot illeti, azt mondtuk, hogy nézzük meg, hogy mik lennének azok a forró témák, amit itt meg lehet vitatni, azokat vettük elő, és a rendezvény jellegét tekintve megpróbáltuk leutánozni a szarvasit. Kivéve egy dolgot, az utolsó napi vitát. Az egésznek ezáltal volt egy ismétlés jellege is. A két év, ami közben eltelt, iszonyúan sok volt abból a szempontból, hogy a hasonló rendezvények rendszeressé váltak, szóval nem volt újdonság értéke, nem úgy, mint a szarvasinak. Nemcsak azért, mert a saját körében második volt, hanem mert máshol is voltak hasonlóak. Főleg a klubmozgalom, amely nagyon sokágú, nagyon érdekes képződmény volt, és majd a szárszói találkozó kapcsán fontos szerepet kap, hanem általában véve is, a hasonló rendezvények kezdtek terjedni. A pápai már nem volt egyedi. A szakmai színvonal nem volt rosszabb, mint a szarvasié. Az utolsó napi politikai vita, amikor tulajdonképpen arról volt szó, hogyan tovább, hogyan lépünk az egészségből tovább, ez volt más, mint a többi. Kaderják kapta a feladatot a vitaindító megírására, megírta, megvitattuk. Megvan a beszéd kiadványokban is. Az volt a mottója, hogy valamit cselekedni kell, mert az idő nem nekünk dolgozik. Irtó jó az a beszéd. Ez volt a politikai tanácskozás felvezető szövege. Ilyen szempontból komoly, határozott továbblépés volt Szarvashoz képest, mert Szarvasnak nem volt konklúziója. Viszont ebben a beszédben benne volt, hogy el tudtunk jutni egy konklúzióig és ez a konklúzió cselekvésre szólított fel, mert ha valaki kimondja, hogy az idő nem neki dolgozik, akkor az azt jelenti, hogy valamit kellene lépni. Ez teljesen más volt, mint a szarvasi végkicsengés, ahol nem volt semmilyen összegzés. Pápán aztán a vitában, ami nagyon elfolyó vita volt, olyanok merültek fel, hogy hogyan lehetne szervezetileg továbblépni. Ott akkor mindenki, aki komolyan szólt hozzá, engem is beleértve, az ellen foglalt állást, hogy szervezetet hozzunk létre. Ehhez képest néhány hónap múlva megalakult a Fidesz. A pápai találkozó '87 augusztusában volt, a Fidesz '88 elején jött. Ilyen szempontból a pápai találkozó átmeneti dolog volt, mert egyik részről az ország állapotáról tulajdonképpen ugyanazt mondta, mint a szarvasi, de nem tudott, nem is akart ugyanott megmaradni, továbblépett, de az a továbblépés, amit közösen meg tudtunk ott alkotni, csak átmenetet jelentett ahhoz képest, amit a kemény mag néhány hónappal később kihozott magából a Fidesz megalakításával. A Fidesz ebben a fejlődési folyamatban jött létre. Akik ott voltak a Fidesz alapításkor harminc valahányan, azok közül több mint húsz biztos, hogy ott volt Pápán. Lehet, hogy ennél is nagyobb az arány. A nevek is ugyanazok, akik jelentős szerepet játszottak Pápán, és előtte Szarvason, Kaderják Pétertől Orbán Viktorig. Jó félév múlva jutottak el addig, hogy igenis mégiscsak kell szervezetet csinálni, csak az a szervezet, amit ők '88 márciusában csináltak, az már nem az a szervezet, ami bármelyikünknek eszébe jutott volna Pápán '87 augusztusában. Vissza tudom idézni saját magamat, amikor hozzászóltam, egyszer szóltam csak hozzá, akkor nekem eszembe nem jutott politikai párt alapítása. Én is, és valószínűleg a többiek is – legalábbis a hozzászólások jellege erre enged következtetni – szakkollégiumi szerveződésekben gondolkodtunk. Nem tudom, mi lett volna, ha eszébe jutott volna valakinek a politikai párt gondolata. Valószínű-

” az volt a mottója, hogy valamit cselekedni kell, mert az idő nem nekünk dolgozik

” a Fidesz ebben a fejlődési folyamatban jött létre

leg ott még nem jutott eszébe senkinek, de ha mégis, nem mondta el. Erről a tanácskozásról, az utolsó napról megvan nekem is a magnófelvételem legépelve. A többiről nincsen. Pápa nincs felvéve, nem készült kiadvány, mint Szarvasról. Az utolsó tanácskozás azonban megvan, szépen be van kötve, gépelt változatban. Az egész úgy összegezhető, hogy a Fidesz ennek a folyamatnak egyfajta logikus folytatása volt, de átlépett egy Rubicont.

– *Szarvason a demokratikus ellenzék képviseltette magát, Pápával mi a helyzet?*

– Igazából Szarvason sem képviseltette magát. Egy vagy két ember volt ott, és Pápán még kevésbé voltak.

– *Az ember úgy tudja, hogy Monor után már nem jöttek össze a népiek és az urbánusok. Ti magatokat el tudjátok-e helyezni valahol ebben a dologban? Vagy maradt az elvált szülők gyermeke hozzáállás?*

– Maradt, azzal a sajátos felhanggal, hogy nem tudtunk kapcsolatot teremteni a népi ellenzékkel igazán, miközben élő kapcsolatunk volt a demokratikus ellenzékkel, noha a kollégium nagy része, és ez a Bibóra is érvényes – nem tudom, hogy ők mit mondanának, de akkor én elég jól ismertem, hogy mit gondolnak – erősen plebejus gondolkodású volt. Csoóri Sándort megpróbáltuk többször elhívni, de nem jött el a kollégiumba. Persze mindig konkrét kifogásokat mondott. Nem azt mondta, hogy én a Rajk László Szakkollégiumba nem jövök el, hanem hol ez volt, hol az volt, elvállalta, nem jött, lemondta. Máig nem tudom miért. Másokról is lehet valószínűleg hasonlókat mondani, de Csoóri volt a szimbólum ebben az időben. Ezzel a vonallal érdemben nem tudtunk kapcsolatot teremteni, miközben a kollégiumvezető rétegének a többsége érzelmileg közelebb állt az ilyen fajta plebejus gondolkodáshoz. Spédi, Totó, most személy szerint gondolkodom ezekben az emberekben, ők nagyon szívesen teremtettek volna kapcsolatot. Ezért is tettünk egy csomó kísérletet, hogy valamilyen egyensúlyt teremtsünk, de nem sikerült. Ezt elfogadtuk, a szónak abban az értelmében, hogy világos volt, hogy nagyon fontos a kapcsolat a demokratikus ellenzékkel. Ilyen szempontból az elvált szülők gyereke nagyon jól eltalált hasonlat. Vonzódik ehhez is, de jobban szeretné, ha a másikhöz is lenne köze. Viszont nem tudott a másikhöz köze lenni. A Fekete Gyula típusú emberek már akkor sem igazán illettek bele a képbe, Csoóri messzemenőleg beleillett volna, csak ő meg valamiért nem vállalta. Azt sem tudom igazán megmondani, hogy Csoóri számára megjelent-e a szakkollégium, mint fontos dolog, és valamiért úgy döntött, hogy őt nem érdekli, vagy pedig nem is tudta, hogy ez fontos. A demokratikus ellenzék tudta, és végig jelen volt. Ilyen értelemben találó az elvált szülők gyereke hasonlat, a Rajk esetében biztos, és azt hiszem, a Bibónál is. A Fidesz megnyilvánulásai is ezt mutatták, ők használták először az elvált szülők gyereke hasonlatot. Nem tudom, hogy a Bibóban mit éreztek az emberek, de itt a Rajkban többé-kevésbé tudatosan törekedtünk arra, hogy nézzük meg már a másik oldalát is a dolognak. Nem sikerült. Teljesen egyoldalú maradt ez a dolog.

A Fidesz megalakulása, '88

– *A kollégiumban, DB-n mennyire volt szó Pápa után a politikai szerveződésről? Az, hogy elment hat-nyolc rajkos a Fideszt alapító találkozásra, arról volt előtte szó DB-n?*

– Nem hatan-nyolcan, tizenvalahányan. Arról, hogy szerveződnek az emberek, arról persze mindenki tudott. A Fidesz alakulásának a hiteles történetéhez az tartozik hozzá, hogy azért voltak olyan sokan a rajkosok, mert valamilyen megállapodás volt, hogy minden olyan csoportosulás, amelyik érdekelt volt abban, hogy ez a szerveződés megtörténjék, az három-négy emberrel képviselheti magát az alakuló ülésen. Nem emlékszem rá, hogy ki volt az, aki meg volt bízva a Rajk részéről, hogy megszervezze ezt a dolgot, valószínűleg vagy nem bízott a kollégiumban, vagy csak a szokásos nyitottság egyik megnyilvánulásával van dolgunk, lényeg az, hogy széles körben meghirdette, az is lehet, hogy kirakta a faliújságra, hogy most el kell menni oda, mert valami történik. Túl voltunk reprezentálva egy szervezeti fegyelmezetlenség okán, ahelyett, hogy jól definiált háromfős delegáció képviselt volna bennünket. Az igazság az, hogy az egész előzőleg egy természetes, az addigi történések sorába teljesen beleillő eseménynek tűnt számomra. Emlékszem, hogy nem mentem el, mert valami konkrét elfoglaltságom volt, de persze messze nem volt olyan fontos, mint a Fidesz alakulása. Nem azért nem mentem el, mert elhatároztam, hogy ebben nem veszek részt, hanem annyira természetes része volt egy folyamatnak, hogy technikailag, helyi értékét tekintve fontosabbnak tűnt az a más, ami éppen aznap este volt, mint hogy oda elmenjek. Persze nem tudtam, hogy pártot fognak alapítani, azt ők sem tudták, amikor odamentek. Úgy tudtuk, hogy folyik majd egy megbeszélés arra nézve, hogy hogyan kellene lépni. Iyének előtte is voltak. Tudjátok nagyon jól, hogy a történet úgy szól, hogy Diczházi Berci terjesztett elő egy teljesen más javaslatot, mint ami aztán a végén a dologból lett. Nemcsak én nem tudtam, ők sem tudták, hogy ez lesz. Nem tudom, hogy mit csináltam volna, ha tudom, hogy aznap este megalakul ott egy politikai párt, de nem tudtam.

– *Egyébként csak azt tudjuk a történetről, hogy Diczházi Berci elmondta, hogy mit nem kellene csinálni, de aztán hogy mi és miért történt, arról semmit nem tudunk. Azt is tudjuk, hogy Pápán is mindenki elmondta, hogy miért nem kellene szervezetet alapítani.*

– Radikalizálódott a társaság. Valahol van ennek egy jegyzőkönyve, valahol olvastam. Hadd ne interpretáljam a történeteket, mert nem voltam ott. De az, hogy Diczházi volt az előterjesztő, az ténykérdés, és az is, hogy készültek arra, hogy itt komolyabb események történnek, mert meghívták talán a pártbizottságot, a KISZ-bizottságot, ezek mind ott voltak. Nagyon furcsa összejövétel volt, nagyon érdekes.

– *Ott volt a pártbizottság?*

– Hát azt nem tudom, de KISZ-esek voltak, az biztos. Berci szociáldemokrata irányba mozdult, tulajdonképpen a szakadás ott következett igazából be, ami tulajdonképpen szemre úgy tűnik, hogy csak ütemválasztás kérdése, hogy Berci

” túl voltunk reprezentálva egy szervezeti fegyelmezetlenség okán

” a nyerő könnyedségével állt hozzá a kollégium a dologhoz

csak szándéknyilatkozatot akart tenni arra vonatkozólag, hogy ők pártot alapítsanak. Mások, Viktorék ki akarták mondani, hogy megalakul a párt. Az egyik a rendszer-konformabb, puha lépést akarta megtenni.

– ‘88-ban azért rendszerkonformnak nem lehet nevezni egy szándéknyilatkozatot sem.

– Azt sem lehet igazán, de a többieknek, Viktoréknak már az sem volt elég, nagyon nagy lendületben voltak akkor. Amikor este az akkor már alapító rajkosok hazajöttek, attól kezdve azért látható volt, hogy ez fontos. Nem volt tévedés a megítélést illetően. Nagyon jól tudtuk fogadni, nem szorongásos, hanem egy könnyed, de erős diákos odaütés volt. A nyerő könnyedségével állt hozzá a kollégium a dologhoz. Látszott, hogy ez a dolog, ez nyert. Itt ezt a dolgot meg kell csinálni, ezeknek a fiúknak igazuk van, okosak. Lényeg az, hogy a kollégiumban ez a dolog egyértelmű támogatottságot kapott. Nem volt frenetikus nagy esemény, ahogy a saját hozzáállásomat is elmondtam, úgy tűnt, hogy ez egyik este a sok közül, amikor van egy esemény, amikor a bibósok és rajkosok összejönnek. Nem forgatta fel a kedélyeket a dolog. Természetesen a korábbi fejlemények végig a kollégiumi közbeszéd tárgyát képezték, a Fidesz gondolata, léte beépült a kollégiumba.

Szárszói találkozó, '88.

Készültünk közösen az '88-as szárszói találkozóra, hogy a kollégiumi vonalát folytassam az ügynek. Akkor már régen készültünk rá, a szervezés gyakorlatilag már akkor elkezdődött, amikor Pápáról hazajöttünk. Volt egy vita Pápán, ez nem politikatörténeti, hanem kollégiumtörténeti szempontból lényeges, hogy a klubmozgalommal együtt, vagy külön rendezzük-e, tehát megtartsa-e a szakkollégiumi mozgalom az önállóságát és megint egy saját táborot szervezzen, vagy szervezzük közösen velük. Azt már eldöntöttük Pápán, hogy rögtön a következő évben, '88 nyarán tartunk táborot. Ott nem az volt már a hangulat, hogy jövőre nyári egyetem, és utána találkozó.

– *Ezért halt meg hát a nyári egyetem. A politika megölte a szakmát.*

– Nem biztos. Mindenesetre arra emlékszem, hogy nagyon komoly ellenérzésem volt a klubmozgalom bevonásával kapcsolatban. Ezt aztán elsöpörték a körülmények, de máig is úgy érzem, hogy az egy mellékvágány volt. Nem tudom, mi lett volna, hogy ha másképp lett volna. Ez a szárszói rendezvény nagyon sajtóosan sikerült. Már az előkészületek során sem sokban tudtunk egyetérteni a klubosokkal.

– *Volt nekik is valami összejövetelük.*

– Persze. Ők csináltak egyet Fehérgyarmaton, amikor mi Pápán voltunk, ugyanazon a nyáron volt egy klubbátor, ami tulajdonképpen ugyanazokban az előadókban gondolkodott, ugyanolyan témákban gondolkodott, mint mi, azért volt ez a gondolat, hogy rendezzük együtt. Ezek a klubok többé-kevésbé a helyi közösségeknek a megnyilvánulási formái voltak, és azokra a működési for-

mákra építette a politikai megnyilvánulásait, mint a szakkollégium mozgalom. Volt egy csomó közös alap. Lényeg az, hogy nem tudtuk kivédeni, hogy a klubosok be legyenek vonva, amitől az egész dolog kiszélesedett. A szárszói találkozón becsléseink szerint az öt nap alatt ezer-ezerkétszáz ember vett részt. A jó elérhetőség miatt nagyon sokan egy-egy napra jöttek csak el, pillanatok alatt csődbe mentünk, mint táborszervezők, kicsúszott a kezünkől az egész dolog irányítása. Nyilvánvaló, hogy ezer-ezerkétszáz fős táborot egy hét-nyolcfős táborszervező közösség minden segédeszköz nélkül már nem tud kézben tartani. Tudtuk, hogy sokkal többen lesznek, mint korábban, de azért ennyire nem számítottunk. Szerencsére a tábor helyszíne alkalmas volt a bővülésre, voltak sátrak, meg nagyon sokan csak lejöttek reggel és este visszamentek Pestre. A tábor főállású vezetője teljesen véletlenül egy volt szakkollégista, Matern Margit volt, aki az IBUSZ-nál dolgozott, és az ő segítségével mindent meg lehetett oldani a helyszínen. De ott aztán mindenki megjelent. Ez az, amikor büszke tudok lenni a Rajkra, mert mi vállaltuk az első fél napot. Aki azért a felvezetést vállalja, anélkül, hogy tudná, hogy kik lesznek ott, az vállalja, hogy odaáll és elmondja a magáét, és háromszor olyan kockázatot vállal, mint aki majd a zárszót mondja. Nem mindegy ez, és nem volt szükségszerű semmilyen politikai vagy szakmai szempontból, hogy ez így legyen, kimondottan a szervezeti erő volt, hogy a Rajké volt az első fél nap. Mi vállaltuk azt, hogy ezt megcsináljuk. Kiültettünk oda öt embert, egy kimondottan szakmai program volt, gazdasági reform témában, de sokkal hangzatosabb címe volt, most nem emlékszem rá. Kocsis Károly, Pálfi József, Gulácsi Gábor volt ott, és azt hiszem Szentgáli Tamás is benne volt. Én késtem, mert Budapesten még délelőtt folyt a Nemzetközi Készletezési Szimpózium, amit kétfévente én szerveztem, és közben már megkezdődött a tábor. Akkor már látszott, hogy ez bizony túlmegy a várakozásokon, egy jurtaszerű nagy sátor volt, rengeteg ember, és nem akartak szakmai kérdésekről beszélni. Aztán az ment öt napon keresztül, hogy mindenki mindenfélét mondott, ma már másképp ítélném meg, de akkor időnként nagyon ideges voltam, mert a hozzászólások fele tökéletes sületlenség volt. Mindenféle mércével, politikailag, gazdaságilag, szakmailag, hülyeségeket mondtak. Idős Nékosz-osok, Nagy László, a később elhíresült erősen jobbos ügyvéd, ma is emlékszem, fehér öltönyben jelent meg, meg olyan figurák is voltak ott, akikkel nem tudtunk mit kezdeni. Voltak olyanok, akik már menet közben halották, hogy van ez a tábor, mert a sajtó is írt róla, és úgy kerültek oda. A Magyar Nemzettől ott volt egy srác, haláli egy figura volt, délben kelt fel minden nap, mert hajnalig ivott. Persze mi is, csak mi felkeltünk másnap reggel. De ő délben kelt fel, és egy óra múlva már lement a tudósítás a Magyar Nemzetnek. Voltak olyanok, akik olvasták az újságban, vagy hallották másoktól, hogy van, és úgy jöttek.

Amikor aztán visszajöttünk, péntek volt amikor vége volt, hétfőre pedig meg volt hirdetve a DB ülés. Hétfőgén írtam egy szöveget, előterjesztést arra vonatkozólag, hogy hogyan kellene szerintem ehhez az egészhez viszonyulni. Nagyon büszke vagyok rá, hogy nem került arra sor, hogy ezt elővezessem, mert Fölsz Attila, aki akkor DB tag volt, megelőzött, és az ő hozzászólásából lett a

” az öt nap alatt ezer-ezerkétszáz ember vett részt

” a kollégium felhagy az intézményes politizálással

Fölsz-Matos doktrína. Ennek lényege, hogy a kollégium felhagy az intézményes politizálással, miközben mindenki számára nyitva hagyja a személyes közéleti tevékenység lehetőségét. Tehát pénteken vége volt a tábornak, és hétfőn a kollégium elfogadta azt a belső politikai manifesztumot, ami mind a mai napig meghatározza a kollégium politikai élethez való viszonyát. Ha kollégiumi szempontból nézzük az eseményeket, akkor ez azt mutatja, hogy milyen hallatlanul gyorsan és bölcsen reagált a kollégium ezekre az eseményekre. A DB-n Fölsz Attila szóban elmondta azt, hogy mire gondol, majd ugye szakkollégista tempóval fogta magát és elhúzott Barcelonába, vagy mit tudom én, hogy hová. Attól lett Fölsz-Matos doktrína, hogy Matos Zoli vállalta azt, hogy ő leírja. Fölsz Attila volt az előterjesztő, a gondolatot magát ő adta, és Matos írta le a következő DB-re. Mert akkor elfogadtuk, hogy egyetértünk Fölsz Attila felvetésével, de ezt meg kellene fogalmazni, és Matos Zoli írta meg a szövegét.

– *Visszatérve, azt mondtad, hogy akkor nagyon ideges voltál, mert a beszédek fele sületlenség volt, ma mi látsz bele ebbe az egészbe?*

– Sokkal érdekesebbnek gondolom így utólag, mint ahogy ott találtam. Azt hiszem, hogy az a sokszínűség, ami ott megjelent, az ugyanaz, ami aztán nagyon is jelen volt a rendszerváltás korszakában. Ott, akkor mi még, és ebbe a jogászokat is bele kell érteni, a Viktorékat, azért kisebb felfordulásként éltük meg a dolgot. Nem volt menetrendje a fejünkben a rendszerváltásnak, kevésbé voltunk optimisták. Emlékezetem szerint Viktorék nem nagyon vettek részt a szárszói tábor politikai menedzselésében. Nem fejtettek ki pártpropagandát. Sokkal kevésbé van emlékem arról, hogy ők ott keményen nyomultak volna, mint a korábbi táborokban. Lehet, hogy az ő fejükben sokkal tudatosabb, okosabb gondolatok voltak, mint például az enyémben. Lehet, hogy ők már azért nem vettek részt, mert amit a kollégium hétfőn talált ki, Viktorék már egy héttel korábban kitalálták, és ezért határolódtak el tőle. Emlékszem, hogy én küzdöttem Nagy Lászlóval, hogy hová viszi a tábor, meg küzdött velünk valaki, hogy adjuk ki a tábor anyagát, amit mi nagyon nem akartunk. Nagyon sokféle ember volt ott, például Mészöly Miklós is ott volt. Amikor mi azt mondtuk, hogy táborvezetési ülést akarunk tartani, akkor ilyen figurák odajöttek a klubmozgalomra hivatkozva.

– *Itt voltak plebejusok és urbánusok, ezek szerint együtt.*

– Keveredés volt. Például egy esemény, hogy Grósz Károly volt akkor a miniszterelnök, és a szárszói találkozóval egyidőben járt Romániában Ceaucescuval tárgyalni. Valaki felvetette a plenáris ülésen, hogy táviratot kellene küldeni Grósznak, hogy nem értünk egyet azzal, hogy ő a Ceaucescuval tárgyal. Erre valaki, aki vezette az ülést, azt mondta, hogy jó. Akkor megvitattuk, gondolom, megszavaztuk, hogy a többség egyetért, hogy küldjünk táviratot a Grósznak, és akkor, aki vezette az ülést, azt mondta, hogy a tábor vezetősége megfogalmazza a táviratot. Összejöttünk egy rohadt meleg faházban, nyár volt, hogy megfogalmazzuk a táviratot. Ott emlékszem Nagy Lászlóra és Mészölyre is, hogy ott volt. Nagy László kimondottan agresszíven szerepelt, diktálni akarta, hogy mit íjunk a táviratba. Megírtuk a táviratot Grósznak, el is küldtük. Fogalmam

nincs, hogy milyen hatást keltett, egyáltalán tudták-e, hogy honnan jön a távirat, nem tudom.

– *Mégis, azért a kezetekben volt az irányítás, valamennyire, nem?*

– Nem volt. Az első napig volt irányítás. Szakmailag, politikailag anarchiába fulladt. Szervezésileg, technikailag nem, mert arra azért figyeltünk. De semmiféle tartalmi kontrollt nem tudtunk gyakorolni. Nem hallgatott ránk senki. A programot azt azért tartottuk. Arra emlékszem, hogy volt a végén egy mérlegelés, ott Viktorék is részt vettek, hogy a zárszót ki mondja: Sasvári Szilárd, vagy Csaba Iván. Akkor a kevésbé provokatív személyisége miatt Sasvári Szilárd mellett született döntés, informálisan. Csaba Ivántól bizonyos emberek tartottak, hogy ő túlságosan markáns álláspontot fog elfoglalni. Ez már Fidesz utáni idő. Sasvári Szilárdot mindenki elfogadta, mi is elfogadtuk. Olyan szempontból a végéig voltak a kezünkben kártyák, hogy mi határoztuk meg a tábor programját, és azért a szakmai kereteknek egy bizonyos részét is, de a politikai tartalmát, tényleges tartalmát tekintve nem.

Visszatérve a te kérdésre, hogy Mészöly miért jött el Szárszóra: számára egyszerűen csak egy érdekesség lehetett a hatvanhat különböző hely közül, ahol megjelent. Ide is eljött, megnézte, hogy mi folyik, aztán elment.

– *Más olyan ember, akire azt mondjuk, hogy a monori találkozó után az urbánus vonalhoz tartozik, emlékszel-e?*

– Nem. Mészölyre emlékszem, mert ott volt ezen a beszélgetésen. De büntetőjogi felelősségemre nem tudnám állítani, hogy mások nem voltak. Sokan voltak, akik csak megnézték, hogy mi van. Eljöttek reggel, visszamentek este Pestre. Ezer ember fordult meg, az már tényleg nagyon sok.

– *Azért egy baljós név az a Szárszó.*

– Egyébként nem is Szárszón volt, hanem Szemesen, illetve a két helység között. Ez is egy ilyen szakkollégista manőver volt. Szárszónak kellett nevezni, pláne '88-ban, viszonylag kerek évforduló is volt, és sokkal jobban is hangzott.

– *Negyvenöt, mint kerek évforduló.*

– Hát, igen, de a negyvenkettőhöz képest az, amire Szarvason hivatkoztunk. Akire nagyon emlékszem, aki nagyon aktív szerepet játszott minden papír megfogalmazásában, az Bíleczy Endre. Ő több pártban is szerepelt a rendszerváltás óta, azt hiszem most szadeszes képviselő. A pécsi egyetemen tanított a politológiai tanszéken, ha jól emlékszem. Így került aztán oda, és rendkívül aktív volt.

Egy kicsit olyan volt, és ezzel semmit nem akarok mondani, csak hasonlatot a dolog lényegére, láttam egy olasz filmet, amiben valaki abból élt, hogy esküvőkre járt, ahol senki nem tudta, hogy ő a menyasszonynak a rokona, vagy a vőlegénynek. Mindenki azt hitte, hogy a másiké. Az esküvőn nem mindenki ismer mindenkit, ezért bárki bemehet és előadhatja magát, ha kellőképpen udvariasan meg helyénvalóan viselkedik. Itt is az volt, hogy nem volt kézben tartva a tábor, és ha azt mondtuk, hogy a táborvezetőség összeül, és odajött egy vadidegen fazon, nem küldhettem el, mert nem tudtam, hogy kicsoda, mert hátha ő a klubmozgalom egyik vezető személyisége, akivel még életemben nem találkoztam. És valószínű, hogy ez oda-vissza így működött. Volt valaki, emlékszem, ki akar-

” semmiféle tartalmi kontrollt nem tudtunk gyakorolni

ta adni az egésznek az anyagát, hogy majd ő megszerkeszti. Bizonyára jó szándékú volt, de a leghevesebb tiltakozásunkkal találkozott, hogy bárki ezt kiadja, mert kinek a nevében. Nem akartuk, hogy kiadva legyen. Nagyon keményen bele kellett lépni a pedálba, nagyon emlékszem rá, hogy nagyon keményen küzdöttem azért, hogy semmilyen dokumentumot ne kapjanak meg.

– *A belügyesek miatt?*

– Akkor már nem a belügyesek miatt, hanem mert annyi oldalról lehetett szellemileg meghamisítani. Nem volt profilja. A profilja az a tumultuózus gondolati zavarodottság volt, ami '88 nyarán a magyar értelmiséget a huszonévestől a nyolcvanévesig jellemezte, mert mondom, ilyen öregek is voltak ott.

Politika: Rendszerváltás és az utána következő évek. '88-'94

A régi rendszerrel való általános szembenállás miatt nyilvánvaló, hogy a kollégisták nagy lendülettel, lelkesedéssel fogadták az akkori külső eseményeket. Abban az időben az emberekben működött egy olyan kíváncsiság, hogy majdnem mindenrová igyekeztünk odamenni, ahol történik valami, akkor is, ha nem tudtuk, hogy mi történik. Én is voltam olyan rendezvényeken, amikről ma már tudom, hogy kár volt odamenni, nem kellett volna odamenni, bár nem voltam olyan szélsőséges rendezvényen, amit szégyellnem kellene. Annyi következménye biztos volt mindennek, hogy a kollégiumban nagyfokú volt a tájékozottság afelől, hogy mik alakulnak és hol. Tehát ott voltunk a Jurta színházról kezdve az IKARUSZ művelődési házig, ahol ilyen rendezvények voltak.

A leginkább érdekes dolog az volt ebből a szempontból, hogy megalakult egy Szárszói Kör, még ott a helyszínen, amelyben volt néhány kiváló ember, köztük Légrádi Tibor. Pécsről származott, úgy került hozzánk, hogy Veres József, aki Pécsen tanított (s korábban az ottani szakkollégium igazgatója volt), felhívott, és mondta, hogy Légrádi szakkollégista volt Pécsen, de tekintettel arra, hogy olyan rendezvényeket szervezett, a rendőrség nem engedi Pécsen elhelyezkedni, hallatlanul tehetséges gyerek, próbáljak helyet szerezni Pesten, vagy segíteni neki valahol elhelyezkedni. Elhívtam, beszélgettem vele és megállapítottam, hogy tényleg nagyon tehetséges. Akkor formálódott a Vállalatgazdaságtan Tanszék. Tibor ugyan politikai filozófiával foglalkozott, de azon a tanszéken korábban is volt néhány ember, aki nem tipikusan vállalati közgazdász. Tibornak is mondtam, vázolván a lehetőségeket, amik előtte állnak, ha jobbat nem talállok, akkor oda jön. '88-ban, amikor Szárszón voltunk, akkor a Vállgazd Tanszék munkatársa volt. Ez nem akadályozta meg abban, hogy a Szárszói Frontban szerepet vállaljon, én is beléptem a Szárszói Frontba.

– *Más szervezethez, pártba is?*

– Másba nem léptem be, de például az MDF-be csak azért nem, mert Bartók Pisti nem hozott jelentkezési lapot. Mondta, hogy a Jurta színházban, ahol egy-

szer én is voltam, osztogattak jelentkezési lapot, be kellene lépni. Mondtam neki, hogy hozzá, én is belépek. Akkor még (már?) más nem mozgott sokunkat, csak a dühött ellenzékiesség. A Fideszbe nem tudtam belépni, a 35 év korhatár miatt. Amire Pisti elhozta a jelentkezési lapot, addigra differenciáltabb lett a kép, kiderült, hogy nem kell belépni. Két hónappal később hozta, mint mondtam neki, de hogyha a Pisti két hónappal korábban hozza, akkor alighanem belépek az MDF-be. Tök mást jelentett az MDF akkor, amikor ez a kérdés szóba került, mint '90-ben, mikor a választáson megjelent.

Még a szárszói találkozó utóregzéseihez tartozik, hogy a Szárszói Front egy, vagy talán kettő alkalommal tartott a Rajk kiállítótermében összeövetelt. Nem volt benne erő. Azt tudom, hogy egyszer voltam ilyen összeövetelen, lehet, hogy többet is rendeztek. Amikor ott voltam, akkor többnyire idősebb emberek voltak jelen, de voltak vagy hatvanan-nyolcvanan. Nem jött ki belőle semmi, csendesen elhalálozott. Tudtommal soha, sehol nem jegyezték be, soha senki sem mondta ki, hogy feloszlott volna. Légrádi Tibor alapító tag volt a Kisgazda Pártban, aminek akkor még semmi köze nem volt Torgyán Józsefhez. Az első időben, a legelső ilyen nyolc vagy kilencfős végrehajtó bizottságban is benne volt. Magyarul, amikor úgy nézett ki, hogy rendes középpolgári párt lesz, akkor ő benne volt. Villámgyorsan kilépett belőle, amikor elindultak más irányba. A legutóbbi választáson Fidesz színekben indult képviselőként, Szentendrén. Ott lakik most, nem került be a Parlamentbe, de ő akkor, abban az időben aktív volt.

– *'87 őszén volt a lakiteleki találkozó, ennek volt-e visszhangja a kollégiumban?*

– A lakiteleki találkozóhoz a lehető legközvetlenebb visszhangja volt, ugyanis aznap éjjel mi is Lakiteleken voltunk és nem értettük, hogy miért akarnak igazoltatni a rendőrök állandóan a saját házukban.

– *Ez már az Alkotóházban volt.*

– '85 óta van az Alkotóház, erről majd beszélni fogunk részletesen. A lakiteleki találkozó idején lent voltunk, jöttek többször is igazoltatni, mi meg kártyáztunk. Nem tudtuk, hogy mi folyik a falu másik végén. Tehát akaratlanul érintettek voltunk, de amúgy egyébként semmi kapcsolatunk nem volt. Én azt gondolom, hogy a legtöbb ember abban az időben, aki nem volt a sűrűjében az eseményeknek, nem tudta megítélni azt, hogy melyik eseményt hová tegye. Az alapvonalak ugyan világosak voltak, de például Lakitelekkel kapcsolatban kívülről nem lehetett látni azt, hogy ez mennyiben mutat túl azon, hogy Pozsgay már évekkal korábban is támogatta az alternatív mozgásokat? Én nem voltam személy szerint sosem a sűrűjében a dolognak. Biztos vagyok benne, hogy akik jobban a sűrűjében voltak, azok többet láttak ebből. Abban is biztos vagyok, hogy én is elő tudnék vezetni utólag egy csomó teóriát, mint sokan mások, akik ugyanúgy nem tudták akkor, hogy mi újság, mint én, csak utólag úgy csinálnak, mintha tudták volna. Ezzel kapcsolatban nagyon érdekes volt számomra '92-93-ban a NYATA, ahol ott volt Schlett, Lengyel meg Kukorelli. Az nagyon megerősítő volt számomra, hogy ezek az emberek ott elmondták egy kerekasztal beszélgetésen, hogy akkor ugyanúgy nem tudták, hogy mi újság, mint én. Akkor a kollégium is mi a fenét csinált volna? Próbáltunk érvényt szerezni annak az alaphelyzetnek, hogy mi nem akarunk testületileg politizálni. Ugyanakkor különböző emberek

” majdnem mindenrová igyekeztünk odamenni, ahol történik valami

” ezek az emberek akkor ugyanúgy nem tudták, hogy mi újság, mint én

eljárástak különböző gyűlésekre, nem túl sokan egyébként. A kollégium túlnyomó többsége nem vett részt aktívan a dolgokban, nem mentek el a direkt politikai rendezvényekre. Inkább várakozó állásponton voltak az emberek, mint ahogy a kollégium, mint intézmény is várakozó állásponton volt. A kollégium abban az időben nagymértékben Fidesz párti volt. A Fidesz-nek abban az időben nagyon egyértelműen az volt az irányvonala, hogy szakszerűség. Akkor ez volt az alapjelszavunk, és ennek jegyében ki is vontuk magunkat minden olyan mozgás és kérdésfeltevés alól, ami ezen túlment. Ez persze, meg kell mondani, bizonyos esetekben olcsó kibúvót jelentett, mert nyilvánvaló, hogy egy csomó kérdésre nem lehetett a tiszta szakszerűség alapján választ adni, de ez lehetőséget adott arra, hogy azt mondjuk, hogy mi most – bocsánat – ezt nem tudjuk. Őszintén szólva egy kicsit dohogtunk Lakitelek után, hogy nem szóltak, de nemcsak mi, hanem mások is. Azt gondolom, hogy többen szívesen részt vettünk volna rajta. Ez igazából véve megint megér egy érdekes elemzést, hogy miért azok voltak ott, akik. A kollégium ezen a szinten nem kapott szerepet. Már említettem, hogy a népi vonallal nekünk alig volt kapcsolatunk. Aki tudott róla, az gondosan titkolta, de nem hallottam soha senkit arról, hogy tudott volna róla. – *Hogyan éltek ezt meg? Az eddigiekből az derült ki, hogy a Fideszig teljesen szervesen fejlődött a dolog, voltak a találkozók, megbeszélések a bibósokkal. Mennyiben ment a radikalizálódás a Lakiteleken történtek hatására? Tudatosítottátok magatokban, hogy ott azért történt valami, annak ellenére, hogy máshol semmi nem történt?* – Nem látszott számomra annak a kiemelkedő jelentősége. Egyike volt az eseményeknek. Egy érzékelt és jegyzett esemény volt, de nem látszott az, hogy ebből lesz az a kormánypárt, ami a rendszerváltásban jeleskedik. Hogy most ebből fog kialakulni és nem pedig a másik, meg harmadik, vagy ötödik rendezvényből, amik akkor voltak. A kollégium ilyen szempontból a Fölsz-Matos doktrínával el is vágta magát egy kicsit az események fősodráról. Az ügyek súlypontja egyébként is áthelyeződött a közgazdasági szakmai térről egy olyan térre, amin nagyon bizonytalanul mozogtunk, el is veszítettük az önbizalmunkat a dologgal kapcsolatban, azt hiszem. Valószínűleg ez rám is érvényes, bár én ezen soha nem gondolkodtam. Valószínűleg alaposan végig kellene gondolni, hogy hogy van az, hogy egy olyan csoport, amely a rendszerváltás előkészítésében meglehetősen harcisan jeleskedik, amikor viszont a dolog kezd sínre kerülni, mert a háromszögletű kerekasztal megbeszéléseiről már lehetett tudni, hogy milyen fontosak, szóval akkor mégsem került oda, ahol a dolgok történnek. Még a Fidesz színeiben sem volt ott sem jelenlegi, sem volt rajkos. Miért nem vállaltam személy szerint, hogy valami ilyesmiben részt vegyek? Ha kollégiumtörténeti alapon tekintjük az egészet, akkor erre nincs komoly magyarázat a Fölsz-Matos doktrínán kívül. Hogy ez miért hordozta azt magában, hogy az egész dolognak az a része lett nagyon hangsúlyos, hogy az intézmény nem politizál, nem pedig az, hogy bizony nyitva hagyta az egyén számára, hogy politizáljon, azt nem tudom. A kollégiumi oldala jobban hatott rám a folyamatoknak, mint a személyes oldala. Hogy miért van az, hogy a Fidesz-ből is kikoptak a rajkosok, amiről már néhányan írtak egy pár mondatnyi elemzést, de nem nagyon részletesen? Ez persze már egy másik történet, beszélhetünk erről is. Azt gondolom, hogy az alap-

dolog az előző kérdésekkel kapcsolatban, anélkül, hogy ebbe nagyon belemen-nék, hogy a közgazdászok '68-tól kezdve folyamatosan egyfajta reformgondol-kodás bűvöletében éltek. Állandó reformok voltak, állandóan változtatni lehetett, állandóan kellett. Nem tudok olyan embert mondani, aki elkapta volna azt a pontot, amikor a minőségi változást a rendszerváltással kapcsolatban a köz-gazdászok megfogták volna. Ez persze, utólag látszik, hogy baj volt az ország számára.

Én azért szerepeltem néhány helyen, benne voltam az utolsó olyan bizottság-ban, amely az MSZMP-nek gazdasági reformot írt, és én voltam a vitavezető az MDF első gazdaságpolitikai programvitáján. Ott voltam, nem lehet azt monda-ni, hogy a taccsvonal mellől néztem az eseményeket, de mindezek az események olyan jelentéktelenek voltak szakmailag, annyira silányak, hogy sajnos ennek most is isszuk a levét. Nem volt az a közgazdász generáció, közgazdász csoport, amelyik torkon tudta volna ragadni az eseményeket, és azt mondta volna, hogy gyerekek most rendszerváltás van, most már nem így kell ezeket a reformdolgo-kat egymás mögé rakni, mint ahogy eddig raktuk húsz év óta, hanem valami tel-jesen mást kellene csinálni. Az utolsó reformbizottságban, ami külön történetet érdemel, de nem akarok nagyon belemenni, én írtam a piacról szóló fejezetet. Éppen nemrég volt a kezemben az anyag, és máig is tudom vállalni azt, amit akkor leírtam '88-'89-ben. Rajtam kívül egyebek mellett olyanok voltak benne, mint Bod Péter Ákos és Bokros Lajos, tehát egyáltalán nem kell szégyellnem a bizottságot. Az MDF gazdaságpolitikai vitáját pedig úgy rendeztük meg, hogy Bod Péter, volt szakkollégista felhívott telefonon, hogy készen van az MDF gazdaságpolitikai programja, meg kellene valami nyilvános fórumon vitatni, hogy a Rajkban csináljunk vitát. Mondtam neki, hogy a Rajkban nem csinálunk vitát, mert a Rajk a Fölsz-Matos doktrína talaján áll. De azért látszott, hogy az MDF gazdaságpolitikai programja fontos, bár persze még nem tudtuk, hogy kormánypárt lesz. Mondtam, hogy a Rajkban nem lehet, de egyetemi minősé-gemben ezt meg tudom csinálni. (Külön groteszk, hogy rendezvényt „A szocia-lista vállalat” kutatási program vezetőjeként hirdettem meg...) A nagy tanács-te-remben volt a vita. Az egyik oldalamon ült Bod Péter Ákos, a másikon Széles Gábor, és folyt a vita. Az egész anyag kezdetleges volt, a vita meg kifejezetten rossz ízű. Volt, aki elkezdett ordítózni, hogy tőle elloptak fejezeteket – ilyen szinten ment. A vita csúcspontja az volt, hogy volt egy nagy Marx kép a tanács-teremben hátul, amelyiken szürke felöltő volt a karján, az alatt ült Mandel Mik-lós, aki Bod Péter Ákosnak szakszemináriumvezetője volt annak idején. A vitá-nak egy szakaszában Mandel jelentkezik, és azt mondta, hogy igazság szerint ő csak annyit szeretne mondani, hogy abba kellene hagyni az ilyen dolgozatok irogatását. Bod Péter azt mondta nekem, te, nem akarsz beszállni, segíteni, nem vagyunk elegend. Gyere csináljuk ezt a gazdaságpolitikai dolgot közösen. Mond-tam, hogy engem nem érdekel ez a dolog.

– *Ez így utólag visszaneézve azért valószínűleg baj volt...*

– A nagy rendszerváltás lebontva kicsire így nézett ki. Magyarán, közgazdász szemmel, nem tudom, hogy jogász hogyan látná ezt az egészet, de közgazdász szemmel nézve ezeknek a dolgozatoknak az olvasgatásával meg irogatásával telt

” a közgazdászok '68-tól kezdve folyamatosan egyfajta reformgondolkodás bűvöletében éltek

” a Fideszből is kikoptak a rajkosok

” kötelezettséget mulasztottunk mi, magyar közgazdászok

az idő. Iszonyatos nagy lehetőséget, sőt kötelezettséget mulasztottunk mi, magyar közgazdászok. Ugyanazokkal az emberekkel találkoztál, mint akikkel korábban, és hasonló stílusban. Nem tudtuk a gazdasági rendszerváltás fazonját megadni. Egyszer csak ott volt a választás, és attól kezdve a dolog véresen komolyra fordult, és mi akkor láttuk, hogy mennyi mindent elszúrtunk korábban. De ebből a szempontból azt hiszem, hogy a kollégiumnak nem is lett volna szabad másképpen viselkednie. Mai fejjel nagyon sok mindennel kapcsolatban kétélyeim vannak az akkori személyes magatartásomat illetőleg, nem alapvető dolgokban, de kielégítetlenség-érzetem van azzal kapcsolatban, hogy valószínűleg csinálhattam volna többet. Ha viszont a kollégium szempontjából nézem a dolgot, akkor azt gondolom, hogy teljesen helyes magatartást követtünk, mert a kollégium megőrizte az integritását szakmai értelemben, megőrizte a politikai semlegességét, és elfogadható maradt bármilyen értelmes politikai erő számára. Ami azért nagyon fontos, mert továbbra is azt gondolom, hogy azért ez egy diákszervezet, aminek nem az az elsődleges feladata, hogy politikát csináljon, hanem hogy embereket olyan helyzetbe hozzon, hogy a későbbi életük során kiváló dolgokat tudjanak művelni. Azért a rendszerváltás eufóriájában sem volt szabad elfeledkezni arról a pusztán tényről, hogy itt felelősség van azokkal szemben, akik itt vannak vagy lesznek.

– *Nem a rendszerváltás eufóriájában döntöttétek el, hogy nem így lesz, hanem egy évvel korábban.*

– Így van, és azt gondolom, hogy ez fontos.

– *Menjünk vissza arra a kérdésre, hogy hogyan élték meg a rendszerváltást a kollégisták. Mennyire volt egységesek a politikai nézetek?*

Az egyik része tehát a dolognak, hogy volt tájékozottság az emberekben. Abban az időben majdnem egyöntetűen a Fidesz volt az emberek érdeklődésének a középpontjában, és azt is támogatták leginkább. Ez a választásokat megelőző időszakra is vonatkozik. Volt egy-két ember, aki szadeszes vonalat nyomott, és volt néhány, aki nem nyilatkozott a dolgokról, de '90-ben volt egy név nélküli felmérés arról, hogy ki mire szavazott, és abból is az jött ki, hogy elsöprő többség a Fidesz-re. Azt lehet mondani, hogy '90-ben egyértelműen Fidesz támogatottság volt a kollégiumban, néhány személyes kivételtől eltekintve. Nem voltak belül éles viták, és az az igazság, hogy szó szerint a kollégium inkább happeningként élte meg ezt a dolgot. Ennek a szélsőséges formája az volt, hogy néztük a tévészobában a választási műsorokat, azt hiszem, ti is láttátok ezeket annak idején. Nem lepődtek meg akkor, hogy azok úgy vonzották a közönséget, akár a legjobb meccsek. Mindenki ott ült, engem is beleértve, mert annyira jól semmin nem lehetett szórakozni, mint azokon a '90 előtti kis pártokon és a képviselőin. Nem azt mondom, hogy idáig tartott az érdeklődés és nem tovább, inkább az dominált, hogy a viccesség mellett itt nagyon érdekes, izgalmas dolgok történnek, figyeljünk rá oda. De nemigen volt olyan ember, aki részt akart venni komolyan benne. Egy-két olyan akcióra emlékszem, ahol több ember vett részt, Golubeff Lóri szervezte a székesfehérvári Fidesz támogató cédulák gyűjtését, oda elmentek néhányan, meg Békés megyében volt egy több személyes mentőkakció, amikor utolsó pillanatban rajkosok mentek le és gyűjtötték össze

a szükséges cédulákat. A rendszerváltás után egyértelmű Fidesz támogatás volt, körülbelül addig, míg a Fidesz felfelé ment. Néhány harcos SZDSZ pártival jókat lehetett vitázni ezekről a dolgokról, de egyébként nem volt más, mint a Fidesz. Ehhez képest két-három év után az első változás az volt, hogy az emberek kezdték elunni az egész politikát. '90 környékén még írogattunk leveleket, a legnagyobb nyilvánosságot kapott megszólalásunk az volt, amikor Rabár Ferencnek írtunk egy nyílt levelet. Akkor még nem tudtuk, hogy Rabár az egyik legjobb, legkorrektebb miniszter a kormányban, csak azt láttuk, hogy soha életében nem foglalkozott a pénzügyekkel, és az volt a bajunk vele, hogy hogy meri elvállalni a pénzügyminiszteri pozíciót. Az emberek elmentek megnézni a könyvtárba, hogy miket publikált Rabár, azok között nem volt pénzügyi természetű, úgyhogy megírtunk egy cikket a Népszabadságnak, amit egy évvel később nem írtunk volna már meg, amikor láttuk a többiek szereplését. A többieket nem ismertük, azok ellen azért nem tiltakoztunk. A politikától való eltávolodás részben valószínűleg az általános országos trendhez kapcsolódott, részben pedig a Fidesz-ből való kiábránduláshoz. Nehezen fogadták el az emberek a jobbra tolódást, a liberális értékektől való elfordulást. A nagypolitika iránti érdeklődés személyes érdeklődéssé vált, és tulajdonképpen most is így van. Van, akit érdekel, van, akit nem, jókat lehet vitatkozni, egy-két ember aktívabb, tájékozottabb ilyen szempontból, de a kollégium mindennapi életében ma nem játszanak fontos szerepet a nagypolitikai események. Azt lehet mondani, hogy a '80-as évek végéig a konyhai viták és a kollégiumi hivatalos rendezvények keretében a politikai kérdések mindig központi kérdések voltak, és kollégiumi ügy volt az, ami a nagypolitikában lényeges kérdésnek számított. Ez ma nincs így.

– *Teljesen zökkenőmentesen meg lehetett oldani, hogy a kollégium semmilyen pártpolitikai állásfoglalásban ne vegyen részt, mindenki egyetértett vele?*

– Igen. Ebben komoly konszenzus volt végig, és ezt én nagyon pozitív dolognak tartottam akkor is, és annak tartom most is. Félreértés ne essék, nem tartom önértéknek azt, hogy a kollégium nem politizál. Az adott helyzetben azonban nem látom azt, hogy hova kellene állni. Ügyek mellett ki lehetne állni, de ha ezt nem érzelmi alapon akarnánk tenni, akkor azzal kellene tölteni az időnket, hogy szakértői tanulmányokat folytassunk, hiszen egyébként nem fogunk mi például alternatív társadalombiztosítási reformot kidolgozni. Amúgy pedig van éppen elég ember, aki rohángál és ordít, hogy nem jó, ami van. Hogy beszálljunk egy ilyen kórusba, az nem lenne konstruktív. Az egésznek a lélektana is teljesen más, mint ami '90 előtt volt, mert '90 előtt a kollégium tagjai rendszerváltást akartak, persze nem feltétlenül minden egyes kollégista, de a közösség egésze igen, most senki nem akar rendszerváltást, mert nincs hová váltani. Normálisabb közeget szeretnének az emberek, és az én személyes véleményem szerint is elég nehezen megfogható, hogy ehhez most hová is kellene nyúlni. A Fidesz jobbratolódásával – anélkül, hogy ezt önmagában akarnám értékelni – a kollégium nem tudott mit kezdeni. Azok az értékek, amiket a Fidesz elkezdett erőteljesebben képviselni, ezek lehet, hogy társadalmilag fontos és hasznos dolgok, meg az is lehet, hogy a Fidesz, mint politikai párt nemigen tudott mást csinálni, mint elindulni ebbe az irányba, de az kétségtelen, hogy a fiatalok számára ezek kevésbé képvi-

” a kollégium inkább happeningként élte meg ezt a dolgot

selhető értékek, mint amiket a Fidesz '88-90 között képviselt. '94-ben is csináltunk felmérést a választások előtt, és az is azt mutatta, hogy ugyan továbbra is a Fidesz kapta a legtöbb támogatást, de a Szadesz közel volt hozzá. Magyarul a liberális pártokat támogatták – én azért továbbra is mind a kettőt liberális párt-nak tartom, annak ellenére, hogy ők nem tartják a másikat annak. Az egyetemi ifjúság csak liberális lehet, abban a pillanatban, ha nem az, akkor megette a fene a jövőt. Más kérdés, hogy később hová fejlődnek. Miután ma a liberalizmusnak nincs tiszta képviselője Magyarországon – mert azt kell mondani, hogy bepötytyösödött ilyen szempontból azért mind a két olyan politikai párt, ami korábban egyértelműen liberálisnak mondható volt – természetes az, hogy az emberek nem látják tisztán, hogy hová kellene állniuk.

– Mit gondolsz, miért koptak ki a Fidesz-ből azok a rajkosok, akik az első időszakban nagyon aktív szerepet játszottak?

– Ez a kérdés engem is foglalkoztatott. Lengyel László két-három cikkében is írt erről valamit. Én azt látom, hogy itt több dolog is szerepet játszik. Az egyik az, hogy a rendszerváltás természetéből fakadóan sokkal több lehetőség jutott a politikában a jogászoknak, mint a közgazdászoknak. Ennek az elsődleges oka az, hogy a gazdaságot nem rázta meg annyira a rendszerváltás, mint a politikát. Itt '68-tól folytak a reformok, akik már korábban reformközgazdászok voltak, azok dolgozták ki ezeket a „Fordulat és reform” típusú anyagokat, és mindent, ami utána következett. Én személy szerint részt vettem az MSZMP utolsó reformbizottságának a munkájában valamikor '89-ben, amelyben rajtam kívül prominens liberális és későbbi MDF-es, SZDSZ-es közgazdászok is részt vettek (Bod Péter Ákos, Surányi stb.) Sokszintű, erős mezőny volt az MSZMP utolsó reformbizottsága, amikor már nyilvánvaló volt, hogy nem saját magának csinálja a reformokat. Hozzá voltunk szokva, hogy időnként írunk reformanyagokat. Csáki Csaba volt a bizottság vezetője, mondta, hogy csináljunk reformanyagot, ráadásul nagyon érdekes játék jött közbe, mert a Központi Bizottság döntött a reformbizottság létrehozásáról és saját tagjai közül jelölt ki egy bizottságot, amiben tulajdonképpen nagyobb részben meglehetősen ortodox elvtársak voltak. Most már nem emlékszem pontosan a nevekre, de tudom, hogy például a Bábolna híres-neves vezetője, Burgert benne volt, valamint a Borsod megyei első titkár, aki kimondottan balos figura volt, tehát ilyen emberekből állt össze a bizottság. Csáki azt az ötletet találta ki, hogy összehívta ezt a bizottságot egyszer, és azt mondta nekik, hogy tudja, hogy nagyon el vannak foglalva, ezért azt javasolja, hogy jelöljenek ki egy szakértői bizottságot, amelyik készít majd vitaanyagokat, és amikor azok elkészültek, ők megvitatják, és úgy terjesztik a Központi Bizottság elé. Az elvtársak ebbe azonnal belementek. Egyrészt, mert egyik sem értett a gazdasághoz olyan szinten, hogy reformanyagokat mert volna írni. Másrészt, mert nem akartak dolgozni. Ezért aztán lett az a bizottság, amiről beszéltem. Megcsináltuk az anyagokat – tetszett az egész játék nekem –, és volt egy olyan ülés, amikor ott voltunk mi is és ott voltak ezek az elvtársak is, akik fáradtak voltak, és úgy hagyták jóvá, ahogy le volt írva. Teljesen világos, hogy nem értettek sok mindent, ami le volt írva, és lehet, hogy sok mindennel nem is értettek egyet. Aztán Bod Péter Ákos lett az új kormány egyik minisztere, Surányi

lett a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Tehát a közgazdászoknál a folytonosság jegyében ment az egész dolog. Ott nem kellett verni az ajtót, mint az alkotmányjogi kérdéseknél, tehát ezért mondom, hogy a jogászoknak általában nagyobb szerep jutott. Ez pedig abban is megnyilvánult, hogy a Fidesz-en belül is a felmerülő izgalmas kérdések elsősorban jogászok számára jelentettek csemegéket, tehát szakmailag kevesebb szerep jutott a közgazdászoknak. A másik fő oka az eltérő szocializáció volt. A mieink – mert én merem remélni, hogy ezt ki lehet mondani – szakmailag sokkal igényesebben voltak szocializálva, nem a jogászoknál, hanem annál, hogy belemenjenek azokba a dolgokba, amelyeket én is tapasztaltam, mikor aztán másfél éven keresztül gazdaságpolitizáltam a Fidesz-nél. A '90-es évek elején Magyarországon rengeteget kellett blöffölni, pillanatok alatt kellett olyan dolgokról nyilatkozni, amikhez jó lelkiismerettel két-három napi olvasás nélkül nem mertél volna hozzászólni. Én tudom azt, hogy ebből aztán voltak feszültségek a Fidesz-en belül is, mert a fiúk fel akartak készülni, a Viktor meg mondta, hogy holnapra kell. Aztán nem volt kedve senkinek megcsinálni, meg bejöttek ezek a rajkos attitűdök, amik miatt nem is készült el mindig, aminek kellett volna. Eleinte elég erős mezőny volt a Fidesz-ben rajkos gazdaságpolitikusokból. Urbán Laci, Karvalits Feri, Spéder Zoli, Kaderják Péter, Csaba Iván, Hamecz és társaik. Aztán ezek az emberek fokozatosan elkoptak. Úgy tűnik nekem kívülről, hogy Viktor – akinek a szerepe szervezeti szempontból mindig teljesen meghatározó volt – nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy biztosítsa a képviselőket a Fidesz vezető testületeiben a közgazdászok számára. Ha benyomott volna ezek közül az emberek közül egyet-kettőt az elejétől kezdve a vezető testületekbe, akkor könnyen lehet, hogy megragadtak volna. Soha nem kerültek be a választmányba, mindig szakértői szerepet játszottak, mint Mádi Laci is.

Németh Zsolt és Kósa Lajos ott voltak a sűrűjében, de nem igazán közgazdász minőségben voltak benne. Akik nem kaptak komolyabb szerepet, csak szakértői, háttér funkcióban, azoknak egy idő után nem volt elég érdekes a dolog, annál is inkább, mert alternatív szakmai pályák nyíltak meg az emberek előtt a tudományos és az üzleti életben. Ezek az emberek ezért otthagyták a politizálást. Az első időben csaknem minden parlamenti párt vezető testületében volt rajkos, ilyen-olyan pozícióban. A szadeszben is voltak, ott főként tanácsadói körben, az MDF-ben a Bod Péterék, a kereszténydemokratáknál Eszes István, aki '94-ben volt a kampányfőnök. A kisgazdáknál a Pohankovics, aki ipari minisztériumi államtitkár lett. Az MSZP-ben nem jelent meg senki a vezető testületekben, ez az egyetlen párt, ahol nem, és igazán azt sem tudom, hogy bárki komolyabb szerepet játszott volna a háttérben.

Én mindig úgy tartottam, hogy van az a bizonyos harmadik pillér a kollégiumban, a társadalmi-politikai, és az fontos. Most is fontosnak tartom, és ezt különböző alkalmakkor különböző módon sikerül hol jól, hol rosszul elmondanom. Ez a bizonyos pillér az én fejemben nem azonosítható a napi politizálással, mert a kollégium első tíz évében nem volt ilyen, most meg megint nincs ilyen, szóval lehet, hogy a nyolcvanas évek kivétel volt ebből a szempontból. Én azt gondolom, hogy a harmadik pillér, amiből nem szeretnénk engedni, és remélhetőleg

” hozzá voltunk szokva, hogy időnként írunk reformanyagokat

” lehet, hogy a nyolcvanas évek kivétel volt

most is megvan, ennek meghatározására legjobb az a bizonyos társadalmi érzékenység. Az emberek nem akarnak napi szinten politizálni, de azért tudják, hogy mi folyik, beszélnek róla, és tájékozottak, felkészültek ilyen szempontból. Van egy képük a világról, és nem csak a szakmai életnek akarnak élni. Nagyjából ilyen volt korábban, a '70-es években is a társadalmi töltete a kollégiumnak. Én erre gondolok mindig, hogy ebből nem kellene engedni, mert ez részben szakmai kérdés is. Bizonyos szakterületeken elképzelhető, hogy valaki komolyabb társadalmi töltet nélkül végezzen kiváló munkát, mert egy elméleti közgazdásznak nem biztos, hogy nagyon felkészültnek kell lenni politikailag. De azért a legtöbb olyan területen, ahová innen elmennek az emberek dolgozni legalábbis nem árt, ha látják maguk körül a világot, akkor is, ha maguk politikai szinten nem vesznek aktívan részt az alakításában. Ez két különböző dolog. A '80-as években megvolt a lehetőség és talán a szükség is arra, hogy ilyen mozgulatok történjenek, akkor mozgottunk is ebben az irányban. Most nincsen szükség, lehetőség se nagyon, most nem mozgunk ebben, de a harmadik pillért, a szakmai és közösségi mellett a kollégium társadalmi lábát továbbra is fontosnak tartjuk.

– *Ide kapcsolódik a következő kérdés. A '90-es években megint volt az erdélyi kapcsolatnak egy felívelése, ami aztán lecsengett. Néhány ember ügye volt ez, vagy több annál? Mennyire kapcsolódik ez a társadalmi érzékenységhöz, vagy a politikától való eltávolodáshoz?*

– Hangsúlyozni kell, hogy ez nem az első felívelés volt, ahogyan beszéltünk is róla. Ezek a '70-es évek végén is néhány aktív ember tevékenységéhez kötődtek, és a gyakorlat azt mutatja, hogy ebben a második fázisban, a '90-es évek elején is így volt. Amit viszont nem tartok véletlennek, az az, hogy mikor van meg az a néhány ember, aki ezt megcsinálja, és hogy mikor van az, hogy igazán sok ember akar és tud az ő munkájukra rákapcsolódni. Ha néhány ember csinálta is, az a néhány nem volt kevés, tehát nem kettő-három, hanem, hogy ha végiggondoljuk ezt az időszakot, akkor jó néhány ember dolgozott is benne, és voltak események, amiben több tucatnyian vettek részt. Én azt gondolom, hogy az erdélyi kapcsolatnak mind a fellendülése, mind a lecsengése inkább az össztársadalmi folyamatokhoz kapcsolható, mint a kollégiumi belügyeihez, mert ami lelkesedés az országban volt az erdélyi forradalmi időszakban a ruhagyűjtéstől a táborszervezésig, az megjelent a kollégiumban is. Amikor ez a dolog belesimult a hétköznapi napokba, akkor kopott ki innen is. Én azt gondolom, hogy valószínű, hogy az erdélyi kérdés különböző vonatkozásai ma nem kevésbé élesek, mint öt-tizenöt évvel ezelőtt. Legalább annyi okunk lenne most is foglalkozni vele, de egy kicsit úgy van ez, hogy ha van egy súlyos beteg a családban, előbb-utóbb hozzászokik a család, valamennyire hozzáigazítja az életét, és kevesebbet foglalkozik vele. Az első néhány napban mindenki a beteg körül forgolódik, mert micsoda borzasztó dolog, hogy neki ilyen komoly problémái vannak, de aztán az emberek elkezdik a maguk megszokott életét élni. Az élet így hozza magával, hogy ha nem történik valami nagy lendületű esemény, ami kihozza az embereket a sodrúkból, akkor elterelődik a figyelem a tágabb, távolibb kérdésekről. Hiszen mindenkinek megvan a maga baja, itt sem voltak jók a viszonyok az elmúlt öt-hat évben

az átlagemberek számára. Eleinte az erdélyi rendezvények nem is csak kirándulások voltak, szakmaiak is voltak, vittük a könyveket stb. Később egyre inkább kirándulás jellegűvé váltak, már majdnem mindegy volt, hogy Szlovákiába megyünk vagy Erdélybe, a politikai töltet lassan kimaradt belőle. Én ezt a társadalmi okot tartom a legfontosabbnak, azzal együtt, hogy kellett az az emberek, akik felvállalták a szervezést. Hozzá kell tenni, hogy a fogadókészség is csökkent. A lenyomottság megszűnésével az emberek öntevékenyebbek, mozgékonyabbak lettek, a maguk útját járják. Harmadik ok, hogy az akkori partnereik közül sokan ma már nincsenek is Romániában. Nyilván ez is hozzájárult ahhoz, hogy a mi kissé paternalista kapcsolatfelvételeinkre kevésbé reagáltak.

– *Sokan úgy gondoljuk, hogy azok, akik a kollégiumot elvégzik, valami ideológiai irányultságot kapnak ettől a kollégiumtól, nem pártpolitikai, hanem valamiféle közéleti irányultságra gondolok. Szerinted igaz-e ez, és ha igen, mennyire tulajdonítod a kollégium hatásának, és mennyire annak, hogy már eleve olyanok jelentkeznek, akikre ez jellemzőbb az átlag közgázos egyetemistánál?*

– Valószínűleg ezt nem lehet rendesen megválaszolni, mert nincs olyan bizonyító erejű dolog, ami ezt el tudná dönteni. Én szeretném hinni, hogy van ilyen hatás. Logikailag kell, hogy legyen, mert ha valaki életének nagyon fogékony időszakában eltölt négy-öt évet olyan közegben, ahol ezek a kérdések más helyeknél sokkal nagyobb súllyal kerülnek elő, akkor azért csak megmarad valami. Nem mindenkinél, nem egyformán, de statisztikailag nézve a dolgot valószínűleg van hatás, és nem is kicsi. Hogy lehetne ezt ellenőrizni? Nem tudom, hogy annak a kérdőívnek az alapján, amit használtok, lehet-e valami elemzést csinálni ennek a megválaszolására, de az biztos, hogy ha a rajkosok közéleti tevékenységét összevetjük az átlagos közgázos egyetemistákéval, az tuti, hogy sokkal magasabb szinten van. Azt nem lehet megválaszolni, amit kérdeztél, hogy olyan kiválasztódás van-e, hogy eleve ide olyanok jönnek, akik a kollégium nélkül is erős közéleti tevékenységet folytatnának.

Szerintem például sokkal hamarabb felháborodik valaki, aki a Rajkból kerül ki, amikor ostoba szavazási mechanizmusokkal, manipulációkkal találja magát szemközt munkahelyén, azáltal, hogy itt négy, vagy öt éven át megszokta, hogy milyen kifinomultak próbálunk lenni abban, hogy ha már demokráciát játszunk, akkor játszunk jól. Mi is sok mindent elszúrunk, de ez a törekvés vitathatatlan. Itt az embereknek benne van a fejében, ami állítom, hogy az átlagos közgazdász fejében nincs benne, az a szimpla, egyszerű tény, hogy például a szavazási algoritmus befolyásolja a szavazás eredményét. Tehát oda kell rá figyelni, hogy miben állapodunk meg az elején, hogy hogyan fogunk szavazni, ez itt az emberek véérébe kerül a négy-öt év alatt, mert annyiszor hallja és annyiszor találkozik helyzetekkel, ahol ennek jelentősége van. Máshol ezekkel nem találkozunk, és lehet, hogy tanulta Public Choice tárgyból, de ez egy tétel harminc másik között, és elfelejti, vagy nem felejt el, de nem jut eszébe. Ilyesmikre gondolok, hogy ezek a mechanizmusok, amik itt működtetik a kollégiumot, ezek megmaradnak később az emberekben, és talán befolyásolják, hogy hogyan látják a szűkebb és tágabb közösségi dolgokat. Ezt ti jobban meg tudjátok mondani. Én nagyon sok helyen veszek részt különböző demokratikus esemé-

” nem tartom véletlennek, hogy mikor van meg az a néhány ember, aki megcsinálja

” az átlagosnál sokkal tudatosabb és nyitottabb közéleti hozzáállás

nyekben, amikor valamiről szavaznak és választanak. Nem is hiszitek el, hogy mennyire ostobák a szabályok. Betarthatatlanok, követhetetlenek, akár nagy nemzetközi szervezetekben is. Múltkor is volt egy ilyen vitám, hogy a szavazás közben változtatják meg az algoritmust. Ez csak egy példa, szerintem számos ilyen van, ami az átlagosnál sokkal tudatosabb és nyitottabb közéleti hozzáállást mutat. De szerintem jó példa.

Alkotóház. '80-'92

– Beszéljünk most az alkotóházról, az jó konkrét.

– A történet még a Veres Pálné utcába nyúlik vissza, mert vagy '79-ben, vagy '80-ban volt az, hogy egy VOSZK találkozó alkalmával Reszegi Laci felvetette, hogy milyen jó lenne, ha lenne a kollégiumnak valamilyen hétvégi háza. Jónak látszott az ötlet és elkezdtünk rányomulni. Nem fogom elmondani az összes lépést, de az embereink bejárták az országot, magam is jó néhány helyen megfordultam. Már akkor is szép feladatnak számított ingyen szerezni egy olyan helyet, ahol ezt a tervet meg lehet valósítani. Bernecebarátitól Látrányig néztünk mindenféle épületeket, volt köztük malom, volt iskola, lerobbant kastély, minden ami egyáltalán ilyenkor szóba jöhet. Egyik sem jött össze. Viszont '85-ben Király László, aki akkor a Bács-Kiskun megyei pártbizottságon dolgozott, a gazdaságpolitikai osztályon, szólt, hogy van ott a környéken néhány használaton kívüli iskola, azokat meg kellene nézni. Király Laci '81-ben végzett, de az alkotóház ötlete akkor már élt, amikor ő még szakkollégista volt. Pálfi Józsi Trabantja végigszágulodta ezeket a helyeket, és hoztak fényképeket a DB-re. Lefényképeztek három iskolát, és az igazság az, hogy mikor először hallottam, hogy az Alföld közepén csinálunk alkotóházat, akkor sokkal kevésbé voltam lelkes, mint bárki gondolná. Én ismerem az Alföld közepét, az apám Tiszabőről származik és gyerekkorom nyarainak nagy részét ott töltöttük, ami ugrásnyira van ettől, jellegét tekintve nagyjából hasonló, mondjuk szegényebb vidék. Lényeg az, hogy mikor kiderült, hogy ez milyen hely, akkor viszont nagyon lelkes lettem. Két lépcsőben derült ki, mert előzőleg végignézegettük a fényképeket és kiválasztottuk a három közül ezt, a lakitelekét. Elmentem én is Lakitelekre, és onnantól kezdve nagyon lelkes voltam. Kiderült például, hogy az iskola nem egyszerűen a falu szélén van, hanem a falu és egy üdülőterület határán. Az épület nagyon rossz állapotban volt. Korábban több éven keresztül nyári úttörőtáborokat rendeztek benne, ott felejtették az ágyneműt, valószínűleg ki sem mosták, aztán raktárként használták nyári tábor felszereléseknek, dohos volt az egész, nem volt impozáns látvány, de látszott, hogy az adottságai jók. Abban a szárnyban, ahol most a konyha van, lakott egy pedagógus család. A községi tanács is felismerte a helyzetet, mert azt mondták, hogy épp most akartak ebből a házból pedagóguslakásokat építeni és ahhoz, hogy új pedagóguslakást tudjanak építeni, ahhoz kell a költségkülönbözet, másfél millió forint, ezt fizesse meg nekik a megyei tanács. A megyei pártbizottság hatékony közbenjárására a megyei tanács ezt meg-

fizette. Minket nagyon szerettek a községben, mert soha életükben nem lett volna pénzük, arra, hogy felújítsák azt az épületet. Király Laci édesapja, aki a megyei tanácsnál volt vezető beosztásban, segített abban, hogy kötöttünk egy megállapodást a községi tanáccsal, mely szerint a Bács-Kiskun Megyei Tanács ad a községi tanácsnak másfélmillió forintot, ha felszabadítja nekünk az épületet. Akkor Gajdócsi elvtárs volt a megyei tanácselnök, aki országgyűlési képviselő is volt, meg mindenféle nagy ember. Az egyetem együttműködési megállapodást kötött a Bács-Kiskun Megyei Tanáccsal, szóval kellett hozzá körítés. Csáki Csabával, az egyetem rektorával sikerült megegyezni, hogy a kedvünkért csináljunk egy ilyen megállapodást. Kecskeméten nagy ünnepélyes aláírás volt, aztán kivoltunk a szikrai állami gazdasághoz, ami egy igen nagy állami gazdaság volt, ahol hatalmas vendéglátás volt az egyetem vezetésének a részvételével. A lényeg az, hogy Gajdócsival is aláírtuk a szerződést. A többoldalas szerződésben csak egy pont vonatkozott az iskolára (alkotóházra), de később az egyetlen megvalósult pontja ez volt, mert egyébként mindenféle homályos ígéreteket tett mind a két fél, hogy hogyan fogja a másikat támogatni. Az alkotóház átadása teljesen konkrét volt, meg is valósult. Az is benne volt a szerződésben, hogy kiköltöztettük onnan a pedagógus családot, ez meg is történt. Egy évig még ott laktak, tehát nem rögtön történt, mi sem tudtunk volna rögtön mit kezdeni vele, ilyen szempontból nem volt konfliktus, békésen elvultunk. Lejártunk, nem sűrűn, de lent voltunk néhányszor, a földön aludtunk, először szalmában, aztán vittünk le ágyneműket a kollégiumból, azt, ami már itt sem volt jó, amit le szoktunk selejtezni, képzelhetitek. A lakiteleki cégek visszafuvarral a bútorokat ingyen levitték teherautóval. Valami egészen festőien nézett ki, nagyon sajnálom, hogy nincs fennmaradt fénykép azokról a lemenetelekről, legalábbis én nem emlékszem ilyen fényképre, mert a roskadozó épületben, kiálló rugójú fotelekben Lantos, Pálfi, meg jómagam típusú figurák ülték a blattot éjszakánként. Nagyon sok kellemes éjszakát töltöttünk el ilyen nomád körülmények között. Az udvaron volt egy csap, semmi más víz nem volt. Ott lehetett mosni, mosogatni, mosdani. Közben persze ment az, hogy kellene valamit csinálni vele. Két alternatív stratégia volt. Az egyik az volt, hogy lelakjuk, ingyen kaptuk, ameddig használható valamire, addig használjuk. Ez nem volt sem etikus, sem praktikus, de nem kellett hozzá pénz, és persze pénzünk nem volt egy fillér sem. A másik az volt, hogy megpróbálunk annyi pénzt szerezni, amiből csinálunk egy tisztességes házat, hosszú távra. Végül ezen az utóbbi vonalon indultunk el. Nagyon érdekesek az összefüggések, az első, akit megkerestünk, az a Soros Alapítvány volt. Megírtuk nekik, hogy mit szeretnénk, akkor jöttek be Magyarországra, néhány hónapja működtek. Mi beadtunk egy pályázatot, fogalmunk sem volt, hogy hogyan működik a Soros Alapítvány, mik a preferenciáik, de azt mondták, hogy oda érdemes beadni a pályázatot. Beadtuk, elutasították. Mi megsértődtünk, mindenkit támogatnak, nekünk van egy jó ötletünk, és nem adnak rá pénzt. Mi már a fejlesztéshet sem tudjuk megfeyjni. Andorka Rudolf lépett közbe, tudomást szerzett, hogy megsértődtünk, azt mondta, hogy az nem lehet a '80-as évek közepén, hogy a Rajk kollégium és a Soros Alapítvány ne találjon egymásra. Összehozott egy olyan beszélgetést, ami itt, ebben a szobában zajlott, ahol ő volt, Vá-

” a közgazdászok '68-tól kezdve folyamatosan egyfajta reformgondolkodás bűvöletében éltek

” az nem lehet, hogy a Rajk kollégium és a Soros Alapítvány ne találjon egymásra

” valami egészen festőien nézett ki, nagyon sajnálom, hogy nincs fennmaradt fénykép

sárhelyi Miklós, a Nagy Imre kormány egykori sajtófőnöke, aki a „Soros György személyes megbízottja” funkcióban az alapítványt ténylegesen vezette, meg én, meg Fábián, aki akkor a DB titkár volt, meg Márta is itt volt. Elbeszélgettünk a dologról, Vásárhelyit tájékoztattuk, hogy mi az a Rajk László Szakkollégium, ő pedig elmondta, hogy mik az alapítvány tervei, céljai. Az alapítvány valóban annál konkrétabb elképzelésekkel jött, mint hogy egy épületet támogasson. Azóta sem támogatnak építési jellegű tevékenységet, ami mai fejjel nézve teljesen világos, de ezt mi nem tudtuk, mi csak azt tudtuk, hogyha támogatást akarunk a tevékenységünkhöz, akkor a Soros alapítványhoz kell fordulni. Megsértődni azon az alapon sértődtünk meg, hogy nehogy már ők mondják meg, mire van szükségünk. Ha ők tényleg támogatni akarnak bennünket, akkor azon a vonalon támogatassanak, ahol nekünk szükségünk van pénzre. Nem volt igazunk, míg nekik igazuk volt a maguk szempontjából, ez teljesen egyértelmű, de merevek voltak. Nagyon fontos volt, hogy Andorka összehozta ezt a beszélgetést. Ennek a beszélgetésnek a hatására beadtunk egy olyan pályázatot, amely úgy zenésítette meg az alkotóház ideáját, hogy a Soros Alapítvány tudott hozzá pénzt adni. Kaptunk is hangyányival többet, mint kétmillió forintot, ami akkor nagyon jó pénz volt, amiből el tudtunk indulni. Ez nekünk nagyon fontos pénzt volt, később kiderült, hogy édeskevény az egész építkezéshez képest, de hogy kaszát, kapát vegyünk, arra elég volt. Akkor éppen Gombás Gábor volt az alkotóház felelős. Megkerestük Makovecz Imrét, ő akkor, a '80-as évek közepén volt értelmi-ségi körökben a népszerűsége csúcán. Tartott egy előadást a kollégiumban, és Kopányi Misi, volt szakkollégista, akinek akkor építette a házat, arra is rávette, hogy eljöjjön velünk Lakitelekre. Egy derűs napon elmentünk hármasban, Kopányi, Makovecz és én a Misi Trabantjával, megnéztük a házat. Makovecz nagyon meg volt elégedve, azt mondta, építészeti szempontból használható dolog. Sokoldalú, de nem teljesenen műszeres vizsgálatot végzett, hogy mire használható ez a ház. Vagyis ugrált egy kicsit a födémen, hogy mennyire stabil. Utána kimentünk, ahol leszakad a part a hátsó kertbe, oda leültünk annak szélére, kora délelőtt volt még mindig, harmatos volt a fű. Makovecz azzal kezdte, hogy persze a tervet azt ingyen akarjátok. Nagyon büszke voltam, mert azt tudtam mondani, hogy nem. Ez is a Soros Alapítványnak volt köszönhető, kiegyeztünk abban, hogy szimbolikus, de mégis munkadíjnak nevezhető összegért, százötvenezer forintért megcsináltatja a tervet az egyik munkatársával, és rá is néz majd. Így került a feladat egy Siklósi József nevű fiúhoz, fiatal srác volt, nagyon szimpatikus figura, aki megcsinálta a tervet, és annak a jegyében készült el a ház. Nem pont úgy, ahogy a terv volt, de általában úgy is szokott lenni, hogy van egy terv, és a kivitelezés közben néhány ponton eltérünk. A legfontosabb eltérés az volt, hogy a terv szerint, a makoveczi logikát követve, volt egy nagy belső tér, nem volt mennyezet a társalgó, meg a konyha felett, ami nagyon impozáns volt, viszont tíz-tizenkét hellyel kevesebbet jelentett volna.

Először azt mondtuk neki, hogy olyan tervet csináljon, amit másfélmillió forintért meg lehet valósítani, mert annyi pénzünk volt meg a Soros Alapítvány 2,1 millió forintjából. Ehhez képest a házra közel húszmilliót ráköltöttünk a végén, ami szerény alulbecslésre enged következtetni. A tervezés első lépései után ki-

derült, hogy sokba fog ez kerülni. Elkezdődött az, hogy szerezzünk pénzt. Az igazság az, hogy állati nagy mázlink volt a történelmi idő szempontjából. Ez '88 táján volt, amikor a bankok tele voltak pénzzel. A kereskedelmi bankok megalakultak, én meg végigjártam a bankvezetőket, némelyeket korábban ismertem, némelyeket akkor ismertem meg. El is szemtelenedtem, a szónak abban az értelmében, hogy egy idő után már mindenkihez azon alapon mentem, hogy mindenki adott, csak ők nem. Az első, aki adott, a Magyar Hitel Bank volt, kétmillió forintot. Gyárfás Judit volt a humánfejlesztési igazgató, egyetemi kapcsolat volt. Szocialista szerződések írásában nagy gyakorlatom volt, velük is egy ilyen együttműködési és meg nem támadási szerződést kötöttünk, melyben vállaltuk, hogy mi gondoskodunk a szakember ellátásukról, ők meg adnak pénzt az alkotóházra. Mindenki tudta, hogy ezek szponzorálási szerződések. Én akkor igazgatósági tag voltam a Külkereskedelmi Bankban, de azt tettem utoljára, azt mondtam, hogy ha nem sikerül máshol, onnan annyi pénzt kell szerezni, amennyi kell ahhoz, hogy kimásszunk a bajból. Magyarán, azt a végére hagytuk. Közben Járai a Budapest Banktól elment pénzügyminiszter-helyettesnek, ami nagyon helytelen lépés volt a mi szempontunkból. De teljesen véletlenül találtam ott szerencsére egy volt tanítványomat, a '70-es évek közepén vállgazdot tanítottunk neki Mártával ketten. Győri Borbálának hívják, ő volt a marketing és reklámigazgató a Budapest Bankban. Véletlenül, amikor bolyongtam, már nem fizikailag, de amikor a Zsiga távozása után kerésgéltem, hogy ki fogja megítélni nekünk a pénzt, belebotlottam Győri Boriba, aki elintézte. Itt valami reklám együttműködés volt. Minden bankkal volt szerződés, meg tudom mutatni ezeket a papírokat, mindenütt más volt a konkrét keret. Az OKHB-nál Lenk Géza volt a vezérigazgató, és ő megígérte nekünk, hogy kapunk pénzt. Mielőtt nekünk tudta volna adni a pénzt, azelőtt elment, most meg nem tudom mondani hova, egy másik bankhoz. Akkor Márta írt neki egy levelet, mert ő ismerte közelebről, hogy kedves Géza, ugye nem gondolja, hogy azért, mert állást változtatott, mi elesünk hárommillió forinttól. Hát mit tudott erre mondani. Úgyhogy így szereztünk pénzt. Bágya András neve, nem tudom nektek mond-e valamit, a '50-es, 60-as évek legsikeresebb zeneszerzője volt. Az ő felesége volt az OKHB-nál a személyzeti főosztályvezető, én eldúdoztam neki néhány slágert, mindjárt könnyebben ment. Így mentünk végig. A végén az MHB adott még másfél milliót, a Külkereskedelmi Bank három és felet, annyira volt szükség a végén, ezt megkaptuk. Telt sajnos az idő közben, egyre rosszabbak lettek a feltételek, viszont egyre szélesebb lett a bankrendszer, ami adott némi mozgásteret. Hernádi Zsolt korábban az OTP-nél volt főosztályvezető, aztán átkerült az OKHB-hoz vezérhelyettesnek, de nagyon jóban volt Csányival, aki már akkor az OTP elnök-vezérigazgatója volt. Hernádi vitt be Csányihoz, és Csányi is megígért nekünk kétmillió forintot. A lényeg az, hogy összeszedtük a pénzt és felépítettük a házat. Azért voltak nehézségek, mert teltek az évek, a türelmünk pedig nem volt mindig megfelelő. Ennek a legdurvább esete az volt, amikor néhány lelkes rajkos valami hirtelen ötlettől indítva '89 őszén leszedte a födémet. Egy hétvégén lementek, és lebontották az egész tetőt, födémet, mindent. Késő ősszel, novemberben. Azon a hétvégén, amikor megcsinálták, lecsett a hó.

” összeszedtük a pénzt és felépítettük a házat

Akkor volt már pénzünk, de ez még a régi rendszerben volt, nem volt megfelelő betongerenda, speciális, nagyméretű, meg kellett volna hozzá megfelelő kocsis. Álmatlan éjszakáimat éltem, mert esett be a hó a házba. A régi ÉPTEK vezérigazgatóját jól ismertem, ez az Építőipari Termelőeszköz-kereskedelmi Vállalat, hatalmas cég volt, és ő szerzett nekünk beton gerendákat, annyit, amennyi kellett. Fizetni tudtunk, ilyen értelemben nem tett szívességet, csak ez tipikus hiánygazdasági jelenség volt, reménytelennek látszott a helyzet, egyszerűen nem volt a piacon ilyen. Aztán megint sokáig állt a ház, szintén elég rossz állapotban, földem volt rajta, a földem nylonnal be volt takarva. Közben meg az MDF benyomult Lakitelekre, felhívta a falura figyelmet. A lényeg az, hogy a sajtó elkezdett érdeklődni. Nem találtunk kivitelezőt, mert arra a tervre, annyi pénzzel, amennyi nekünk volt, nem volt kivitelező. A sajtó elkezdett érdeklődni, hogy nem az állami vagyon gondatlan elfecsérlése folyik-e, mert félig le van bontva a ház, irtó kínos helyzet volt. Higgyétek el, isteni mázli volt, szó szerint néhány nappal azelőtt, hogy a helyi sajtó felkapta ezt a témát, megkötöttük a szerződést a kivitelezővel. Úgyhogy amikor komolyra fordult a dolog, és jött egy újságíró, akkor mondtam neki, hogy nem tudom, miért türelmetlenkednek – ez '90 tavaszán volt – itt van a szerződés, meg fogjuk csinálni. Szégyenkezve kullogtak el, hogy miért maceráltak, sikerült őket lerázni. Ez egy időre meg is szüntette az ezzel kapcsolatos problémákat. A kivitelezés zömmel két kivitelezővel, két lépésben ment, Majoros Andrea dolgozott vele nagyon sokat, akkor ő volt a ház felelőse, Palatitz András voszkosunk segített neki. Őket dicséri, hogy az épület tartósan használhatónak bizonyult. Andi maga csináltatta, válogatta a bútorokat a sarkadi bútorgyárban, rengeteget járt Lakitelekre. Tulajdonképpen egészen sokáig jól haladtunk előre, de a végén hirtelen sok lett a gond. Ez a gazember kivitelező, nem tudom, hogy tudatos stratégia volt-e nála, de a lényeg az, hogy elaltatta a figyelmünket az ellenőrzési folyamatokkal kapcsolatban. Addig nagyon rendesen dolgozott, az utolsó húsz százalékot viszont durván elszurta.

– Erre emlékszem, a véceajtó üveges volt, teljesen át lehetett látni rajta.

– És még sok ilyen volt. Tulajdonképpen tényleg az történt, hogy 8-10 hónapon keresztül dolgozott rajta rendesen, én magam voltam tanúja annak, hogy részeg munkást hazaküldött, nem volt olyan részeg, hogy lehányta volna, de szemmel láthatóan ittas volt, ami a magyar építőiparban azért nem volt ritka jelenség. Normális helyet fizetett a munkásainak, akik ott laktak. Úgy nézett ki, hogy minden a legnagyobb rendben van, nagyon jóban voltunk, de a végén átvett bennünket. Mindenki azt mondta, hogy nem lehet semmit kezdeni, nem lehet pereskedni, úgyhogy bele kellett nyomni még egy csomó pénzt, hogy legalább a minimális visszajavításokat megcsináljuk. Néhány dolog mind a mai napig nincs rendben, mert például a fűtészerezés is el lett szúrva, néhány szobában azért nincs meleg télen, mert állítólag rosszul vannak beállítva a radiátorok. Most meg fogjuk csinálni a Dunaferrtől kapott pénzből. Lényeg az, hogy ez volt építkezés menete, és '91 őszén volt a megnyitó. Ez azt jelenti, hogy hat évig tartott tulajdonképpen az egész, amit most elmeséltem. Most poénosan meséltem, de azért igen sok szívás volt vele. Voltak hosszú időszakok, mikor nem volt triviális, hogy mi a megoldás, és egy bizonyos ponton túl már nem lehetett visszatér-

ni a korábbi elgondoláshoz, hogy a házat úgy hagyjuk, ahogy van, aztán majd történik vele valami. Amikor már belefektetek tízmilliót, már nem lehetett azt mondani, hogy gyerekek, sajnos nem jött össze, csókoltatok mindenkit. '91 őszén megvolt a ház, százötven ember volt ott a megnyitón, nagyon jó volt, aztán rá két hétre csináltunk olyat, amikor meghívtuk azokat a bankvezetőket, akiktől a pénzt kaptuk. Elég sokan el is jöttek.

– Jó buli volt, mi is ott voltunk. Milyen konkrét elképzeléseitek voltak az alkotóházzal a kezdetekben, és hogyan alakult ez később? Úgy indult ugye, hogy legyen egy hétvégi ház, de ami végül lett, az kicsit nagyobb lett.

– Igen, ez így van. Nem emlékszem rá, hogy született volna alkotóház-fejlesztési stratégia, vagy valamilyen dokumentum, amiben valaha is összefoglaltuk volna a terveinket, de az én fejemben mindig is az volt, hogy ennek egy találkozási helynek kellene lennie a volt és a jelenlegi szakkollégisták számára. Ebben a vonatkozásban tökéletesen bevált az elgondolás. Ami most folyik, az szerintem teljesen kielégítő. Más oldalról meg azt gondoltam – és itt már nem lett igazam –, hogy tudunk olyan rendezvényeket odavinni, amik a pénzügyi feltételeit megteremtik annak, hogy elartsuk a házat, és ingyen, vagy majdnem ingyen adjuk meg a lehetőséget arra, ami a fő feladata. Ebben részben a rendszerváltás tájkán még dübörgő vállalkezési eufória kaphatott el bennünket – legalábbis így gondolom utólag visszanezve –, hogy biztosan lehet pénzt keresni a dologgal. Másrészt az is kétségtelen, ha a ház teljes egészében megvalósul, beleértve a melléképületet, ami mind a mai napig nincs meg, és teljesen rendbe van hozva az infrastruktúrája, a közvetlen környezete, akkor azért többet lehetett volna, többet lehetne kihozni belőle tanfolyamok meg egyébek címén. Mert nem lehet akárkit odavinni az adott feltételek mellett. A tanszéki értekezleteket meg lehet tartani úgy, hogy a tanszék fele a földön ül, de jelentős pénzért tanfolyamot szervezni úgy, hogy a tanfolyam résztvevők a földön ülnek, nemigen lehet.

Szakmai munka a '80-as évek második felében és a '90-es évek elején

– A '85-86-os tanév az, amikor beindul a második oktatás nevű szakmai rendszer. Sokak emlékezetében úgy él a második oktatás, mint aminek kifejezetten hiánypótló jellege volt. Mennyiben volt valóban az, és mi volt a tartalma?

– Az az igazság, hogy szerintem a második oktatás a legjobb reformjaink közé tartozik. Most is büszke vagyok rá, és akkor is az voltam, hogy ezt akkor megcsináltuk, és addig, amíg lehetett, meg kellett, addig tényleg működtettük. Körülbelül az volt a helyzet, hogy '80-as évek közepére állt össze az egyetemen is az, hogy igazából mit kellene oktatni. '85-ben Csáki Csabának talán az első dolga az volt, hogy csináltak egy dokumentumot Zalai Ernővel arról, hogy hogyan kellene az egyetemet átalakítani. Ez lett annak a reformnak az alapja, amelyik bevezette a kétlépcsős képzést, a három kar tartalmi elválasztását, a tanszékek

” '91 őszén volt a megnyitó

” a második oktatás a legjobb reformjaink közé tartozik

” tudtuk nagyjából, hogy mit kell csinálni

bizonyos fokú átalakítását, köztük például a Vállalatgazdaságtan Tanszék kialakítását.

– *Azt is, hogy PG helyett mikrot tanítottak?*

– Nem, az már korábban megvolt. Nem tudom, hogy melyik évben kezdődött, nem tudom visszaidézni, de lényeg az, hogy a PG oktatás átváltoztatása két lépésben történt meg. Az első lépcső az volt, amikor a korábbi kétkötetes PG helyett jött a négykötetes, ami nem számossági különbséget jelentett, hanem szakítást azzal a hagyománnyal, hogy néhány évtizeden keresztül volt a kapitalizmus politikai gazdaságtana és volt a szocializmus politikai gazdaságtana. Még Szabó Kálmán vezetésével csinálták meg azt az áttörést, ami abban az időben ideológiailag tényleg nagy áttörésnek számított, hogy bevezették azt, hogy van a „Bevezetés az ökonomiába”, kapitalizmus, szocializmus és összehasonlító. Itt volt egy mai szemmel nézve teljesen röhejes ideológiai áttörés, ami akkor kardinális jelentőségűnek számított, nevezetesen az, hogy ez a struktúra elismerte, hogy vannak olyan gazdasági törvényszerűségek, amik nem rendszerspecifikusak. Ugyanis addig azt tanultuk, hogy a kapitalizmus és a szocializmus közötti lényeges különbség megnyilvánul egyebek mellett abban is, hogy az eltérő társadalmi struktúra miatt a gazdasági kategóriák osztálytartalma meg ideológiai tartalma olyannyira eltérő, hogy általános gazdaságtanról nem lehet beszélni, mert kimondasz egy közgazdasági fogalmat, és annak van egy kapitalista tartalma és van egy szocialista tartalma. Az, hogy bevezettünk egy olyan tárgyat, először a szocialista táborban, hogy „Bevezetés az ökonomiába”, az ezt az alapvetet tagadta, mert azt jelentette, hogy volt egy teljes féléves anyag, amelyik megelőzte a kettőt, és ki is lett mondva, hogy az mind a kettőt előkészíti. Vannak ugyanis olyan általános összefüggések, törvényszerűségek, amik alkalmazhatók mind a két rendszerben. Ezt tényleg megint Szabó Kálmán javára kell írni. Nemcsak annyiban, hogy ő volt a tanszékvezető, hanem ő tartotta magukat az előadásokat. Olyannyira fontosnak tartottam én személy szerint ezt akkor is, hogy egy teljes félévet végig is hallgattam. Amiről az előadások szóltak, az távolról ugyan, de hasonlított egy közgazdaságtan kurzushoz. Ha valaki egy bevezetés a közgazdaságtanba kurzust tartana napjainkban, akkor az tematikailag hasonlítana hozzá, de csak rokonsági lenne a kapcsolat. Ez volt a nagy áttörés első lépése, utána jött, hogy kialakult a mikro-makro-összehasonlító hármás, a második lépésben, ez már Csáki idején volt. De a kettő közötti átmenet tulajdonképpen teljesen folyamatos volt. Abban az időben Magyarországon szokásos volt, hogy a tárgyszerkeztúra így volt, de a könyvek még úgy voltak, vagy fordítva, tehát a tananyag evolutív alapon alakult ki. Mint ahogy a szocializmus politikai gazdaságtana is, aminek egy idő után a fő része lényegében zanzásított Hiány volt. Nem igazán jó anyag, de ahhoz képest, amit a szocializmus politikai gazdaságtana címmel egy-két más könyvben lehetett még látni, ahhoz képest áttörés. Ebben a közegben jött létre a második oktatás. Teljesen egyértelműen hiánypótló jellegű volt. Azt mondtuk, hogy mi meg tudjuk állapítani, hogy mik azok az ismeretek, amik hiányoznak az egyetemi oktatásból, és ezeket ilyen tárgyak keretében ide behozzuk. Azt mondtam, hogy büszke vagyok rá, azért mert azt gondolom, hogy jól tudtuk nagyjából, hogy mit kell csinálni. Nem tudom fejből

felsorolni a kurzusokat, de a dokumentumokban megvannak. Volt logikus rendje annak, ahogy csináltuk. Arra emlékszem, hogy én tartottam több féléven keresztül mikroökonómiát. Egyébként az egyetemen is én tanítottam először mikroökonómiát, ilyen címmel hivatalos – igaz, választható – tárgyként. Két-három évig tanítottam.

– *Miből?*

– Nyugati könyvekből. Én tájékozott voltam afelől, hogy mi a tartalma a nyugati mikro tankönyveknek. A kis Varian volt a vezérfonal, módosításokkal. Emlékszem, Paprika Zita, Sugár András járt például abba a társaságba, akiknek igazából saját szórakoztatásomra, Arrow magyarul is megjelent könyvére támaszkodva, bebizonyítottam az Arrow-Debreu tételt. Szívtam vele két hétig, és kénytelen voltam bizonyos helyeken lekerekíteni, tehát azt mondani, hogy innentől kezdve higgyük el ezt a hivatkozást a mit tudom én milyen lemmára, nagyon komolyan vettük. Kis társaságok voltak ezek, már arra sem emlékszem, hogy milyen struktúra keretében került a tárgy meghirdetésre. Ezek után, illetve ezzel párhuzamosan tanítottam mikroökonómiát a Rajkban a második oktatásban, két-három évig, és egy csomó jó dolog volt benne. A Csáki-féle reform után ezeket behozta az egyetemi oktatásba. Az egyetemi reform a második oktatás hiánypótló jellegét megölte. Hál istennek, hogy megölte – de ez azt jelentette, hogy mi elébe mentünk két, három, négy évvel annak, hogy az egyetemen bevezették ezeket a tárgyakat. Én azt gondolom, hogy ez jó dolog volt. Egyébként politikailag is jó dolog volt, a szónak abban az értelmében, hogy milyen érdekes, mi mindenből lehet politikát csinálni, ha akar valaki. A struktúra elnevezése hallatlan figyelmet keltett, mert akkor minden „második” volt. Második gazdaság, második társadalom, Csáki azért macerált, hogy hagyjuk már ezt az elnevezést. Hogy nagyon jó dolgot csináltok, de miért kell az a név. Mondtuk, hogy azért kell, pont azért. Ha a helyzet olyan volt, akkor abból is politikai ügyet lehetett csinálni, és politikai fellépést lehetett kikovácsolni, ami eredetileg messzemenőleg nem volt az. Most a fordítottja a helyzet, most abból sem lehet politikailag érdekes dolgot csinálni, amit te direkt módon annak szánnál, senki nem figyel oda. Magyarán ez nem egyszerűen csak szándék vagy tett, hanem kontextus kérdése is.

– *Az egyetemi reformok után a kollégiumi szakmai munka hogyan alakult?*

– Volt néhány tárgy, aminek az anyagát az egyetemen való bevezetés előtt itt próbálták ki a kollégiumban, többé-kevésbé tudatosan.

– *Ez azt jelenti, hogy olyan emberek tanítottak a kollégiumban, akik most az egyetemen oktatnak?*

– Igen, de nem kizárólag.

– *A második oktatás után hogyan jutottatok el a professzionálisabb kurzusok rendszeréhez?*

– Ha a kollégium szakmai munkája vonalán megyünk tovább, akkor a '80-as évek végén az igazi fontos dolog az a pénzes kurzusoknak a bevezetése volt. A második oktatás szükségszerű kimúlása az egyetemi reformmal, meg a politikai helyzetben a kollégium intézményes politikai visszahúzódása a Fölsz-Matos doktrína alapján nyilvánvalóan tette fel a kérdést, hogy akkor most hogyan to-

” az egyetemi reform a második oktatás hiánypótló jellegét megölte

vább, innentől mire is kellene a kollégiumnak súlyoznia. Az egyik válasz az volt, hogy persze a szakmai munka. A fő ötlet a támogatott kurzusok rendszere volt; amiről már gondolkodtunk egy ideje akkoriban.

– *Ha jól tudjuk, akkor a '85-ös nyári táborban fogalmazódott meg először a támogatott kurzusok ötlete.*

– A '85-ös nyári táborban fogalmazódott meg a támogatott kurzusok ötlete, '88. szeptemberben jött a Fölsz-Matos doktrína, tehát a szakmai váltás szándéka jóval előbb jött. Érdemes itt felhívni a figyelmet arra, hogy a politikailag legaktívabb évben, a tavaszi EFIN és a nyári szarvasi találkozó között volt figyelmünk és erőnk a szakmai munka alapvető reformjával foglalkozni. Nagyon fontos jellemzője ez a Rajknak. A szakmai és politikai aktivitás megfert egymás mellett, szinte egymástól független dolgok voltak. A Fölsz-Matos doktrínával a politikai aktivitásban támadt űrt próbáltuk meg pótolni '88-ban a szakmai oldalon már korábban, '85-ben felmerült ötlettel.

Az új rendszernek van egy tartalmi és egy pénzügyi vonatkozása. A tartalmi vonatkozás a professzionalizálódás. A kollégium másfél évtizeden keresztül hozzá volt szokva, hogy itt mindenki társadalmi munkában csinál mindent, a tanárok is. Ez nem egyszerűen annak kérdése volt, hogy nem volt pénz. Nem jó kérdés, hogy mi lett volna, ha másként lett volna, ha dűskálunk a pénzben a '70-es években, mert '70-es években nem dűskálhattunk a pénzben. Azt gondolom, hogy a kollégium eszmerendszeréhez jobban is illett az a fajta attitűd, hogy mindenkitől, köztük a tanároktól is, azt várjuk el, hogy az eszme jegyében cselekedjen. Az adott eszme az volt, hogy ezt a kollégiumot támogatni kell. Az, hogy voszkosokat kértünk fel az oktatásban, nem azért volt, mert azt gondoltuk, hogy inkább hajlandók ingyen tanítani, mint mások, hanem azért, mert azt gondoltuk, hogy jól tudják tanítani, amit tanítanak. Tehát nem a pénz volt a szempont. És tényleg eljöttek az emberek ingyen tanítani. Fel nem merült az ellenkezője a '80-as évek második feléig. Rév Pistáék kurzusa volt az, aki ezt aztán előhozta, már a piaczgazdasági gondolkodás jegyében. Nem tudom egyébként, hogy pontosan kitől származik eredetileg a gondolat. Nagyon sok ilyen van a kollégiumban, hogy nem is lehet kideríteni, mert beszélgetésekből alakul ki, és nem tudni, hol van az a pont, amikor a beszélgetésben bejön az, hogy valójában mit kell csinálni. Az egy nagyon neves kurzus volt, Ambrus Lóri, Csaba Iván, Fölsz Attila, Bertalan Imre, Karvalits Feri, Andrási Miklós voltak benne. Ők forgatták azt a gondolatot, hogy hogyan lehetne profibbá tenni a szakmai munkát. Ez jelenti egy részről azt, hogy formalizáltabbá kell tenni. Ők a tutor rendszerrel indítottak. Ha tutor rendszerű oktatást akarunk csinálni, akkor az, hogy ehhez pénz is tartozik, technikai következményként áll elő, mivel ezáltal sokkal intenzívebb munkát várunk a tanároktól, amit már meg kell fizetni. Amikor először, másodszor beszéltünk erről DB-n, persze rögtön elvi kérdéssé vált, hogy kezdjünk-e fizetni az embereknek. Jó, komoly viták voltak. Próbáltunk elvi síkon vitatkozni, és nem volt senkiben rossz érzés, mert mindenki látta, hogy ki kell alakítani ebből valami rendszert, csak az nem volt világos, hogyan. Ami létrejött, az nyilván egy kompromisszum. Ha nem gnóm, akkor kompromisszum. Ehhez hozzátartozott a tanár választása, a mechanizmus,

ahogy a kurzusokat, tanárokat kiválasztjuk. Hozzá tartozott a követelmények támasztása, a formalizáltabb beszámolók gondolata is, és ugyanígy hozzátartozott, hogy fizetni kell a tanároknak.

– *Mi az, ami nem valósult meg az eredeti ötletből?*

– Például a tutorság maga. Nem vetettük el, csak nem tudtuk megcsinálni. Nem elvi alapon került elvetésre, hanem egyszerűen sokkal több tanár kellett volna hozzá, még sokkal intenzívebb rendszert jelentett volna. Olyan intenzívet, amire a tanárok sem vállalkoztak. Amivel megpróbálkoztunk, és próbálkoztunk mind a mai napig, és már a harmadik vagy negyedik ilyen kísérletnél tartunk, az az, hogy a tanárokat jobban bevonjuk a kollégiumi életbe. Éppen most a hétfői DB-n volt nagy vita abból, hogy az SZMT azt a tanári tanácskozó testületet, amit rengeteg görcsöléssel létrehoztunk, ebben a félévben nem hívta össze. Az érv az volt, hogy nem volt funkciója. A maga szempontjából ez igaz, de hogyha mi nem kreálunk funkciót, akkor senki nem fog funkciót találni.

– *Ha jól tudjuk, a tanároknak a kollégium életébe való szorosabb bevonása rögtön a viták elején felmerült.*

– Igen. Nagyon komolyan benne volt már akkor is, egészen odáig, hogy szobákat kell adni a tanároknak, fogadóórát kell kiírni, amikor biztos, hogy itt tartózkodnak, akkor is, ha nincsenek itt kurzusok, és ez talán még a szerződésben is benne volt az első menetben. Arra finomítottuk, hogy akkor álljon rendelkezésre, amikor kurzusa van, vagyis, az legyen a fogadóóra, bárki odamehessen hozzá, ne csak a kurzustagjai. Amiben megint csak logikailag van fantázia. Az első felkért tanári kar iszonyatosan erős volt, most is jók a csapatok, de az első, Kis Jánosékkal megtűzdelve, nagyon komoly csapat volt. Ha a teljes terv megvalósítása sikerült volna – úgy gondolom így utólag is, hogy nem sikerülhetett –, az egészen más kollégiumot eredményezhetett volna, húsz tanárral, akinek szobája van, és akivel állandóan lehet kommunikálni. De a húsz tanárnak a fele elment parlamenti képviselőnek, a másik fele elment az üzleti életbe, durván ugyanabban az évben, amikor mi ezt kitaláltuk, ezért egyszerűen nem lehetett tőlük várni, Kis Jánostól vagy Dobák Miklóstól, hogy töltsen itt az idejét, hátha megkeresi őt egy szakkollégista és kérdez tőle valamit. Irreális elképzelés volt. Azt érzem, hogy még nem mondtuk ki az utolsó szót abban, hogy hogyan lehet a kollégiumban folyó szakmai munka tanári irányítását megoldani. Itt még hiányzik az átütő ötlet. Nem is olyasmire gondolok, ami most egyszer s mindenkorra tökéletes lenne, de most talán még a korszak adottságainak megfelelő legjobb ötleteket sem találtuk meg. De azért iszonyatosan nagy a különbség a mai helyzet és a hat-nyolc évvel ezelőtti helyzet között a szakmai munka intenzitását, a tanár-diák kapcsolatot illetőleg. Akkor a tanárok jártak olyan rendszerességgel kurzusra, mint most a diákok. Ha egy tanár egy félévben háromszor vagy négyszer hiányzott, az fel sem tűnt. A kurzusoknál most is mindig van probléma, de azt kell elgondolni, hogy van több, mint húsz kurzus egyszerre, és az elvárás az, hogy tíz-tizenkét ülést tartson egy félévben egy kurzus, ez kétszáz, kétszázötven összejövetel. Iszonyúan sok. Ennek jóval több mint 80%-a meg van tartva. Ahhoz képest, hogy ezek hogyan jelentek meg korábban, az ezelőtti időszakban, ahhoz képest ez jó.

” hogyan lehetne profibbá tenni a szakmai munkát

” akkor a tanárok jártak olyan rendszerességgel kurzusra, mint most a diákok

” az a szakmai impulzustömeg, amit a kollégista kap, összehasonlíthatatlan az egyetemhez képest

– *Té hogyan ítéled meg, az, aki a Rajkba jár, szakmai munkában mennyivel kapott többet korábban, a második oktatásban vagy előtte, és mennyivel kap többet most, ahhoz képest, mint ha csak az egyetemre járna?*

– Többet kap, nagyon sokkal. Nyilvánvalóan ez a kollégiumnak a legnagyobb erőssége ma is, és ez így volt korábban is. Ez nem elsősorban a kurzusok miatt van. A szakmai fejlődés igazi letéteményesének én a kollégiumi légkört és a mindennapokat tartom. A többi az technika. Amik nélkül persze nem volna olyan, amilyen, tehát nem azt akarom mondani, hogy ezek nem fontosak, csak azt akarom mondani, hogy elsősorban nem az a fontos, amit konkrétan a kurzuson hallunk, hanem az, hogy ő is jár kurzusra, a másik nyolcvan ember is jár valamilyen kurzusra, és beszélünk róla. Mert mindannyian tudjuk ugyan, hogy milyen „rossz az információáramlás”, többen nem tudják, hogy más mivel foglalkozik, és ez igaz is egy bizonyos szinten, de még mindig összehasonlíthatatlanul több információt kap egy rajkos arról, hogy mi a közgazdaságtudomány, mi a szociológia, mi a vállalatgazdaságtan, mint aki az egyetemen téblábol nap-hosszat. Az a szakmai impulzustömeg, amit a kollégista kap, összehasonlíthatatlan az egyetemhez képest. Ha itt nyitott eszű, értelmes emberek vannak, márpedig miért ne engednénk meg magunknak ezt a feltételezést, akkor ennek óriási hatása van, és azért ez látszik is. Példának okáért itt az ember nem tudja megúszni, hogy más tudományterületekkel is találkozzon, mint amikkel az egyetemen foglalkozik. Egy mai egyetemi hallgató – és ez tíz évvel ezelőtt is igaz volt – minden további nélkül végig tudja vinni a dolgait anélkül, hogy bármit lásson a saját szakterületén kívül. Az egyetemisták általános tájékozottsága általában – anélkül, hogy bántani akarnám őket – átlagosan jóval alatta marad a rajkosokénak. Természetesen nem azt akarom mondani, hogy itt vannak a rajkosok, és mindenki csak utánuk következik, mert megvannak azért a csatornák ahhoz, hogy mások is kiemelkedjenek. Mindenesetre én ezt tartom az alapvető dolognak, ehhez képest a kurzusok, mint technikák, a lényeg hordozói jelennek meg. Azt hiszem, hogy annak idején a második oktatás nagyon jó, adekvát technika volt. De ha ma ezzel görcsölnénk, nem lenne semmi sikerünk. Talán a mai kurzusrendszer megfelel a mai feltételrendszernek, csak nem csináljuk elég jól, de lehet, hogy valami még hiányzik. Az egész témához nagyon szorosan hozzátartozik az, hogy az új szakmai rendszernek abból a szempontból is nagy jelentősége volt, hogy ez alapozta meg a Soros Alapítvánnyal való hosszú távú és közvetlen kapcsolatunkat. Az igaz, hogy a kurzus a technika és a pénz annak a technikája, de anélkül nem lehetett volna megcsinálni. Az egyik dolog, amihez a vitákban ragaszkodtam, az az volt hogy csak akkor tudjuk elkezdni, ha kapunk egy hosszú távú ígéretet a finanszírozásra. Mert ha mi egyszer kilépünk abból a cipőből, hogy elvárjuk a társadalmi oktatást a kollégiumban, aztán meg két év múlva azt mondjuk, hogy bocs fiúk, mostantól kezdve mégis csak azt kérjük, hogy ingyen tanítsatok, az enyhén szólva hülye helyzet lett volna. Rév Pista ezt rögtön értette is, és elvonultunk a Soros Alapítványhoz, szintén Vásárhelyi Miklós volt a fogadó partner, ott volt Kardos László, aki nem azonos a népi kollégistával, hanem az alapítvány titkára volt, meg ott voltak a Széchenyi és a Bibó képviselői is, nagyon alaposan meg lett szervezve. Ott hangzott el,

amit azóta én többször idéztem, hogy Vásárhelyi azt mondta, hogy arra számíthatunk biztosan, hogy ameddig ő él, ezt a támogatást fogjuk kapni. Ezzel ki akarta fejezni, hogy ez tényleg egy hosszú távú dolog. Persze nem csak ezért kívánjuk, hogy sokáig éljen, én nagyon tiszteltem Vásárhelyit. Amikor ezt elmondtam, akkor én azt mondtam, hogy a pénzügyi része ennek a dolognak el van intézve, minthogy tényleg el is van intézve és mind a mai napig el van intézve. Volt egy hangyányi bizonytalanság, egy bizonyos korszakban, nem Vásárhelyiben, ő rajta keresztül jutott el hozzánk, hogy Sorosban volt afelől bizonytalanság, hogy kell-e neki továbbra is szakkollégiumokat támogatni.

– *Ez komoly volt?*

– Igazán komoly akkor volt, amikor Zánkán meglátogatta a nyári táborunkat Vásárhelyi. Ekkor én is úgy éreztem, hogy komolyabbra veszik egy kicsit annál, mint, ahogy igazából kellene, hogy mennyire változtatta meg a szakkollégiumok helyzetét a rendszerváltás.

– *Emlékszem, kicsit furcsa volt amikor megjelentek Zánkán, de azért jól sült el, mert amibe belecsöppentek, az épp egy színvonalas szakmai vita volt.*

– Nem véletlenül. Tudtuk, hogy mikor jönnek, a csöppenés nem volt véletlen. De bármelyik napon jöttek volna, akkor ugyanazok az emberek, akik ott üldögéltek, lehet, hogy egész más tevékenységgel lettek volna elfoglalva, de akkor is jó lett volna, persze ha nem reggel nyolcra vagy éjjel kettőre jönnek. Azt hiszem, hogy nekünk elvi szempontból is igazunk volt abban, hogy a Soros Alapítványnak érdemes a kollégiumokat támogatni. Akkor Zánkán éreztem egyszer komolynak ezt a dolgot, annál inkább, mert azidőtájt részt vettem egy összejövetelen, ahol Soros György köszöntése volt a Margitszigeten. Ekkor Soros maga mondta, hogy újra kell gondolni, hogy mik a támogatandó területek, és más alapelveket kell előtérbe helyezni. Magyarán, beleillett volna a képbe az, hogy ez megkérdőjeleződik, de tényleg úgy érzem, hogy sikerült kivédeni.

– *A Rajk, a Bibó, a Széchenyi mindig közösen lép fel az alapítványnál, ez már a kezdetnél is ennyire egyértelmű volt? Az, hogy a TEK-nek például politikailag más volt a helye, hogy az Eötvös nem közösködött a többi szakkollégiummal, ezek játszottak-e szerepet, vagy teljesen véletlenszerűen alakult?*

– Nem volt ez véletlen, de nem is volt tudatosan átgondolt stratégia. Inkább azt kell mondanom, hogy ez forrta ki magát az eseményekből. Az Eötvös kollégium is kapott egyébként a Sorostól támogatást, tehát nem estek ki, csak nem velünk együtt jelentek meg. Az, hogy mi hárman együtt voltunk mindig, ez alighanem még a táborok kezdetétől, tehát a politikai háttérből nőtt ki. Tehát adott volt, hogy a Bibó, Széchenyi, Rajk együttesen jelenjen meg, így a szakmai vonalon is együtt jelentünk meg. Én egyébként anélkül, hogy bántani akarnám a többieket, azt hiszem, hogy a másik két kollégium köszönhet nekünk sokat ebben a dologban, mert szinte kivétel nélkül mi voltunk a kezdeményezők.

– *Tudnál mondani valamit az egyetemi reformokról, illetve arról, hogy milyen hatások voltak a kollégiumra?*

– Az rögtön akkor kezdődött, amikor '85-ben Csáki Csaba lett a rektor, Zalai Ernő rektor-helyetessel együtt. Úgy debütáltak, hogy csináltak ketten egy reformanyagot, amit induláskor beterjesztettek, ami tulajdonképpen az egyetem

” az emberek, lehet hogy egész más tevékenységgel lettek volna elfoglalva, de akkor is jó lett volna

” az egyetemi oktatók ismeretanyaga óriási mértékben elavult egy perc alatt

modernizációs programja volt, amerikai stílusú egyetemi átalakulás irányába mutatott. Erre nagy apparátussal mozgott rá az egyetem, és két éven keresztül folytak az előkészületei annak a reformnak, ami tulajdonképpen a mai egyetemi képet kialakította. Ennek a részletei különösképpen nem érdekesek a kollégium szempontjából, annak ellenére, hogy végső soron átalakította a kollégium szakmai környezetét. Jelentős hatással volt, de ez egy hosszú távon átívelő hatás, nem pedig sokszerű. A leglátványosabb és legközvetlenebb hatása az volt, hogy bejöttek azok a tantárgyak, amik korábban az egyetemen nem voltak, és amiket mi a második oktatás keretében próbáltunk itt csinálni, vagy aminek egy részét csináltuk. Ennek a legprominensebb képviselői mikro- és a makroökonómia, meg az összehasonlító közgazdaságtan a PG helyett. De egy csomó más minden is, a vállalatgazdaságtan is ilyen egyébként, mert itt a kollégiumban is voltak vállgagd kurzusok korábban, kimondottan ilyen néven és nagyjából a mindenkori meglévő ismeretanyagának megfelelően, ugyanabban a szellemben, mint ahogyan most a tananyagba bekerült.

Ezeknek a reformoknak a bevezetésekor mi megszüntettük a második oktatást, mert elvesztette a jelentőségét. A reformnak egyértelműen pozitív hatása volt a kollégiumra, mert tehermentesítette a kollégiumot olyan alapismeretek nyújtásától, amit korábban magunknak kellett megszervezni. Gondoljatok bele: az alap-mikroökonómiát, a keresleti függvényt, ezt a fogalmat az egyetemista nem hallotta a nyolcvanas évek elejéig hivatalból, csak elméleti történet keretében valamikor a tanulmányai közepén. Az, hogy ez megváltozott, ez egyértelműen pozitív hatással volt a kollégiumra. Ebben az időszakban jó néhány tantárgynak voltak itt vitái, és próbaoktatást is csináltak, mint ahogyan csináltunk vállgagdból és más tantárgyakból is. A mikroökonómia könyvnek volt itt vitája, írtunk róla véleményt, szóval a kollégium részt vett ebben a folyamatban, pozitív értelemben. Kritizáltunk sok mindent, de a kapcsolat egyértelműen pozitív volt, Csáki-val személy szerint is és a reformmal magával is. '88 szeptemberében vették fel az első reformévfolyamot, és három évig tartott az előkészület. Ez folyamatos dolog volt. Jött a rendszerváltás, ami felvetett egy csomó izgalmas kérdést, amik egy részére ma sincs egészen jó válasz.

Ezek közül a legalapvetőbb dolog szerintem az, hogy a rendszerváltás szükségtelemné tett egy csomó olyan tudásanyagot, amivel az egyetem oktatói és hallgatói korábban rendelkeztek. Amit mi tudtunk a régi rendszer működéséről, arra nagyon nagy szükség volt ahhoz, hogy a rendszert meg lehessen kritizálni, reformálni, de ezek egyszerűen érdektelenné váltak attól a pillanattól kezdve, hogy itt a privatizáció beindult és teljesen mások lettek az irányok. Annyiban nem váltak érdektelenné, amennyiben persze minden történelmi ismeret nagyon jó, de ennek azért alapvetően más az értéke, mint akkor, amikor benne élsz az adott közegben. A közeg pedig teljesen megváltozott. Az egyetemi oktatók ismeretanyaga óriási mértékben elavult egy perc alatt, de tényleg, gyakorlatilag egy-két év alatt. Nekünk, az egyetemnek, nagy szerencsénk volt, hogy a Soros Alapítvány '85-88 között először egy hároméves fejlesztési programot vezetett be, amit aztán meghosszabbítottak még két évvel. Ebben az időszakban kb. hét-százezer dollárt kapott az egyetem a Soros Alapítványtól, ami azt tette lehető-

vé, hogy – a számra még most is emlékszem, bár lehet, hogy tévedek – hetvenhárom egyetemi oktató volt kint ez alatt az öt éves periódus alatt 3-10 hónapig terjedő időszakra, és tényleg a legjobb amerikai és európai egyetemeken. Emiatt a Közgáz eléggé felkészült volt a rendszerváltásra, ennél többet nem is lehetett csinálni. Soros és Csáki volt a két társelnöke, én voltam a titkára a programot szervező a bizottságnak. Ha már ezen a vonalon vagyunk, akkor azt is elmondom, hogy rá egy évre, egy év kihagyással volt a harvardos konzorcium, amely ugyan kizárólag a business területre terjedt ki, de újabb tizenöt-húsz embert juttatott nagyon nagy lehetőséghez. Összeállt a tíz legjobb amerikai business schoolból öt, a Harvard, a Stanford, az MIT, a Pennsylvanián a Wharton School és a Northwestern University-n a Kellogg School. Ennek is én voltam a felelőse az egyetemen. Szívósak voltak, keményen válogattak. Magyarán, az egyetem kapott egy nagyon komoly vérátömlesztést ebben a periódusban, e két programon keresztül.

– Ezek az emberek itt maradtak?

– Ezek az emberek döntően itt maradtak. A mikrotanszék, a pénzügy tanszék, a vezetés-szervezés, vállgagd, nagyon sok tanszék, lehet is látni körülbelül, hogy amiket jobb, erősebb tanszéknek tartanak, azokon a helyeken ott vannak ezek az emberek. Néhányan férjhez mentek ezek közül Amerikába, Angliába, volt egy-két ilyen lemorzsolódás, de azt gondolom, hogy ebben a két programban együtt érintve volt kb. száz ember, ebből legalább hetven ember itt van most is az egyetemen, ami nem rossz arány. Eközben volt, hogy '90-ben a rendszerváltás kapcsán előállt az is, hogy vezetést is kell cserélni, mert ha mindenhol csere van, itt is kellene cserének lenni. A rektor, Csáki Csaba, a Központi Bizottság tagja volt, tehát nyilvánvalóan kiszemelhető célpont arra, hogy őt is le kellene cserélni. Ez az igény több forrásból is előállt. Nagyon-nagy belső támogatottsága ennek nem volt, mert az egyetem elkötelezetten reformkommunista volt a szónak akár pozitív, akár negatív értelmében. Az emberek benne voltak az összes reformbizottságban, Csákit is beleértve. Én is itt ültem a TV előtt a kollégiumban, amikor '85-ben beolvasták, hogy Csákit beválasztották a Központi Bizottságba. A kollégiumban taps tört ki, amikor Csáki nevét hallották, szakember és tiszteletreméltó pályájú figura volt a Központi Bizottságban abban az időben. Mindenesetre volt egy váltást követelő vonal, és tulajdonképpen ez torkollott bele furcsa fejlemények után – amiknek egy részéről tudok, egy részéről nyilván nem – abba, hogy létrejött megint egy reformbizottság '90-ben, arra, hogy reformáljuk meg az egyetemet. Körülbelül bő egy évig működött, én voltam a vezetője, és teljes eredménytelenségbe fulladt, mert ott már hozzá kellett volna nyúlni olyan dolgokhoz, amikre tömeges volt az ellenállás az egyetemen belül. Legfontosabb, hogy szervezeti kérdésekben is változtatni kellett volna, amelyeket az előző reform nem érintett komolyan. Teljesen világos volt a vége felé a dolognak, hogy miközben mindenki azt a játékot játssza, hogy egyetért a szükséges változtatásokkal, ezeket a szervezeti változásokat nem lehet keresztülvinni, különösen nem azután, hogy a vezetés úgy alakult, ahogy. '92-ben pillanatok alatt véget is ért ez a dolog. A kollégiumnak nem volt ebben komoly szerepe.

” a szervezeti változásokat nem lehetett keresztülvinni

– *A Hallgatói Tagozatban sem? Vagyis hogy rajtuk keresztül sem volt szerepe a kollégistáknak?*

– Úgy emlékszem, hogy '92-ben voltam néhány egyetemi hallgatói gyűlésen és rengeteg kollégista járt ezekre abban az időben. Világi Balázs, Hamecz István jártak ilyenekre, még fel is szólaltak, egy időben Bodnár Viktóriának nagy szerepe volt ennek a mozgatásában, volt ilyen időszak, egy-két év.

– *Lehet, hogy maguknak a gyűléseknek nem volt jelentősége.*

– Nem volt jelentőségük, ugyanúgy, mint ahogy a reformbizottságnak magának sem volt jelentősége. Az egyetem a nyolcvanas évek második felében történt reformmal kihozta magából azt, amit ilyen szempontból tudott.

– *Az adott szervezeti keretek között.*

– Adott szervezeti keretek között, igen. Azóta sem sikerült előrelépni, illetve azért ez nem igaz, csak irtó lassúak a változások. Az egyetemek a világ legkonzervatívabb szervezetei közé tartoznak. Azt látni kell, hogy az egyetemeket átalakítani nemcsak Budapesten nehéz, de a Harvardot is nehéz reformálni. A mi egyetemünkön ebben folyamatban is kiderült, hogy különösen erős a status quo-hoz való ragaszkodás, reménytelennek látszanak a komoly változások. Ennek kapcsán én arra az álláspontra helyezkedtem, amikor vége volt a '90-es reformbizottságnak, hogy csak annyit foglalkozom az egyetemi közélettel, amennyit muszáj. Annyit igen, de nem akarok többet részt venni benne.

– *Akkor felmerült az is, hogy te legyél a rektor.*

Igen, felmerült, sőt az elején elég nagy támogatottsága volt. A szervezetek szeretik a folytonosságot, és azzal, hogy én voltam a reformbizottság vezetője, az egyfajta folytonosságot jelentett volna, de én nagyon hamar eldöntöttem, hogy nem akarok rektor lenni, és ezt meg is írtam a Közgazdász című újságba. Nem azért, hogy megelőzzem azt, hogy meggondoljam magamat, hanem azért, hogy hagyják már abba. A kollégiumra nézve a második reform nem volt különösebben érdemi hatással, bár mi itt akkor sokat gondolkoztunk azon, hogy milyen lesz, amikor a 3+2-re alakulunk át, és hogy a kollégiumban is évkihagyások lesznek, ha az emberek a három és a két év között kihagynak. Próbáltunk szervezeteileg és szakmailag is alkalmazkodni. Mai szemmel nézve nem volt olyasmi, amihez igazán alkalmazkodni kellett volna, mert nem sok minden történt, és ami történt, azoknak egy része vissza is lett csinálva. Ahol inkább kellett, kelle-ne alkalmazkodni, az a szakmai tartalma az oktatásnak, ahhoz kapcsolódóan, ahogy az egyetemen is javul az oktatás. Mert tényleg javul, ezt el kell ismerni, nem olyan ütemben, mint szeretnénk, nem is minden területen, de összességében véve, ha valaki a mai egyetemi tananyagokat és a mai oktatási struktúrát az öt-nyolc évvel ezelőttivel összehasonlítja, ég és föld a különbség. Márpedig egy egyetem életében öt-nyolc év nagyon rövid idő.

– *Elég standard érv a kollégiumban manapság, hogy az egyetem egyre inkább elveszi a kollégisták idejét, az egyetemi reform óta különösen? Te ezt hogy látod?*

– Ha vissza tudtok rá emlékezni, én ezt többnyire mindig is egyszerű hivatkozási alapnak, mentségnek tekintettem. Én nem hiszem, hogy az egyetemi reform ebben a tekintetben komoly hatással lett volna. Miután én itt élek, látom, hogy hogyan folynak a dolgok. Az embereknek bőven elegendő szabadidejük

van ma is arra, hogy nagyon komoly szakmai munkát is végezzenek. Valószínűleg jobban kell törődniük az időbeosztásukkal, mint korábban, de mennyiségi-
leg megvan az idő, legfeljebb strukturálisan alakul úgy, hogy bizonyos időszakokban az egyetem tényleg elhalmozza őket tennivalóval. De azért a szorgalmi időszak eleve hét hónap csak a tizenkettőből, add hozzá a másik kettőt a vizsgaidőszakból, még mindig marad három teljesen üres hónap, amiből kettő esik a nyárra, egyet megtalál valamikor máskor. Anélkül, hogy ezt részleteznénk, látszik az, hogy idő van. De ennél fontosabb, hogy a kollégium alapján véve mindig azokra az emberekre épített, akik képesek többet teljesíteni. Azt is el tudom képzelni, hogy vannak olyan emberek, akiknek nincsen elegendő szabadidejük arra, hogy többletmunkát végezzenek, ők szívnak, de a kollégium nem az átlagos, vagy átlag alatti teljesítményű emberekre számít, tehát ilyen szempontból ezzel nem tudok mit kezdeni. Ezt most is úgy tekintem, hogy jobban hangzik ez az érv, mint az, hogy a nagymamának eltört a lába.

– *Tényleg csak ennyi?*

– Tényleg csak ennyinek tartom. A kollégisták ma ténylegesen többet fordítanak az egyetemre, de többet is kapnak érte. Több időt kell ráfordítaniuk, de többet is tanulnak, ami azt jelenti, hogy kevesebbet kell maguknak utánanézniük, jobb alapra tudnak építeni abból, amit kapnak az egyetemtől. Ez valószínűleg szakonként is különbözik és évfolyamonként is, differenciáltan. Itt egy fontos dolog van, hogy nem hiszem, hogy ennek érdemi, komoly befolyása lenne ma a kollégiumban folyó szakmai munka lehetőségeire. El tudom képzelni, hogy ez majd elő fog állni, mert tudjuk azt, hogy akár business school-okban, akár közgazdasági tanszékeken Amerikában képesek napi tizenkét órai terhelést előállítani. Ha majd mi is itt tartunk, akkor nekünk is át kell gombolni a mellényt, de attól tartok, hogy ez még odébb van. Tényleg többet kell a kollégistáknak dolgozni, mint tíz évvel ezelőtt, ez teljesen evidens, de többet is kapnak érte. Szóval én nem hiszem, hogy ez komoly gond lenne.

– *Beszéljünk a szakmai munka különböző területeiről. A business terület gyengülése a kollégiumban akkor most ezért van, vagy valami más oka van ennek? A kollégium belső szakmai munkájában mindig baj van, nem működik jól, így lehet fogalmazni.*

– Inkább úgy kellene fogalmazni, hogy a közgazdaságtan területén sikerült nem várt jelentős előrelépést tenni. A nem várt alatt azt értem, hogy ez nem volt benne a rendszerben, és azt is látni kell, hogy ez is a kollégisták kisebbségére korlátozódik. Kicsit rávetül az egész kollégiumra annak a néhány, mondjuk kéttucatnyi embernek a teljesítménye, akik igazán komolyat produkálnak közgazdaságtanban, és ennek alapján szeretjük megítélni az itteni szakmai munkát és a szakmai struktúrát. Egyik oldalról olyan értelemben jogos, hogy egy intézményt mindig fémjeleznek az általa elért legjobb eredmények, tehát ami kiemelkedőt tudott produkálni, viszont kár lenne azt gondolni, hogy ez lehet a mérce az egész kollégiumra vonatkozóan. Ez az egyik, amit akarok mondani ezzel kapcsolatban. Itt nem az van, hogy a többi terület annyira visszamaradt volna, hanem az van, hogy ezen a területen kiugrottunk. Ezt én mindenképpen nagyon jónak tartom, és fenntartandónak is tartom, és azt hiszem, hogy amit lehet, azt meg kell tenni érte, mert nagyon fontos. Itt valóban újat tudunk csinálni, azzal

” a közgazdaságtan területén sikerült nem várt jelentős előrelépést tenni

” az embereknek bőven elegendő szabadidejük van ma is

” Ilyen ugrás szakmai értelemben az üzleti a területen nem volt

a tizenkettő-tizenöt emberrel, aki komoly tanulmányokat végez külföldön, és reméljük, hogy a fele visszajön, ilyen kis országnál ez már számít. A kollégium ebben olyasmit tud csinálni, aminek országos jelentősége van.

Visszatérve a business vonalra, én innen a kollégiumból rekrutáltam a saját tanszéke nagy részét és látom azt is, hogy a Vezetés-Szervezés Tanszéken is mi megy ugyanebben az időszakban. Császár Csaba, Bokor Attila, Dolgos Olga, Wimmer Ági, Gritsch Matyi meg a többiek a business vonalon is nagyon komoly dolgokat értek el a maguk területén. Ez a business tudományos vonala, ha úgy tetszik, most nem beszélünk azokról, akik az üzleti életbe mentek. A dolog két okból kifolyólag nem olyan látványos. Az egyik az, hogy itt jobban érvényesült a folyamatosság, mint a közgazdaságtanban, mert ott az ugrás attól következett be, hogy nem kellett többet alapszakkal foglalkozni, hanem tudtunk mindjárt a kollégiumban pluszt nyújtani az embereknek. Ilyen ugrás szakmai értelemben az üzleti területen nem volt. A másik az, hogy ezeknek pontosan a jellegük miatt nincs is olyan publicitása, mint a közgazdasági kérdéseknek. Majd mindjárt beszélek a szociológiáról vagy a társadalomtudományi vonalról is. Azt hiszem, hogy én mindig is ezt mondtam, legfeljebb más megfogalmazásban, mert kicsit igazságtalanul ítéljük meg a két terület viszonyát. Akik elmentek az üzleti életbe dolgozni és nem tanítják a business-t, hanem csinálják, azoknak a tevékenysége igen nehezen ítélhető meg néhány év után. Hogy ők jól dolgoznak, vagy nem jól, hogy mennyire sikeresek, az ma még nem látszik azoknál, akik ebben az időszakban végeztek. A kollégium hallatlanul sikeres generációt bocsátott ki a '80-as évek közepén az üzleti szférába, aminek tagjai ma jelentős pozíciókat töltenek be, körükhöz képest igen magas pozícióba jutottak például a bankszférában. Harminc és negyven év között bankelnökök meg mit tudom én kicsodák. Sokan megcsinálták a maguk vállalkozásait, mások például elismert tőzsdei pénzügyi szakemberek lettek. Ezeket nem lehet összemérni, nem tudom megmondani, hogy Andrási Miki teljesítménye hogyan mérhető Ambrus-Lakatos Lóri teljesítményéhez, aki évfolyamtársa, kurzustársa volt. A lóversenynek és a borversenynek az eredményét kellene összehasonlítani, ezt meg nem lehet.

– *Nem is elsősorban erre gondoltunk, hanem arra, hogy a kollégiumon belül, főleg az utolsó három évben nincsenek nagyon business kurzusok, vagy nehéz kurzust szervezni, vagy nehéz embert találni.*

– Én azt hiszem, ez főként azért van, mert azok az emberek, akik ebből a szempontból a kollégiumban jók voltak és most visszajöhetnének kurzust tartani, azok ezeket a kurzusokat megtartják az egyetemen, többet meg nem tudnak ők sem. Tudhatnának többet is, most a vállalatgazdaságtan tanszéken és a vezetésszervezésnél is elég jól tudom, hogy mit csinálnak. Akik innen a kikerültek, azok tényleg a magyar szakmai élvonalhoz tartoznak ezeken a területeken oktatóként, de nem tartoznak a nemzetközi élvonalhoz. Azért nem tartoznak hozzá, mert akik őket tanították, azok sem tartoztak hozzá. Nincs standard anyag, mint a mikroökonómiában, amit meg lehetett volna tanítani. Ahhoz, hogy valaki ezen a területen olyan színvonalú legyen, hogy nemzetközileg jegyezzék, ahhoz nagyon erőteljesen részt kell venni a nemzetközi mozgásokban, sokkal kevesebbet lehet olvasni, sokkal kevésbé lehet személyes kapcsolatok és részvétel nélkül tájéko-

zódni. Az én embereim rengeteget járnak nemzetközi konferenciákra, ahhoz képest, amennyit az átlag egyetemi oktató jár, ennek ellenére én is tudom, hogy még sok helyre el kellett volna küldenem őket, csak ez pénz meg idő kérdése is.

– *Nem lehet az, hogy arról van szó, hogy a business sokkal kevésbé tanulható meg bármilyen iskolában? Nem úgy megy, hogy megveszed a könyvet és hazaviszed, hanem a Harvard Business Schoolban végig kell csinálnod azt az ötszáz esettanulmányt.*

– Ez is benne van, kevésbé van standard anyag. De ez a második ok az első mellett. Mindehhez még hozzátartozik, hogy itt a tanárok sem voltak olyan szintűek, nem volt meg az elején az a két-három tanár, mint közgazdaságtanban Kertesi és a többiek, akiktől tudtak volna impulzusokat kapni. Éppen azért, mert maguk sem tudták, részben azért, mert akik tudták volna, nem csinálták. Valószínűleg business-ben sosem lesz itt a kollégiumon belül olyan látványos eredmény, mint amilyen a közgazdaságtanban.

A társadalomtudományi területen pedig azt gondolom, még jobban megjelenik az iskolát teremtő emberek támogatásának a hiánya. Van néhány terület, ahol nagyon jók voltunk, mint a Public Choice vonal, ami nem is létezett '90 előtt. Lehetett tudni, hogy van ilyen, mert amikor például kiadtuk az Arrow válogatást, magunk is találkoztunk ezekkel a dolgokkal, olvasott róla az ember, én magam is, de ilyen kurzusok nem voltak. Szóval jött azért ilyen dolog, de még puhábban, mint a business vonalon. Mindenki elindult itt a rendszerváltás környékén empirikus dolgok irányába, ehhez rengeteg pénz kell először is, hogy valaki mondjuk empirikus szociológiát csináljon. Ha azzal kezded, hogy kérdőívezel, pénzt kereshetsz vele, de nem fog megjelenni a neved sem itt, sem ott. Én azt hiszem, hogy itt még igazából véve nem találtuk meg azokat a formákat, amikben a kollégium legjobban tudna részt venni. A kutatókurzusok ötlete talán segíthet, de még ez sincs kitalálva. Még további okként azt is rátehetem, hogy szervezetileg sem sikerült megtalálni jól a formát. A legtöbb ilyen ügyben az emberek – a társadalomtudományi kérdésekben főként, de a businessben is – szívesen megcsinálnak valamit, és utána elmennek egy másik, attól független területre, és ez nem kapcsolódik úgy össze, mint ahogy a közgazdaságtan össze tud kapcsolódni, ha valaki jól csinálja. Azt gondolom, hogy pár év múlva az üzleti területen is lesznek olyan emberek, akik képesek lesznek elvezetni ilyen kurzusokat, az megint más kérdés, hogy hajlandók lesznek-e azért a pénzért csinálni, amit mi adni tudunk. Itt látni kell, hogy nyolc-tízezer forintos óráért kiküldeni különböző külső oktatásokból nem gond, ennél magasabbakat is fizetnek, én magam tudok olyat, egy volt szakkollégista lány csinálja, ahol húszezer forintos óráért fizetnek business oktatásban. Ehhez képest mi fizetünk tízezer forintot havonta, sokkal rosszabbul definiált munkamennyiség mellett, nyilvánvalóan nem egy vonzó alternatíva pénzügyileg. Ezek az emberek bizonyos fokig rá is vannak kényszerítve, hogy a pénzes oktatásokat csinálják, mert ez az ő piacuk, ahol a másik oldalon az üzleti emberek nyomulnak. Tehát az ő jövedelmi szintjük nem a közgazdászok jövedelmi szintjéhez mérődik, hanem a businessben dolgozó, ugyanazt a témát művelő évfolyamtársaiknak a jövedelmi szintjéhez, az meg a csillagokban van hozzájuk képest még így is.

” itt még igazából véve nem találtuk meg a formákat

Közösségi élet, öntevékenység. Mennyiben változott a Kollégium a '90-es évekre

– Szakma után közösség. Vannak most is ezek a viták, állandó jelleggel, hogy a régi normák eltűnőben vannak, a régi életstílus eltűnőben van. Volt például ez a telefon-vita, hogy nem lesz-e a közösségi élet kárára, ha minden szobában beveztik a házi telefont, nagy elvi vita volt de elég ellentmondásos fogadtatással, ami egy kicsit szerencsétlen apropó volt arra, hogy erről beszéljen a kollégiumi nyilvánosság. Valaki azt mesélte, hogy kicsit régebben volt egy hasonló jellegű vita a takarítás körül is. Az öntevékenység, a kollégista lazaság mint norma eltűnőben van az öreg kollégisták felfogása szerint. Te mennyire látod így?

– Az öreg kollégisták ezt húsz éve mondják. Mindig megszépülnek a múltbéli dolgok. Én nem hiszem, hogy így lenne. Persze vannak változások és az öntevékenység ma sokkal értelmesebb formákat tud önteni, és egy csomó szempontból talán kevésbé tűnik szívásnak, és emiatt talán kevésbé tűnik öntevékenységnek is, mint korábban. Össze nem mérhető az, hogy mennyivel önállóbban szervezik itt az emberek egyrészt a saját életüket, másrészt a kollégiumi eseményeket, mint öt-tíz évvel ezelőtt, nem beszélve a korábbi időszakokról. Egész másként voltak már ti is szocializálva, mint az alapító tagok, akik az úttörő- és a KISZ-mozgalomban úgy nőttek fel, hogy azt szabad csinálni, amit megmondanak nekik. Azon kívül nem hogy nem kell mást csinálni, nem is szabad mást csinálni. Nem arról volt szó, hogy ezek az emberek féltek volna valamitől, tudták ők, hogy most már majdnem akármit szabad csinálni, de nem volt hozzá meg a háttérük, a szocializációjuk; nem tudták, hogy hogyan kezdjenek hozzá, nem tudták, hogy hogyan szervezzenek maguk köré embereket, ez nekik nem volt természetes. A mai generáció teljesen más légkörben nőtt fel. A kollégiumban ma valaki másod- vagy harmadmagával megszervez egy konferenciát, anélkül, hogy ebben állandó döngölés lenne a kollégium részéről. Ez tíz-tizenöt évvel ezelőtt teljesen elképzelhetetlen lett volna. Azok a konferenciák, amik most két-három ember szervezésében elmennek, azok korábban nagy DB megbeszéléseket igényeltek volna, rengeteg részvételt mondjuk az én részemről is. A napi munka átalakulásán; de például a DB titkár tevékenységének az átalakulásán is lehet ezt látni. A '70-es években, a '80-as évek elején még teljesen természetes volt az, hogy a DB titkárnak és az igazgatónak mindenben részt kell venni. Olyan nincs, hogy van egy előadás és nincs ott a DB titkár, ha bármilyen rendezvény van, a DB titkár ott van, de én is gyakorlatilag mindig, akkor még kevesebbet is utaztam. Mindig ott kellett lenni a vezetésnek, hogy a kollégista háttérrel érezzen magának, hogy tudja azt, hogy most, amit csinál, az stabil dolog és el is van ismerve. Mi is akkor éreztük, hogy kézben van tartva a dolog, ha ott voltunk fizikailag, és láttuk, hogy mi folyik. Most erről nincs szó. Ilyen szempontból ez óriási eltolódás. Az öntevékenység nagyon sok mindenben mérődik, ma összehasonlíthatatlanul több az ötlet is arra, hogy mit kéne csinálni a kollégiumban,

” az öntevékenység nagyon sok mindenben mérődik

mint volt tíz-tizenöt évvel ezelőtt. Nyilván a dolgok súlypont szerint is eltolódtak. A szarvasi tábort nem két-három ember szervezte, meséltem hasonló nagyobb lélegzetű, politikailag érzékenyebb rendezvényekről, amiket sokan csináltunk. Valószínűleg most is így lenne, ha ilyen típusú rendezvényeket csinálnánk. De ezek a kisebb rendezvények egyáltalán nem léteztek, amiket így két-három ember megcsinál. Ha valami probléma most, akkor már inkább az, hogy túl kevés embert vonnak bele.

A kollégiumban ilyen értelemben az öntevékenység annyiban változott, amennyiben a körülmények magukkal hozták ezeket a változásokat. Én úgy látom, hogy ez az irány jó – hiszen tulajdonképpen a körülmények is jó irányban folynak. A kollégiumban az úgynevezett régi értékeknek megvan a helyük. Az például jellemző, hogy jelentős DB titkári nyomásra sem sikerült a titkárnői intézményt bevezetni a kollégiumban, holott praktikus lett volna, ezt akkor sem vonta kétségbe senki. Ez tipikusan a régi értékeknek az őrzése. Miközben csomó érvet lehetett felhozni a titkárnő mellett is és csomó érvet lehet felhozni a külső takarító mellett is és sok minden más mellett is, próbáljuk megtartani az öntevékenységnek azokat a formáit, amik az abszolút hétköznapi szívással folynak. Lényegében arról van szó, hogy törekszünk arra, hogy a kollégium ne próbálja meg kiszervezni magából azokat a tevékenységeket, amik a családi, kisközösségi létével kapcsolatosak, és annak a szervezésére vonatkoznak. Persze ma másképp zajlik az élet, mint huszonöt éve, de ebből a szempontból ugyanaz érvényes, mint mindvégig.

Itt lett vége az utolsó kazettának, ami megvolt. Elég kerek lett a dolog, de könnyen lehet, hogy lemaradt ez-az. Hogy jött-e valami ezután és mi lehetett az, nem tudjuk, innen kell majd folytatni...

” a kollégiumban az öntevékenység annyiban változott, amennyiben a körülmények magukkal hozták ezeket a változásokat

Név- és tárgymutató

- '56 102
168 óra 51
A hiány 82, 83, 84, 123, 172
A szocialista termelés
 alapvonásai 10
Ábel István 29
Aczél György 58, 62
alakulási évforduló 52, 94, 97
alapítás 9, 31, 37, 59
alapító tag 12, 16, 18, 19, 34, 114
alkotóház 157, 166, 167
Ambrus-Lakatos Lóránt 41,
 174, 182
Andorka Rudolf 18, 40, 124, 167,
 168
Andrási Miklós 174, 182
Angi Vera 36
Anglia 179
Arrow-Debreu tétel 173
Arrow, Kenneth 126, 127, 128,
 173, 183
Asztalos László 30
Augusztinovics Mária 29
B. Kiss Tamás 145, 146, 148
Bábolna 162
Bács-Kiskun Megyei Tanács 167
Bágya András 169
Balázs Béla Stúdió 93
Balogh Edgár 91
Barcelona 154
Bárd András 111, 112
Bartók István 156, 157
Bauer Tamás 133
Beck András 63
Beck György 126
Bedő Gyula 9, 15, 46
BEFÖT 134, 109
Beke László 104
belső szakadás 120
Bence György 40
Berecz János 96, 97
Berend T. Iván 25, 29, 40, 46, 58,
 63, 70
Bertalan Imre 174
beszámoló 20, 21, 124
Beszélő 106
Bevezetés az ökonómiába 172
Bibó Kollégium 32, 131, 136, 137,
 139, 148
Bibó-est 52, 98, 99, 100, 101, 116,
 128, 144, 148, 150, 176, 177
Bihari Péter 80, 139
Bilecz Endre 155
biztosítás 66
Bod Péter Ákos 28, 68, 159, 162, 163
Bodnár Viktória 180
Bödök Károly 106, 111
Bognár József 47
Bokor Attila 182
Bokros Lajos 54, 159
Borba (jugoszláv napilap) 64
Borbély Sándor 25, 27, 47, 49
Borsányi György 104
borverseny 182
Bródy András 29, 130
Budakeszi 113
Budapest Bank 169
Burgert Róbert 162
business school 181, 182
Ceaurescu 154
Collegium Budapest 133
Csaba Iván 155, 163, 174
Csáki Csaba 13, 40, 41, 129, 146,
 162, 171, 172, 173, 177, 178,
 179
Csányi Sándor 169
Császár Csaba 182
Csepel Művek 24, 25, 26, 27, 65
Csermely Ágnes 147
Csizmadia Ernő 40, 47, 48, 51,
 52, 97
Csomós József 77, 84, 85, 96,
 104, 105, 106, 109, 110, 122,
 131, 134
Csoóri Sándor 150
Czakó Erzsébet 137
Dárday István 93
DB 22, 25, 27, 37, 38, 63, 68, 78,
 115, 120, 121, 122, 134, 142,
 144, 151, 153, 154, 174, 175,
 184, 185
DB-titkár 25, 27, 38, 63, 78, 115,
 122, 135
Debreceni Szakkollégium 110
decentralizáció 121
Dede Tibor 110
Demény Pál 129
Demokratikus Ellenzék 143,
 150
Diczházi Bertalan 111, 151
Dobák Miklós 26, 74, 78, 79, 81,
 96, 115, 118, 175
Dobránszky János 138, 142
Dobrovits Iván 52, 97, 102
Dolgos Olga 182
Donáth Ferenc 129, 130
Dunaferr 170
EFIN 134, 136, 145, 174
egyetemi rekonstrukció 123
ellenzékiiség 62, 64, 100, 101, 102,
 103, 108, 145, 157
előadás 75, 104, 105, 106, 127
elvált szülők gyermeke 150
Ember Judit 93
empirikus közgazdaságtan 70
Eötvös Kollégium 32, 33, 35,
 52, 177

ÉPTEK (Építőipari
Termelőeszköz Kereskedelmi
Vállalat) 170
Erdei Ferenc 77, 98, 131
Erdély 90, 91, 165
Erdélyi haláltánc háziskola 99, 103
Erdélyi Ágnes 111
Eszes István 163
éves beszámoló 31, 32, 38
Fábián Tamás 135, 143, 168
Farkas Péter 79
Fazekas Károly 125
Fehér Lajos 47
Fehér Zoltán 96
Fehérgyarmat 152
Fekete Ferenc 123
Fekete Gyula 34, 35, 46, 147, 150
Felsőoktatási Szemle 56
felvételi 18, 36, 54, 147
felvételi bizottság 17, 18, 54
Fényes szelek 34
Fidesz 112, 131, 139, 141, 144,
149, 150, 151, 152, 155, 157,
158, 160, 161, 162, 163
Fodor Gábor 142
Fölsz Attila 153, 154, 174
Fölsz-Matos doktrína 154, 158,
173, 174
folytonosság 139, 148
Forradalmi Ifjúsági Napok 134
Führinger Antal 11, 73
Füstös László 19, 21
Gajdócsi István 167
Gálik Mihály 11, 73
Garamvölgyi Károly 47, 49
generációváltás 119
Gervai Pál 79
GMK 72
Golubeff Lóránt 160
Gombás Gábor 168
Gondi József 63
GOSZNAB 43
Gosztonyi Károly 47, 59, 60,
96, 97
Gritsch Mátyás 182

Grósz Károly 58, 135, 143,
144, 154
Gulácsi Gábor 28, 85, 93, 98, 134,
137, 153
Gulyás Gyula, Gulyás János 93
Gyárfás Judit 169
Győri Borbála 169
Halpern László 21
Hamecz István 163, 180
harmadik pillér 163, 164
három pillér 13
Harvard 179, 180, 183
Hazafias Népfrent 138, 140, 143,
150
Hegedűs András 40
Heimann Zoltán 110, 111, 122
Herbert Scarf 127
Hernádi Zsolt 169
Hincz Gyula 66
Horn Ágnes 79
Horn Gábor 78, 79, 80
Horn György 64, 68, 78
Horn Péter 79, 80
Huszár István 27, 47, 48, 49, 105
IBUSZ 153
Ikarusz művelődési ház 156
innováció 142
Interdiszciplináris Tudományos
Diákkör 113
Intés az őrzőkhöz 94
IV. Országos Szakkollégiumi
Találozó 138
Járai Zsigmond 169
jelentések 103, 104, 108
Jendrelóvits Pál 56
Juhász Gyula 70
Juhász János 79, 80
Jurta színház 156
Kádár Béla 28
Kádár János 58, 61
Kádár-korszak 60, 61
Kaderják Péter 124, 136, 142, 147,
149, 163
Kahulits László 47
Kalász István 27, 64, 78

Kalecki, Michal 29
Kalocsa 10
Kálvin tér 14
Káplár József 47, 49
Kardos László 34, 37, 47, 176
Karvalits Ferenc 163, 174
Kata Péter 106
Kazinczy elvtárs 100, 101, 103,
108, 139, 140
Kellogg School 179
Kerekes Sándor 18, 73, 74, 108
Kéri László 109
Keszérű Jánosné 34, 47, 49
kiadvány 89, 149
Kindler József 29, 139
Kinizsi Kollégium 114, 115
Király László 81, 88, 93, 166, 167
Kis János 40, 42, 175
Kisgazda Párt 157
KISZ 13, 14, 15, 16, 17, 18, 39, 40,
48, 54, 55, 68, 72, 76, 89, 109,
111, 134, 145, 184, 135, 135,
151, 146, 135, 145
kiváló kollégium 56, 57
kiváló szakkollégista 147
kizárás 78
Klaus, Vaclav 83
klubmozgalom 148, 149
Knopp András 100
Kocsis Károly 84, 85, 89, 94,
105, 153
kollégium-közi kapcsolatrendszer
136
Kollégiumi gyűlés 37, 38, 119
Költő Magdolna 54, 56
költözés 84, 97, 102
kommunizmus 27, 61, 62
Könczei György 85, 93
Könczöl Erzsébet 25, 27, 59, 63,
64, 78
Kopányi Mihály 168
Kornai János 29, 82, 83, 117, 133,
142
Korszak 128
Körte Mihály 18, 38

Kósa Lajos 130, 163
Kossuth klub 132
Kouba, Karel 133
Kovács András 47, 69
Kövér László 131, 136, 142, 148
Kövér Szilárd 142
Közép-Európa Klub 146, 147
Közgazdasági Intézet fiatal farka-
sai 70, 123
Közgazdász 15, 145, 180
Közgazdsági Intézet (KTI) 28,
123
Kozma Ágnes 137
közös tagság 147
Központi Bizottság 58, 134, 162,
179
Krekó Béla 20
Kukorelli István 157
Kulcsár Kálmán 99
külföldi utazások 133
Kulin Ferenc 67
Külkereskedelmi Bank 169
külső kapcsolatok 109, 110, 112
kulturális élet 69, 93, 105, 106
Kun Béla 104
kurzus 18, 22, 23, 79, 83, 123, 124,
144, 148, 173, 176
Laki Mihály 28, 70
Lakitelek 157, 158, 166, 168, 170
Langmár Ferenc 85, 105
Lantos Csaba 134, 167
Légrádi Tibor 156, 157
Lengyel György 45, 68
Lengyel László 157, 162
Lengyelország, lengyel események
107, 128
Lenk Géza 169
Lévai Sándor 112, 113
liberalizálódás 30, 162
Liska Tibor 56, 66, 67
Litvány György 99, 101
lóverseny 182
Ludassy Mária 126
Lukács György 34, 60, 98
Madarász Gabriella 18

Mádi László 163
Magyar Bálint 107, 133
Magyar Demokrata Fórum
(MDF) 156, 157, 159, 162,
163, 170
Magyar Hitel Bank 169
Magyar Nemzet 153
Magyar Nemzeti Bank 163
Major Iván 28
Majoros Andrea 170
Makarenko (Horánszky) utca 20.
52, 84, 113, 117, 118, 119,
122, 146
Makovecz Imre 168
Maléter Pál 43
Mandel Miklós 89, 159
Margitsziget 177
Máriás Antal (Tóni) 48, 110, 123
Márkus György 40, 42
Martin Hajdú György 56
Martos Flóra kollégium 111
második oktatás 171, 173
Massachusetts Institute of
Technology (MIT) 179
Matematikai és
Számítástudományi Intézet
Operációkutatás Tanszék 73
Matern Margit 91, 153
Matos Zoltán 154
megosztottság 122
Megyeri Endre 9, 44, 73
Mészöly Miklós 133, 154, 155
MHB 169
mikroökonómia 172, 173, 178
Moldovai Viktor 146
monori találkozó 129, 140,
150, 155
Móra kollégium 110, 111
moszkvai kirándulás 91, 92
Mozgó Világ 67
MSZMP 13, 159, 162
MSZP 163
Mucsi Barna 18, 38, 88, 92, 101
munkaélküli 116
Münnich kollégium 111

Nádudvari János 110
Nagy Gyula 78
Nagy Husszein Tibor 22, 74, 81,
96
Nagy Imre 135
Nagy Imre kormány 168
Nagy László 153, 154
Nagy Márta 11, 73, 78, 94, 168,
169
Nagy Sándor 18, 48, 96, 97
Nagy Zoltán 28
NÉKOSZ 36, 37, 50, 51, 60,
133, 153
Németh Zsolt 147, 163
Nemzetközi Készletezési
Szimpózium 153
Nemzetközi Készletezési
Tudományos Társaság 127
népi ellenzék 150
népi kollégista 10, 33, 34
népi kollégium 32, 34, 35, 36, 60
népi-urbánus vita 16, 53, 67, 68,
69, 81, 99, 120
Népszabadság 161
Neumann-díj 128
névadás 57, 62, 65
nevelőtanár 115
Nikodémus Antal (Tóni) 81, 89,
90, 93, 105
Northwestern University 179
nyári egyetem 132, 133, 148, 152
nyári tábor 20, 118
Nyata 31, 148, 157
Nyers Rezső 43, 44
OKHB 169
önmarcangolás 20, 36, 37
öntevékenységek 184
Orbán Viktor 138, 141, 142, 143,
149, 152, 154, 155, 163
Orfeo együttes 45
OTDK 86, 87
OTP 169
Pál-Szabó Klára 110
Palánkai Tibor 87
Palatitz András 170

Pálfi József 85, 93, 116, 122, 135, 153, 166, 167
 pangás évei 69, 73
 Pápai találkozó 148, 149, 150, 151, 152
 Paprika Zita 173
 Parlament 157
 Pártos Gyula 68
 pártpropaganda 154
 párttagság 14, 39, 71, 72, 73, 74
 Pataki Ferenc 48
 pécsi egyetem 155, 156
 pécsi szakkollégium 104, 109
 pécsi tábor 120, 121
 pesszimizmus 71
 Péteri György 29
 Pető Iván 106
 Petri György 100, 101
 plakett 63
 Pohankovics István 163
 Polgár Tibor 140
 Politikai Bizottság 47, 58, 143
 Politikai Főiskola Filozófia Tanszék 140
 politikai gazdaságtan 172
 Poller elvtárs 100, 101
 Póta János 22
 Pozsgay Imre 138, 139, 143, 144, 157
 Psenák Angéla 96
 Public Choice 165, 183
 puha diktatúra 128
 Rabár Ferenc 161
 Ráday 119
 Rajk László 52, 61, 94, 107, 108, 144, 145, 148
 Rajk Lászlóné 48, 49, 62, 64, 65
 Rajk szobor 62, 63
 Rákosi-rendszer 61
 Ránki György 100
 reformkommunista mozgalom 144
 rendszerváltás 139, 156, 160
 Reszegi László 166
 Rév István 174, 176
 Riecke Werner 29
 Román Zoltán 28
 Románia 154, 165
 Sági Gábor 18
 Sándor Péter 101
 Sárospatak 32
 Sasvári Szilárd 155
 Schlett István 157
 senior 115
 Siklósi József 168
 Solt Ottília 140, 141
 Soltész István 25
 Soros Alapítvány 167, 168, 176, 178
 Soros György 168, 177, 179
 Spéder Zoltán 163
 Spéder Zsolt 122, 124, 130, 142, 143, 150
 Sportmenedzsment Tanszék és Kutatóközpont 114
 Stanford University 179
 Stark Antal 48, 54
 Stumpf István 109, 131, 140, 141, 143, 173
 Surányi György 162
 Sz. Kis László 93, 110, 116
 Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) 79, 141, 155, 160, 162, 163
 Szabad Európa 107
 Szabó Kálmán 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 58, 60, 96, 97, 114, 123, 172
 Szabó László 48
 Szabó Miklós 89, 100, 105, 141
 Szakács Sándor 106
 szakkollégiumi mozgalom 10, 16, 17, 109, 110, 111, 112, 134, 143, 146, 147, 148, 149, 150
 Szaklap 31, 88, 116, 121
 szamizdat 84
 Szántai Kálmán 15
 Szárszói Front 156, 157
 Szárszói találkozó 136, 149, 152, 153, 155, 156
 Szarvas László 100, 107, 138
 Szarvasi találkozó 112, 124, 125, 131, 133, 134, 136, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150
 Széchenyi István Szakkollégium 145, 146, 147, 148, 149, 176, 177
 Széchy Éva 56
 szekció 21, 22, 30, 86, 87
 Székér Gyula 34, 48, 49
 Szelényi Iván 40
 Széles Gábor 159
 Szentendre 157
 Szentgáli Tamás (Toma) 85, 111, 122, 153
 Szép Jenő 19, 20
 Szép Katalin 19, 21
 Szíjjártó Lajos 34
 Szilvász György 135, 145
 Szlovákia 165
 SZMSZ 12, 13, 14, 16
 SZMT 22, 175
 a szocialista vállalat kutatási program 159
 szocializáció 72, 148
 szociológia 182
 Tamás Gáspár Miklós 106, 107
 Tanácsadó Testület 35, 45, 46, 47, 49, 50, 51
 Tánczos Gábor 64, 65
 Tápiószele 118
 Tarcsi Gyula 54, 135
 Tarkaréti Kollégium 115
 társadalmi mobilitás 45, 50, 51, 52, 66, 67
 Társadalomelméleti Kollégium (TEK) 79, 80, 81, 85, 109, 146, 147, 177
 Társadalomtudományi Klub 146
 tatabi tábor 134
 TDK 19, 22, 23, 44, 45, 69, 75
 Temesi József 21, 38, 73

Teplán István 103
 Tervgazdasági Intézet 28
 Tervhivatal 24, 27
 Tiszabő 166
 TMT 22, 30
 többfejűség 144
 Tömpe István 17, 59
 Torgyán József 157
 Török Bálint 43
 Török Hilda 80
 Törökbálint (helységneve) 115
 Tóth István György, Totó 124, 130, 136, 138, 142, 150
 tutor 18, 19
 Udvarhelyi László 9, 18
 új gazdasági mechanizmus 43
 Újvári Andrea 128
 ulti 9
 University of Pennsylvania 179
 Urbán László 85, 124, 126, 163
 urbánusok 150, 154
 USA 179
 vacsorafőzők 76
 Vági Ferenc 48, 123
 válaszü 136
 Valentiny Pál 28
 Vállalatgazdaságtan Tanszék 137, 156, 172
 Vári István 34, 40, 42
 Vásárhelyi Miklós 167, 176, 177
 Vass Csaba 138, 139, 143
 vekkeróra 118
 Veres József 156
 Veres Pálné Gimnázium 114
 Veres Pálné utca 9, 13, 16, 51, 59, 66, 84, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 166
 Veress József 109
 Veress Miklós 67, 105
 Vezetés-Szervezés Tanszék 182
 Vigh Judit 29
 Világi Balázs 180
 Vitézy László 93
 Weöres Sándor 66
 Wharton School 179
 Wimmer Ágnes 182
 Zalai Ernő 171, 177
 zánkai tábor 177
 Ziermann Margit 24
 Zsolnai László 85, 93

14451

rest, le

XB 124959

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

1969. 05. 10.

„Akkor, ezekben a beszélgetésekben forrott ki igazán, hogy mi is legyen ennek a kollégiumnak a tényleges tartalma, és ott állt össze a szervezeti működési szabályzat, amit, ha esetleg, ebből a beszélgetésből valami dokumentum lesz, akkor érdemes elővenni, hogy mi is volt abban leírva. Valószínűleg tartalmilag meglepően korszerű, de rendkívül sok sutaságot tartalmaz szervezeti értelemben. Emlékeim szerint kezdettől benne van a kollégium három pillére: a szakmaiság, a közösségiség és a társadalmi érzékenység. Erre büszke vagyok...”

„– Már akkor érződött, hogy valamiféle élcsapat lesz a kollégium, szakmai szempontból is?
– Igen. Bennem volt erre vonatkozólag egy nagyon erős érzés. Még nem volt semmi a valóságban, de az én fejem hónapokkal előbb tele volt ehhez kapcsolódó gondolatokkal. Emlékszem hogy egy Szabó Kálmánnal történő beszélgetés után az egyetemről gyalogoltam a Kálvin térig, és végig az járt a fejemben, hogy ha ezt meg tudjuk csinálni, amiről mi most beszélünk, akkor ez egy elit lesz, egy kiemelkedő jelentőségű társaság. Ez még '69 nyarán volt.”

attila mesél